

AKTÜALİTEYE MARKSİST YAKLAŞIM

PERSPEKTİFLER

Mahmut Boyuneğmez
[MAR]

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
[Dijital Platformlar ve Endüstri 4.0]	4
[Kolektif Zekâ]	17
[Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Yeni Genomik Teknikler]	30
[Yeni Genomik Teknikler (YGT)'den Korkmalı mı?]	40
[Nükleer Enerjinin Geleceği]	53
[Enerji, İklim ve Kapitalizm]	62
[Yeni Dünya: Açlık Nasıl Yok Edilebilir?]	99
[Sosyal Devlet, Kamucu Politikalar, Kamulaştırma]	123
[Futbol Üzerine]	129
[Bilim ve Teknoloji]	131
[Hayatın Finansallaşması]	134
[Bir İhtimal Daha Var: Örgütlenmek!]	137
[Tüketim Boykotları İşe Yarar mı?]	145
[CHP'nin 2025 Parti Programı Eleştirisi: Bir İllüzyon ve Aldatmaca]	148
[‘Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç’: Zinhar Olmaz!..]	159
[Sosyalist Dayanışma X Hayırseverlik]	164
[Korporatizm]	169
[İşçi Enstitüleri]	174
[Asgari Ücret Sınıf Mücadelesinin Konusudur]	180
[Asgari Ücret Notları]	188

[Emeklilik Hakkı]	195
[Çocuk İşçiliği]	198
[Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu, MESEM’ler ve Sığınmacı Çocuk İşçiler]	217
[Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı İşçilerin Durumu]	228
[İşçi Sınıfının İşsizlik Oranı]	242
[Gelir Eşitsizliği]	246
[Kara Düzen]	252
[Türkiye’de Konut Sorunu]	258
[Türkiye’de Su Sorunu]	265
[Kapitalizm ve Suç: Suçlu Kim?..]	277
[Eğitim Verilerine Bakış]	289
[Toplumun Bir Kamburu: Özel Hastaneler]	294
[Çocuklarımız Borçlu mu Doğuyor?..]	298

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma, Marksizm'i tozlu kütüphane raflarından çıkarıp bugünün yakıcı gerçekliğinin ortasına, sokağa, mahalleye, okula ve fabrikaya taşıma gayretinin bir ürünüdür. İçinde yaşadığımız tarihsel kesit; dijital platformların emeği atomize ettiği, yapay zekanın bir tehdit olarak pazarlandığı ve hayatın en ücra köşelerinin bile finansallaştığı bir "kuşatılmışlık" dönemidir. Fakat aynı zamanda geleceğin toplumunun imkanları ve maddi temelleri de bugünden filizlenmiş bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu kitap, bir "felaket anlatısı" değildir. Aksine, bilimsel ve realist bir yaklaşımla güncel gelişmeleri (aktüaliteyi) analiz ederken, bu kuşatılmışlığı kırmanın yollarını aramakta ve geleceğin toplumuna devrolacak potansiyel güçlerin üzerinde durmaktadır. Asgari ücretin belirlenme biçiminden gıda egemenliğine, futboldaki endüstrileşmeden siyasal partilerin programlarına kadar her başlık, aslında tek bir soruya yanıt aramaktadır: "İnsanlık, sermayenin bu akıl dışı ve bozuk düzeninden nasıl kurtulabilir?"

Bu yazıların temel amacı, okura hazır reçeteler sunmak değil; onlara kendi gerçekliklerini değiştirebilecekleri teorik ve pratik bir "perspektif" kazandırmaktır. Çünkü bir ihtimal daha var, o da örgütlenmek! **18.02.2026**

Yeni başlayanlara...

Mahmut Boyuneğmez

[Dijital Platformlar ve Endüstri 4.0]

Google, Meta ve TikTok gibi platformları, üretim ve dolaşım süreçleri arasındaki ayrımı temel alarak analiz etmek istiyoruz. Temel tezimiz, bu platformların doğrudan "artık-değer" üreten mekanizmalar olmaktan ziyade, toplumsal müşterekleri "çitleyen" (enclosure) ve küresel artık-değer pastasından pay alan "dijital rantıye" yapıları olduğudur.

I. Giriş: Dijital Müştereklerin Çitlenmesi ve Rant Kavramı

Google ve Meta gibi yapılar, geleneksel sanayi sermayesinden farklı olarak, toplumsal etkileşimin gerçekleştiği dijital alanları mülkiyet altına almıştır. Bu süreç, Marx'ın *Kapital*'de (1867) tarif ettiği "ilkel birikim" ve "toprakların çitlenmesi" (enclosure) olgusunun dijital alana uyarlanmasıdır.

Platformlar, kullanıcıları bir ücret ilişkisine sokmazlar; ancak onların etkileşimlerini veri ve dikkat olarak mülkleştirirler. Bu durum, sömürünün biçim değiştirdiğini, fabrikadaki bedensel emek sömürsünden, günlük yaşamın ve iletişimin sermaye tarafından "gasp edildiği" bir rantıye dinamiğine geçildiğini gösterir.

II. Platformun Fiyatı ve Sermayeleştirilmiş Rant

Dijital platformların 2025 Aralık itibarıyla ulaştığı trilyon dolarlık "piyasa değerleri", eş deyişle fiyatları (Alphabet: yaklaşık 3,6 trilyon \$; Meta: yaklaşık 1,64 trilyon \$), sanayi sermayesindeki gibi "geçmiş emek" maliyetini değil, "gelecekteki kâr beklentilerini" yansıtır.

1. **Sermayeleştirilmiş Rant:** Platformun "piyasa değeri" yani fiyatı, Marx'ın tarif ettiği sermaye döngüsünde (P-M-P') dolaşım aşamasının kontrolünden gelir. Platform, bir "toplumsal realizasyon aygıtı" (değerin paraya dönüşmesini sağlayan araç) olarak işlev gördüğü için bir fiyata sahiptir.
2. **Veri ve Algoritmik Tekel:** "Piyasa değeri/fiyatı", verinin ham halinden değil, TikTok veya Instagram algoritmaları aracılığıyla bu verinin "satın alma davranışını öngörme" gücüne dönüştürülmesinden gelir.

Platformun "Piyasa Değeri"/Fiyatı: Dijital Rantın Anatomisi

Dijital platformlar hakkında en büyük yanılsama, Google veya Meta gibi devlerin "piyasa değerleri"nin, sanayi fabrikalarındaki gibi bir "içsel artık-değer üretimi" sonucu oluştuğunu sanmaktır. Marksist bir analizle bu durumu şu şekilde netleştirmeliyiz:

1. Değer Değil, Sermayeleştirilmiş Rant Beklentisi (Hayali Sermaye): Platformların trilyon dolarlık "piyasa değerleri", klasik anlamda harcanan emek zamanıyla oluşan bir "değer" değildir. Bu, Marx'ın tarif ettiği hayali sermayedir (fictitious capital). Platformun piyasa değeri/fiyatı, aslında platformun sanayi sermayesinden gelecekte koparacağı "rant paylarının" bugünkü piyasa koşullarında fiyatlanmasıdır. Yani platformun

fiyatı, salt kendi değerini yansıtmaz, başkalarının ürettiği değerden ne kadar pay alabileceğine (rant toplama kapasitesine) göre oluşur.

2. Meta Satışı mı, Erişim Hakkı mı? Platform, reklamverene (sanayici kapitaliste) fiziksel bir meta satmaz. Platformun yaptığı şey, mülkiyetinde tuttuğu ve kullanıcı etkileşimiyle sürekli genişleyen "dijital meydana" erişim hakkı satmaktır.

- **Dijital Rant:** Sanayici kapitalist, ürettiği metaları (ayakkabı, otomobil vb.) realize edebilmek (satabilmek) için platformun çiztiği bu alana girmek zorundadır. Ödediği "reklam ücreti", aslında bir dijital rantiye ödemesidir.
- **Artık-Değer Transferi:** Burada platform, bir "meta üreticisi" değil, sanayide üretilmiş olan toplam artık-değerin bir kısmına el koyan bir aracı/rantiyedir.

3. Kullanıcının Rolü: Değer Üreticisi mi, Rant Besleyicisi mi? Kullanıcıların "artık-değer" üretmediği tespiti burada kritikleşir:

- Kullanıcı bir ücret karşılığı çalışmadığı için sömürülen "üretken işçi" konumunda değildir.
- Ancak kullanıcı, etkileşimiyle platformun sabit sermayesini (algoritmasını) daha verimli kılar. Kullanıcının varlığı, platformun "reklam isabet oranını" artırır.
- Bu durum, platformun sanayici kapitalistle pazarlık masasına oturduğunda elini güçlendirir. Yani kullanıcı değer üretmez; platformun sanayi sermayesinden değer transfer etme (rant toplama) gücünü üretir.

Özetle platformlar, toplumsal yaşamın en mahrem alanlarını mülkiyet altına alarak, buraları sanayi sermayesinin ürünlerini satmak için kullandığı birer "geçiş ücreti noktasına" (tollgate) dönüştürmüştür. Platform, üretim sürecinin değil, realizasyon (paraya dönüşme) ve dolaşım sürecinin yeni hakimidir.

III. Metcalfe Yasası ve Ağ Etkileri: Değerin Üstel Artışı

Platformların monopol (tekeli) eğilimi, Metcalfe Yasası ile açıklanabilir. İletişim ağlarında ağın fiyatı, kullanıcı sayısının karesiyle (n^2) orantılıdır.

Marksist bir okumayla; her yeni kullanıcı ağın toplumsal kullanım değerini artırırken, sermaye bu kolektif gücü reklamverenler için bir değişim değerine (reklam geliri) tahvil eder. Kullanıcı burada değişim değeri üretmez; ancak platformun "artık-değer transferi" yapabilme kapasitesini (pazarlık gücünü) üstel olarak artırır. Örneğin, Meta'nın aile uygulamaları (Facebook, Instagram, WhatsApp) 2025'te yaklaşık 3,98 milyar aylık aktif kullanıcıya ulaşmıştır; bu üstel büyüme, platformların hakimiyetini pekiştirmektedir.

IV. Kullanıcı Sömürülüyor mu? "Dijital Emek" Tartışması

Kullanıcının "sömürülüp sömürülmediği" sorusu, sömürünün tanımına göre iki ana eksenle tartışılmaktadır:

A. Christian Fuchs ve "Sınırsız Sömürü" Tezi

Fuchs, kullanıcıların platformda geçirdiği her anın bir "emek süreci" olduğunu savunur. Kullanıcı bir ücret almadığı için, sömürü oranı (s/v) teorik olarak sonsuzdur. Ona göre, boş zaman ile iş zamanı arasındaki sınır yıkılmıştır ve kullanıcılar "dijital proletarya"nın parçasıdır.

B. Ursula Huws ve "Realizasyon" Eleştirisi

Görüşüne katıldığımız Huws'a göre ise, kullanıcılar sömürülmektedir ancak bu üretken bir sömürü değildir.

- **Kullanım Değeri Tüketimi:** Kullanıcı, platformun sunduğu hizmeti tüketir.
- **Artık-Değer Transferi:** Reklamveren şirket, ayakkabı fabrikasındaki işçiden elde ettiği artık-değerin bir kısmını, malını satabilmek (realize etmek) için platforma "transfer" eder.
- **Sömürünün Mahiyeti:** Kullanıcı, platformda değer yaratmaz; ancak kullanıcının varlığı, platformun sanayi sermayesinden pay koparmasını sağlar. Bu anlamda kullanıcı, sömürünün "kaynağı" değil, sömürülmüş olan değer el değiştirme aracıdır. Kullanıcı platformda "değer" üretmeyip platformun "sabit sermayesinin" (algoritmalar ve veri tabanları) etkinliğini artırır. Yani kullanıcı, platformun rantıye gücünü besleyen bedava bir "hammadde sağlayıcısı" gibidir. Elbette veri işleyen mühendislerin ve algoritma yöneticilerinin ("veri işçilerinin") "üretken emeği" üzerinden değer yaratıldığı ve bunların sömürüldüğü de unutulmamalıdır.

V. Karşılaştırmalı Analiz: Fabrika vs. Platform

Özellik	Endüstriyel Sermaye (Fabrika)	Dijital Platform Sermayesi (Meta/Google)
Emek Biçimi	Ücretli Emek (Değişim Değeri Üretir)	Kullanıcı Etkinliği (Kullanım Değeri Tüketir)

Özellik	Endüstriyel Sermaye (Fabrika)	Dijital Platform Sermayesi (Meta/Google)
Değer Kaynağı	Doğrudan Artık-Değer Üretimi	Diğer Sektörlerden Artık-Değer Transferi
Sermayenin Rolü	Üretken Sermaye	Ticari/Dolaşım Sermayesi (Dijital Rantiye)
Kâr Mekanizması	Emek-Gücü Sömürüsü	Veri Metalaştırması ve Reklam Payı
Yapay Zekâ (YZ)	Emek Yoğunluğunu Artırır	Veri Toplama ve Sömürü Otomasyonu

VI. Sınıf Analizi: Proletarya mı, Tüketici mi?

"Dijital proletarya" kavramı reddedilmelidir. Çünkü sınıf konumunu belirleyen şey, bireyin üretim araçlarıyla kurduğu nesnel ilişkidir. Sosyal medya kullanımı sınıfsal bir eylem değil, toplumsal bir tüketim pratiğidir. Bir CEO ile bir işçinin aynı platformu kullanıyor olması, onları aynı sınıfın bileşeni yapmaz; sadece her ikisinin de "dikkat verisinin" sermaye tarafından metalaştırıldığını gösterir.

VII. Verinin Metalaşma Süreci: Hammaddeden Tahmin Ürününe

Dijital platformlarda "meta" (commodity) kavramını analiz ederken, kullanıcının yaptığı her paylaşımın veya her etkileşimin doğrudan bir meta olduğu yanılgısına düşülmemelidir. Marksist perspektiften bu süreç üç aşamalı bir dönüşümü ifade eder:

1. Etkileşim: Bedelsiz Hammadde (Gasp Aşaması)

Kullanıcının paylaştığı bir fotoğraf, bir beğeni veya bir konum bilgisi bizzat meta değildir. Bunlar, kullanıcının kendi ihtiyacı için gerçekleştirdiği birer kullanım değeri üretimidir. Ancak platform, bu etkileşimleri "çitlenmiş" alanında toplar. Bu aşamada etkileşim, platformun algoritma fabrikasına giren bedelsiz hammadde. Burada bir değişim (satış) yoktur; toplumsal faaliyetin sermaye tarafından bedelsizce gasp edilmesi söz konusudur.

2. Algoritmik İşleme: Tahmin Ürünlerinin Üretimi Platform, elindeki bu devasa hammadde yığını (big data), veri bilimcilerinin ve mühendislerin üretken emeği ile işler.

- **Tahmin Paketleri:** Ham veri, algoritmik süzgeçten geçerek "bu kullanıcı yarın ne satın alacak?" sorusuna yanıt veren davranışsal tahmin paketlerine dönüştürülür.
- **Meta Burada Doğar:** İşte bu tahmin paketleri birer metadır. Çünkü hem bir kullanım değerine (reklamın başarısı) sahiptir hem de üretiminde (algoritma yazımı ve sunucu bakımı) toplumsal emek harcanmıştır.

3. Satış: Erişim Hakkının Kiralanması Platform reklamverene (sanayici kapitaliste) doğrudan sizin verinizi "paketleyip kargolamaz". Sattığı şey, bu tahmin ürünlerini kullanarak reklamverenin kendi metasını satabileceği o kritik ana (kullanıcının dikkatine) dair erişim hakkıdır.

- Reklamveren, platformun elindeki bu rafine bilgiye erişmek için ödeme yapar.

- Bu ödeme, platformun sunduğu "tahmin hizmeti" (meta satışı) ile o dijital alanı kullanma bedelinin (rant) birleşimidir.

Özetle, kullanıcı etkileşimleri bizzat meta değildir; onlar platformun rantıye gücünü besleyen bedelsiz ham maddelerdir. Meta olan şey, bu ham maddelerin algoritmik işleme tabi tutularak reklamverene satılan **"davranışsal tahmin paketleri"** ve bu paketler aracılığıyla sağlanan "erişim hakkı"dır.

VIII. Tersine Çevrilmiş Meta Fetişizmi: İnsanın Nesneleşmesi, Verinin Canlanması

Geleneksel meta fetişizminde, üretim sürecindeki toplumsal ilişkiler metaların arkasına gizlenir. Ancak dijital platformlarda bu süreç "tersine çevrilmiş" bir karakter kazanır. Bu yeni evreyi şu üç boyutta açıklayabiliriz:

1. **İnsan Etkileşiminin Veriye İndirgenmesi:** Klasik fetişizmde işçinin emeği bir üründe (ayakkabı, masa) donup kalırken; dijital platformda kullanıcının sevinçleri, öfkeleri, siyasi görüşleri ve arkadaşlıkları (yani saf insan etkileşimi) doğrudan birer veri paketine indirgenir. İnsani olan her şey, sermaye için işlenebilir birer nesne (meta/commodity) haline gelir. İnsanlar arasındaki toplumsal ilişki, ekran üzerindeki veri akışlarının arkasına gizlenmekle kalmaz; bizzat o veri akışının "hammaddesi" olur.
2. **Algoritmanın Özneleşmesi (Algoritmik Fetişizm):** Dijital platformlarda asıl fetiş nesnesi algoritmadır. Kullanıcılar, platformun arkasındaki mühendislik emeğini ve sermaye stratejisini görmezler; bunun yerine algoritmayı sanki kendi kendine düşünen, ne

isteyeceğimizi bilen, "canlı" ve "tanrısal" bir otorite olarak algılarlar. Cansız kod dizileri "akıllı" özneler olarak fetişleştirilirken, bu kodları besleyen milyonlarca kullanıcının canlı faaliyeti pasif bir veri kaynağına (nesneye) dönüştürülür.

3. **"Tersine" Sömürünün Gizlenmesi:** Tersine çevrilmiş meta fetişizmi, sömürüyü bir "hizmet" ambalajıyla gizler. Klasik fetişizmde meta, kendisini bir "fiyat" olarak sunarken; dijital platformda meta (veri), kendisini kullanıcıya "bedava bir kullanım değeri" (ücretsiz eğlence, bedava arama motoru) olarak sunar.

Kullanıcı, platformu kullandığını sanırken aslında platform tarafından "kullanılmaktadır". İnsani etkileşim ne kadar "doğal" ve "özgür" görünürse, sermaye için üretilen veri o kadar "saf" ve "değerli" olur. Bu, sömürünün en yüksek ve en gizli aşamasıdır: Sermaye, insanın sadece emeğine değil, bizzat insan olma biçimine ve toplumsallığına el koymaktadır.

Özetle, dijital platformlarda meta fetişizmi tersine döner:

1. İnsan etkileşimi sermaye için işlenebilir birer nesneye (meta/commodity) indirgenir.
2. Cansız algoritma, "akıllı ve canlı" bir özne gibi fetişleştirilir.
3. Sömürü, kullanıcıya "bedava hizmet" maskesiyle sunulur; kullanıcı kullandığını sanırken aslında "kullanılmaktadır".

IX. Endüstri 4.0: Bugünün Prangası, Yarının Özgürlüğü

Endüstri 4.0; nesnelerin interneti (IoT), yapay zekâ ve otonom sistemlerin üretim sürecine tam entegrasyonudur.

• **Bugünün Çelişkisi (Sömürünün Artışı):** Mevcut kapitalist düzen içinde Endüstri 4.0, "mutlak artık-değer" artışına (çalışma süresinin uzamasına) ve "görelî artık-değer" artışına (çalışma yoğunluğunun artmasına) hizmet eder. Dijital gözetim işçinin üzerindeki denetimi sıkılaştırır, çalışma sürelerini esnekleştirerek (Home-office vb.) fiilen uzatır ve sömürü oranını (s/v) maksimize eder.

• **Geleceğin Potansiyeli (Boş Zamanın Artışı):** Ancak aynı zamanda teknolojik gelişme, "gerekli emek zamanını" (insanın hayatta kalması için gereken çalışma süresi) minimuma indirme potansiyelini oluşturur.

• **Zenginliğin Yeni Tanımı:** Gelecekte, üretim araçlarının toplumsallaşmasıyla birlikte Endüstri 4.0; çalışma saatlerini radikal biçimde düşürecektir. Gerçek zenginlik, Marx'ın belirttiği gibi artık "çalışılan süre" değil, insanın kendisini gerçekleştirebileceği "boş zaman" olacaktır.

X. Yapay Zekâ ve Verinin "Çelikleşmesi"

Yapay Zekâ (YZ), verinin metalaşma sürecini radikal bir biçimde hızlandırarak verinin ticari değerini devasa boyutlara çıkarmıştır. Eskiden kullanıcıların paylaşımları, beğenileri ve konum bilgileri devasa bir yığın halindeydi ve bunları işlemek zordu. YZ sayesinde süreç şu şekilde dönüşmüştür:

- **Hız ve Otomasyon:** Milyarlarca insanın verisi saniyeler içinde analiz edilmekte; bir sonraki adımda ne satın alacağınız veya hangi reklama tıklayacağınız artık çok daha yüksek bir isabetle tahmin edilmektedir.
- **Verinin Değerlenmesi:** İşlenmemiş veri "demir cevheri" gibiyse, YZ onu işleyerek "**çeliğe**" dönüştürmektedir. YZ geliştikçe, platformun elindeki

veriler reklamverenler için çok daha pahalı ve etkili bir silaha dönüşmekte; bu da platformun toplumsal kârdan aldığı payı (rantı) her geçen gün büyötmektedir.

XI. Bilişsel Gasp: Genel Zekâ'nın (*General Intellect*) Esareti

Dijital platformlardaki sömürü tartışması, sadece bir "zaman" sorunu değil, aynı zamanda toplumsallaşmış olan bilginin (*general intellect*) özel mülkiyet tarafından gasp edilmesi sorunudur. Marx'ın öngördüğü bu "genel zekâ", insanlığın kolektif bilimsel, kültürel ve dilsel birikimidir. Dijital kapitalizm, tüm insanlığın ortak mirası olan kolektif zekâyı alır, algoritmik bir "kara kutu" içine hapseder ve onu sadece özel şirketlerin kâr etmesi için bir sömürü aracına dönüştürür. Şirketler, bize ait olan kolektif zekâyı bize karşı bir manipölasyon ürünü olarak geri satmaktadır. Başka bir ifadeyle; kendi ellerimizle ve zihnimizle oluşturduğumuz devasa bilgi havuzunu, şirketler önce bizden bedavaya alıyor; sonra bu bilgiyi kullanarak bizim kararlarımızı etkileyecek, bizi yönlendirecek araçlar geliştiriyor ve sonunda bu yönlendirme gücünü (reklamlar veya algoritmalar aracılığıyla) yine bize karşı bir kazanç kapısı olarak kullanıyorlar. Şirketler, işledikleri rafine bilgiyi bize "kişiselleştirilmiş hizmet" ambalajıyla sunar; ancak arka planda gerçekleşen şey, toplumsal birikimimizin bize karşı bir manipölasyon aracına dönüştürölmesidir.

- **Algoritmik Dürtme (Nudging):** Kolektif zekâdan süzülen zaaflarımız, korkularımız ve arzularımız, algoritmalar tarafından tam da o an satın almak isteyeceğimiz bir ürünü veya inanmak isteyeceğimiz bir fikri önümüze çıkarmak için kullanılır.
- **İhtiyaç Yaratma ve Yönlendirme:** Şirketler, milyarlarca insanın verisinden öğrendikleri

"davranışsal tahminleri" kullanarak, kararlarımızı sanki kendi özgür irademizmiş gibi hissettirerek yönlendirirler.

Dijital kapitalizmde bizler; hem veriyi üreten "emek sarf edenleriz", hem bu verinin kendisi olarak hammaddeyiz, hem de bu hammaddeyle üretilen algoritmik manipülasyonun birer tüketici hedefiyiz.

XII. Sonuç

Dijital platformlar, toplumsal yaşamın kişilere özel alanlarını hammadde olarak kullanan devasa dijital realizasyon araçlarıdır. Sömürü burada "rıza odaklı" ve "görünmez" hale gelmiştir; çünkü sermaye artık sadece fabrikadaki iş zamanımıza değil, evimizdeki boş zamanımıza da el koymaktadır. YZ bu süreci otomatikleştirerek verinin değerini artırırken, "müşterekler" (commons) temelli alternatiflerin inşası bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. 2025'te küresel dijital reklam harcamalarının 750 milyar doları aşması, bu transfer mekanizmasının ölçeğini göstermektedir.

İnterneti tekrar şirketlerin mülkü olmaktan çıkarıp, herkesin ortaklaşa yönettiği ve kâr gütmeyen bir "müşterek alan" (commons) haline getirecek yeni sistemler kurmak gerekmektedir. Müşterekler (commons), kimsenin özel mülkü olmayan, topluma ait ortak alanlar demektir. Mevcut durumda dijital alanlarımız (Facebook, Google vb.) özel şirketlerin tapulu malı gibidir. Eğer biz verilerimizin YZ ile bu kadar acımasızca metalaştırılmasını istemiyorsak; kâr amacı gütmeyen, verinin reklam için satılmadığı, kullanıcıların yönettiği ortak/kamusal dijital platformlar (Wikipedia gibi veya kooperatif tabanlı sosyal ağlar) inşa etmeliyiz. Sosyalizm mücadelesi, siyasal, ideolojik ve kültürel mücadelenin, toplumsal mücadelelerle desteklenmiş ve onunla birlikte

yürüyen parlamenter mücadelenin, alternatif iktidar nüveleri/organizasyonları oluşturmaının yanı sıra, böylesi karşı-hegemonya yapılarına da ihtiyaç duymaktadır.

[Kolektif Zekâ]

Özet

Yapay zekâ (YZ), insan zekâsını taklit eden veya belirli görevlerde insan performansını aşan sistemler olarak modern teknolojinin en dönüştürücü alanlarından biridir. 1950'lerde Alan Turing'in "Makine düşünebilir mi?" sorusuyla başlayan YZ yolculuğu, günümüzde otonom araçlardan tıbbi teşhise kadar geniş bir yelpazede kullanıma kadar ulaşmıştır. YZ'nin teknik temellerini, uygulama alanlarını, etik ve toplumsal etkilerini ve gelecekteki potansiyelini çok boyutlu bir perspektiften incelemek istiyoruz. YZ'nin gelişimi, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi teknolojilerle hız kazanırken, bu teknolojilerin ekonomik, toplumsal ve etik sonuçları tartışma konusudur. YZ'nin kapitalist sistem içindeki sınırlamalarını eleştirerek, eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplumsal düzenin YZ'nin potansiyelini insanlık lehine gerçekleştirebileceğini savunacağız.

1. Giriş

Yapay zekâ (YZ), insan zekâsının problem çözme, öğrenme ve karar verme gibi özelliklerini taklit eden veya belirli görevlerde insan performansını aşan sistemlerin geliştirilmesini ifade eder. 1950'lerde Alan Turing'in etkileyici makalesinde sorduğu "Makine düşünebilir mi?" sorusu, YZ'nin

felsefi ve teknik temellerini atmıştır [1]. Turing'in bu sorusu, yalnızca teknolojik bir merakı değil, aynı zamanda insan doğası ve zekânın sınırları üzerine derin bir sorgulamayı tetiklemiştir. Günümüzde YZ, sağlık, finans, ulaşım, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda önemli etkiler yaratmaktadır. Ancak, bu teknolojinin kapitalist toplumsal ilişkiler içindeki kullanımı, onun potansiyelini sınırlamakta ve etik sorunları gündeme getirmektedir. YZ'nin teknik altyapısını, uygulama alanlarını, etik ve toplumsal etkilerini ve gelecekteki potansiyelini ayrıntılı bir şekilde ele alarak, teknolojinin insanlığın kolektif refahı için nasıl kullanılabileceğini tartışmak istiyoruz.

2. Yapay Zekânın Teknik Altyapısı

YZ, bilgisayar bilimlerinin bir alt dalı olarak, algoritmalar, veri işleme ve hesaplama gücü üzerine inşa edilmiştir. Temel bileşenleri şunlardır:

- **Makine Öğrenimi (ML):** Makine öğrenimi, veri setlerinden örüntü çıkararak tahmin modelleri oluşturan bir yöntemdir. Denetimli öğrenme (örneğin, lineer regresyon), denetimsiz öğrenme (örneğin, kümeleme) ve pekiştirmeli öğrenme (örneğin, oyun oynayan algoritmalar) gibi yaklaşımlar, YZ'nin temel taşlarını oluşturur [2]. Örneğin, bir makine öğrenimi modeli, bir firmanın geçmiş satış verilerine dayanarak gelecekteki talebi tahmin edebilir.
- **Derin Öğrenme (DL):** Yapay sinir ağları, özellikle konvolüsyonel sinir ağları (CNN) ve tekrarlayan sinir ağları (RNN), karmaşık görevlerde atılım yaratmıştır. CNN'ler, görüntü tanıma görevlerinde (örneğin, tıbbi görüntüleme) üstün performans gösterirken, RNN'ler doğal dil işleme ve zaman serisi analizinde etkilidir [3]. Derin öğrenme, büyük miktarda veri ve yüksek

hesaplama gücü gerektirir, bu da GPU'ların ve bulut bilişimin önemini artırmaktadır.

- **Doğal Dil İşleme (NLP):** NLP, metin ve konuşma analizi yoluyla insan-makine iletişimini kolaylaştırır. Transformer tabanlı modeller (örneğin, GPT ve BERT), metin üretimi, çeviri ve duygu analizi gibi görevlerde çığır açmıştır [4]. Örneğin, bir sohbet botu, kullanıcı sorularını anlayarak doğal ve akıcı yanıtlar verebilir.
- **Robotik ve Bilgisayarlı Görü:** Sensörler ve görüntü işleme algoritmaları, otonom sistemlerin çevresel farkındalığını artırır. Bilgisayarlı görü, otonom araçların yol işaretlerini tanımasından, endüstriyel robotların hassas montaj görevlerini gerçekleştirmesine kadar geniş bir uygulama alanına sahiptir [5].

YZ'nin bu bileşenleri, büyük veri, bulut bilişim ve güçlü işlemcilerle desteklenerek ölçeklenebilir hale gelmiştir. Ancak, yüksek hesaplama gücü ihtiyacı, enerji tüketimini artırarak çevresel sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca, veri gizliliği ve güvenliği, YZ sistemlerinin güvenilirliğini tehdit eden önemli teknik zorluklardır. Örneğin, bir YZ modelinin eğitimi için kullanılan verilerin kötü niyetli kişilerce ele geçirilmesi, ciddi mahremiyet ihlallerine neden olabilir.

3. Yapay Zekânın Uygulama Alanları

YZ, çeşitli sektörlerde önemli etkiler oluşturmaktadır. Aşağıda, YZ'nin temel uygulama alanları ve bu alanlardaki örnekler sunulmuştur:

- **Sağlık:** YZ, tıbbi görüntüleme, teşhis ve kişiselleştirilmiş tedavi planlarında doktorların doğruluğunu artırır. Örneğin, IBM Watson Health,

kanser teşhisinde onkologlara destek sağlamak için kullanılmaktadır [6]. Derin öğrenme modelleri, röntgen, ultrason, BT ve MR görüntülerinden anormallikleri tespit ederek teşhis oranlarını iyileştirebilir. Ayrıca, YZ tabanlı giyilebilir cihazlar, kalp ritmi gibi sağlık göstergelerini gerçek zamanlı izleyerek önleyici tıbbi destekler. Ancak, bu teknolojilere erişim, yüksek maliyetler nedeniyle emekçileri dışarıda bırakacak şekilde kapitalist sınıftan ayrıcalıklı gruplarla sınırlıdır. Türkiye’de YZ’nin sağlık alanındaki uygulamaları ise emekleme dönemindedir. Örneğin, bazı hastanelerde YZ tabanlı görüntüleme sistemleri, akciğer kanseri gibi hastalıkların erken teşhisinde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, Türkiye’de sağlık altyapısındaki bölgesel eşitsizlikler ve yüksek maliyetler, bu teknolojinin yaygınlaşmasını sınırlamaktadır. Bu durum, YZ’nin eşitlikçi bir sağlık sistemi içinde daha etkin kullanılabileceğini göstermektedir.

- Finans: YZ, dolandırıcılık tespiti, algoritmik ticaret ve risk analizi gibi alanlarda yaygın olarak kullanılır. Makine öğrenimi modelleri, kredi kartı işlemlerindeki anormallikleri tespit ederek dolandırıcılığı önler [7]. Algoritmik ticaret sistemleri, piyasa verilerini analiz ederek saniyeler içinde yatırım kararları alabilir. Ancak, bu sistemlerin aşırı optimizasyonu, finansal piyasalarda istikrarsızlığa yol açabilmektedir. Geleceğin toplumundaysa finansal alanda kullanmak yerine, YZ’nin iktisadi süreçlerin planlanmasında, ürünlerin arzının ihtiyaçları doyurmasının sağlanmasında ve israfın önlenmesinde işlevsel kılınacağı söylenebilir.

- Ulaşım: Otonom araçlar, Tesla ve Waymo gibi şirketlerin YZ odaklı yenilikleriyle ticarileşmektedir [8]. Bu araçlar, sensörler, kameralar ve YZ algoritmaları kullanarak çevreyi algılar ve trafik kurallarına uygun kararlar alır. Ancak, otonom araçların güvenilirliği, özellikle karmaşık şehir ortamlarında, hala geliştirilmektedir. Komünist dünya toplumunda otomobil kullanımı tümüyle lağvedilmeden, diğer ulaşım yollarını ve araçlarını destekleyecek şekilde belirli sınırlar dahilinde kalacak, otonom taşıtlar bu kapsamda yaygınlaşacaktır.
- Eğitim: YZ tabanlı kişiselleştirilmiş öğrenme platformları, öğrencilerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış içerik sunar. Örneğin, adaptif öğrenme sistemleri, bir öğrencinin zayıf yönlerini tespit ederek özel alıştırma önerir [9]. Bu sistemler, eğitimde fırsat eşitliğini artırma potansiyeline sahip olsa da kapitalist toplumsal ilişkiler dahilinde dijital altyapıya erişimdeki eşitsizlikler bu potansiyeli sınırlamaktadır. Türkiye’de, YZ tabanlı eğitim platformları, özellikle pandemi döneminde uzaktan eğitimde kullanılmıştır. Örneğin, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) gibi platformlar, YZ destekli içerik öneri sistemleriyle öğrencilerin öğrenme süreçlerini desteklemeye çalışmıştır. Ancak, öğrencilerin kentsel ve kırsal bölgelerde paralı olan internete erişim eksikliği ve cihaz yokluğu, bu teknolojinin kapsayıcılığını belirgin biçimde kısıtlamaktadır. Bu, YZ’nin eğitimde eşitlikçi bir şekilde uygulanması için kamusal altyapı yatırımlarının önemini ortaya koymaktadır.
- Savunma ve Güvenlik: YZ, siber güvenlik tehditlerini tespit etmek ve otonom dronlar gibi teknolojiler geliştirmek için kullanılmaktadır [10]. Örneğin, YZ

tabanlı sistemler, ağ trafiğini analiz ederek siber saldırıları gerçek zamanlı olarak engelleyebilir. YZ'nin askeri uygulamaları ve otonom silahlarsa, insanlığın gündeminden geri gelmemek üzere silinip gitmelidir.

YZ'nin bu uygulamaları, kapitalist sistem dahilinde ekonomik büyümeye katkıda bulunurken, teknolojinin toplumsal faydaları kâr odaklı bir çerçevede sınırlanmaktadır. Örneğin, sağlıkta YZ'nin kullanımı, yüksek maliyetli teknolojilere erişimi olmayan topluluklar ve toplumsal sınıflar için kısıtlıdır. Türkiye bağlamında, bölgesel ve sınıfsal eşitsizlikler ile dijital uçurum, YZ'nin sağlık ve eğitim gibi alanlarda yaygınlaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, YZ'nin potansiyelinin ancak eşitlikçi bir toplumsal düzende tam anlamıyla realize edilebileceğini göstermektedir.

4. Etik ve Toplumsal Etkiler

YZ'nin hızlı gelişimi, bir dizi etik ve toplumsal soruyu gündeme getirmiştir. Bu sorunlar, teknolojinin tasarımı, kullanımı ve toplumsal etkileriyle ilgilidir.

- **Önyargı ve Ayrımcılık:** YZ sistemleri, eğitim verilerindeki önyargıları yansıtabilir. Örneğin, yüz tanıma sistemlerinin ırksal ve cinsiyet temelli önyargıları, yanlış teşhisler ve ayrımcılıkla sonuçlanmıştır [11]. Bu sorun, veri setlerinin çeşitlendirilmesi ve algoritmaların düzenli olarak denetlenmesiyle kısmen çözülebilir. Ancak, önyargının kökeni, genellikle verilerin toplandığı toplumsal yapının eşitsizliklerinde yatmaktadır. Bu nedenle, YZ'nin etik kullanımı, toplumsal adaletsizliklerin ele alınmasını gerektirir.

- İş Gücü ve Otomasyon: YZ, rutin işleri otomatikleştirerek iş kayıplarına yol açabilir. Dünya Ekonomik Forumu, 2025'e kadar 85 milyon işin otomasyon nedeniyle kaybolabileceğini, ancak aynı dönemde 97 milyon yeni işin ortaya çıkabileceğini öngörmüştür [12]. Bu değişim, işçilerin yeniden beceri kazanmasını gerektirir. Ancak, otomasyonu bir tehdit olarak görmek yerine, insanlığın rutin ve yabancılaştırıcı işlerden kurtularak yaratıcı potansiyelini gerçekleştirmesi için bir fırsat olarak değerlendirmelidir. Otomasyon, sosyalist toplumsal ilişkiler kurulduğunda sanat, bilim ve sosyal projeler gibi alanlara daha fazla zaman ayrılmasını sağlayacaktır.
- Gizlilik: Büyük veri kullanımı, bireysel gizliliği tehdit edebilir. Cambridge Analytica (CA) skandalı, kişisel verilerin siyasi manipülasyon için nasıl kullanılabileceğini göstermiştir [13]. Bu sorun, sıkı veri koruma yasaları ve şeffaf veri toplama süreçleriyle hafifletilebilir. Ancak, küresel ölçekte veri etiği standartlarının oluşturulması gerekmektedir.
- Sorumluluk: Otonom sistemlerin karar alma süreçlerinde kimin sorumlu olacağı belirsizdir. Örneğin, bir otonom araç kazasında sorumluluk sürücüye ya da üreticiye mi yoksa algoritma tasarımcısına mı aittir? [14] Bu soruya yanıt olarak, YZ'nin insan gözetimi altında kullanılmasını önermekteyiz. YZ, karar alma süreçlerinde doğruluğu ve kesinliği artırmak için bir araç olarak hizmet etmeli, ancak nihai sorumluluk ve karar yetkisi onu kullanan insanlara ait olmalıdır.

YZ'nin kapitalist sistem içindeki kullanımı, teknolojinin potansiyelini kâr odaklı bir çerçeveye hapsedmektedir. Örneğin, Amazon'un YZ tabanlı iş gücü izleme sistemleri, çalışanların her hareketini (tuvalet molaları dahil) takip ederek üretkenliği maksimize etmeyi amaçlamıştır, ancak bu, işçilerin mahremiyetini ihlal etmekte ve çalışma koşullarını insanlık dışı hale getirmektedir [15]. Benzer şekilde, sosyal medya platformları (örneğin, Meta ve X), kullanıcı verilerini analiz ederek YZ algoritmalarını hedefli reklamlar sunmak ve kullanıcı davranışlarını manipüle etmek için kullanmaktadır. Cambridge Analytica (CA) skandalı, bu tür veri manipülasyonunun tipik bir örneği olmuştur.

CA, Facebook üzerinden bir kişilik testi uygulaması ("This Is Your Digital Life") aracılığıyla yaklaşık 87 milyon kullanıcının kişisel verilerini toplamış, sadece testi yapan kullanıcıların değil, onların Facebook arkadaşlarının da verilerini (profil bilgileri, beğeniler, paylaşımlar vb.) kullanıcıların bilgisi veya rızası olmadan elde etmiştir. CA, topladığı verileri kullanarak kullanıcıların psikolojik profillerini (psikografik analiz) oluşturmuş, bu profiller, bireylerin siyasi eğilimlerini, korkularını ve motivasyonlarını anlamak için kullanılmıştır. Firma, bu verilere dayanarak seçmenleri mikro hedefleme (microtargeting) yöntemiyle manipüle eden kişiselleştirilmiş siyasi reklamlar ve propaganda kampanyaları tasarlamıştır. Örneğin, belirli seçmen gruplarına korku veya öfke uyandıran içerikler gösterilmiştir. CA, 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın kampanyası için çalışmış, seçmen davranışlarını etkilemek için YZ tabanlı algoritmalar kullanmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'taki Brexit referandumunda "Leave" kampanyasını desteklemek için de benzer yöntemler uygulamıştır. Skandal, 2018'de eski CA çalışanı Christopher Wylie'nin ifşalarıyla *The Guardian* ve *The New York Times* tarafından kamuoyuna duyurulmuştur [13].

Bu örnekler, YZ'nin kapitalist sistemde bireylerin denetimi ve sömürüsü için bir araca dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Tarihsel bir bağlamda, bu durum, Sanayi Devrimi sırasında makinelerin emeği yoğunlaştırmak ve kârı artırmak için kullanılmasıyla paralellik gösterir. 19. yüzyılda, buharlı makineler işçilerin çalışma saatlerini ya uzatmış ya da emek verimliliğini artırmış, böylelikle fabrika sistemini güçlendirmiştir; günümüzde ise YZ, dijital gözetim ve otomasyon yoluyla benzer bir rol oynamaktadır. Sanayi Devrimi'nin teknolojik ilerlemelerinin toplumsal mücadelelerle birleşerek işçi haklarında iyileştirmelerle sonuçlanması gibi, YZ'nin de eşitlikçi bir toplumsal düzende insanlığın refahı için kullanılabileceği açıktır.

5. Gelecek Perspektifleri

YZ'nin geleceği, kapitalist üretimin ihtiyaçları, teknolojik yenilikler, toplumsal düzenlemeler ve felsefi tartışmalar tarafından şekillendirilecektir. Öne çıkan eğilimler şunlardır:

- Genel Yapay Zekâ (AGI): Mevcut dar YZ sistemleri, belirli görevlerde uzmanlaşmıştır (örneğin, satranç oynama veya görüntü tanıma). Ancak, genel yapay zekâ (AGI), insan düzeyinde çok yönlü zekâyâ sahip sistemler geliştirmeyi hedefler [16]. AGI'nin gerçekleşmesi, bilimsel keşifleri hızlandırabilir, ancak aynı zamanda kapitalizm koşullarında kalındığı müddetçe etik ve güvenlik risklerini artırabilir.
- Kuantum Bilişim: Kuantum bilgisayarlar, klasik bilgisayarlara kıyasla çok daha hızlı hesaplama kapasitesine sahiptir. Bu teknoloji, YZ algoritmalarını hızlandırarak karmaşık problemlerin çözümünü mümkün kılabilir [17]. Örneğin, kuantum destekli YZ,

ilaç geliştirme süreçlerini dramatik bir şekilde kısaltabilir.

- Sürdürülebilir YZ: YZ'nin çevresel etkisi, özellikle enerji tüketimi, önemli bir tartışma konusudur. Örneğin, büyük dil modellerinin eğitimi, tonlarca karbon emisyonu üretmektedir [18]. Yeşil YZ girişimleri şimdiden, enerji verimli algoritmalar ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanarak bu sorunu ele almayı amaçlamaktadır.

YZ'nin güvenli ve adil bir şekilde yaygınlaşması, kapitalist toplumsal ilişkilerin yerini eşitlikçi, özgürlükçü ve insan kardeşliğini temel alan bir toplumsal sisteme bırakmasıyla mümkündür. Eşitlikçi bir toplumsal düzende YZ'nin yönetimi, kamusal YZ platformlarıyla sağlanabilir. Örneğin sosyalist bir toplumda kamusal YZ platformları, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerde ücretsiz ve eşit erişim sunarlar. Toplumcu bir düzende mühendisler, işçiler ve toplumun diğer kesimlerinin YZ projelerine kolektif katılımı teşvik edilerek teknolojinin demokratik bir şekilde tasarlanması sağlanır.

6. Sonuç ve Öneriler

Yapay zekâ, insanlığın karşılaştığı en dönüştürücü teknolojilerden biridir. Teknik başarıları, ekonomik ve toplumsal faydaları kadar etik ve düzenleyici zorlukları da beraberinde getirmiştir. Ancak, tarihte sorunlar belirdiğinde, çözümler için potansiyel olanaklar da filizlenir. YZ'nin potansiyelinden tam anlamıyla yararlanmak için şu öneriler dikkate alınmalıdır:

- Etik ve Yasal Çerçeveler: YZ'nin geliştirilmesi ve kullanımında evrensel etik ilkeler benimsenmelidir. Kapitalist devletlerin ve tekellerin YZ'yi savaşlarda,

bireylerin sömürülmesinde ve denetiminde, ayrıca eşitsizlikleri derinleştirmek için kullanmasının önüne geçilmelidir.

- Çalışma Saatlerini Minimum Düzeye İndirme: Otomasyon ve YZ, rutin işleri ortadan kaldırarak çalışma saatlerini dramatik bir şekilde azaltabilir, bireylerin yaratıcı ve anlamlı faaliyetlere odaklanmasını sağlayabilir.
- Şeffaflık ve Sorumluluk: YZ sistemlerinin karar alma süreçleri şeffaf olmalı ve kritik kararlar insan denetimine tabi tutulmalıdır.
- Dünya Çapında Standartlar ve Düzenlemeler: YZ'nin toplumsal ilişkiler içindeki yeri, küresel ölçekte standartlar ve düzenlemelerle yönetilmelidir.

YZ, insanlığın geleceğini şekillendirmede güçlü bir araçtır, ancak bir “sihirli değnek” değildir. Teknolojinin insanlık lehine kullanılması, toplumsal ilişkilerin akılcı, planlı ve eşitlikçi bir şekilde düzenlenmesine bağlıdır. YZ, insan zekâsıyla iş birliği yaparak, kolektif refahı ve mutluluğu artırma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin realize edilmesi, insanlığın kendi geleceğini bilinçli bir şekilde inşa etme iradesine ve eylemine bağlıdır.

Kaynaklar

[1] Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.

[2] Mitchell, T. M. (1997). *Machine Learning*. McGraw-Hill.

[3] Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. MIT Press.

- [4] Vaswani, A., et al. (2017). Attention is All You Need. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30.
- [5] Siciliano, B., & Khatib, O. (2008). *Springer Handbook of Robotics*. Springer.
- [6] Somashekhar, S. P., et al. (2018). Watson for Oncology and Breast Cancer Treatment Recommendations. *Journal of Clinical Oncology*, 36(15).
- [7] Heaton, J. B., Polson, N. G., & Witte, J. H. (2017). Deep Learning for Finance. *Quantitative Finance*, 17(9).
- [8] Litman, T. (2020). *Autonomous Vehicle Implementation Predictions*. Victoria Transport Policy Institute.
- [9] Woolf, B. P., et al. (2013). AI and Education: Celebrating 30 Years of Marriage. *AI Magazine*, 34(4).
- [10] Allen, G., & Chan, T. (2017). *Artificial Intelligence and National Security*. Belfer Center for Science and International Affairs.
- [11] Buolamwini, J., & Gebru, T. (2018). Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification. *Proceedings of Machine Learning Research*, 81.
- [12] World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*.
- [13] Cadwalladr, C., & Graham-Harrison, E. (2018). Revealed: 50 Million Facebook Profiles Harvested for Cambridge Analytica. *The Guardian*.
- [14] Lin, P. (2016). Why Ethics Matters for Autonomous Cars. In *Autonomous Driving* (pp. 69-85). Springer.
- [15] Kantor, J., & Streitfeld, D. (2021). Inside Amazon: Wrestling Big Ideas in a Bruising Workplace. *The New York Times*.

- [16] Bostrom, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press.
- [17] Biamonte, J., et al. (2017). Quantum Machine Learning. *Nature*, 549(7671).
- [18] Schwartz, R., et al. (2020). Green AI. *Communications of the ACM*, 63(12).

[Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve Yeni Genomik Teknikler]

Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar) ve Yeni Genomik Teknikler (YGT'ler), modern biyoteknolojinin tarım, tıp ve çevre alanlarında sunduğu yenilikçi çözümlerin temel taşlarıdır. GDO'lar, bitki veya hayvanların genetik materyallerinin (DNA'larının) doğal olmayan yollarla, yani genetik mühendislik veya rekombinant DNA teknolojisiyle değiştirilmesiyle oluşturulur. YGT'ler ise, genetik materyali daha hassas bir şekilde düzenleyen yeni nesil yöntemlerdir. Peki, bu teknolojiler korkulması gereken bir "Frankenstein" mı, yoksa açlık, hastalık ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlara çözümler sunabilecek bir umut mu? GDO'ların ve YGT'lerin potansiyelini, avantajlarını, risklerini ve etik/politik boyutlarını güncel bilgiler ışığında ele almak istiyoruz.

GDO'lar ve YGT'ler Nedir?

GDO'lar, farklı türler arasında gen transferini mümkün kılan rekombinant DNA teknolojisiyle üretilir. 1990'lı yıllardan beri bitkisel GDO'lar tarımda yaygın olarak kullanılırken, hayvanlar üzerindeki çalışmalar nispeten yeni ve geliştirme aşamasındadır. Örneğin, hızlı büyüyen genetiği değiştirilmiş somon balığı (AquAdvantage) bazı ülkelerde onaylanmış,

ancak güvenliği ve ekosistem üzerindeki etkileri hâlâ tartışılmaktadır.

YGT'ler, genetik materyali hassas bir şekilde düzenlemek için geliştirilen modern biyoteknolojik yöntemlerdir ve geleneksel GDO yöntemlerinden farklıdır. YGT'ler şunları içerir:

- Gen düzenleme: CRISPR/Cas9, TALENs ve ZFNs gibi araçlarla hedefli mutajenez, tek nükleotit düzeyinde doğruluk sağlar.
- Cisgenesis: Aynı türden veya yakın akraba türlerden gen aktarımı, doğal gen havuzuna sadık kalır.
- Intragenesis: Aynı türden genetik materyalin farklı düzenleyici elementlerle birleştirilmesi.
- Epigenetik düzenleme: DNA dizisini değiştirmeden gen ekspresyonunu kontrol etme (örneğin, metilasyon).
- RNA interferansı (RNAi): Gen susturma yöntemi.
- Yapay DNA sentezi: Laboratuvarda tasarlanmış DNA dizilerinin kullanımı.

YGT'ler, geleneksel ıslah yöntemlerine göre daha hızlı ve kesin sonuçlar verir. Örneğin, CRISPR ile birkaç yıl içinde kuraklığa dayanıklı mısır geliştirilebilirken, geleneksel yöntemler on yıllar alabilir.

Biyoteknolojinin Potansiyel Yararları

GDO'lar ve YGT'ler, tarım ve gıda alanında atılım yaratma potansiyeline sahiptir:

- Besin değeri ve raf ömrü: GDO olarak geliştirilen "altın pirinç" yüksek A vitamini içerir; YGT'lerle demir, çinko

veya GABA (nörotransmitter) açısından zenginleştirilmiş ürünler (örneğin, Japonya'da CRISPR ile geliştirilen GABA içeriği yüksek domates) piyasaya sürülmüştür.

- Verimlilik ve gıda güvenliği: Böceklerle, virüslere ve herbisitlere karşı dirençli bitkiler, daha az kimyasal kullanımıyla yüksek verim sağlar. YGT'lerle geliştirilen kuraklığa veya tuzluluğa dayanıklı mısır ve soya, Afrika ve Güney Amerika'da gıda güvenliğini artırmaktadır.
- İklim değişikliğine uyum: YGT'ler, kuraklık, tuzluluk veya soğuk gibi çevresel streslere dayanıklı bitkiler geliştirerek iklim değişikliğine çözüm sunar. Örneğin, Arjantin'de onaylanan kuraklığa dayanıklı soya fasulyesi bu alandaki yeniliklerden biridir.
- Tıbbi uygulamalar: YGT'ler, orak hücre anemisi ve kalıtsal körlük (Leber konjenital amaurosis) gibi genetik hastalıkların tedavisinde klinik başarı göstermiştir. 2024'te FDA (Amerika Birleşik Devletleri Gıda ve İlaç Dairesi), CRISPR tabanlı bir kalıtsal körlük tedavisini onaylamıştır.
- Endüstriyel uygulamalar: Biyoyakıtlar, biyoplastikler ve enzim üretiminde YGT'ler sürdürülebilir çözümler sunar.

Mevcut GDO'lar genellikle böceklerle (*Bacillus Thuringiensis* [BT] toksiniyle), viral enfeksiyonlara veya herbisitlere karşı dirençlidir. BT toksini, insan sağlığına zarar vermez ve böcek ilacı kullanımını azaltır. YGT'ler ise daha hassas müdahalelerle, örneğin mantar dirençli buğday veya geç yanıklığa dirençli patates geliştirerek, pestisit ihtiyacını azaltır.

Güncel Gelişmeler

Son yıllarda biyoteknoloji hem GDO'lar hem de YGT'ler açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir:

1. CRISPR atılımı: CRISPR/Cas9, gen düzenlemede çığır açmıştır. Hedefli mutajenezle hastalıklara dirençli bitkiler, genetik hastalıkların tedavisi ve biyoyakıt üretiminde verimli mikroorganizmalar geliştirilmektedir. Yeni nesil Cas9 varyantları, hedef dışı mutasyon riskini azaltmıştır.
2. İklim Değişikliği Çözümleri: GDO'lar ve YGT'ler, karbon tutulumunu artıran bitkiler ve çevresel streslere dayanıklı çeşitler geliştirerek iklim değişikliğiyle mücadelede "oyun değiştirici" olarak görülmektedir.
3. Biyoçeşitlilik ve Sürdürülebilirlik: GDO'lar ve YGT'ler, daha az kimyasal kullanımı ve yüksek verimle sürdürülebilir tarıma katkıda bulunabilir. Örneğin, cisgenik elma ağaçları, ateş yanıklığı direnciyle pestisit ihtiyacını azaltmıştır.
4. Ticarileşme: ABD, Japonya ve Arjantin gibi ülkeler, YGT ürünlerini GDO'dan ayrı sınıflandırarak ticarileşmeyi hızlandırmaktadır. Nijerya ve Kenya'da kuraklığa dayanıklı mısır denemeleri devam ederken, Brezilya'da YGT'lerle geliştirilen ürünler yaygınlaşmaktadır.
5. Tıbbi Atılımlar: CRISPR tabanlı gen terapileri, orak hücre anemisi, β -talasemi ve kalıtsal körlük gibi hastalıkların tedavisinde umut vaat etmektedir.

Endişeler ve Riskler

GDO'lar ve YGT'ler, sundukları avantajlara rağmen tartışmalara yol açmaktadır. Başlıca endişeler şunlardır:

1. Alerjik Etkiler: GDO'larda gen transferiyle üretilen proteinlerin alerjiye yol açma ihtimali tartışılmıştır, ancak mevcut ürünlerde böyle bir etki saptanmamıştır. DSÖ, piyasadaki GDO'lu gıdaların güvenli olduğunu belirtmektedir. YGT'ler, yabancı gen transferi yerine mevcut genlerin düzenlenmesiyle bu riski daha da azaltır.
2. Gen Transferi: GDO'larda antibiyotik direnç genlerinin kullanımı, insan bağırsağındaki bakterilere gen transferi endişesi yaratmıştır. Ancak bu riskin düşük olduğu doğrulanmıştır ve modern YGT'lerde bu genlerden kaçınılmaktadır.
3. Biyoçeşitlilik ve Çaprazlaşma: GDO'lar ve YGT'lerle geliştirilen bitkilerin yabani akrabalarına gen aktarımı, biyoçeşitliliği tehdit edebilir. Bu riski azaltmak için polen üretmeyen (kısır) bitkiler veya sıkı izolasyon protokolleri geliştirilmektedir.
4. Hedef Dışı Etkiler: YGT'lerde, özellikle CRISPR ile, hedef dışı mutasyonlar (off-target) riski bulunmaktadır. Ancak yeni nesil teknolojiler bu riski en aza indirmiştir.
5. Uzun Vadeli Etkiler: GDO'ların ve YGT'lerin ekosistem üzerindeki uzun vadeli etkileri hâlâ tam bilinmemektedir. Çevreci gruplar, biyogüvenlik testlerinin yeterince sıkı olmadığını savunmaktadır.

Politik ve Etik Boyut

GDO'lar ve YGT'ler, bilimsel avantajlarının ötesinde politik ve etik tartışmalara yol açmaktadır:

1. **Patentler ve Tekeller:** GDO tohumlarının ve YGT ürünlerinin patentlenmesi, tarımsal üretimin büyük şirketlerin kontrolüne girmesine neden olmaktadır. "Terminatör tohum" gibi teknolojiler, çiftçilerin tohum tedarikçilerine bağımlılığını artırır ve gıda egemenliğini tehdit eder. Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü (IRRI), patentlenmemiş biyoteknoloji ürünlerini çiftçilere sunarak bu konuda geleceğin toplumunda alternatifin ne olduğuna işaret etmektedir.
2. **Gıda Bağımlılığı:** GDO'ların ve YGT'lerin yaygınlaşması, gelişmekte olan ülkelerin teknoloji ihraç eden ülkelere bağımlılığını derinleştirebilir, küresel gıda sisteminde eşitsizlikleri artırabilir.
3. **Herbisit Bağımlılığı:** Herbisit toleranslı GDO'lar ve YGT ürünleri, tarımın kimyasal bağımlılığını artırabilir, çevre ve sağlık için uzun vadeli riskler taşıyabilir.
4. **İnsan Embriyolarında Gen Düzenleme:** YGT'lerin insan embriyolarında kullanımı (örneğin, 2018'deki Çin CRISPR bebekleri vakası), etik tartışmaları tetiklemiştir. Kalıtsal gen düzenleme, ciddi hastalıkların tedavisi için sıkı etik denetimle yapılmalı, estetik veya zihinsel özelliklerin geliştirilmesi için kullanılmamalıdır. DSÖ'nün 2023'te yayımladığı etik çerçeve, bu konuda yol göstericidir.
5. **Toplumsal Erişim:** Biyoteknolojinin kapitalist sistemde kâr odaklı kullanımı, teknolojinin insanlık yararına

yaygınlaşmasını engeller. Açık kaynak biyoteknoloji modelleri ve kamu fonlu AR-GE projeleri, kapitalist toplumsal ilişkilerin toplumcu bir sisteme yerini bırakması sürecinde, bu teknolojilerin küçük çiftçiler ve gelişmekte olan ülkeler için erişilebilir olmasını sağlayacaktır.

Sonuç

GDO'lar ve YGT'ler, tarım, tıp ve endüstride atılım yaratma potansiyeline sahiptir. GDO'lar, böcek ve hastalık direnciyle verimliliği artırırken, YGT'ler daha hassas, hızlı ve çevresel sürdürülebilirlik sunan çözümler üretir. Ancak, biyoçeşitlilik, sağlık ve etik kaygılar dikkatle ele alınmalıdır. Bu teknolojilerden korkmak yerine, potansiyellerini insanlık yararına yönlendirmek için bilinçli bir mücadele gereklidir. Ekolojik riskler, sıkı biyogüvenlik testleri ve uzun vadeli izleme programlarıyla en aza indirilebilir.

2050'de 10 milyarlık dünya nüfusunu beslemek için gıda israfının önlenmesi, sömürü ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması kadar GDO'lar ve YGT'ler gibi teknolojiler de kritik önemdedir. Sorun, teknolojinin kendisinde değil, kimin kontrolünde ve nasıl kullanıldığında. İnsanlığın ortak mirası olan bu yenilikler, kapitalist tekellerin egemenliğinden kurtarılmalı, toplumcu bir yaklaşımla tüm insanlığın yararına sunulmalıdır. Satranç tahtasında olduğu gibi, YGT'ler ve GDO'lar yeni hamleler sunar; bu hamlelerin emekçi toplumsallığın çıkarları doğrultusunda yapılması, insanlığın geleceği için bir zorunluluktur.

Kaynaklar

1. European Commission. (2023). New genomic techniques: Q&A.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_3567

2. Lusser, M., et al. (2012). New plant breeding techniques. JRC Scientific and Policy Reports.
3. Zhang, D., et al. (2021). CRISPR/Cas9 applications in crop improvement. *Trends in Plant Science*, 26(9), 875–888.
4. ISAAA. (2022). Global status of commercialized biotech/GM crops: 2022.
5. Frangoul, H., et al. (2021). CRISPR-Cas9 gene editing for sickle cell disease and β -thalassemia. *New England Journal of Medicine*, 384(3), 252–260.
6. Wolfenbarger, L. L., & Phifer, P. R. (2000). The ecological risks and benefits of genetically engineered plants. *Science*, 290(5499), 2088–2093.
7. Greenpeace. (2023). Position on new genomic techniques. <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/nature-food/46582/position-new-genomic-techniques/>
8. European Commission. (2023). Proposal for a regulation on plants obtained by certain new genomic techniques.
9. Corporate Europe Observatory. (2023). New GMOs: Deregulation under pressure.
10. IRRI. (2023). Golden Rice project: Open-access biotechnology for food security. <https://www.irri.org/golden-rice>
11. Cyranoski, D. (2019). The CRISPR-baby scandal. *Nature*, 566(7745), 440–442.
12. FDA. (2024). Approval of CRISPR-based therapy for Leber congenital amaurosis.

13. Nature. (2021). Japan's gene-edited food revolution. *Nature Biotechnology*, 39(3), 267–268.
14. African Union. (2023). Policy brief on new genomic techniques for African agriculture.
15. ISAAA. (2024). Argentina approves drought-tolerant soybean.
16. Ricroch, A., & Martin-Laffon, J. (2022). New genomic techniques and climate change. *Frontiers in Plant Science*, 13, 1025467.
17. Doudna, J. A., & Charpentier, E. (2014). The new frontier of genome engineering with CRISPR-Cas9. *Science*, 346(6213), 1258096.
18. Jinek, M., et al. (2012). A programmable dual-RNA-guided DNA endonuclease. *Science*, 337(6096), 816–821.
19. Zhang, Y., et al. (2020). CRISPR/Cas9-mediated gene editing in wheat for drought tolerance. *Plant Biotechnology Journal*, 18(3), 703–712.
20. Slaymaker, I. M., et al. (2016). Rationally engineered Cas9 nucleases. *Science*, 351(6268), 84–88.
21. Schouten, H. J., et al. (2006). Cisgenic plants are similar to traditionally bred plants. *EMBO Reports*, 7(8), 750–753.
22. Vanblaere, T., et al. (2014). Cisgenic apple trees with resistance to fire blight. *Plant Biotechnology Journal*, 12(2), 179–188.
23. Krens, F. A., et al. (2015). Cisgenic apple trees. *Frontiers in Plant Science*, 6, 286.
24. Mattoo, A. K., & Handa, A. K. (2008). Higher polyamines in tomato plants. *Plant Biotechnology Journal*, 6(7), 679–688.

25. Holme, I. B., et al. (2013). Intragenesis and cisgenesis. *Plant Biotechnology Journal*, 11(4), 395–407.
26. Schaart, J. G., et al. (2016). Opportunities for cisgenesis in fruit breeding. *Acta Horticulturae*, 1127, 1–8.
27. Tripathi, L., et al. (2022). Genome editing for tropical crops. *Frontiers in Plant Science*, 13, 834195.

[Yeni Genomik Teknikler (YGT)'den Korkmalı mı?]

Genetik mühendislik, 20. yüzyılın sonlarından itibaren insanlığın tarım, tıp ve çevre sorunlarına çözüm arayışında atılım yaratmıştır. Yeni Genomik Teknikler (YGT), bu alanda en son yenilik olarak öne çıkmaktadır. Peki, bu teknolojiler korkulması gereken bir “Frankenstein” mı, yoksa açlık, hastalık ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlara çözüm sunabilecek bir umut mu? Yeni Genomik Teknikler (YGT), genetik materyali hassas bir şekilde düzenlemek için geliştirilen modern biyoteknolojik yöntemleri kapsamaktadır. Bu teknikler, geleneksel genetik modifikasyon (GMO, eş deyişle GDO) ve klasik ıslah yöntemlerinden farklı bir kategori olarak değerlendirilmektedir. YGT’ler, genetik mühendislikte atılım oluşturmuş, tarım, tıp ve endüstriyel biyoteknoloji gibi alanlarda yenilikçi çözümler sunmuştur [1].

YGT’ler nedir?

YGT’ler, genetik materyalde değişiklik yapmak veya gen ekspresyonunu düzenlemek için kullanılan bir dizi yöntemi içermektedir:

- Gen düzenleme: CRISPR/Cas9, TALENs (Transcription Activator-Like Effector Nucleases) ve

ZFNs (Zinc Finger Nucleases) gibi araçlarla hedefli mutajenez.

- Cisgenesis: Aynı türden veya yakın akraba türlerden gen aktarımı.
- Intragenes: Aynı türden alınan genetik materyalin yeniden düzenlenmesi.
- Epigenetik düzenleme: DNA dizisini değiştirmeden gen ekspresyonunu kontrol etme (örneğin metilasyon).
- RNA interferansı (RNAi): Genlerin susturulması için kullanılan bir yöntem.
- Yapay DNA sentezi: Laboratuvarda tasarlanmış DNA dizilerinin kullanımı [2].

YGT'ler, genetik materyalde istenmeyen değişiklik riskini en aza indirmektedir. Örneğin, CRISPR/Cas9, tek nükleotit düzeyinde doğruluk sağlayabilmektedir [3]. Geleneksel ıslah yöntemleri on yıllar alabilirken, YGT'ler birkaç yıl içinde sonuç verebilmektedir. Bitkiler, hayvanlar, mikroorganizmalar ve insan hücreleri gibi çeşitli organizmalarda uygulanabilirlikleri bulunmaktadır.

YGT'ler, iklim değişikliğine uyum sağlayabilen, hastalıklara dirençli ve verimli bitki çeşitleri geliştirmede kullanılabilir. Örneğin, CRISPR ile geliştirilen kuraklığa dayanıklı mısır, Afrika'daki gıda güvenliğini artırma potansiyeline sahiptir [4]. YGT'lerin, gen terapileri, kanser immünoterapileri, nadir hastalıkların tedavisi ve kişiselleştirilmiş tıpta kullanımı umut vaat etmektedir. Örneğin, orak hücre anemisi için CRISPR tabanlı tedaviler klinik başarı göstermiştir [5]. Endüstrideyse biyoyakıtlar, biyoplastikler ve enzim üretimi gibi sürdürülebilir ürünlerin üretiminde YGT'lerin yeri olacaktır.

YGT'lerin sunduğu avantajlar şunlardır:

- Pestisit kullanımını azaltabilir, su ve toprak kaynaklarını daha verimli kullanmaya yol açabilir.
- Besin değeri yüksek (örneğin içeriği zenginleştirilmiş ürünler) ve daha dayanıklı gıdalar üretilebilir.
- Üretim maliyetlerini düşürme potansiyeli vardır.

Ancak, YGT'lerin getireceği olası riskler de göz ardı edilmemelidir. Örneğin, hedefli mutajenezde “off-target” etkiler (hedef dışı genetik değişiklikler), beklenmedik sağlık ya da ekolojik sorunlara yol açabilir. Örneğin, YGT ile geliştirilen bitkilerin yabani akrabalarına gen aktarımı, biyoçeşitliliği tehdit edebilir [6]. Çevreci gruplar, bu teknolojilerin biyogüvenlik testlerinin yeterince sıkı olmadığını savunmaktadır [7]. Ayrıca, YGT ürünlerinin ekosistem üzerindeki uzun vadeli etkileri hâlâ tam olarak bilinmemektedir.

YGT ürünleri, AB ülkelerinde GMO/GDO olarak sınıflandırılırken, ABD, Japonya, Avustralya gibi ülkelerde daha esnek düzenlemelere tabidir. AB'nin 2023'te önerdiği YGT düzenlemeleri, cisgenik ve hedefli mutajenezle üretilen bazı ürünlerin GMO kapsamından çıkarılmasını öngörmüştür [8]. Bu öneriye karşı organik tarım savunucuları ve çevreciler, biyogüvenlik testlerinin gevşetilmesinin ekolojik riskler yaratabileceğini belirtmektedir [9].

Kapitalist dünyada gen düzenleme, şirketlerin ürünleri patentlemesiyle erişim eşitsizliklerine yol açacaktır. Oysa birçok bilim insanının ve emekçinin ortaklaşa faaliyetleriyle oluşturulan teknolojik yeniliklerin, kapitalist şirketlerin kârını artırma ve sermaye birikimi doğrultusunda patentlenmesi kabul edilemez. Çocuk felci aşısını geliştiren bilim

insanlarından biri olan Sabin'in dediği gibi "Güneş'in patentini alabilir misiniz?" Buna benzer şekilde insanlığın ortak kullanımında olması ve yaşanan sorunlara çözüm sunması gereken tekniklerin, "paraya para katma" saikiyle özel mülkiyetin tasarrufunda bulunması reddedilmelidir. Açık kaynak biyoteknoloji modelleri geliştirilmesi, kamu fonlu araştırma ve geliştirme (AR-GE) projeleri yürütülmesi savunulmalıdır. YGT'lerin küçük çiftçiler ve gelişmekte olan ülkeler için erişilebilir olmasını sağlayacak çözüm, kapitalist sistemin toplumcu/kamucu sisteme dönüşümüdür. Komünist dünya toplumunda, Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü (IRRI)'nin günümüzde yaptığı gibi biyoteknoloji ürünlerinin patentlenmeden çiftçilere sunulması söz konusu olacaktır [10].

Öte yandan insan embriyolarında gen düzenleme, 2018'de Çin'deki CRISPR bebekleri vakasıyla küresel etik tartışmaları tetiklemiştir [11]. Çinli bilim insanı He Jiankui, CRISPR/Cas9 gen düzenleme teknolojisini kullanarak insan embriyolarında genetik değişiklikler yapmış ve bu embriyolardan doğan ikiz kız bebekler (Lulu ve Nana) dünyaya gelmiştir. Bu vaka, kalıtsal gen düzenlemenin uzun vadeli etkilerinin bilinmemesi ve etik sınırların aşılabileceği endişelerini doğurmuştur. Örneğin, düzenlenen genlerin gelecek nesillerde kanser veya diğer genetik hastalıklara yol açma riski hâlâ araştırılmaktadır. 2023'te DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü), insan gen düzenleme için etik bir çerçeve yayınlamıştır. Ayrıca, bazı ülkeler (örneğin Japonya, İngiltere) kalıtsal gen düzenlemeyi sınırlı tıbbi amaçlarla onaylamaya başlamıştır. Bu konuda söylenmesi gereken özetle şudur: Kalıtsal gen düzenleme yalnızca bazı ciddi hastalıklar için ve sıkı etik denetimle yapılabilmelidir.

Bazı yorumcuların yanıltıcı bilgileri, tüketicilerin genetik modifikasyonlara karşı önyargılar geliştirmesine neden olsa

da YGT'lerin ürünleri toplumsal hayata dahil olmakta, tıpta bu tekniklerin kullanımı artmaktadır. Örneğin, 2024'te CRISPR tabanlı bir gen terapisi, kalıtsal körlük (Leber konjenital amaurosis) tedavisinde FDA (Amerika Birleşik Devletleri Gıda ve İlaç Dairesi) onayı almış durumdadır [12]. ABD ve Japonya, YGT ürünlerini (özellikle SDN-1 tipi hedefli mutajenez) GMO olarak sınıflandırmamaktadır ve bu durum, bu alandaki ticarileşme süreçlerini hızlandırmaktadır. Japonya'da CRISPR ile geliştirilen GABA (beyinde bir nörotransmitter) içeriği yüksek domates piyasaya sürülmüş bulunmaktadır [13]. Afrika'da ise YGT'ler, gıda güvenliği için umut vaat etmektedir; Nijerya ve Kenya'da kuraklığa dayanıklı mısır denemeleri devam etmektedir [14]. Arjantin ve Brezilya, YGT ürünlerini hızla ticarileştirmektedir; Arjantin'de kuraklığa dayanıklı soya fasulyesi onaylanmış bulunmaktadır [15].

Kapitalist dünyada YGT'lerle üretilen tohumların tekeller tarafından küçük çiftçilere satılmasıyla, tekeller ile çiftçiler arasındaki egemenlik-bağımlılık ilişkisi derinleşecek, patentlerle bu ürünlerin insanlık yararına yaygın kullanımının önüne geçilecektir. Tekellerin bu egemenliğine son verildiğinde, YGT'lerin insanlık yararına kullanımı olanaklı hale gelecektir. Gelecekte açlığın ve yetersiz beslenmenin yok edilmesinde kök nedenler olan sömürü ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına ek olarak 2050 yılında ulaşılabilecek dünya nüfusu olarak 10 milyar insanı yeterli ve sağlıklı şekilde besleyecek bir gıda bolluğunun oluşturulması için gıda israfının önlenmesi gibi tedbirlerin yanı sıra YGT'lerin kullanılması da gerekecektir. Ayrıca bilim insanları YGT'lerin iklim değişikliğiyle mücadelede "oyun değiştirici" olduğunu vurgulamaktadır [16].

Hedefli Mutajenez

Hedefli mutajenez, bir organizmanın DNA'sında belirli bir gen veya gen bölgesinde kontrollü ve hassas değişiklikler (mutasyonlar) oluşturmak için kullanılan bir genetik mühendislik yöntemidir. Rastgele mutasyon tekniklerine kıyasla yüksek doğruluk sunar ve istenmeyen genetik değişikliklerin riskini azaltır [17].

En yaygın araç, CRISPR/Cas9'dur. Bir rehber RNA (gRNA), hedef DNA dizisine bağlanır ve Cas9 enzimi bu bölgede çift sarmal kesimi yapar. Hücre, kesimi onarmak için homoloji yönlendirmeli onarım (HDR, DNA'nın tamirinde bir şablon kullanarak hassas değişiklikler yapar) veya non-homolog uç birleştirme (NHEJ, kesilen uçları rastgele birleştirir ve küçük ekleme/silmeler oluşturur) gibi mekanizmalar kullanır, bu süreçte istenen genetik değişiklikler tanıtılır [18]. Diğer araçlar, TALENs ve ZFNs'dir.

Bu mekanizmayla tarımda hastalıklara (örneğin buğdayda pas hastalığı), kuraklığa veya tuzluluğa dayanıklı bitkiler üretilir. Örneğin, mantar dirençli buğday, pestisit kullanımını azaltabilir [19]. Bu teknoloji, tıpta genetik hastalıkların tedavisinde kullanılabilir. Orak hücre anemisi ve β -talasemi için CRISPR tedavileri klinik başarı göstermiştir [5]. Endüstride biyoyakıt üretiminde verimli mikroorganizmalar da bu teknikle oluşturulabilir.

Hedefli mutajenezin, hedef dışı mutasyonlar oluşturma riski bulunmaktadır, ancak yeni nesil Cas9 varyantları bunu azaltmaktadır [20]. Öte yandan insan embriyolarında gen düzenleme biyoetik kaygılar doğursa da bilim insanları tarafından saptanacak bir ilkeler ve kurallara bütünlüğünde hangi durumlarda insan embriyolarına gen düzenlemesi yapılacağı kararlaştırılabilir. Örneğin, ciddi genetik

hastalıkların tedavisi için embriyo gen düzenlemesi kabul edilebilirken, estetik veya zihinsel özelliklerin geliştirilmesi için buna izin verilmemelidir [11].

Cisgenesis

Cisgenesis, bir organizmaya aynı türden veya yakın akraba türlerden (çaprazlanabilir türler) alınan genlerin genetik modifikasyon yoluyla aktarılmasıdır. Aktarılan genler, promotör ve terminatör gibi düzenleyici dizilerle birlikte doğal genetik materyalden türetilir ve yabancı DNA kullanılmaz. Bu durum, cisgenesisi transgenik yöntemlerden ayırır ve bu teknik, geleneksel ıslaha yakın bir yaklaşım olarak kabul edilir [21]. Örneğin, bir elma türünde bulunan hastalık direnç geni, aynı türün başka bir bireyine *Agrobacterium tumefaciens* (bakteri yoluyla gen aktarımı) veya gen tabancası (DNA'yı doğrudan hücreye enjekte etme) ile aktarılmaktadır [22].

Bu teknoloji, tarımda elma ağaçlarında ateş yanıklığı (*Erwinia amylovora*) direnci geliştirmede kullanılmaktadır. Cisgenik elma çeşitleri, kimyasal pestisit ihtiyacını azaltmıştır [23]. Patateste geç yanıklık (*Phytophthora infestans*) direnci, bu teknikle geliştirilmiştir. Örneğin, cisgenik domatesler, raf ömrünü uzatarak gıda israfını azaltabilir [24]. Bu mekanizmayla meyve ve sebzelerde tat, besin içeriği veya raf ömrü iyileştirmeleri yapılabilir.

Cisgenesiste doğal gen havuzuna sadık kalınmaktadır. Ayrıca geleneksel ıslaha göre daha hızlı sonuç alınmaktadır. Ancak, bazı organik tarım savunucuları, cisgenik ürünlerin “doğal” olmadığını savunarak organik sertifikasyon kapsamına alınmasına karşı çıkmaktadır [7].

Intragenez

Biyogüvenlik riskleri düşük olan bu teknik cisgenesise benzer, ancak aynı türden alınan genetik materyalin farklı düzenleyici elementlerle (örneğin promotör, terminatör) birleştirilmesiyle uygulanır. Intragenez, doğal kombinasyonlarda olmayan düzenlemelere olanak tanır ve cisgenesisten daha esnek, ancak transgenik organizmalar kadar tartışmalı değildir [25]. Örneğin, bir bitkinin hastalık direnç geni, aynı türdeki farklı bir promotörle birleştirilerek ekspresyonu artırılabilir [26].

Bu teknik, tarımda kuraklığa veya tuzluluğa dirençli bitkilerin üretilmesinde kullanılabilir. Besin içeriğinin iyileştirilmesi (örneğin pirinçte A vitamini artışı) ve endüstriyel bitkilerde verimlilik artışının sağlanması diğer uygulama alanlarıdır. Intragenez tropikal bitkilerde (örneğin muz, manyok) stres toleransını artırmak için araştırılmaktadır [27]. Örneğin, intragenik yöntemlerle geliştirilen A vitamini açısından zengin “altın muz”, bu konudaki yetersiz beslenme sorununa çözüm sunabilir.

Sonuç

Hedefli mutajenez, cisgenesis ve intragenez gibi bileşenleriyle yeni genomik teknikler (YGT'ler), tarım, tıp ve endüstriyel biyoteknolojide atılımlar oluşturma potansiyeline sahiptir. Hassas tekniklerdir. Bu tekniklerle hızlı sonuç alınır. Çevresel sürdürülebilirlik avantajına sahiptirler. Şu anda kapitalist dünyada bu teknolojinin kullanımına ilişkin mevzuatta düzenleyici belirsizlikler bulunmaktadır. Öte yandan farklı ülkelerde yanıltıcı bilgilerin yönlendirmeleriyle bu teknolojiye karşı yanlış kamuoyu algıları oluşmaktadır.

YGT'lerden korkmak yerine, bu teknolojilerin potansiyelini insanlık yararına yönlendirmek için bilinçli bir mücadele

gereklidir. Çevreci grupların biyogüvenlik endişeleri, daha sıkı testlerle giderilebilir. Ekolojik riskler, kapsamlı saha denemeleri ve uzun vadeli izleme programlarıyla en aza indirilebilir. Bilimsel ilerlemeler, şirketlerin kârı için değil, açlık, hastalık ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlara çözüm üretmek için kullanılmalıdır.

Bir benzetme yapalım. Satrançta her yeni hamleyle birçok olasılık gündeme gelir ve bunlardan bazıları iyi bir yol haritası sunarken bazıları olumsuzdur. İçerisinde bulunulan durum avantajlı değilse bile, bu durumu düzeltmenin ve inisiyatif alarak olumlu bir rota çizmenin olanağı çoğunlukla vardır. YGT'ler tarihsel bir kazanım olarak değerlendirildiğinde, tekellerin güdümüne bırakılacak bir rotanın reddedilme ve emekçi toplumsallığın insanlığın yararına olacak hamleleri yapmasının zamanı gelmiş demektir. Teknolojik gelişmelerden tedirgin olup, korkuya kapılmak, ilerlemeler karşısında tutuculaşıp, mevcut olana ya da daha ilkel olanlara sarılmak yerine, yeniliklerden ötürü heyecanlanıp, potansiyel durumdaki olanakları görmek ve bugünden bu teknolojilerin eşitlikle ve kapsayıcılıkla tüm insanlığın yararına kullanılacağı geleceğin toplumunun ilke, değer ve motiflerini dillendirmek gereklidir.

Kaynaklar

1. European Commission. (2023). New genomic techniques: Q&A.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_23_3567
2. Lusser, M., Parisi, C., Plan, D., & Rodríguez-Cerezo, E. (2012). New plant breeding techniques: State-of-the-art and prospects for commercial development (JRC Scientific and

Policy Reports). European Commission Joint Research Centre.

3. Zhang, D., Hussain, A., & Manghwar, H. (2021). CRISPR/Cas9 applications in crop improvement. *Trends in Plant Science*, 26(9), 875–888. <https://doi.org/10.1016/j.tplants.2021.04.007>
4. International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications. (2022). Global status of commercialized biotech/GM crops: 2022. ISAAA.
5. Frangoul, H., Altshuler, D., Cappellini, M. D., Chen, Y.-S., Domm, J., & Eugster, E. A. (2021). CRISPR-Cas9 gene editing for sickle cell disease and β -thalassemia. *New England Journal of Medicine*, 384(3), 252–260. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2031054>
6. Wolfenbarger, L. L., & Phifer, P. R. (2000). The ecological risks and benefits of genetically engineered plants. *Science*, 290(5499), 2088–2093. <https://doi.org/10.1126/science.290.5499.2088>
7. Greenpeace. (2023). Position on new genomic techniques. <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/nature-food/46582/position-new-genomic-techniques/>
8. European Commission. (2023). Proposal for a regulation on plants obtained by certain new genomic techniques (COM(2023) 411 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023PC0411>
9. Corporate Europe Observatory. (2023). New GMOs: Deregulation under pressure. <https://corporateeurope.org/en/2023/07/new-gmos-deregulation-under-pressure>

10. International Rice Research Institute. (2023). Golden Rice project: Open-access biotechnology for food security. <https://www.irri.org/golden-rice>
11. Cyranoski, D. (2019). The CRISPR-baby scandal: What's next for human gene-editing. *Nature*, 566(7745), 440–442. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-00673-1>
12. U.S. Food and Drug Administration. (2024). Approval of CRISPR-based therapy for Leber congenital amaurosis. <https://www.fda.gov/news-events/press-announcements>
13. Nature. (2021). Japan's gene-edited food revolution. *Nature Biotechnology*, 39(3), 267–268. <https://doi.org/10.1038/s41587-021-00854-2>
14. African Union. (2023). Policy brief on new genomic techniques for African agriculture. <https://au.int/en/documents/2023-policy-brief-ngts>
15. International Service for the Acquisition of Agri-biotech Applications. (2024). Argentina approves drought-tolerant soybean developed with gene editing. <https://www.isaaa.org/kc/cropbiotechupdate/article.asp?ID=20567>
16. Ricroch, A., & Martin-Laffon, J. (2022). New genomic techniques and climate change: Opportunities and challenges. *Frontiers in Plant Science*, 13, Article 1025467. <https://doi.org/10.3389/fpls.2022.1025467>
17. Doudna, J. A., & Charpentier, E. (2014). The new frontier of genome engineering with CRISPR-Cas9. *Science*, 346(6213), Article 1258096. <https://doi.org/10.1126/science.1258096>
18. Jinek, M., Chylinski, K., Fonfara, I., Hauer, M., Doudna, J. A., & Charpentier, E. (2012). A programmable dual-RNA-guided DNA endonuclease in adaptive bacterial immunity.

- Science, 337(6096), 816–821.
<https://doi.org/10.1126/science.1225829>
19. Zhang, Y., Bai, Y., Wu, G., Zou, S., Chen, Y., & Gao, C. (2020). CRISPR/Cas9-mediated gene editing in wheat for drought tolerance. *Plant Biotechnology Journal*, 18(3), 703–712. <https://doi.org/10.1111/pbi.13239>
 20. Slaymaker, I. M., Gao, L., Zetsche, B., Scott, D. A., Yan, W. X., & Zhang, F. (2016). Rationally engineered Cas9 nucleases with improved specificity. *Science*, 351(6268), 84–88. <https://doi.org/10.1126/science.aad5227>
 21. Schouten, H. J., Krens, F. A., & Jacobsen, E. (2006). Cisgenic plants are similar to traditionally bred plants. *EMBO Reports*, 7(8), 750–753. <https://doi.org/10.1038/sj.embor.7400769>
 22. Vanblaere, T., Szankowski, I., Schaart, J., Schouten, H., Flachowsky, H., & Broggini, G. A. L. (2014). Cisgenic apple trees with resistance to fire blight. *Plant Biotechnology Journal*, 12(2), 179–188. <https://doi.org/10.1111/pbi.12127>
 23. Krens, F. A., Schaart, J. G., van der Burgh, A. M., Tinnenbroek-Capel, I. E. M., & Groenwold, R. (2015). Cisgenic apple trees: Development, characterization, and performance. *Frontiers in Plant Science*, 6, Article 286. <https://doi.org/10.3389/fpls.2015.00286>
 24. Mattoo, A. K., & Handa, A. K. (2008). Higher polyamines restore and enhance metabolic memory in ripening fruit from tomato plants expressing suppressed lycopene cyclase genes. *Plant Biotechnology Journal*, 6(7), 679–688. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7652.2008.00353.x>
 25. Holme, I. B., Wendt, T., & Holm, P. B. (2013). Intragenesis and cisgenesis as alternatives to transgenic crop

- development. *Plant Biotechnology Journal*, 11(4), 395–407.
<https://doi.org/10.1111/pbi.12055>
26. Schaart, J. G., van de Wiel, C. C. M., Lotz, L. A. P., & Smulders, M. J. M. (2016). Opportunities for cisgenesis in fruit breeding. *Acta Horticulturae*, 1127, 1–8.
<https://doi.org/10.17660/ActaHortic.2016.1127.1>
27. Tripathi, L., Ntui, V. O., & Tripathi, J. N. (2022). Genome editing for tropical crops: Challenges and opportunities. *Frontiers in Plant Science*, 13, Article 834195.
<https://doi.org/10.3389/fpls.2022.834195>

[Nükleer Enerjinin Geleceği]

Ortalama küresel sıcaklığın sanayi öncesi dönemi 1,5°C aşması durumunda, geri dönüşü olmayan, yıkıcı bir iklim değişikliği sürecinin başlama riski var. Böylelikle, ormanların çoğunu yok eden yangınların çoğalması, nehirlerin yok olması ve yeraltı su rezervlerinin tükenmesi, artan kuraklık ve toprakların çölleşmesi, kutuplardaki buzulların erimesi, yer değiştirmesi ve deniz seviyesinin yükselmesi, büyük şehirlerin (Hong Kong, Kalküta, Venedik, Amsterdam, Şangay, Londra, New York, Rio de Janeiro) sular altında kalması gerçekleşecek. Şimdiden iklim değişikliğinin yol açtığı kuraklık Afrika ve Asya'da milyonlarca insanı açlıkla tehdit ediyor, artan yaz sıcaklıkları gezegenimizin bazı bölgelerinde dayanılmaz seviyelere ulaşmış bulunuyor, ormanlar giderek uzayan yangın mevsimlerinde her yerde yanıp kavruluyor.

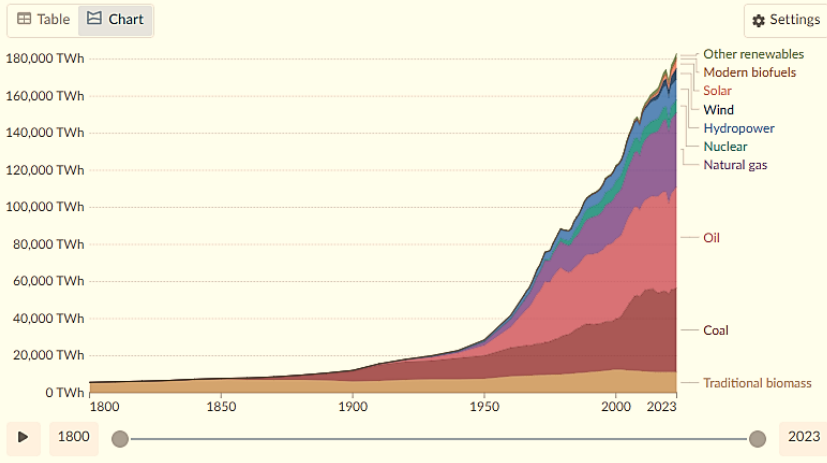
Peki iklim krizinin sorumlusu kim? Atmosferdeki karbondioksit yoğunluğu Sanayi Devrimi'nden sonra artmaya ve 1945'ten bu yana yaşam için tehlikeli olmaya başladı. Kısacası, kapitalizmin dizginsiz birikim ve kâr arayışı, insanlar ve diğer canlılarla birlikte yeryüzünün içinde bulunduğu iklim krizinin sorumlusu. Kapitalizm için gelecek yoktur, şimdi vardır. Kapitalizmle dünyamızın ve insanlığın bir geleceği de olmayacak. Kapitalistlerin ve kapitalist devletlerin "sürdürülebilir enerji"lerin geliştirilmesiyle ilgilenmeleri kâr

elde etme amacı dışında bir saikle gerçekleşmiyor. Kömür, petrol ve gaza (fosil yakıtlara) olan bağımlılığı bırakamazlar. Bu nedenle iklimi düzeltmek için de sistemi değiştirmek gerekiyor.

2023 yılında dünya enerji tüketimi 183,23 terawatt-saat düzeyinde bulunuyor. Bunun güneş, rüzgâr ve diğer yenilenebilir kaynaklardan gelen kısmı 12,732 terawatt-saattir. Başka bir ifadeyle bu kaynaklardan karşılanan enerji tüketimi, toplam dünya enerji tüketiminin yüzde 6,95'i düzeyinde. Gelecekte birkaç katına çıkarılsa dahi, eşitliğin, özgürlüğün ve refahın olduğu komünist bir dünya toplumunda bu oranın dünya toplumunun enerji ihtiyacını karşılayamayacağı bugünden ön görülebiliyor.

Global primary energy consumption by source

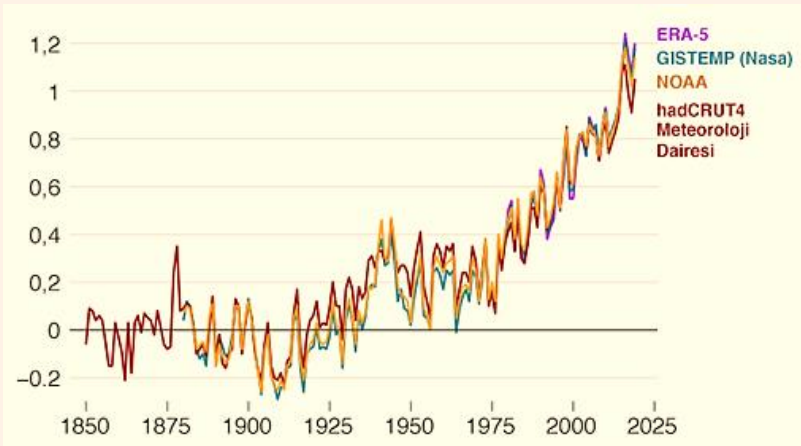
Primary energy is based on the substitution method and measured in terawatt-hours.

Küresel enerji tüketimi

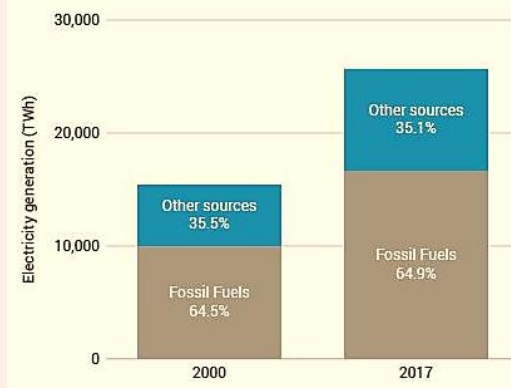
Öte yandan yeryüzünün atmosfer sıcaklığında sanayi devriminden günümüze yaklaşık 1,2 °C'lik bir artışın olduğu biliniyor. Başka bir ifadeyle, kritik eşiğin aşılmasına 0,3 °C'lik bir fark kalmış durumda. 2 milyar dolar büyüklüğünde olan ve

toplam sera gazı emisyonlarının yaklaşık yüzde 8'ine karşılık gelen karbon piyasalarıyla küresel sıcaklık artışının önüne geçilmesi mümkün görünmüyor. Birleşmiş Milletlerce yapılan düzinelerce İklim Değişikliği COP Konferansının da süreci durdurmak için gerekli önlemleri almadığı açık. 13 Aralık 2023'te yayınlanan yıllık BM İklim Değişikliği Konferansı (COP28) nihai anlaşması, derin karbonsuzlaşmaya ulaşmaya yardımcı olmak için nükleer enerji de dahil olmak üzere düşük emisyonlu teknolojilerin konuşlandırılmasının hızlandırılması çağrısında bulunmuşsa da uygulamada gerçek bir ilerleme zor görünüyor. Kapitalist toplumsal ilişkiler ve temel düsturu kâr/artık-değer üretimi, insanlığın ve diğer canlıların sonunu getirebilecek bir konuda çözüm geliştirme kapasitesine sahip bulunmuyor. İklim krizinin çözümünün dünya kapitalist-emperyalist sisteminin uhdesinde olmayışı, kapitalist toplumsal ilişkilerin doğayla/yeryüzüyle ve dolayısıyla insan uygarlığının kazanımlarıyla çelişki içerisinde olduğunu gösteriyor. Ek olarak, bu toplumsal ilişkilerin tasfiyesi ile yeni bir dünyaya, yeni toplumsal ilişkilere geçişi müjdeliyor.

1850'den günümüze küresel ortalama sıcaklıktaki değişim, °C

Dünya atmosfer sıcaklığındaki artışın 1,5 °C ile sınırlandırılmasının iklim değişikliğinin yarattığı riskleri önemli ölçüde azaltacağı yönünde bilimsel görüş birliği var. Fakat enerji kaynaklı karbondioksit emisyonları 2000 yılından bu yana %40'tan fazla artış göstermiş olup, 2018 yılında 33,1 milyar tona ulaşmış durumda. Son yıllarda rüzgâr, güneş ve diğer yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektrik miktarı artmış olsa da fosil yakıtlardan elde edilen elektrik miktarının oranı değişmemiş bulunuyor. Enerjiyle ilgili karbondioksit emisyonlarının yüzde 40'tan fazlası, elektrik üretimi sırasında oluşuyor.

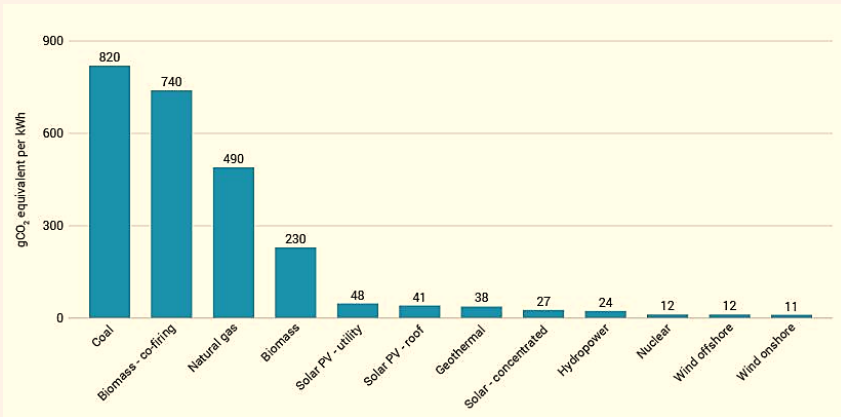

Fosil ve fosil olmayan yakıtlardan elektrik üretimi 2000 ve 2017

Çernobil (1986) ve Fukuşima (2011) santrallerindeki kazalardan sonra gelişen bir önyargı var. Bu önyargının faydalı olduğu söylenemiyor. Nükleer santrallerin olası bir kaza sonucunda çevreye ve insanlara verebileceği zarar elbette önemsenmelidir. Fakat elektrik enerjisi üretiminde bu yola başvurulmasının getirdiği yararın büyüklüğü karşısında, kaza oluşma riskinin ve kaza olduğunda oluşacak çevre tahribatının ön alıcı olmaması gerekiyor. 1950'lerden günümüze kadar geçen 70 yıllık sürede faaliyet gösteren

nükleer santrallerde sadece üç kaza kamuoyunu alarma geçirmiş bulunuyor: 1979 Üç Mil adası kazası, 1986 Çernobil felaketi ve 2011 Fukushima nükleer felaketi. Bunlardan sadece Ukrayna'daki Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kaza doğrudan ölümlere neden olmuş bulunuyor. Oysa dünya çapında her 5 ölümün 1'inden petrol ve kömür tüketimi sorumlu durumda. Sadece 2018 yılında fosil yakıtların küresel çapta 8,7 milyon insanın ölümüne neden olduğu biliniyor.

Nükleer enerji santralleri çalışırken sera gazı emisyonu üretmiyor ve yaşam döngüsü boyunca nükleer santraller, birim elektrik başına rüzgâr ile yaklaşık aynı miktarda karbondioksit eşdeğeri emisyon üretiyor. Güneş enerjisi ile karşılaştırıldığında ise birim elektrik başına emisyonun üçte biri düzeyinde bir emisyon oluşturuyor.

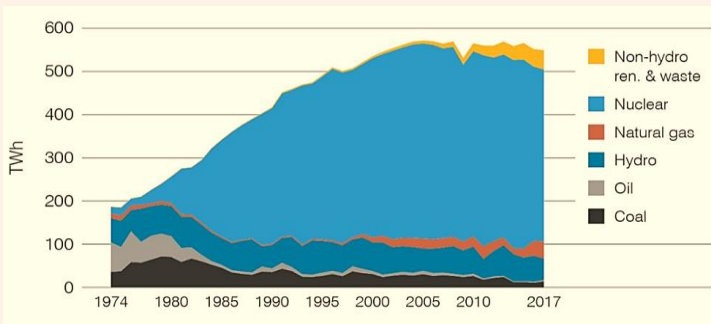

Farklı elektrik jeneratörleri için ortalama yaşam döngüsü boyunca üretilen karbondioksit eşdeğeri emisyonlar

Küresel sıcaklıklardaki ortalama artışı 1,5°C'nin altında tutmak için karbonsuzlaşmaya gidilmesi gerekiyor. Bu amaçla, nükleer enerji santrallerinin dünya enerji üretimindeki payının (2018 yılında dünya elektrik üretimindeki payı yüzde 10,2) artırılması gerekiyor. Bu yapılmadan iklim değişikliğiyle

mücadele imkânsız görünüyor. Fakat kapitalist devletlerin genel olarak bu yönde bir politikaya sahip olmadığı, fosil yakıtların tükenmesine kadar acelelerinin olmadığı gözleniyor. Çünkü bitene kadar fosil yakıtlar kapitalist ekonomilerin temel hammadde ve kâr kaynaklarından biri olmayı sürdürecektir gibi duruyor.

Oysa nükleer santraller, fosil yakıt santrallerinin yerine yaygın olarak kullanılabilir ve sanılanın aksine bu santrallerin güvenliği yüksektir. Nükleer santrallerdeki soğutma kuleleri yalnızca su buharı yayar ve dolayısıyla atmosfere herhangi bir kirlenici veya radyoaktif madde salmaz. Nükleer enerji üretimi sırasında ortaya çıkan nükleer atıkların ise %90 kadarı geri dönüştürülebilir. Günümüzde bile nükleer enerji kullanımının kabaca dünyadaki tüm arabaların üçte birini yollardan kaldırmaya eşdeğer şekilde emisyonları azalttığı bir gerçeklikken, gelecekte bu kullanımın artması insanlığın doğayla olan ilişkisindeki uyumsuzluğun ortadan kalkmasına yol açabilir görünüyor. Günümüzden bir örnek verelim: Dünyadaki en büyük nükleer enerji oranına sahip Fransa, elektriğinin %70'inden fazlasını faaliyetteki 56 nükleer santralden sağlıyor. Fransa'da elektrik sektörünün emisyonları Avrupa ortalamasının altıda biri düzeyinde bulunuyor.

Fransa elektrik üretimi 1974-2017

Günümüzde 32 ülkede 439 nükleer santral faaliyette ve yaklaşık 55 yeni reaktör inşa halinde. Gelecekte fosil yakıtlar bitince dünya toplumunun artan enerji ihtiyacının karşılanmasında, güneş, rüzgâr ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaya ek olarak nükleer enerjiyi de artan oranda kullanmak dışında şimdilik alternatif bir yol bulunmuyor.

Üstelik “ekososyalist küçülme (degrowth) tezi”, komünizme içkindir. Bu tez üretim ve tüketimin önemli ölçüde azaltılmasını savunuyor. Fransızcadaki “la décroissance” ya da İtalyancadaki “la decrescita” sözcükleri, bir sel felaketinden sonra nehrin normal akışına dönmesini ifade ediyor. İşte burada olduğu gibi, “degrowth” (küçülme) kavramı da tarihsel akışta kapitalizm adındaki taşkınlıktan sonra normal bir debiye kavuşmayı anlatıyor. Komünizmde büyüme-karşıtı (anti-growth) ya da küçülme (degrowth) yanlısı bir üretim sistemi yerine, öncelikle kapitalizmin mirası olan toplumun gereksiz ve aşırı üretim-tüketim uzanımları budanacak, merkezi planlamayla kaynakların ve enerjinin kullanımında büyük tasarruflar sağlanacaktır. Örneğin bu çerçevede silah, moda ve reklam sektörü olmayacaktır. Yine örneğin özel otomobillerin kullanımı çok büyük oranda azalacak, toplu taşıma başat ulaşım tarzı haline gelecek, çok yönlü turizm ve zorunlu yük taşımacılığı için uçuşlar dışında uçak seferleri olmayacak, helikopterler yalnızca hava ambulansları ve yangın söndürme araçları olarak kullanılacaktır. Eğer o vakte kadar tükenip bitmemişse, fosil yakıtların kullanımında belirgin azalma ve güneş/rüzgâr/nükleer enerjinin kullanımında artışa gidilecektir.

Günümüzde en az 1,18 milyar insanın elektriğe erişimi yok. Resmi verilere göre ise bu sayı 733 milyon civarında. Yine Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre, her yıl 3,2 milyon

insan, elektriksizlikten kaynaklanan kötü koşulların yarattığı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitiriyor. Yani insanlığın önemli bir bölümü ileri teknolojilere rağmen temel ihtiyaçlardan biri olan elektrikten yoksun yaşıyor. Bu durum "enerji yoksulluğu" olarak adlandırılıyor ve üretici güçlerin içerisinde bulunduğu paradoksal toplumsal ilişkileri yansıtıyor. Enerji üretimi bugün sermayenin ihtiyaçları/kâr elde etme mekanizmaları için yapıldığından, gelecekte kaynaklar, insanlığın ihtiyaçları için kullanıldığında, enerji üretiminde tasarruf olacağı açık. Biyogaz, rüzgâr ve güneş enerjisi, hidrolik ile nükleer enerji... Enerji üretiminde kaynaklar kıt değil, üstelik insanların ihtiyaçları liberallerin iddiasının aksine sınırlı.

Komünist dünya toplumunda ileri teknolojinin üretimde ve tüketimde kullanımından ise vazgeçilmeyecektir. Bir örnek vermek gerekirse bugün tekellerin egemenliğindeki biyoteknolojinin insanlığın yararına değil zararına kullanılmasıyla gerçekleştirilen GDO üretiminden, bu ürünleri yeryüzündeki bütün insanların ihtiyaçları için ve onlar yararına kullanmaktan vazgeçilemez. Robotlar ve yapay zekanın üretimde ve günlük yaşamda kullanımında da durum böyle olacaktır. Gelecekte bomba üretiminde değil, fakat insanlığın artan enerji ihtiyacını karşılamada nükleer enerjinin kullanımından sakınmamak gerekir. Artan nüfusla birlikte iktisadi büyüme gerçekleştirilirken, bunun insanlığın gelişimi ve doğayla uyum açısından bir sorun oluşturmaması öncelikli olmalıdır.

Yararlanılan kaynaklar:

1. <https://artigercek.com/arti-yazi/ekososyalist-kuculme-uzerine-dokuz-tez-315983h>
2. <https://world-nuclear.org/nuclear-essentials/how-can-nuclear-combat-climate-change>

3. <https://ourworldindata.org/energy-production-consumption>
4. <https://degrowth.info/degrowth>
5. <https://earth.org/the-advantages-and-disadvantages-of-nuclear-energy/>
6. <https://marksist.net/can-aytekin/burjuvazinin-enerji-ihiyaci-ve-gercekler>

[Enerji, İklim ve Kapitalizm]

Biz komünist dünya toplumunda “enerji yoksulluğu”nu gideren, artan nüfus ve gelişen teknolojinin ihtiyaçlarını karşılayan bir iktisadi büyümeye yetecek enerji üretiminin gerçekleştirileceğini, kapitalist dünyanın silah, sigorta, reklam ve moda gibi ekonomik dallarındaki yatırımlarının tasfiye edilerek, enerji kullanımında tasarrufa gidileceğini düşünüyoruz. Bize göre rüzgâr, güneş, hidrolik enerji, biyogaz ve diğer yenilenebilir enerji türlerinin yanı sıra nükleer enerji, kapitalist dünyanın tükenmekte olan fosil yakıtlarının yerini alacaktır. Ayrıca sanayi öncesi döneme göre $1,5/2^{\circ}\text{C}$ 'nin altında küresel atmosferik sıcaklık artışı hedefini tutturmak için de fosil yakıtların enerji üretimindeki kullanımının hızla azaltılması ve yerine bahsi geçen enerjilerin kullanımı gereklidir. Biz nükleer enerjiyi iklim krizinin çözümünde kullanılması gereken alternatif enerji türlerinden biri olarak görüyoruz. Onu güzellemiyoruz, fakat ekoloji hareketinin ve sosyalistlerin önemli bir bölümünün nükleer enerjiyi karaladığını gözlüyoruz. Öyleyse sorunu analiz etmemiz ve hakikate ulaşmamız gerekiyor.

Dünya enerji üretimi ve tüketiminin durumu

2023 yılında küresel kömür üretimi şimdiye kadarki en yüksek seviye olan 179 EJ (exajoule)'e ulaşmıştır. 196 EJ'ye karşılık

gelen kömür tüketimi, yüzde 32'lik oranla enerji tüketim sıralamasında başı çekmektedir. Kömür kapitalist dünyanın önemli bir enerji kaynağı durumundadır. Küresel kömür tüketimi artmaya devam etmektedir. 2023 yılında kömür tüketiminde 2022'ye göre yüzde 1,6'lık bir artış yaşanmış olup, bu artış on yıllık ortalama artış oranına göre yedi kat daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Çin dünya kömür tüketiminin yüzde 56'sını gerçekleştirmektedir. Hindistan ise Avrupa ve Kuzey Amerika'nın toplam kömür tüketiminden daha fazla kömür tüketir duruma gelmiştir. Avrupa ve Kuzey Amerika'da kömür tüketimi 10 EJ'ün altına düşmüştür ve son 10 yılda sürekli düşüş göstermektedir.

2023 yılında sıvılaştırılmış doğal gaz arzı yaklaşık yüzde 2 (10 milyar metreküp) artarak 549 milyar metreküpe ulaşmıştır. Doğal gazda ABD en büyük üretici olmaya devam etmekte ve dünya arzının yaklaşık dörtte birini sağlamaktadır. Küresel doğal gaz talebi 2023'te 1 milyar metreküp artmıştır. Doğal gazın küresel fosil yakıt tüketimindeki payı yüzde 29 civarındadır. Doğal gaz 164 EJ ile dünya enerji tüketiminin yüzde 26'lık kısmını oluşturmaktadır.

Küresel petrol üretimi 2,1 milyon varil/gün artarak 2023'te 96 milyon varil/gün ile rekor seviyeye ulaşmıştır. En büyük üretici olan ABD, 2023 yılında petrol üretiminde yüzde 8'in üzerinde artış kaydetmiştir. Toplamda OPEC+ dışı ülkelerin petrol üretimi küresel artan talep büyümesini yüzde 20 oranında aşmıştır. 2022 yılında petrol ve biyoyakıt ürünlerinin tüketimi ilk kez günlük 100 milyon varili aşmıştır. 2023 yılında ise, tek başına petrol ürünleri tüketimi bu seviyeyi aşmıştır. 144 EJ ile toplam enerji tüketiminin yüzde 23'ünü oluşturan petrol, özellikle ulaşım sektöründe kritik bir enerji kaynağıdır.

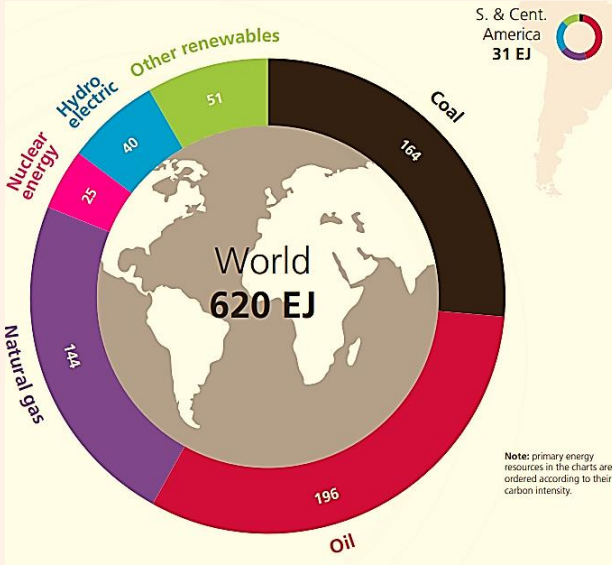
2023 yılında dünyada fosil yakıt tüketiminin toplam enerji tüketimi içindeki payı yüzde 81,5'tir. 40 EJ düzeyinde olan ve tüketilen enerjinin yüzde 6'sını sağlayan hidroelektrik enerji, yenilenebilir enerjinin hayati bir bileşenidir. Hidrolik enerji dışında kalan güneş, rüzgâr ve biyoenerji de dahil olmak üzere diğer yenilenebilir kaynaklar toplamda yüzde 8'lik bir tüketim payına sahip olup, bu pay 51 EJ'lük bir düzeydedir. 2023 yılında hidroelektrik dahil yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam birincil enerji tüketimindeki payı bir önceki yıla göre yüzde 0,4'lük bir artışla yüzde 14,6'ya ulaşmıştır. Nükleer ile birlikte toplam enerji tüketiminin yüzde 18'inden fazlasını temsil etmektedirler. 25 EJ ile dünya enerji tüketiminde yüzde 4'lük bir paya sahip olan nükleer enerji, istikrarlı ve düşük karbonlu enerji arzı sağlamaktadır.

Küresel elektrik üretimi 2023 yılında yüzde 2,5 artarak 29.925 TWh (terawatt-saat)'e ulaşmıştır. Dünya elektrik üretiminde yüzde 35'lik payla kömür baskın yakıttır. Doğal gazın payı ise yüzde 23'tür. Petrolün dünya elektrik üretimdeki yeri yüzde 2'nin biraz üzerindedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam elektrik üretimindeki payı yüzde 29'dan yüzde 30'a yükselmiştir. Nükleerin payı ise yüzde 9 civarında sabit kalmıştır. Nükleer santrallerin sayısı Çin'de yeni inşa edilen reaktörler, Fransa'da nükleer bazı santrallerin hizmete geri dönüşü, Japonya ve Almanya'nın santral kapatmalarıyla dengelenmiş durumdadır.

Güneş ve rüzgâr enerjisi kapasitesi 2023 yılında hızla artmaya devam ederek bir önceki yılın 276 GW (gigawatt)'lık rekorunu yaklaşık 186 GW aşmıştır ki bu yüzde 67'lik bir artış anlamına gelmektedir. Bu artışın dörtte biri kapasitesini yüzde 75 artıran Çin'den gelmiştir. Avrupa'daki güneş enerjisi kapasitesinde yüzde 16 artış yaşanmıştır. Rüzgâr enerjisinde kapasite artışlarının yaklaşık yüzde 66'sı Çin'den gelmiştir. Çin'in

rüzgâr enerjisinde toplam kurulu kapasitesi şu anda Kuzey Amerika ve Avrupa'nın toplamına eşittir.

Küresel biyoyakıt üretimi 2023'te yüzde 8'in üzerinde artmıştır. ABD, Brezilya ve Avrupa yaklaşık olarak küresel biyoyakıt tüketiminin dörtte üçünü gerçekleştirmektedir.

Dünya enerji üretimi (Exajoule (EJ), bir kentilyon (10^{18}) joule)

Bolluk içinde yoksulluk

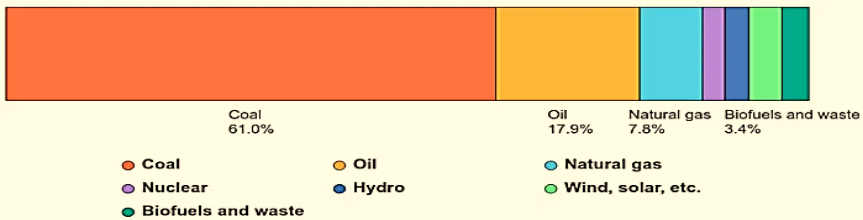
Kapitalist dünyada enerji üretimi ve tüketimi artıyor olsa da günümüzde en az 1,18 milyar insanın elektriğe erişimi yoktur. Resmi verilere göre ise bu sayı 733 milyon civarındadır. Yine Dünya Sağlık Örgütünün verilerine göre, her yıl 3,2 milyon insan, elektriksizlikten kaynaklanan kötü koşulların yarattığı hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirmektedir. Yani insanlığın önemli bir bölümü ileri teknolojilere rağmen temel ihtiyaçlardan biri olan elektrikten yoksun yaşamaktadır. Bu durum "enerji yoksulluğu" olarak adlandırılmakta ve üretici

güçlerin içerisinde bulunduğu paradoksal toplumsal ilişkileri yansıtmaktadır. Enerji üretimi kapitalist dünyada sermayenin ihtiyaçları/kâr elde etme mekanizmaları için yapıldığından, kaynakların insanlığın ihtiyaçları için kullanılması durumunda enerji üretiminde tasarruf olacağı açıktır. Biyogaz, rüzgâr ve güneş enerjisi, hidrolik ile nükleer enerji vd... Enerji üretiminde aslında kaynaklar çeşitli, üstelik insanların ihtiyaçları liberallerin iddiasının aksine sınırlıdır.

Fosil yakıtlar tükenirken

Fosil yakıt kaynaklarının oluşumu milyonlarca yıl sürmektedir ve bu kaynaklar bitimlidir. Fosil yakıtların küresel tüketimi tarihin en yüksek noktasındadır ve belirttiğimiz gibi dünyadaki birincil enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 80'ini oluşturmaktadır. ABD Enerji Bilgi İdaresi, küresel enerji talebinin kapitalizm koşullarında 2050 yılına kadar yüzde 57'ye varan oranda artacağını belirtmektedir. Çin ve Hindistan gibi ülkeler enerji tüketiminde büyük ölçüde kömüre dayanmaktadır.

Total energy supply, China, 2022

Source: International Energy Agency. Licence: CC BY 4.0

Çin'in toplam enerji kaynakları

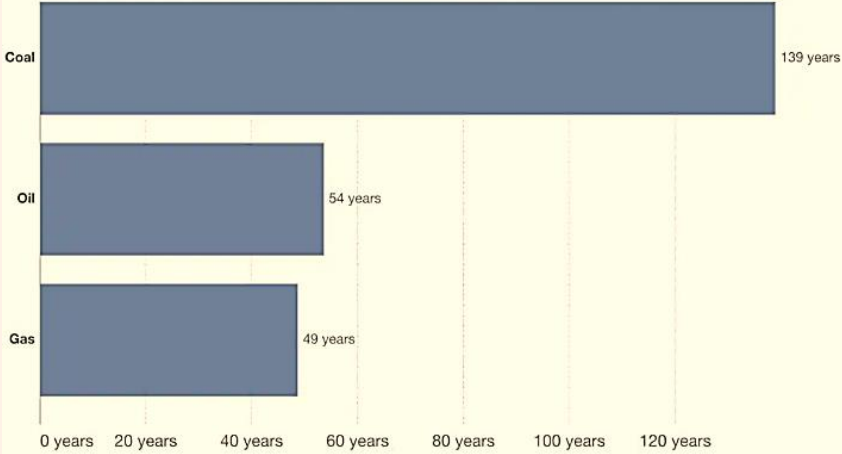
Kanıtlanmış petrol rezervleri küresel olarak yaklaşık 1,65 trilyon varildir ve mevcut tüketim oranlarına göre yaklaşık 40 ila 50 yıl yetebilecektir. Kömürün bilinen rezervleri yaklaşık

130 yıla kadar yetebilirken, doğal gaz rezervleri mevcut talep senaryoları altında arzı yaklaşık 50 ila 60 yıl uzatabilecektir.

Years of fossil fuel reserves left, 2020

Years of global coal, oil and natural gas left, reported as the reserves-to-product (R/P) ratio which measures the number of years of production left based on known reserves and present annual production levels. Note that these values can change with time based on the discovery of new reserves, and changes in annual production.

Our World
in Data

Source: BP Statistical Review of World Energy

OurWorldinData.org/fossil-fuels • CC BY

Dünya fosil yakıt rezervlerinin ömrü

İklim krizi ve küresel atmosfer sıcaklığının 1,5/2°C'yi geçmesi sonucu oluşacak felaketler, kapitalist devletlerin/politikacıların ve bizzat tekellerin görme alanına girmemektedir. Fosil yakıtların mevcut tüketim düzeyi sabit kaldığında bile 50-130 yılda tükenecek oluşu sermaye birikimini sekteye uğratacağından, üstelik bugünden yenilenebilir enerji üretimi sermaye birikiminin ve artık-değer üretiminin gerçekleştiği bir alan olduğundan, kapitalistler ve politikacılar fosil enerji kaynaklarının tükenecek olması sorununu çözmeye çalışmaktadır. Başka bir deyişle kapitalist dünyada yenilenebilir enerjideki artış doğayla uyum sağlama amacını taşımamaktadır. Yenilenebilir enerjilerden elektrik üretiminin payının yüzde 30'a ulaşmış olmasının ve elektrikli otomobillerin tüm otomobil satışlarının yüzde 20-25'ini

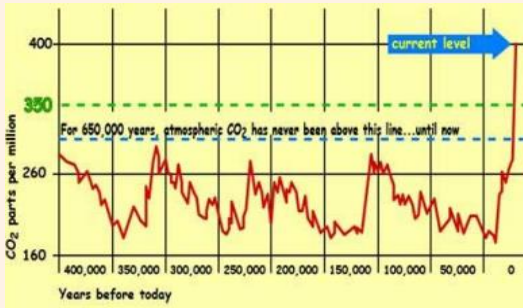
oluşturur duruma gelmiş bulunmasının nedeni çevreci duyarlılıklar değil, kâr arayışıdır.

Küresel ısınmanın nedeni olarak sera gazları

Sera gazı emisyonları iklim değişikliğinin nedenidir. Sera gazları şunlardır:

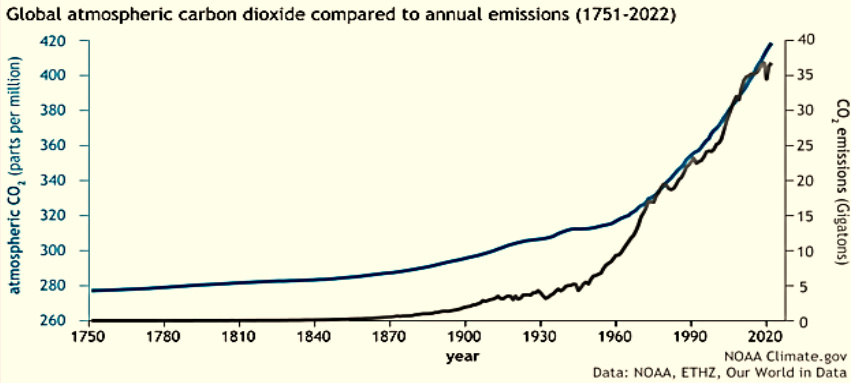
- Karbondioksit (CO_2)
- Metan (CH_4)
- Azot oksit (N_2O)
- Hidroflorokarbonlar (HFC'ler)
- Perflorokarbonlar (PFC'ler)
- Sülfür hekzaflorür (SF_6)

İklim değişikliği üzerinde en etkili sera gazı karbondioksittir (CO_2). Atmosferde CO_2 'nin fazla oluşu dünyanın ısınmasına neden olmaktadır. Fosil yakıtların kullanımı CO_2 üretmektedir. Bir kısaltma olan "ppm" (parts per million) "milyon başına parçacık" demek olup havanın bir milyon parçacığında kaç CO_2 molekülünün olduğunu belirtir. Örneğin Ekim 2023'te atmosferde 422,17 ppm CO_2 bulunmaktaydı. Bilim insanları atmosferik CO_2 düzeyinin 350 ppm'in altında olmasının sağlıklı olacağını belirtmektedir. Bu nedenle fosil yakıt kullanımında azalmaya gitmek gerekmektedir.

Atmosferdeki CO_2 ppm

Karada ve okyanusta karbonu atmosferden uzaklaştıran süreçlerin 2011-2020 on yılında her yıl salınan CO₂'nin yaklaşık yarısını emdiği tahmin edilmektedir. Atmosfere doğal süreçlerin toplayabileceğinden daha fazla CO₂ salındığı için, atmosferdeki toplam CO₂ miktarı her yıl artmaktadır. 1960'larda atmosferik CO₂'nin küresel artış hızı yılda yaklaşık $0,8 \pm 0,1$ ppm'di. Sonraki yarım yüzyıl boyunca, yıllık artış hızı üç katına çıkarak 2010'larda yılda 2,4 ppm'e ulaştı. Atmosferik CO₂'nin son 60 yıldaki yıllık artış hızı, 11.000-17.000 yıl önceki son buzul çağının sonunda meydana gelene benzer önceki doğal artışlardan yaklaşık 100 kat daha hızlıdır.

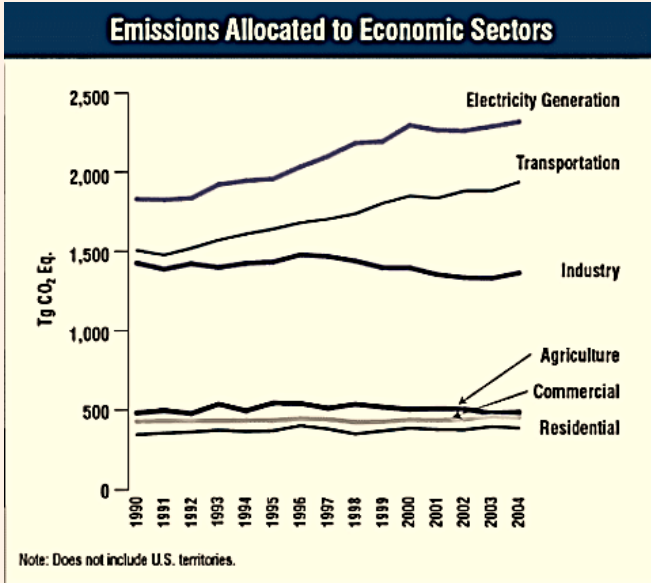
Atmosferdeki CO₂ miktarı (mavi çizgi), Sanayi Devrimi'nin başladığı 1750 yılından bu yana insan emisyonları (gri çizgi) ile birlikte artmıştır. Emisyonlar 20. yüzyılın ortalarında yılda yaklaşık 5 gigatona (bir gigaton bir milyar metrik tondur) kadar yavaşça yükselmiş, yüzyılın sonunda ise yılda 35 milyar tonun üzerine fırlamıştır.

Oksijen veya nitrojenin (atmosferimizin çoğunu oluşturur) aksine, sera gazları Dünya yüzeyinden yayılan ısıyı emer ve Dünya yüzeyine geri dönmek de dahil olmak üzere her yöne doğru yeniden yayar. CO₂ olmasaydı, Dünya'nın doğal sera

etkisi ortalama küresel yüzey sıcaklığını donma noktasının üzerinde tutamayacak kadar zayıf olurdu. İnsanlar atmosfere daha fazla CO₂ ekleyerek doğal sera etkisini güçlendirmekte ve küresel sıcaklığın yükselmesine neden olmaktadır. 2021 yılında CO₂ tek başına, insan üretimi tüm sera gazlarının toplam ısıtma etkisinin yaklaşık üçte ikisinden sorumluydu.

CO₂'nin Dünya için önemli olmasının bir başka nedeni okyanusta çözünmesidir. Su molekülleriyle tepkimeye girerek karbonik asit üretir ve okyanusun pH'ını düşürür (asitliğini yükseltir). Sanayi Devrimi'nin başlangıcından bu yana okyanus yüzey sularının pH değeri 8,21'den 8,10'a düşmüştür. pH'daki bu düşüş okyanus asitlenmesi denir.

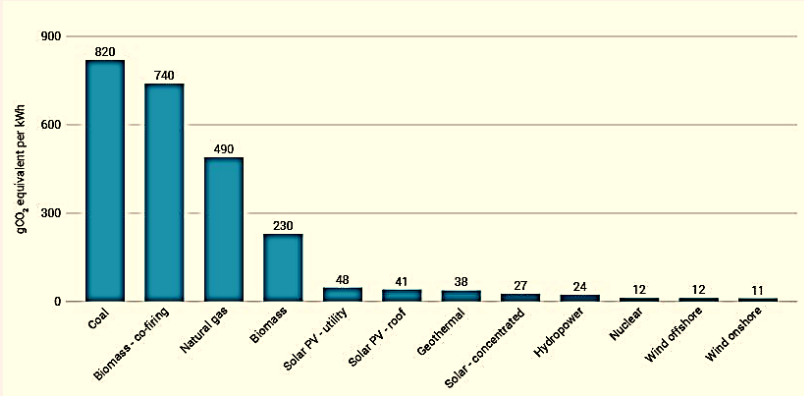
Enerji kaynaklı sera gazı emisyonları 2023 yılında ilk kez 40 Gt CO₂ (gigaton CO₂, giga=milyar) seviyesini aşmıştır. CO₂ salınımında başı çeken sektörler elektrik üretimi, ulaşım ve endüstridir.

CO₂ salınımının iktisadi sektörlere dağılımı

Atmosfere CO₂ salınımı nasıl azaltılabilir?

Enerjiyle ilgili CO₂ emisyonlarının yüzde 40'ından fazlası elektrik üretimi için fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanmaktadır. Tüm elektrik üretim teknolojileri, yaşam döngülerinin bir noktasında atmosfere sera gazı yayar. Nükleer santrallerde gerçekleşen nükleer fisyon CO₂ üretmez. Hem nükleer hem de yenilenebilir enerji üretimi için emisyonlar, örneğin tesisin inşası sırasında dolaylı olarak üretilmektedir. Yaşam döngüsü boyunca nükleer santraller, elektrik birimi başına rüzgarla yaklaşık aynı miktarda CO₂ eşdeğeri, güneş enerjisinin ise yaklaşık üçte biri kadar CO₂ eşdeğeri emisyon üretir.

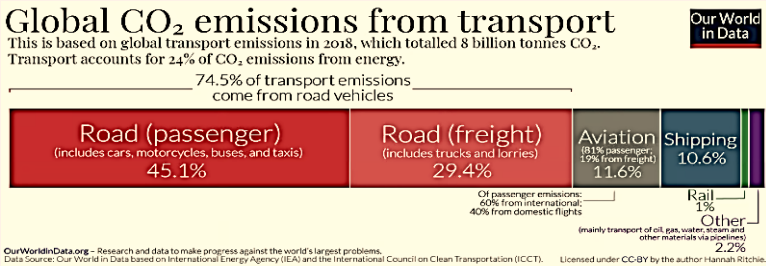

Farklı elektrik jeneratörleri için ortalama yaşam döngüsü boyunca üretilen karbondioksit eşdeğeri emisyonlar

Resimde görüldüğü gibi kömür, kömürle birlikte ortak yakılan biyokütle, doğal gaz ve biyokütlenin elektrik enerjisi üretiminde kullanılması hızla azaltılır ve yerine yenilenebilir enerji kaynakları ile nükleer enerji kullanılırsa, atmosfere salınan CO₂ eşdeğeri emisyonlarda çok büyük bir azalma gerçekleşecektir. Fakat kapitalist dünya fosil yakıtlara

göbekten bağlı olup, artık-değer üretimine bağımlıdır. Bu “göbek bağıнын” kendiliğinden kesilmesi olanaklı değildir.

Ulaşım, küresel CO₂ emisyonlarının yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır; sadece enerjiden kaynaklanan CO₂ emisyonları dikkate alınırsa bu oran yüzde 24'tür. Karayolu seyahati, ulaşım emisyonlarının dörtte üçünü oluşturmaktadır. Bunun yüzde 45,1'i yolcu araçlarından (otomobiller ve otobüsler) kaynaklanmaktadır. Diğer yüzde 29,4'lük kısım ise yük taşıyan kamyonlardan kaynaklanmaktadır. Tüm ulaştırma sektörü toplam emisyonların yüzde 21'ini oluşturduğuna ve karayolu taşımacılığı ulaştırma emisyonlarının dörtte üçünü oluşturduğuna göre, karayolu taşımacılığı toplam CO₂ emisyonlarının yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Havacılık ulaştırma emisyonlarının yüzde 11,6'sını oluşturmaktadır. Her yıl bir milyar tondan biraz daha az CO₂ yaymaktadır ki bu toplam küresel emisyonların yaklaşık yüzde 2,5'idir. Uluslararası deniz taşımacılığı da yüzde 10,6 ile benzer bir katkıda bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle küresel emisyonların yaklaşık yüzde 5'i hava ve deniz taşımacılığından kaynaklanmaktadır. Demiryolu seyahati ve yük taşımacılığı ise ulaşım emisyonlarının sadece yüzde 1'ini oluşturmakta, çok az emisyon yaymaktadır. Diğer taşımacılık (esas olarak su, petrol ve gaz gibi maddelerin boru hatlarıyla taşınması) yüzde 2,2'den sorumludur.

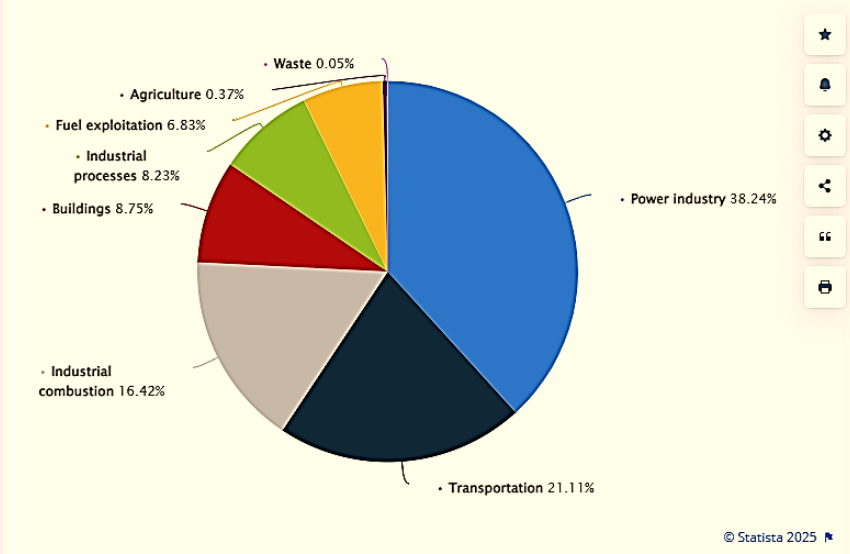

Küresel ulaşım kaynaklı CO₂ emisyonları

Görüldüğü üzere tüm CO₂ emisyonlarının yüzde 15'ini, ulaşım kaynaklı CO₂ emisyonlarının yaklaşık yüzde 75'ini sağlayan karayolu ulaşımı hızlıca azaltılıp, yerine demiryolu ulaşımında artışa gidilmesi ulaşım kaynaklı CO₂ emisyonlarının azaltılması için gereklidir.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Enerji Teknolojisi Perspektifleri raporunda, 2070 yılına kadar kapitalist dünyada küresel taşımacılığın (yolcu kilometresi olarak ölçülen) iki katına çıkmasını, otomobil sahipliği oranlarının yüzde 60 artmasını, yolcu ve yük havacılığına olan talebin üç katına çıkmasını beklemektedir. Bunun anlamı kapitalist dünyada taşımacılık emisyonlarında büyük bir artışın yaşanacağıdır. Bu tarihe kadar dünya komünist toplumu kurulmuş olursa bu savurganlığa son verilip, demiryolu ulaşımının atılım yapması sağlanacak, özel otomobillerin kullanımı çok büyük oranda azalacak, hidrojen ile elektrikli bataryalarla çalışan, sayısı sınırlı binek otomobiller dışında fosil yakıt kullanan araba kalmayacak, toplu taşıma başat ulaşım tarzı haline gelecek, uçak ve gemi yoluyla ulaşım çok yönlü turizm ve zorunlu yük taşımacılığı için seferlerle sınırlandırılacak, helikopterler yalnızca hava ambulansları ve yangın söndürme araçları olarak kullanılacaktır. Havacılık ve deniz taşımacılığı, ayrıca büyük oranda azaltılmış uzun mesafeli karayolu taşımacılığı (büyük kamyonlar) kaynaklı CO₂ emisyonlarının ortadan kaldırılması zor görünmektedir. Çünkü yakıt olarak hidrojen veya bataryaların uçakları, gemileri ve büyük kamyonları çalıştırma potansiyeli, gereken menzil ve güçle sınırlıdır; bataryaların veya hidrojen yakıt tanklarının boyutu ve ağırlığı, mevcut yanmalı motorlardan çok daha büyük ve ağır olacaktır.

Endüstriyel emisyonlara geldi sıra. Aşağıdaki resim kapitalist dünyada sektörlere göre CO₂ emisyonunu yansıtmaktadır.

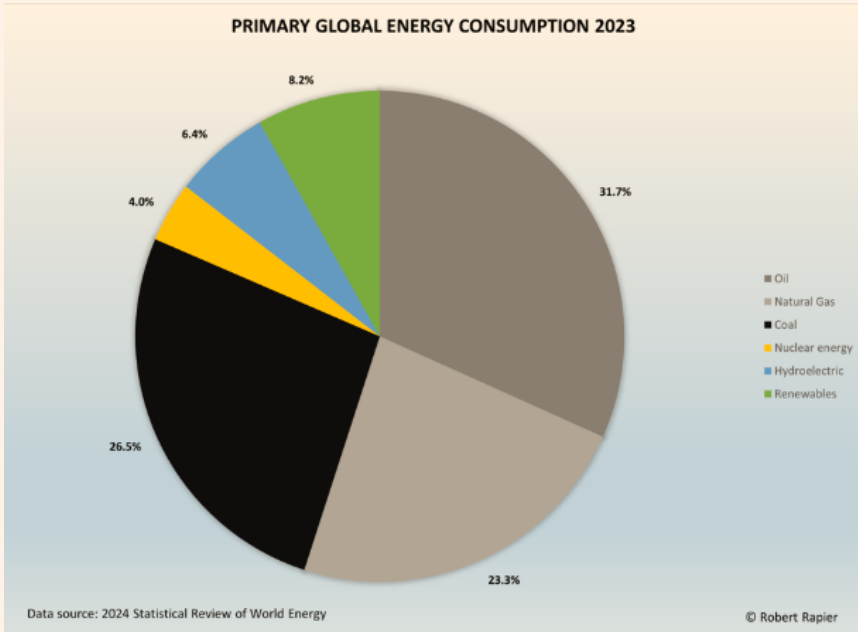
Sektörlere göre CO₂ emisyonlarının dağılımı

Endüstriyel yanma kaynaklı CO₂ emisyonları tüm CO₂ emisyonlarının yüzde 16,42'sini oluşturmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde endüstriyel filoların, süreçlerin ve alanların elektrifikasyonuna gidilmesi yönünde bir eğilim bulunmaktadır. Bunun nedeni verimlilik ve kâr artışı sağlamaktır. Gıda işleme, kâğıt hamuru ve kâğıt yapımı ile kimyasal, çelik ve çimento üretimi gibi faaliyetlerde elektrifikasyon potansiyeli çok büyüktür. Mevcut teknolojiler bugün işlemlerin yüzde 60'ını elektrikli hale getirebilirken, 2035 yılına kadar teknolojiadaki gelişmelerle bu potansiyelin yüzde 90'a çıkması umut edilmektedir. Kapitalist üretim ilişkileri sanayide elektrifikasyonun artışını getiriyor olsa da bunun tüm dünyaya yayılması eşitsizlikler gösterecek ve eşzamanlı olmayacaktır. Oysa bugün komünist dünya toplumunda yaşanıyor olsaydı, endüstride elektrifikasyon süratle ve tüm iktisadi dallarda dünya üzerine yayılmış bir ölçekte gerçekleştirilebilirdi. Bu elektrifikasyonun gerektirdiği elektrik enerjisi üretimi ise yenilenebilir enerji kaynakları yanı

sıra nükleer santrallerden sağlanırdı. Böylelikle atmosfere salınan CO₂ miktarında bu yolla da bir azalma oluşturulurdu.

Rüzgâr ve güneş enerjisi iklim krizini çözebilir mi ve yüzde 100 yenilenebilir enerjiyle dünyanın enerji ihtiyacı karşılanabilir mi?

2023 yılında dünya enerji tüketimi 183,23 terawatt-saat düzeyinde bulunmaktadır. Bunun güneş, rüzgâr ve diğer yenilenebilir kaynaklardan oluşan kısmı yüzde 8,2 düzeyindedir. Hidroelektrik enerjisi de eklendiğinde tüm yenilenebilir enerjilerin enerji tüketiminde 14,6'lık bir payı oluşturduğu görülmektedir.

Dünya enerji tüketimi

2011 yılında hakemli bir dergi olan *Energy Policy*, Stanford Üniversitesi'nden Mark Z. Jacobson ve Mark A. Delucchi'nin enerji tedarik karışımını değiştirme ve "tüm küresel enerjiyi

rüzgâr, su ve güneş enerjisiyle sağlama" hakkında iki makalesini yayınlamıştır. Makaleler, güvenli ve temiz seçenekler olan rüzgâr, su ve güneş ışığından (RSG) elektrik gücü, ulaşım ve ısıtma/soğutma için dünya çapında enerji sağlamanın uygulanabilirliğini analiz etmiştir. Yazarlar 3.800.000 adet 5 MW rüzgâr türbini, 5350 adet 100 MW jeotermal enerji santrali ve 270 adet yeni 1300 MW hidroelektrik enerji santraline ihtiyaç duyulacağını tahmin etmiştir. Güneş enerjisi açısından, ek olarak 49.000 adet 300 MW yoğunlaştırılmış güneş santrali, 40.000 adet 300 MW güneş fotovoltaik santrali ve 1,7 milyar adet 3 kW çatı fotovoltaik sistemine ihtiyaç duyulacağını belirtmişlerdir. Üstelik bu kadar kapsamlı bir RSG altyapısı, dünya güç talebini yüzde 30 oranında azaltabilir görünmektedir. Yazarlar, 2030 yılına kadar tüm yeni enerjiyi RSG ile üretmeyi ve mevcut enerji tedarik düzenlemelerini 2050 yılına kadar değiştirmeyi savunmuştur. Yenilenebilir enerji planını uygulamadaki engellerin temel olarak sosyal ve politik olduğunu, teknolojik veya ekonomik olmadığını savunmuşlardır. Böyle bir RSG sistemiyle enerji maliyetlerinin, günümüzün enerji maliyetlerine benzer olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öte yandan Haziran 2017'de yirmi bir araştırmacı, Jacobson'ın başka bir makalesini reddeden, onu modelleme hataları yapmakla ve geçersiz modelleme araçları kullanmakla suçlayan bir makale yayınlamıştır.

RSG'den oluşan bir dünya enerji sistemine geçişin önünde fosil yakıtlardan kâr elde eden kapitalist tekellerin ve kapitalist devletlerin politik tercihlerinin olduğu açıktır. Fakat hidroelektrik enerjisinin düşük karbonlu bir kaynak olsa da bazı rezervuarlarda üretilen elektrik birimi başına sera gazı emisyonlarının yaşam döngüsü boyunca fosil tesislerden

daha yüksek olabilmesi (rezervuar oluşturmak için bir alan sular altında kaldığında bitki örtüsünün ve diğer organik maddelerin çürümesinden metan ve CO₂ açığa çıkmaktadır), kuraklıkların hidroelektrik santrallerinin elektrik üretim kapasitelerini azaltması, dünya akarsularının debisinin düzeyi ve elverişli sahaların hidroelektrik santraller için zaten kullanılmakta oluşu, küresel hidroelektrik santrali filosunun neredeyse yüzde 40'ının (476GW) en az 40 yaşında (ortalama yaş 33) olması nedeniyle performanslarını korumak veya geliştirmek, esnekliklerini artırmak için büyük modernizasyon ve yenileme çalışmalarını gerektirmeleri, güneş ve rüzgâr enerjisi için ise depolamada gerekli olan lityum ve kobalt gibi madenlerin dünya rezervlerinin sınırlı oluşu gibi nesnel/teknik engeller de bulunmaktadır. Örneğin Dünya Bankası'na göre 2°C'nin altındaki iklim senaryosu, 2050 yılına kadar 3 milyar ton metal ve mineral gerektirmektedir. Bunun anlamı, çinko, molibden, gümüş, nikel, bakır gibi maden kaynaklarının arzının yüzde 500'e kadar artırılmasıdır. 2018 tarihli bir çalışma, küresel enerji sisteminin 2060 yılına kadar rüzgâr ve güneş enerjisine geçişi için metal gereksinimlerini analiz etmiş, şu anda kullanılan pil teknolojileri ve bilinen rezervlerle geçiş için kobalt ve lityum rezervlerinin yetersiz olduğunu bulmuştur.

Yine aynı nedenlerle iklim krizinin tek başına RSG enerjisini artan oranlarda kullanmakla çözülemeyeceğini düşünmekteyiz. Fakat nükleer enerjinin artan oranda kullanımıyla desteklendiği takdirde, yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ve enerji tüketimindeki payının artırılmasıyla sorun çözülebilir görünmektedir. Atmosfer sıcaklığının sanayi öncesi döneme göre 1,5/2°C'lik artışın altında kalması için izlenebilecek en makul ve bilimsel strateji, tüm yenilenebilir enerji kaynaklarının yanı sıra nükleer

enerjinin de artan oranda kullanımıyla, fosil yakıtların kullanımında hızlı ve belirgin azalmaların sağlanmasıdır.

Elbette nükleer enerjinin yakıtı olan Dünya Uranyum rezervleri sınırlıdır. Fakat Uranyum, kayalarda ve deniz suyunda bulunan nispeten yaygın bir metaldir. Dünyadaki bilinen Uranyum kaynakları, son on yılda artan maden arama faaliyetleri nedeniyle en az dörtte bir oranında artmıştır. Dünya'nın şu an ölçülen Uranyum kaynakları yaklaşık 6,1 milyon tondur. Buna Uranyumun ikincil kaynakları ve konvansiyonel olmayan kaynaklar da eklenmelidir. Dünyada 10,5 milyon ton keşfedilmemiş Uranyum rezervi olduğu düşünülmektedir. Günümüz tüketim hızıyla yaklaşık 230 yıllık bir tedarığın sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Üstelik daha fazla keşifle ve çıkarma teknolojisindeki iyileştirmelerle bu süre daha da uzayabilir. Öte yandan günümüzde nükleer reaktörler için tedarik edilen tek yakıt Uranyum olsa da Toryum özel reaktörlerde yakıt olarak kullanılabilir ve Dünya Toryum rezervlerinin toplamda yaklaşık 6 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir.

Nükleer enerjinin kullanımına karşı öne sürülen tezlerin çürütülmesi

İklim değişikliğini çözmenin bir yolu olarak dünyadaki fosil yakıtlı enerji santrallerinin yüzde 100'ünün nükleer reaktörlerle değiştirilmesini öneren az sayıda bilim insanı olsa da birçok bilim insanı nükleer enerjinin sadece elektrik değil dünyanın tüm enerji ihtiyacının yüzde 20'sini karşılayacak şekilde büyümesini önermektedir.

i. Bir nükleer enerji santralının inşası ortalama 6-8 yıl sürmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, her yıl yaklaşık 7,1 milyon insan hava kirliliğinden ölmektedir ve bu ölümlerin yüzde 90'ından fazlası enerjiyle ilgili yakıt yanmalarından

kaynaklanmaktadır. Yenilenebilir enerjilerin kullanımına ek olarak nükleer enerjinin artan oranda kullanımı için bugünden çalışmalar başlatılsa, çok değil birkaç yıl sonra hava kirliliğinden ölenlerin sayısında belirgin bir düşüş oluşturulabilir. Rüzgâr ve güneş enerjisi çiftlikleri, planlama aşamasından işletmeye geçene kadar ortalama olarak 2-5 yıllık sürelerde inşa edilmektedir. Çatı üstü güneş enerjisi projeleri ise sadece 6 aylık bir zamanda uygulanabilir. Dolayısıyla hava kirliliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine karşı gelmek için bu yenilenebilir enerji türleri de kullanılmalıdır.

Kapitalist dünyada bir nükleer reaktörün planlanması ve işletilmesi arasındaki gecikme, bir sahanın belirlenmesi, saha izninin alınması, arazinin satın alınması veya kiralanması, inşaat izninin alınması, inşaat için finansman ve sigorta sağlanması, iletimin kurulması, bir güç satın alma anlaşmasının müzakere edilmesi, izinlerin alınması, santralin inşa edilmesi, iletme bağlanması ve nihai işletme lisansının alınmasının uzun sürmesi nedeniyle oluşmaktadır. Böylelikle nükleer santrallerin faaliyete geçmesi için gereken süre en az 10 yılı bulmaktadır. Kapitalist dünyada yapımı şirketlere bırakılan ve bürokratik mekanizmalarla faaliyete geçmesi bir hayli uzayan nükleer enerji santralleri, sosyalist bir toplumda kamu eliyle en fazla 10 yılı bulacak bir sürede rahatlıkla faaliyete geçirilebilir. Ancak günümüzde bile nükleer santrallerin faaliyete geçmesi uzun zaman alıyor diye, nükleer enerjiye karşı çıkmanın hiçbir inandırıcılığı yoktur.

ii. Nükleer santrallere karşı çıkanlar maliyetli olduğunu da öne sürüyorlar. Gerçekten nükleer enerji, rüzgâr ve güneş enerjisine göre kabaca 4 kat yüksek bir maliyete sahiptir. Sosyalistlerin ve ekoloji hareketinin nükleer enerjinin maliyetinin yüksek olmasını dert edinmeleri tuhaftır, çünkü bu

durum işletme patronlarının bir sorunudur. Pratikteki duruma bakacak olursak, Almanya'da elektriğin KDV dahil fiyatı 0,30€/kWh iken, Fransa'da elektriğin KDV dahil fiyatı 0,17€/kWh'tir. Eş deyişle Almanya'ya göre elektriğinin yüzde 70'ten fazlasını nükleer enerjiden sağlayan Fransa'da elektrik tüketimde yüzde 56,7 oranında daha ucuzdur. Fransız kapitalistler Avrupa ortalamasından yüzde 25 daha düşük fiyata elektrik satmaktadır.

iii. Reaktörü olmayan bir kapitalist ülkede enerji için bir nükleer reaktör inşa edilmesi, ülkenin nükleer enerji tesisinde kullanılmak üzere Uranyum ithal etmesine ya da elindekileri kullanılmasına olanak tanır. Eğer bu ülke isterse Uranyumu gizlice zenginleştirerek silah kalitesinde Uranyum elde edebilir ve nükleer silahlarda kullanmak üzere Uranyum yakıt çubuklarından Plütonyum oluşturabilir. Böyle bir risk var diye günümüzde nükleer enerjiye karşı çıkılmalı mıdır?.. Üstelik Küçük Modüler Reaktörlerin (SMR) inşa edilmesi ve yaygınlaştırılması bu riski daha da arttırabilir. Burada sorun teknolojinin kapitalist toplumsal ilişkiler/kapitalistler/kapitalist devletler tarafından insanlığın zararına olacak şekilde kullanmasındadır. Nükleer enerji teknolojisine, kapitalist devletlerin bu teknolojiyi insanlığın hilafına da kullanması nedeniyle karşı çıkmak rasyonel ve gerçekçi değildir. Pekâlâ kapitalist devletlere karşı farklı ülkelerdeki emekçiler, “nükleer silahlara hayır, nükleer enerjiye evet” diyebilir.

iv. Bugüne kadar inşa edilen tüm nükleer enerji santrallerinin yüzde 1,5'i bir dereceye kadar erimiştir. Erimeler ya felaketle sonuçlanmış (1986'da Çernobil, Ukrayna; 2011'de Fukushima Dai-ichi, Japonya'daki üç reaktör) ya da zarar verici olmuştur (1979'da Üç Mil adası; 1980'de Saint-Laurent Fransa). Bu kazalardan sonra daha güvenli yeni reaktör tasarımları geliştirilmiştir. Yeniden bir felaketin oluşmayacağı konusunda

garantinin olmaması, nükleer enerjiden vazgeçiş için bir neden olmamalıdır. Burada durum, uçak seferlerinin çok düşük kaza olma olasılığı nedeniyle tümüyle yapılmamasına karar verildiğindeki duruma benzerdir. Bu düşük olasılık yüzünden nükleer enerjiye karşı çıkmak rasyonel değildir.

v. Uranyum madenciliği çok sayıda madencide akciğer kanserine neden olmaktadır, çünkü Uranyum madenleri, bazı bozunma ürünleri kanserojen olan doğal Radon gazı içermektedir. 1950 ve 2000 yılları arasında 4.000 Uranyum madencisi üzerinde yapılan bir çalışmada 405'inin (yüzde 10) akciğer kanserinden öldüğü tespit edilmiştir ki bu oran sadece sigara içme oranlarına göre beklenen oranın altı katıdır. Diğer 61 kişi ise madencilikle ilgili akciğer hastalıklarından ölmüştür. Temiz, yenilenebilir enerji bu riske sahip değildir çünkü herhangi bir malzemenin sürekli olarak çıkarılmasını gerektirmez, sadece enerji jeneratörlerini üretmek için tek seferlik madencilik gerektirir ve burada madencilik, Uranyum madenciliği ile aynı akciğer kanseri riskini taşımaz. Peki örneğin kömür madenciliğinin yol açtığı akciğer hastalıklarıyla karşılaştırma yapılırsa, durum nedir?.. Yayınlanan literatürde, sadece Çin ve Hindistan'da 20 milyondan fazla işçinin işyerinde kömür tozuna maruz kaldığı bildirilmektedir. 2019 yılında dünyada, kömür işçisi pnömokonyozu (siyah akciğer hastalığı) vaka sayısı yüz binde 7153'tür ve en yüksek vaka sayısı Çin'de (4974/yüz bin) görülmüştür. Doğu Asya'daki vaka sayısı yüz binde 5224 olup, bu sayı küresel vakaların yüzde 73,03'ünü oluşturmaktadır. Öte yandan kapitalist tekellerin takla atan köpek robotları ve insan biçimli robotları yerine madencilikte çalıştırılacak makineler ve robotların kullanılmasına çoktan geçilmesi gerekirdi. Fakat teknolojik gelişmelerin kapitalist dünyada insan odaklı olmadığı bilinmektedir. Komünist dünya toplumunda ağır ve tehlikeli işlerin makinelere ve robotlara yaptırılacağı ise açıktır. Özetle

Uranyum madenciliğinde mesleki hastalık riski var diye, nükleer enerjiye karşı çıkmak akıl kârı değildir. Bu ve diğer madencilik türlerindeki meslek hastalığı riski alınacak önlemlerle ve teknolojinin insan yararına kullanımıyla önlenabilir durumdadır.

vi. Nükleer santrallerde tüketilen yakıt çubukları radyoaktif atık oluşturur. Yakıt çubuklarının çoğu, onları tüketen reaktörle aynı yerde depolanmaktadır. Bu durum, birçok kapitalist ülkede, yüzyıllar boyunca bakımı ve finansmanı yapılması gereken yüzlerce radyoaktif atık sahasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu radyoaktif atıklardan su kaynaklarına, ekinlere, hayvanlara ve insanlara zarar verebilecek radyoaktif sızıntı oluşması riski sanılanın aksine yoktur.

Tipik bir büyük reaktör (1 GWe) yılda yaklaşık 25-30 ton kullanılmış yakıt üretmektedir. Dünya çapında reaktörlerden yaklaşık 400.000 ton kullanılmış yakıt boşaltılmıştır ve bunların yaklaşık üçte biri yeniden işlenmiştir. 2016 yılı itibariyle dünya genelinde, çoğunluğu reaktör sahalarında olmak üzere, geçici depolamada yaklaşık 260.000 ton kullanılmış nükleer yakıt olduğu tahmin edilmektedir. Dünyadaki kullanılmış yakıtın yaklaşık yüzde 70'i depolama havuzlarında, geri kalanı ise kuru kasa adı verilen beton ve çelik konteynerlerde bulunmaktadır.

Finlandiya'nın gösterdiği bir radyoaktif atık bertaraf etme yolu geleceğe ışık tutmaktadır. Finlandiya'da, yeraltında 450 metre derinde bulunan Onkalo adındaki özel olarak tasarlanmış depolarda, yüz binlerce yıl boyunca sağlanan jeolojik bertarafın kullanılmış nükleer yakıtlara dönük en uygulanabilir yaklaşım olduğu yönünde bilimsel fikir birliği bulunmaktadır. Nükleer atıkların etrafında üçlü bariyer oluşturmak için, önce atıkların demir ve bakır katmanları olan kutulara konulması,

ardından kutuların bentonite (su emici bir kil) sarılması ve son olarak yeraltındaki kayanın derinliklerindeki tünellere gömülmesi bu mühendislik çözümünün kapsamında yer almaktadır. 2022'de İsveç'te de bir jeolojik bertaraf tesisi inşasına başlanması kararı alınmıştır. Radyoaktif atıkların uzun vadeli güvenli yönetimi için önerilen tek fikir bu değildir. Örneğin Norveç'te, atıkların teneke kutular içinde, ince sondajlarla 3.500 m derine indirileceği derin sondaj kuyusu bertarafı düşünülmektedir.

Nükleer enerjinin olumlu yanları ve bazı gerçekler

Nükleer enerjinin olumlu yanlarını özet olarak sıralamak istiyoruz:

- Nükleer enerji, dünya genelinde her yıl 400 milyon otomobilin üretimine eşdeğer olan 2 milyar ton CO₂ salınımını engellemektedir.
- Nükleer enerji, elektrik talebindeki değişimlere uyum sağlayabilen kontrol edilebilir bir sisteme sahiptir. Böylece elektrik sağlaması istikrarlıdır ve süreklilik gösterir.
- Nükleer santrallerin işletilmesi sırasında nükleer enerji, elektrik enerjisi üretiminin en ucuz kaynaklarından biridir.
- Güneş ve rüzgâr enerjileri doğası gereği kesintili olduğundan ve ayrıca dünya nüfusunun mevcut ve gelecekteki enerji ihtiyacını tek başlarına karşılayamayacağından, hidroelektrik ve nükleer enerjiyle birlikte kullanılmalıdır. Üstelik kapitalist dünyada yaklaşık 1 milyar insanın elektrikten mahrum olduğu hesaba katıldığında, komünizmin bu insanlara elektrik götürme hedefinin karşılanması için de tüm

CO₂ salınımı az enerji türlerinin kullanımında belirgin artışın olması gerekmektedir.

- Nükleer santrallerde kullanılmış yakıtın yüzde 96'sının geri dönüştürülebilmesi mümkündür.
- 100 gram Uranyum, bir ton petrole eşdeğer enerji üretmektedir.
- Fosil yakıtların aksine nükleer enerji, atmosfere hiçbir kirlenici parçacık, nitrojen dioksit, kükürt dioksit, nitrat veya fosfat yaymaz. Nükleer santrallerin soğutma kulelerinden yalnızca su buharı çıkar. Radyoaktif bir madde de bu kulelerden salınmaz.

Teknolojiye mi karşı olunmalı yoksa onun kapitalist kullanım biçimine mi?

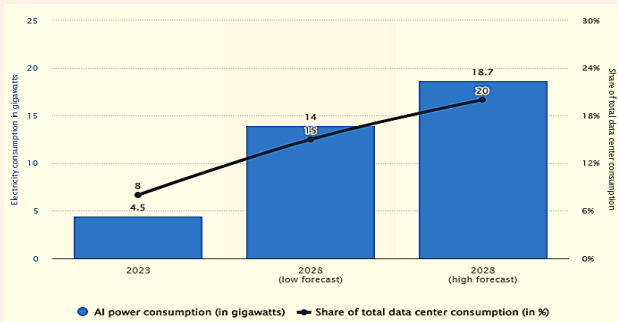
Marksistler 1960-70'lerdeki hippilerin nükleer karşıtlığını benimsemeye teşne olmadan, bilimsel analizler sonucu ulaşılan sağlam ilkelere göre gelecek projeksiyonlarına ve bugünden dillendirilen enerji politikalarına sahip olmalıdır.

“Bir teknolojiyi değerlendirebilmek için, öncelikle içine doğduğu ve geliştiği ekonomik ve politik bağlamın değerlendirilmesi gerekir.” Nükleer enerjinin kapitalist dünyada kullanımı insanlığın ihtiyaçlarını karşılamaya dönük değildir. İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması bir yan sonuç olarak gerçekleşmektedir. Diğer enerji türlerinin kullanımında olduğu gibi nükleer enerjinin de kapitalist kullanımında esas düstur yeryüzünün kaynaklarını sermayenin birikimi için maksimum düzeyde kullanmak ve kâr elde etmektir. Nükleer enerji söz konusu olduğunda bunlara nükleer silahlanma eklenir.

“Teknolojiye sosyalist yaklaşımın özünü şu soru oluşturur: bu teknoloji insanları daha eşit kılmaya mı, yoksa insanlar

arasındaki eşitsizlikleri artırmaya mı hizmet ediyor? Bir teknolojinin insanları daha eşit kılmaya hizmet edebilmesi için, herkesin erişebilmesinin garanti altına alınması şarttır.” Günümüz kapitalist dünya sisteminde nükleer enerji ve yenilenebilir enerjilerle üretilen elektriğe ulaşımında eşitsizlikler bulunmaktadır. Üstelik bu teknolojiler sınıfsal eşitsizliğin yeniden üretimine yarar şekilde iktisadi üretim süreçlerindeki yerini almış bulunmaktadır. Fakat aynı zamanda bu teknolojiler komünist dünya toplumu için potansiyel bir olanağın var olduğunu göstermekte, kapitalizmin çözemeyeceği iklim krizi ve enerji yoksulluğu gibi konularda çözüm bulunması için de yeni bir dünyaya geçişin zorunlu olduğunu müjdelemektedir.

Yapay zekâ (YZ)’nin özellikle eğitim aşaması enerji yoğun bir süreçtir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), 2026 yılında veri merkezlerinin elektrik tüketiminin 2022 yılının iki katına çıkacağını öngörmektedir ki bu düzey 1.000 terawatt’tır, yani kabaca Japonya’nın şu anki toplam elektrik tüketimine eşittir. YZ’nin müşterilere ulaştırılmasının maliyeti de hesaba katıldığında, veri merkezlerinin 2030 yılına kadar toplam küresel enerji talebinin yüzde 21’ini oluşturabileceği düşünülmektedir. Halihazırda veri merkezlerinin genel küresel enerji talebinin yüzde 1-2’sini oluşturduğu bilinmektedir.

YZ güç tüketimi

YZ kullanımı, yenilenemeyen elektrikten kaynaklanan karbon emisyonlarından ve milyonlarca metreküp tatlı su tüketiminden doğrudan sorumludur ve ayrıca YZ'nin çalıştığı enerji tüketen ekipmanların üretiminden ve bakımından kaynaklanan dolaylı etkiler de mevcuttur. Teknoloji şirketleri özgeçmiş yazımından böbrek nakline, köpek maması seçiminden iklim modellemesine kadar her şeye yüksek yoğunluklu YZ'yi yerleştirmeye çalışırken, YZ'nin insanlığın çevresel ayak izini azaltmaya yardımcı olabileceği birçok yoldan da bahsetmektedir. YZ iklim modellerini iyileştirebilir, dijital teknoloji üretmenin daha verimli yollarını bulabilir, ulaşımındaki atıkları azaltabilir ve başka yollardan karbon ve su kullanımını azaltabilir. Örneğin bir tahmine göre YZ tarafından işletilen akıllı evler, hanelerin CO₂ tüketimini yüzde 40'a kadar azaltabilir. Yakın tarihli bir Google projesi, atmosferik verileri hızlı bir şekilde işleyen bir YZ'nin, havayolu pilotlarını en az iz bırakacak uçuş yollarına yönlendirebileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca yazılım ve donanımlarının enerji kullanım verimliliğindeki gelişmeler sayesinde YZ'nin karbon ayak izinin kısa süre içinde plato çizeceğini ve ardından küçülmeye başlayacağını düşünenler bulunmaktadır. Öte yandan, bir kaynağı daha az maliyetli hale getirmek bazen uzun vadede tüketimini artırır (Jevons paradoksu). Örneğin YZ sayesinde ev ısıtması yüzde 40 daha verimli hale gelirse, insanların evlerini günün daha uzun saatleri boyunca daha sıcak tutabilmeleri de mümkündür.

2022 yılında Google'ın veri merkezlerinin soğutma için yaklaşık 20 milyar litre tatlı su tükettiği belirtilmektedir. Google'ın veri merkezleri 2022 yılında 2021 yılına kıyasla yüzde 20 daha fazla su kullanmış, Microsoft'un su kullanımı ise aynı dönemde yüzde 34 artmıştır. Nitekim Şili ve Uruguay'da, içme suyu sağlayan rezervuarlardan

faydalananak olan Google veri merkezlerine karşı protestolar yaşanmıştır.

“Teknolojik gelişmelere, sermaye ile emek arasındaki ilişkiye etkileri üzerinden bakılmalıdır. Teknoloji statükoyu pekiştirmeye mi, yoksa değiştirmeye mi hizmet ediyor? Kapitalist düzende teknoloji, sermayenin getirisini artırırken, aynı zamanda emeği güçsüzleştirmeyi amaçlar.” YZ'nin ve robotların üretim süreçlerinde ve hayattaki kullanımı, biryandan sermaye birikimi, savaş teknikleri ve emekçiler üzerindeki denetim için yeni imkanlar oluştururken, diğer yandan bu teknolojiler çalışma saatlerinin belirgin azaltılmasının, insanların günlük uğraşlarını çeşitlendirerek çok yönlü gelişmelerini olanaklı duruma getirmelerinin, yüksek yaşam ve çalışma standartlarının eşit bir şekilde tüm insanlığa sunulacağı komünist toplumun görüş menziline girdiğini kanıtlamaktadır. Bu teknolojik gelişmelerin sermayenin hizmetinde kullanımından farklı ve ona zıt olarak gelecekteki kullanımı, toplumsal refahın artmasını ve bütün insan bireylerinin esenliğini sağlamaya uygun durumda bulunmaktadır. Öyleyse bugünkü kapitalist kullanım biçimlerine karşı çıkılırken, bu teknolojik gelişmelerin komünist toplumdaki kullanımının farklı olacağı bilinciyle teknolojideki gelişmelerin sevinçle karşılanması ve gelecekte insanlık yararına kullanılacaktır inancıyla benimsenmesi gerekmektedir.

Kapitalist dünyada üzerinde toplumsal organizasyonların kontrolü bulunmayan ve kamu yararına kullanılmayan teknolojiler devrededir. Kapitalist toplumda kamu yararı daha önce belirttiğimiz gibi bir yan-üründür ve bu konu istismara açıktır. Oysa geleceğin toplumunda teknolojilerin kullanımı kamu yararına olacak, teknolojik gelişmelere ilişkin politikalar belirlenirken toplumsal organizasyonların söz ve karar alma

yeterlilikleri bulunacaktır. Bilim insanları bu politikalar belirlenirken ilkelerin saptanmasında ve doğrultu belirlemede toplumu yönlendireceklerdir.

Bu noktada bilimsel-teknolojik ilerlemelere dair sosyalist tavrın nasıl olması gerektiğini başka bir örnekle daha somutlamak yararlı olacaktır. Bu sefer örneğimiz GDO'lar. Genetiği değiştirilmiş tohumların, tekeller tarafından kendi adlarına patentlenmesi kabul edilemez. Canlıların/doğanın patentlenmesine, akli başında olan hiç kimse onay veremez. Fakat kapitalizmin karakteristik özelliği, budur; canlılar ve doğa üzerinde bile özel mülkiyet hakkının olduğu iddia edilmektedir. İnsanlığın ortak mirası olan tarımsal faaliyetlerin, kapitalist tekellerin egemenliğine girmesi sorgulanmalıdır. Ancak bu yapılırken, GDO'ların kendileriyle ya da biyoteknolojiyle herhangi bir derdimiz olmamalıdır. GDO'lar insanların sağlığına zararlı değildir. Bu nedenle geleceğin dünyasında tüm insanlar yararına, besin bolluğu elde etmek için GDO'ları kullanmaktan imtina edilmemelidir.

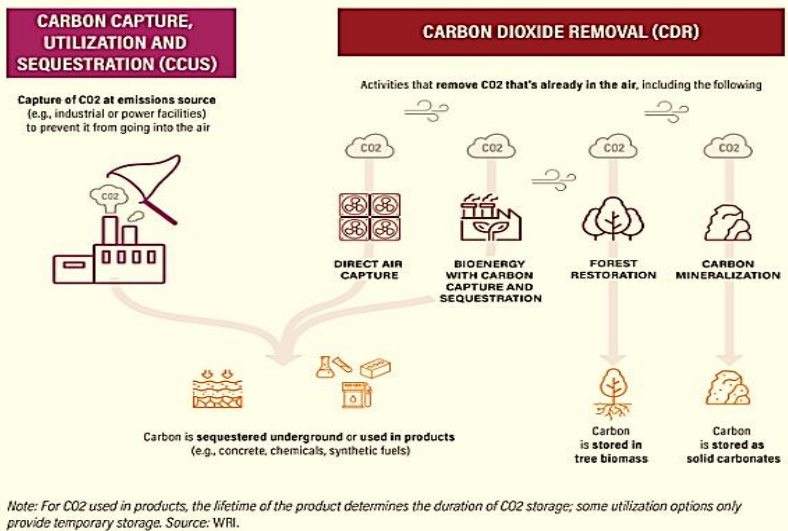
Bir ihtimal daha var mı: karbon yakalama, kullanma ve depolama (KYKD) ile karbon giderme (KG)

Günümüzde küresel emisyonların yaklaşık yüzde 0,1'i (yaklaşık 45 milyon metrik ton CO₂) yakalanmaktadır. Bu teknoloji, CO₂'yi enerji santralleri veya endüstriyel tesislerden çıkan diğer gazlardan ayırmakta, emisyon kaynaklarından çıkan CO₂'yi azaltmaktadır. Böylece CO₂ atmosfere karışmadan önce yakalanmış olmaktadır.

Karbon giderme (KG) ise, atmosferde halihazırda bulunan CO₂'yi uzaklaştırır. Karbon giderme, ağaç restorasyonu gibi bilinen yöntemlerden, doğrudan hava yakalama (DHY) ve karbon mineralizasyonu gibi daha yeni teknolojik yaklaşımlara kadar bir dizi yaklaşımı içerir. KYKD ile KG CO₂'nin nerede

toplandığı konusunda farklılık gösterse de hem KYKD hem de bazı KG türleri, yakalanan CO₂'nin bir yerde tutulmasını gerektirir.

Emisyon kaynaklarından ya da havadan yakalanan CO₂, yeraltında belirli jeolojik oluşumlara pompalanarak kalıcı olarak tutulabilir ya da betondan kimyasallara ve sentetik yakıtlara kadar çeşitli ürünlerde kullanılabilir. Eğer ürünlerde kullanılıyorsa, tutma süresi ürüne bağlıdır: Örneğin, CO₂ sentetik yakıt üretmek için kullanılırsa, yakıt yandığında yeniden salınırken, betonda kullanılan CO₂ kalıcı olarak tutulacaktır.

Karbon yakalama ve karbon giderme

KYKD'nin kullanılabileceği ana iktisadi dallar enerji ve sanayidir. KYKD, fosil yakıtların üretiminde ve kullanımında keskin bir düşüşle birlikte uygulanmalıdır. Dünya çapında yaklaşık 40 adet çalışan KYKD projesi varken, yaklaşık 25'i yapım aşamasında ve 300'den fazlası da planlama aşamasında bulunmaktadır. Faal olan projeler yılda 42 ila 49

milyon metrik ton CO₂ yakalamaktadır (Mt CO₂/yıl). Geliştirilmekte olan tüm projeler tamamlanmış olsaydı, toplam KYKD kapasitesi yaklaşık 360 Mt CO₂/yıl olacaktı ki bu da günümüz küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık yüzde 0,7'sine denk gelmektedir.

Dünya ölçeğinde tüm sektörlerdeki toplam sera gazı emisyonları yaklaşık 59 Gt CO₂e'dir ve küresel ısınmayı 1,5 °C ile sınırlandırmak için 2030 yılına kadar kabaca yarıya indirilmesi gerekmektedir. Oysa fosil yakıtlara uygulanan KYKD, CO₂ emisyonlarını 2030 yılına kadar ortalama 1 Gt CO₂ azaltacaktır. 2050 yılına gelindiğinde azaltma katkısı medyan değer olarak 2 ila 3 Gt CO₂'tir. Bu, 2050 yılına kadar net sıfıra ulaşmak için gereken azaltımın kabaca yüzde 6'sının KYKD'den gelebileceği anlamına gelmektedir.

Her bir KYKD sistemi, yüksek ön maliyetlere (genellikle 1 milyar dolardan fazla) sahip olduğundan, kapitalist dünyada uygulanabilirliği zordur. Ayrıca günümüzün karbon yakalama sistemleri emisyonların yüzde 100'ünü yakalayamamaktadır. Çoğu yüzde 90'ını yakalamak üzere tasarlanmıştır, ancak bildirilen yakalama oranları bazı durumlarda daha düşüktür. Yakalama sistemine güç sağlamak için ek enerji de gereklidir (uygulamaya bağlı olarak yüzde 13-44 daha fazla). Uygun jeolojik depolama alanlarına erişim için CO₂ nakliyesi de gerekebilmektedir. CO₂'nin taşınması ve jeolojik olarak depolanması ise CO₂ sızıntısı riskini barındırmaktadır.

KYKD teknolojisi, emisyon yoğun tesislerin neden olduğu olumsuz sağlık ve çevresel etkilerin devam ettirilmesi riskini de taşımaktadır. Son araştırmalar karbon yakalama sistemlerinin zararlı kirleticileri azaltabileceğini (ancak ortadan kaldıramayacağını) ve CO₂ yakalamanın yanı sıra CO₂ dışı kirleticileri azaltmaya yardımcı olabileceğini göstermekteyse

de bu durum fosil yakıtların kullanımının azaltılarak yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanımın hızla artırılmasının önüne geçmemelidir. KYKD, fosil yakıtların kullanımının hızlıca azaltılması sürecinden kaçınmayı getirmemelidir.

Şimdi karbon gidermenin (KG) bir yolu olan doğrudan hava yakalama (DHY)'ya bakabiliriz. CO₂'nin havadaki düşük konsantrasyonu göz önüne alındığında, tek bir metrik ton CO₂'nin havadan uzaklaştırılması için yaklaşık 1,8 milyon metreküp havanın işlenmesi gerekir ki bu da kabaca 720 olimpik yüzme havuzunun hacmine eşittir. Örneğin, yılda 1 milyon ton CO₂ yakalamak için yakın zamanda önerilen bir tasarım, yaklaşık üç kat yüksekliğinde ve üç mil uzunluğunda bir yapıya eşdeğer boyutta bir "hava kontaktörü" gerektirecektir. DHY'nin gigaton ölçeğinde kullanılma olasılığının "oldukça belirsiz" olduğu belirtilmektedir.

Havadaki düşük CO₂ konsantrasyonu ve CO₂'yi yakalamak için büyük miktarlarda havayı hareket ettirme ihtiyacı göz önüne alındığında, ayrıca yakalanan CO₂'yi nakliye ve depolama için sıkıştırılmasına gidecek enerji de hesaba katıldığında, uzaklaştırılan her bir ton CO₂ için en az 1,2 megawatt-saat elektriğe eşdeğer bir enerji gerekmektedir. Tamamen elektrikli DHY'nin büyük ölçekte kullanılması (örneğin yılda 10 gigaton CO₂'nin uzaklaştırılması) 12.000 terawatt-saat elektrik gerektirecektir ki bu da bugünkü toplam küresel elektrik üretiminin yüzde 40'ından fazlasına tekabül etmektedir. DHY tesislerinin enerji ihtiyacının bazı endüstriyel süreçler veya tesisler tarafından üretilen "atık ısıdan" elde edebilmesinin gerçekleşmesi ise mümkün değildir. DHY teknolojisinin mevcut gelişmişlik durumuyla iklim değişikliğinden Dünya'mızı ve insanlığı kurtaracak bir kahramanlık beklenmemelidir.

Ormanların restorasyonu ve ağaçlandırma

Ormanlar, temiz suyun yanı sıra bitki ve hayvanlar için habitat oluşturmaya kadar bir dizi fayda sağlar. Geçtiğimiz 8.000 yıl içinde insanların çoğunlukla tarıma yer açmak için yarısını yok ettiği gezegenimizin ormanları karaların toplam yüzeyinin yaklaşık yüzde 30'unu kaplamaktadır. Ormanların 2000 yılından bu yana her yıl ortalama 2 milyar metrik ton karbonu atmosferden uzaklaştırdığı tahmin edilmektedir. Amazon yağmur ormanlarındaki ağaçlar 48 milyar ton karbon tutmaktadır. Orman ve arazilerin bozulması yaklaşık 2 milyar hektar alanı etkilemekte ve yaklaşık 3,2 milyar insanın geçim kaynaklarını, refahını, gıda, su ve enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Her yıl 13 milyon hektar orman yok olmaktadır. 2030 yılına kadar 350 milyon hektarlık bir alanı yeniden tesis etme hedefine ulaşması halinde, yılda 1,7 gigaton CO₂'nin tutulmasının mümkün olduğu belirtilmektedir. Şimdiye kadar taahhüt edilen restorasyon alanı 210,12 milyon hektardır.

Ormanlar, karalar ile atmosfer arasındaki enerji alışverişi üzerindeki etkileri ve fotosentez yoluyla büyük miktarlarda CO₂ Emilimi yaparak küresel yüzey sıcaklıkları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduklarından iklim değişikliğini hafifletebilirler. Yerel iklim koşulları, ağaç türleri ve yaşları gibi faktörler ormanların karbon tutma oranlarını etkilemektedir. Ormanların büyümesi ve tam karbon tutma potansiyeline ulaşması zaman alır. Buna ek olarak, karbon tutma kapasiteleri sınırlıdır ve yıllar geçtikçe azalan bir eğilim gösterir. Ayrıca, gıda üretimi için gereken arazilere duyulan ihtiyaç, ağaçlandırma/yeniden ormanlaştırma olanaklarını sınırlayabilmektedir. İklim değişikliğine bağlı olarak değişen sıcaklık ve yağış modellerinin yanı sıra aşırı hava olayları, orman yangınları, haşere salgınları ve hastalık yayılımı orman ekosistemlerinde karbon depolanmasını tehlikeye atmaktadır.

Bozulmuş ormanların restore edilmesi ve yeni ormanların oluşturulması için stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Dünya çapında ormanların doğal yollarla yenilenmesi, 2050 yılına kadarki sürede bitkilerde ve toprakta 70 milyar ton karbonu tutabilir; bu miktar, mevcut endüstriyel emisyonların yaklaşık yedi yılına eşittir. Doğal yenilenmenin özenli ağaçlandırma (örneğin Çin'de büyük ölçekli ağaçlandırma projelerinin olumsuz sonuçları oldu) ve yeniden ormanlaştırma ile birleştirilmesi iklim değişikliği ile mücadelede önemlidir.

Özet: Enerji ve iklim manifestosu

- Kapitalist dünyanın toplumsal ilişkileri, Sanayi Devrimi'nden buyana çok hızlı bir biçimde geliştirdiği üretici güçlerin daha fazla ilerlemesi için artık bir ayak bağı haline gelmiştir. Bu toplumsal ilişkiler kontrol edemediği toplumsal ilişkiler ve doğa üzerinde krizler yaratmıştır. Konumuz açısından bunlardan bazıları enerji yoksulluğu ile birlikte enerji kaynaklarının savurgan kullanımı (örneğin silah, sigorta, karayolu taşımacılığı, kripto para madenciliği, moda ve reklam sektörlerinin varlığı), iklim krizi ve diğer çevresel sorunlardır. Bu çelişki, kriz ve sorunların çözümü kapitalist dünyada olanaklı değildir. Fakat bunlar, yeni bir Dünyaya geçiş anlamına gelen komünist dünya toplumunun bugünden habercileridir.
- İklim krizine acil çözüm için ve gelecekte tükenecek fosil yakıtların yerine artan dünya nüfusuna ve gelişen teknolojiye yetecek enerjiyi karşılamada yenilenebilir enerji ile birlikte nükleer enerjinin yaygın ve artan oranlarda kullanımı gereklidir.
- Fransızcadaki "la décroissance" ya da İtalyancadaki "la decrescita" sözcükleri, bir sel felaketinden sonra nehrin

normal akışına dönmesini ifade etmektedir. İşte burada olduğu gibi, “degrowth” (küçülme) kavramı da tarihsel akışta kapitalizm adındaki taşkınlıktan sonra normal bir debiye kavuşmayı anlatmaktadır. Komünizmde büyüme-karşıtı (anti-growth) ya da küçülme (degrowth) yanlısı bir üretim sistemi yerine, öncelikle kapitalizmin mirası olan toplumun gereksiz ve aşırı üretim-tüketim uzanımları olmayacak, merkezi planlamayla kaynakların ve enerjinin kullanımında büyük tasarruflar sağlanacaktır.

- Komünist toplumda üretim süreçlerinde elektrifikasyon maksimum sınırlarına kadar çıkarılacak, günlük yaşamda ve üretimde robotlar ile YZ'nin kullanımının yaygınlaşmasıyla oluşacak enerji gereksinimi nükleer ve yenilenebilir/sürdürülebilir enerjilerden sağlanacaktır.
- Günümüzde kapitalist dünyada karbon yakalama ve karbon gidermenin iklim krizini çözmedeki rolü belirgin değildir. Karbon yakalamanın fosil yakıtların kullanımındaki azalmayla birlikte yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- Ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırma projelerinin dünya ölçeğinde planlanması ve uygulanmasında vakit yitirilmemelidir.
- Gelecekte ve bugün, artan nüfusla birlikte iktisadi büyüme gerçekleştirilirken, bunun insanlığın gelişimi ve doğayla uyum açısından bir sorun oluşturmaması öncelikli olmalıdır.
- Komünist dünya toplumunda diğer konularda olduğu gibi enerji üretimi ve kullanımı konusunda da planlamalar yapılırken, toplumsal organizasyonların, dolayısıyla her bir üreticinin fikir beyan ederek karar alma süreçlerine katılımı olacak, bilim insanlarının

durum analizleri ve gelecek projeksiyonlarıyla, saptanacak politikalara yön vermesi söz konusu olacaktır.

Not: “Enerji üretimi” kavramı, iktisadi üretimi anlatmakta olup, doğanın bir yasası olarak enerjinin “üretilemeyeceği”, ancak enerjinin bir türünün ve maddenin, (diğer) bir enerji türüne çevriminin yapıldığı açıktır.

Yararlanılan kaynaklar:

1. <https://dste.py.gov.in/PCCC/pdf/Webinars/Web3.2.pdf>
2. <https://www.linkedin.com/pulse/global-energy-consumption-2023-in-depth-analysis-eraj-ali-rm7ec>
3. <https://www.energyinst.org/statistical-review>
4. <https://energytracker.asia/when-will-fossil-fuels-run-out/#:~:text=Provenyüzde 20oilyüzde 20reservesyüzde 20standyyüzde 20at,yearyüzde 20underyüzde 20currentyüzde 20demandyüzde 20scenarios>.
5. <https://www.virta.global/global-electric-vehicle-market>
6. <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-atmospheric-carbon-dioxide>
7. <https://world-nuclear.org/information-library/energy-and-the-environment/carbon-dioxide-emissions-from-electricity>
8. <https://ourworldindata.org/co2-emissions-from-transport>
9. <https://www.statista.com/statistics/1129656/global-share-of-co2-emissions-from-fossil-fuel-and-cement/>
10. <https://www.raponline.org/knowledge-center/some-like-it-hot-moving-industrial-electrification-from-potential-to-practice/>

11. <https://www.sustainabilitybynumbers.com/p/nuclear-construction-time>
12. <https://www.oneearth.org/the-7-reasons-why-nuclear-energy-is-not-the-answer-to-solve-climate-change/>
13. <https://www.orano.group/en/unpacking-nuclear/7-good-reasons-for-turning-to-nuclear-power-to-combat-global-warming>
14. <https://publications.ersnet.org/content/erj/58/5/2101669>
15. <https://www.bbc.com/future/article/20230613-onkalo-has-finland-found-the-answer-to-spent-nuclear-fuel-waste-by-burying-it>
16. Çanakkale Ekoloji Okulu Sonuç Metni
17. <https://www.forbes.com/sites/rpapier/2024/06/22/breaking-records-2024-statistical-review-of-world-energy-highlights/>
18. <https://en.wikipedia.org/wiki/100yüzde>
[25 renewable energy#:~:text=10yüzde](#) [20Furtheryüzde](#)
[20reading-,Feasibility,wellyüzde](#) [20beforeyüzde](#) [202050yüzde](#)
[20isyüzde](#) [20feasible.](#)
19. <https://marksistarastirmalar.blogspot.com/2013/07/GDOlara-dair-Mahmut-Boyunegmez.html>
20. <https://world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/uranium-resources/supply-of-uranium>
21. <https://www.scientificamerican.com/article/how-long-will-global-uranium-deposits-last/>
22. <https://climate.mit.edu/ask-mit/why-arent-we-looking-more-hydropower>
23. <https://www.cnn.com/2022/06/02/why-hydropower-is-the-worlds-most-overlooked-renewable.html>
24. <https://degrowth.info/degrowth>

25. <https://artigercek.com/arti-yazi/ekososyalist-kuculme-uzerine-dokuz-tez-315983h>
26. <https://marksist.net/can-aytekin/burjuvazinin-enerji-ihtiyaci-ve-gercekler>
27. <https://www.wri.org/insights/carbon-capture-technology>
28. <https://news.mit.edu/2024/reality-check-tech-to-remove-carbon-dioxide-from-air-1120>
29. <https://openknowledge.fao.org/items/610806ac-a9e9-432a-99c0-9292a66d5157>
30. <https://www.bonnchallenge.org/>
31. Psistaki K, Tsantopoulos G, Paschalidou AK. An Overview of the Role of Forests in Climate Change Mitigation. *Sustainability*. 2024; 16(14):6089. <https://doi.org/10.3390/su16146089>
32. <https://climate.mit.edu/explainers/forests-and-climate-change>
33. <https://www.statista.com/statistics/1536969/ai-electricity-consumption-worldwide/#:~:text=İnyüzde 202023yüzde 2Cyüzde 20ityüzde 20wasyüzde 20estimated,toyüzde 2018.7yüzde 20qigawattsyüzde 20inyüzde 202028>.
34. <https://www.integrityenergy.com/blog/the-shocking-truth-of-ai-energy-consumption/#:~:text=Alyüzde 20modelyüzde 20developmentyüzde 20andyüzde 20use,fiveyüzde 20carsyüzde 20inyüzde 20theyryüzde 20lifetimes>.
35. <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/ai-has-high-data-center-energy-costs-there-are-solutions>
36. [https://e360.yale.edu/features/artificial-intelligence-climate-energy-emissions#:~:text=Theyüzde 20Internationalyüzde 20Energyyüzde 20Agencyyüzde 20\(IEA,toyüzde 20Japan'syüzde 20currentyüzde 20totalyüzde 20consumption.&text=Howeveryüzde 2Cyüzde 20asyüzde](https://e360.yale.edu/features/artificial-intelligence-climate-energy-emissions#:~:text=Theyüzde 20Internationalyüzde 20Energyyüzde 20Agencyyüzde 20(IEA,toyüzde 20Japan'syüzde 20currentyüzde 20totalyüzde 20consumption.&text=Howeveryüzde 2Cyüzde 20asyüzde)

20anyüzde 20illustrationyüzde 20ofyüzde 20oneyüzde
20problemyüzde 20withyüzde 20theyüzde 20wayyüzde 20A.!

[Yeni Dünya: Açlık Nasıl Yok Edilebilir?]

Besleyici gıdaların bulunabilirliği ve karşılanabilirliği gibi gıda güvenliğiyle; temiz su, sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi hizmetlerle ilgili birden fazla faktör ile gıda ve beslenme, bakım ve sağlıkla ilişkili pratikler, bireylerin sağlıklı diyetlere ve sağlıklı olma haline ulaşma yeteneklerini ve mekanizmalarını etkiler. Dünyadaki açlığın ve yetersiz beslenmenin temel nedenleri yüksek ve sürekli eşitsizlikler, savaş ve çatışmalar, iklim değişkenliği ve aşırılıkları, besleyici gıdalara erişim eksikliği ile bunların karşılanamaması ve sağlıksız gıda ortamlarıdır. Bu faktörler büyük oranda dünya kapitalist-empyralist sisteminin yapısal niteliği olan sınıflar arası ve ülkeler arası sömürü ve eşitsizliğe ya da bu niteliğin sonuçlarına işaret etmektedir. Bu konudaki en temel ve kök neden sömürü ve eşitsizliktir.

2023'te küresel yetersiz beslenme yaygınlığı yüzde 9,1 düzeyindedir. Nüfus açısından bakıldığında, 2023 yılında 713 ila 757 milyon kişinin (sırasıyla küresel nüfusun yüzde 8,9 ve 9,4'ü) yetersiz beslendiği tahmin edilmektedir. 2023 yılında 2019 yılına kıyasla yaklaşık 152 milyon daha fazla insan aç durumdadır.

Afrika, açlıkla karşı karşıya olan nüfusun yüzde 20,4 ile en yüksek olduğu bölgedir. Bu oran Asya'da yüzde 8,1, Latin Amerika ve Karayipler'de yüzde 6,2 ve Okyanusya'da yüzde

7,3'tür. Asya 384,5 milyon açla, dünyada açlıkla karşı karşıya olanların yarısından fazlasına sahiptir. Latin Amerika ve Karayipler'de 41 milyon ve Okyanusya'da 3,3 milyon kişi açlık çekerken, Afrika'da 298,4 milyon kişi 2023 yılında açlıkla karşı karşıyadır.

2023 yılında, küresel nüfusun tahmini yüzde 28,9'u (2,33 milyar insan) orta veya ciddi derecede gıda güvensizliğine sahiptir, yani yeterli gıdaya düzenli olarak erişememektedir. Dünya nüfusunun yüzde 10,7'si (864 milyondan fazla insan) ciddi şekilde gıda güvensizliği içerisindedir. Bunun anlamı bu insanların yıl içinde zaman zaman yiyeceklerinin bittiği ve en kötü ihtimalle bir gün veya daha fazla bir şey yemeden geçirdikleri bir durumda bulunmalarıdır. Afrika'daki orta veya ciddi gıda güvensizliğinin yaygınlığı (yüzde 58) küresel ortalamanın neredeyse iki katı iken, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Okyanusya'da sırasıyla yüzde 28,2, yüzde 24,8 ve yüzde 26,8 düzeyindedir.

Dünyadaki insanların tahmini yüzde 35,4'ü (2,83 milyar insan) 2022'de sağlıklı bir diyeti karşılayamamıştır, 2021'de ise bu oran yüzde 36,4'tür (2,88 milyar insan). Düşük gelirli ülkelerde sağlıklı bir diyet 2022'de 503,2 milyon kişi için ulaşılamaz durumda bulunmaktadır.

Yenidoğanlar arasında düşük doğum ağırlığı yaygınlık oranı 2012'de yüzde 15 ve 2020'de yüzde 14,7 olmuştur. 2030'da yenidoğanların yüzde 14,2'sinin düşük doğum ağırlığına sahip olacağı tahmin edilmektedir.

Beş yaş altı çocuklarda, küresel bodurluk yaygınlığı 2012'de yüzde 26,3 iken 2022'de yüzde 22,3 düzeyindedir. Beş yaş altı tüm çocukların yüzde 19,5'inin 2030'da bodur olacağı öngörülmektedir. Küresel olarak zayıflığın yaygınlığı 2012'de

yüzde 7,5, 2022'de ise yüzde 6,8'tür. 2030'da beş yaş altı çocukların yüzde 6,2'sinin zayıf olacağı düşünülmektedir.

En az düzeyde gelişmiş ve emperyalist-kapitalist sistem içerisinde sömürülen bağımlı ülkelerde, beş yaş altı çocuklarda çok daha yüksek bodurluk seviyeleri ile 15-49 yaş arası kadınlarda anemi durumu, ayrıca yetişkin obezitesinde de endişe verici artış bulunmaktadır.

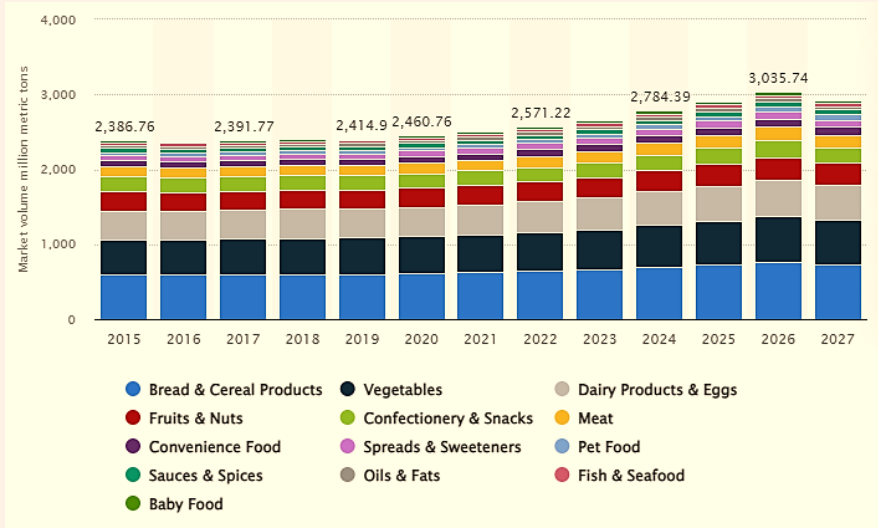
Dünya gıda üretiminin ve tüketiminin durumu

- Birincil bitkisel metaların küresel üretimi 2021 yılında 9,5 milyar tona ulaşarak 2000 yılından bu yana yüzde 54, 2020 yılından bu yana ise yüzde 2 artış göstermiştir.
- Küresel tahıl üretimi, mısır üretimindeki yüzde 4,1'lik artışın etkisiyle 2020 ve 2021 yılları arasında 64 milyon ton (yüzde 2,1) artmıştır. Mısır, buğday ve pirinç 2021 yılında toplam tahıl üretiminin yüzde 90'ını oluşturmuştur.
- Dünya şeker bitkileri üretimi 2020 ve 2021 yılları arasında marjinal bir artış göstermiştir. Şeker kamışı 2021 yılında 1,9 milyar ton ile ana şeker mahsulü olurken, şeker pancarı için bu sayı 2021 yılında 270 milyon tondur.
- Kök ve yumru bitkilerin küresel üretimi, çoğunlukla manyok ve patates üretimindeki artış nedeniyle 2020 ve 2021 yılları arasında yüzde 1,9 oranında artmıştır.
- 2021 yılında dünya meyve ve sebze üretimi sırasıyla 910 milyon tona (2020'ye göre yüzde 1,1 artış) ve 1,2 milyar tona (yüzde 1,4 artış) ulaşmıştır.
- Bitkisel yağlara katkıda bulunan ana yağ bitkileri olan palmiye yağı, soya fasulyesi ve kolza tohumu üretimi

2021 yılında 2020 yılına göre yüzde 2 artarak 859 milyon tonluk bir hacme ulaşmıştır.

- Tavuk, domuz ve sığır, 2021 yılında 316 milyon ton ile dünya çapında üretilen başlıca etler olmuştur.

Dünya gıda tüketimine ilişkin veriler ise aşağıdaki resimde bulunmaktadır.

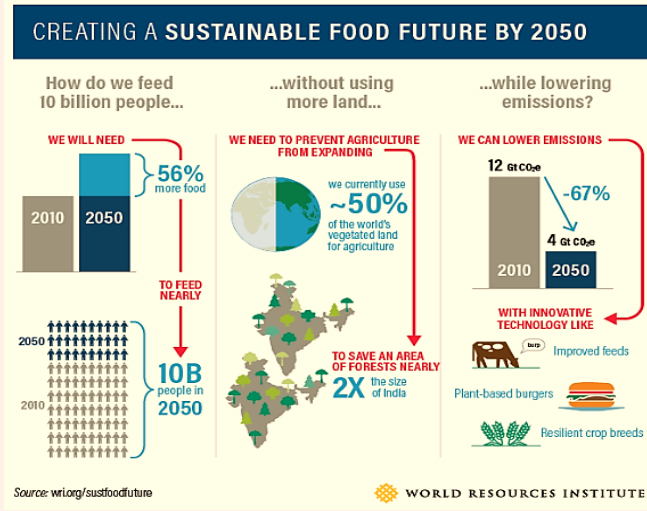
Dünya gıda tüketimi (milyon metrik ton)

İnsanlığı gelecekte ne bekliyor olacak?

Günümüzde kapitalist dünyada tarım için dünyadaki bitki örtüsüne sahip arazilerin neredeyse yarısı kullanılmaktaysa da yüz milyonlarca insan aç kalmakta, üstelik tarım ve ilişkili arazilerin kullanımındaki değişiklikler yıllık sera gazı emisyonlarının dörtte birini oluşturmaktadır. 2010'da 7 milyar olan küresel nüfusun 2050'de 9,8 milyara ulaşacağı tahmin edilmekte, toplam gıda talebinin yüzde 50'den fazla, hayvansal gıdalara olan talebin ise yaklaşık yüzde 70 oranında artması beklenmektedir.

Dünya Kaynak Enstitüsü (DKE)'nin 2019 tarihli raporu, "iklimi dengelemeye, ekonomik kalkınmayı teşvik etmeye ve yoksulluğu azaltmaya yardımcı olacak şekilde", dünyanın, artan gıda taleplerini karşılayarak, ormansızlaşmayı önleyerek, terk edilmiş ve verimsiz arazileri yeniden ormanlaştırarak veya restore ederek sürdürülebilir bir gıda geleceğine ulaşmasını sağlayabilecek bir seçenekler menüsü önermektedir. Bu hedeflere ulaşmak için 2050 yılına kadar üç büyük "açığın" kapatılması gerektiği belirtilmiştir:

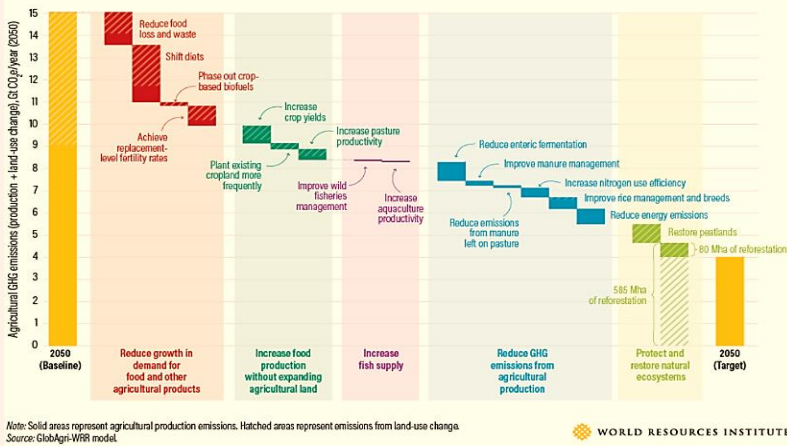
- Gıda açığı: 2010 yılında üretilen gıda miktarı ile 2050 yılında muhtemel talebi karşılamak için gereken miktar arasındaki farktır. Bu açığın 2010 yılında üretilenden yüzde 56 daha fazla ürün kalorisi olduğu tahmin edilmiştir.
- Arazi açığı: 2010 yılındaki küresel tarım arazisi alanı ile 2050 yılında ihtiyaç duyulacak alan arasındaki farktır (ürün/mahsul ve mera verimleri geçmişte elde edilen oranlarda artmaya devam etse bile). Bu açığın 593 milyon hektar, yani Hindistan'ın neredeyse iki katı büyüklüğünde bir alan olduğu tahmin edilmiştir.
- Sera gazı azaltma açığı: 2050'de tarımdan ve arazi kullanımındaki değişiklikten kaynaklanan yıllık sera gazı emisyonlarının seviyesinin 15 gigaton (Gt) olacağı tahmin edilerek, küresel ısınmayı sanayi öncesi sıcaklıkların 2°C üzerinde tutmaya yönelik tarımın orantılı katkısını temsil eden 4 Gt'luk hedefle arasındaki fark (11 Gt/yıl), sera gazı azaltma açığı olarak bulunmuştur. Küresel ısınmayı 1,5°C'lik artışın altında tutmak ise, bu 4 Gt'luk hedefe ulaşmayı ve ayrıca yüz milyonlarca hektarın yeniden ormanlaştırılmasını gerektirecektir.

DKE'nin 2050 yılına kadar sürdürülebilir bir gıda geleceği yaratma hedefi

Aşağıdaki resimde DKE'nin tarımsal emisyonları yüzde 70'ten fazla bir oranda azaltacağını belirttiği politikalar ve önlemler görülmektedir.

A 5-Course Menu of Solutions Can Reduce Agricultural Emissions by More than 70%

2050 yılında tarımsal emisyonları yüzde 70'ten fazla oranda azaltacak çözümler

Şimdi DKE'nin önerilerini dikkate alıp, yorumlarımızı ekleyerek, 2050 yılına gelindiğinde yaklaşık 10 milyarlık dünya nüfusu, sürdürülebilir şekilde nasıl beslenebilir sorusuna yanıt arayalım.

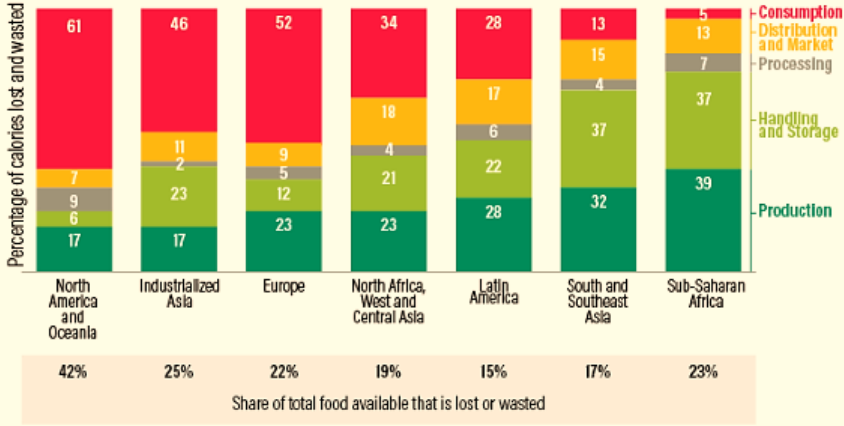
Komünist dünya toplumunda 10 milyar insanı beslemek

A) Gıda ve diğer tarım ürünlerine olan talepteki artış azaltılmalıdır.

Talep artışını yavaşlatmak için gıda kaybını ve israfını azaltmak, biyoyakıt üretimini sınırlandırmak ve doğurganlık seviyelerindeki gönüllü düşüşleri hızlandırmak politika önerileri olarak gündeme alınabilir görünmektedir.

1. Günümüzde dünyada insan tüketimi için üretilen gıdanın yaklaşık dörtte biri tüketilmemektedir. 2050 yılına kadar gıda kaybını ve israfını yüzde 25 oranında azaltmak, gıda açığını yüzde 12, arazi açığını yüzde 27 ve sera gazı azaltma açığını yüzde 15 oranında kapatacaktır. Alınacak önlemler arasında gıda israfını ölçmek, azaltma hedefleri belirlemek, günümüzde "gelişmekte olan" olarak adlandırılan fakat gelecekte komünist dünya toplumunun bileşeni olacak ülkelerde gıda depolamasını iyileştirmek ve son kullanma tarihi etiketlerini basitleştirmek yer alabilir. Bunlara ek olarak komünist dünya toplumunda gıda üretimi, depolaması, işlenmesi, dağıtımı ve tüketimi sırasında meydana gelen kayıp ve israfları önlemek için üretim, depolama, işleme ve dağıtım tekniklerinin iyileştirilmesi, üreticiler ile tüketicilerin bilgi ve bilinçlilik düzeylerinin artırılması, israfların azaltılması yönünde kampanyalar düzenlenmesi de gündeme gelebilir. Taze gıdaları daha uzun süre koruyan organik spreylar ve bitki bazlı sığır eti ikameleri de çözümde kullanılabilecek unsurlardır.

Where food loss and waste occurs along the food supply chain

Source: WRI analysis based on FAO (2011b).

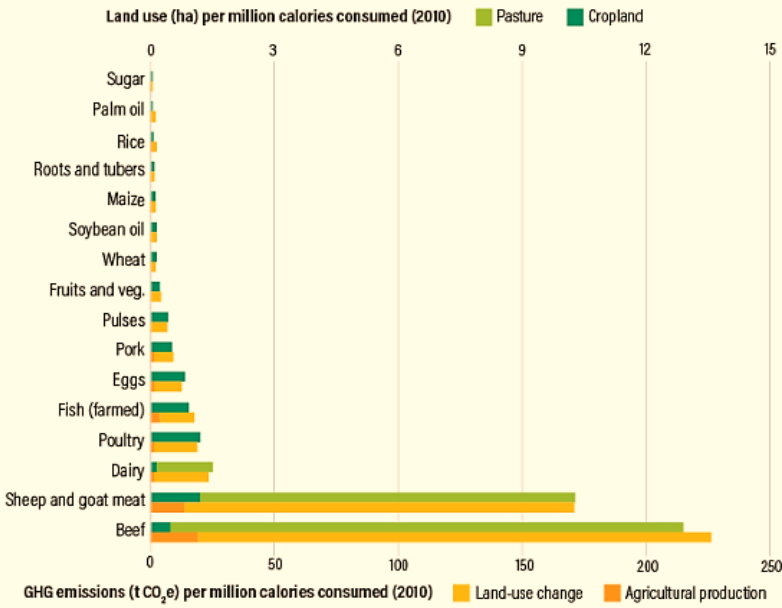
 WORLD RESOURCES INSTITUTE

Gıda tedarik zincirinde kayıp ve israf

2. Geviş getiren hayvan eti (sığır, kuzu ve keçi eti) tüketiminin 2010 ile 2050 arasında yüzde 88 oranında artması beklenmektedir. En çok tüketilen geviş getiren hayvan eti olan sığır eti, üretimi kaynak yoğun bir et olup fasulye, bezelye ve mercimek gibi yaygın bitkisel proteinlere kıyasla 20 kat daha fazla arazi gerektirir ve gram başına 20 kat daha fazla sera gazı yayar. 2050 yılına kadar dünya nüfusunun yüksek oranda geviş getiren hayvan eti tüketicisi olacak yüzde 20'sinin 2010 yılındaki tüketimlerine göre ortalama tüketimlerini yüzde 40 azaltmasının, gelecekte tarımsal arazilerin ihtiyaçları karşılamaya yeterli olması ve sera gazı azaltımının istenen düzeyde olabilmesi için gerekli olduğu belirtilmektedir. Geviş getiren hayvan eti tüketiminin 2050 yılına kadar kişi başına günde 52 kaloriye (haftada yaklaşık 1,5 hamburger köftesi) sınırlamanın sera gazı azaltma açığını yarı yarıya azaltacağı ve arazi açığını neredeyse kapatacağı düşünülmektedir. Kuzey Amerika'da bunun için mevcut sığır ve kuzu eti

tüketiminin neredeyse yarı yarıya azaltılması gerekmektedir. Komünist dünya toplumunda atılacak diğer adımlar arasında bitki bazlı gıdaların dolaşımının iyileştirilmesi, et ikamelerinin iyileştirilmesi ve bitki bazlı gıdaların tüketimini destekleyen politikaların uygulanması yer alabilir.

Animal-based foods are more resource-intensive than plant-based foods

Source: GlobAgri-WRR model.

WORLD RESOURCES INSTITUTE

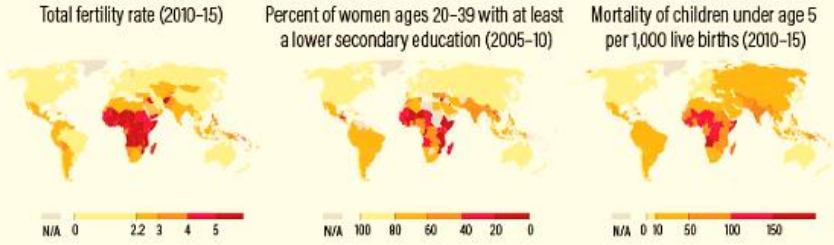
Geviş getiren hayvan etinin üretimi bitkisel proteinlere kıyasla çok daha fazla arazi gerektirir ve çok daha fazla sera gazı salınımı yapar

3. 2000 yılındaki verilerle Dünya'da hasat edilen tüm biyokütleyi kullanmanın (mahsuller, mahsul artıkları, hayvanlar tarafından yenen otlar ve odun dahil) 2050'de küresel enerji ihtiyacının yaklaşık yüzde 20'sini karşılayacağı öngörülmektedir. Tarım arazilerinde mevcut biyoyakıt üretimi

aşamalı olarak durdurulursa, gelecekteki gıda açığı yüzde 56'dan yüzde 49'a düşecektir. Komünist bir dünyada biyoyakıt üretimini sınırlamak gerekmektedir.

4. Gelecekteki öngörülen gıda açığı çoğunlukla nüfus artışından kaynaklanmaktadır ve nüfus artışının yarısının Afrika'da, üçte birinin ise Asya'da gerçekleşmesi beklenmektedir.

Sub-Saharan Africa has the world's lowest performance in key indicators of total fertility rate, women's education, and child mortality

Sources: UNDESA (2017); Harper (2012); World Bank (2017a).

WORLD RESOURCES INSTITUTE

Sahra-altı Afrika'da doğurganlık hızı, kadınların eğitim düzeyi ve çocuk ölüm hızı

Komünist dünya toplumda atılacak adımlar arasında, doğurganlık oranlarının gönüllü olarak düşürülmesine yol açan üç tür toplumsal ilerlemenin başarılması yer alır: kız çocuklarına eğitim olanağı sağlamak, üreme sağlığı hizmetlerini herkese ulaştırmak ve ebeveynlerin istedikleri sayıda çocuk sahibi olmak için çok sayıda çocuk sahibi olmalarına gerek kalmayacak şekilde bebek ve çocuk ölüm oranlarını azaltmak.

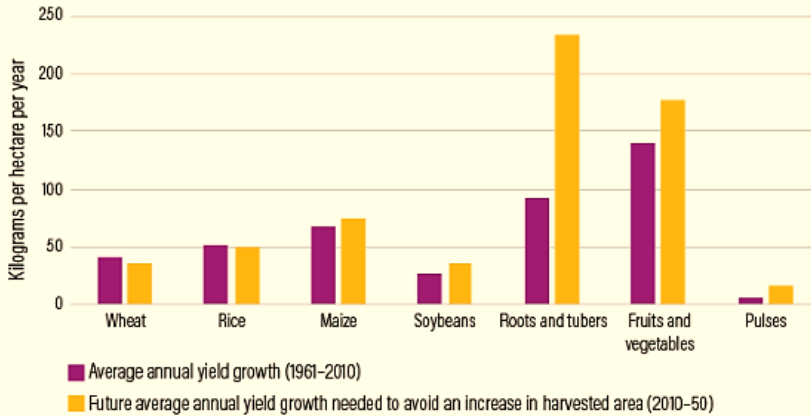
B) Tarım alanını genişletmeden gıda üretimi artırılmalıdır.

Doğal kaynak kullanımında verimliliğin artırılması hem gıda üretimi hem de çevresel hedeflere ulaşma yolunda atılacak en önemli adım olarak görülmektedir. Bu, mera hektarı başına, hayvan başına (özellikle sığır başına) ve bir kilogram gübre başına mahsul ile süt ve et üretiminin, tarihsel oranların üzerinde önemli ölçüde artırılması gerektiği anlamına gelmektedir. Bugünkü üretim verimliliği seviyelerinin 2050 yılına kadar sabit kalması durumunda, gezegeni beslemek için Dünya'nın kalan ormanlarının çoğunun yok edilmesi, binlerce canlı türünün soyunun bitirilmesi ve Paris Anlaşması'nda yer alan 1,5°C ve 2°C sıcaklık artışı hedeflerini aşmaya yetecek kadar sera gazı emisyonu salınması gerekecektir (diğer tüm insan faaliyetlerinden kaynaklanan emisyonlar tamamen ortadan kaldırılrsa bile).

1. Hayvancılık ve mera verimliliğini artırmak gerekmektedir. Hektar başına hayvan yetiştiriciliği ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişmektedir ve tropik bölgelerde en düşük seviyededir. Hayvansal gıdalara olan talebin 2050 yılına kadar yüzde 70 oranında artması ve meraların tarımsal arazi kullanımının üçte ikisini oluşturması göz önüne alındığında, mera verimliliğini artırmak önemli bir çözümdür. 2010 ile 2050 yılları arasında hektar başına et ve süt üretiminde yüzde 25 daha hızlı bir artış, arazi açığını yüzde 20 ve sera gazı azaltma açığını yüzde 11 oranında kapatabilir. Kapitalist dünya sisteminin tam olarak yapamadığı fakat komünizmde gerçekleştirilebilir olan meraların gübrelenmesi, yem kalitesinin ve veteriner bakımının geliştirilmesi, gelişmiş hayvan cinsleri yetiştirilmesi, dönüşümlü otlatmanın uygulamasının yanı sıra bölgeler için verimlilik hedeflerinin belirlenmesi ve üreticilere teknik yardımda bulunulması yapılacaktır.

2. Gelecekteki verim artışı talebi karşılamak için olmazsa olmazdır. Geleneksel yetiştirme, eş deyişle genetik özelliklere dayalı en iyi performans gösteren mahsullerin seçimi, tarihsel mahsul verimi kazanımlarının yaklaşık yarısını oluşturmuştur. Moleküler biyolojideki/biyoteknolojideki gelişmeler, bitkilerin genetik kodlarını haritalamayı, istenen DNA özelliklerini test etmeyi, mahsul türlerini saflaştırmayı ve genleri açıp kapatmayı daha hızlı hale getirerek ek verim kazanımları için büyük bir olanak sunmuştur. Komünizmde bu olanaklar değerlendirilecektir. Ayrıca darı ve patates gibi mahsuller için kamusal yatırımların önemli ölçüde artırılması yararlı olacaktır.

Future yield growth in many crops will need to be higher than in the past to meet projected food demand on existing agricultural land

Source: GlobAgri-WRR model, WRI and ACE analysis based on Alexandratos and Bruinsma (2012).

 WORLD RESOURCES INSTITUTE

Hasat edilen alanda bir artışın önlenmesi için gelecekte ihtiyaç duyulan yıllık mahsul verim artışları

3. Toprak ve su yönetiminde iyileştirmeler yapılmalıdır. Özellikle Afrika'dakiler olmak üzere kurak alanlardaki bozulmuş topraklar, dünyanın ekilebilir arazilerinin dörtte birini

oluşturabilir. Çiftçiler, toprak ve su yönetimi uygulamalarını iyileştirerek bozulmuş topraklarda (özellikle kurak alanlar ve düşük karbonlu alanlar) ürün verimini artırabilir. Örneğin, tarım ormancılığı veya çiftliklere ve meralara ağaç dikmek bozulmuş arazilerin yenilenmesine ve verimin artırılmasına yardımcı olabilir. 2010 ile 2050 yılları arasında ürün veriminde yüzde 20 daha hızlı bir artış (ürün yetiştirme, toprak ve su yönetimindeki iyileştirmeler sonucunda) arazi açığını yüzde 16 ve sera gazı azaltma açığını yüzde 7 oranında kapatabilir. Komünist toplumda atılacak adımlar arasında yağmur suyu hasadı, tarım ormancılığı ve kamudaki ziraat mühendislerinden kamusal çiftliklerdeki çiftçilere eğitim desteğinin artırılması yer alır. Çiftçilerin toprak sağlığını yeniden inşa etmelerine yardımcı olan programlar da kamu eliyle uygulanmalıdır.

4. Mevcut ekili arazileri daha sık ekip biçerek, nadasa bırakılan arazileri azaltarak ya da "çift ekim"i (aynı yıl bir tarlaya iki ürün ekimi) artırarak, yeni araziye ihtiyaç duymadan gıda üretimi artırılabilir. Yıllık ekim yoğunluğunu 2050 baz alınarak belirlenen yüzde 87'nin yüzde 5 üzerine çıkarmak, arazi açığını yüzde 14 ve sera gazı azaltma açığını yüzde 6 oranında daraltacağı belirtilmiştir. Komünizmde kamudaki bilim insanları ve araştırmacılar, ekim yoğunluğu artışlarının en uygun olduğu yerleri belirlemek için su, emisyonlar ve diğer çevresel kısıtlamaları hesaba katarak mekânsal analizler yapmalıdır.

5. 2014 Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli raporu, uyum sağlanmazsa küresel ürün verimlerinin 2050'ye kadar en az yüzde 5, 2100'e kadar ise daha büyük düşüşler yaşayacağını öngörmüştür. Örneğin, Sahra-altı Afrika'nın büyük bölümünde yetiştirme sezonlarının 2100'e kadar yüzde 20'den fazla kısalacağı öngörülmektedir. Ürün verimlerinde yüzde 10'luk bir düşüş, arazi açığını yüzde 45 oranında artıracaktır.

Komünist toplumda daha yüksek sıcaklıklarla başa çıkabilecek ürünler yetiştirilmesi, su koruma sistemlerinin kurulması ve büyük iklim değişikliklerinin belirli ürünlerin yetiştirilmesini imkânsız hale getireceği yerlerde üretim sistemlerinin değiştirilmesi gerekebilecektir.

C) Doğal ekosistemleri koruyup onarmalı ve tarımsal arazilerdeki genişleme sınırlandırılmalıdır.

Dünya ölçeğinde kaynak yoğun tarım ürünlerine yönelik talepte öngörülen büyümenin azaltılması, mahsul ve hayvancılık veriminin artırılabilmesi koşuluyla, sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutmak için gerekli ölçekte (yani yüz milyonlarca hektar) yeniden ağaçlandırma potansiyel olarak başarılabilmektedir.

1. Tarımsal arazi alanlarını genişletmeden ve bir bölgeden diğerine (örneğin ılıman bölgelerden tropik bölgelere) ve bölgeler içinde değiştirmeden, böylelikle sera gazı emisyonlarını ve biyolojik çeşitlilik kaybını artırmadan gıda üretiminin genişleme değil verim artışı (yoğunlaştırma) yoluyla yükseltilmesi sağlanmalıdır. Ormanların, savanaların ve turbalık alanların tarımsal arazilere dönüştürülmesi önlenmelidir. Örneğin Güney Amerika'daki ormansızlaşma büyük ölçüde tarımsal metalar tarafından yönlendirilmektedir. Bu duruma son verilmelidir.

2. Kaçınılmaz ekilebilir arazi genişlemeleri çevresel etkileri en düşük olacak arazilerle sınırlandırılmalıdır. Buna, sınırlı biyolojik çeşitliliğe veya karbon depolama potansiyeline sahip ancak yüksek gıda üretim potansiyeline sahip araziler dahildir. Komünizmde kamunun tarımsal verimi, biyolojik çeşitlilik ve iklim değişikliği üzerindeki etkileri tahmin etmek için araçlara/algoritmalara ve modellere ihtiyacı vardır ve bunları

arazi kullanımlarını planlamak, düzenlemek ve yönetmek için kullanmalıdır.

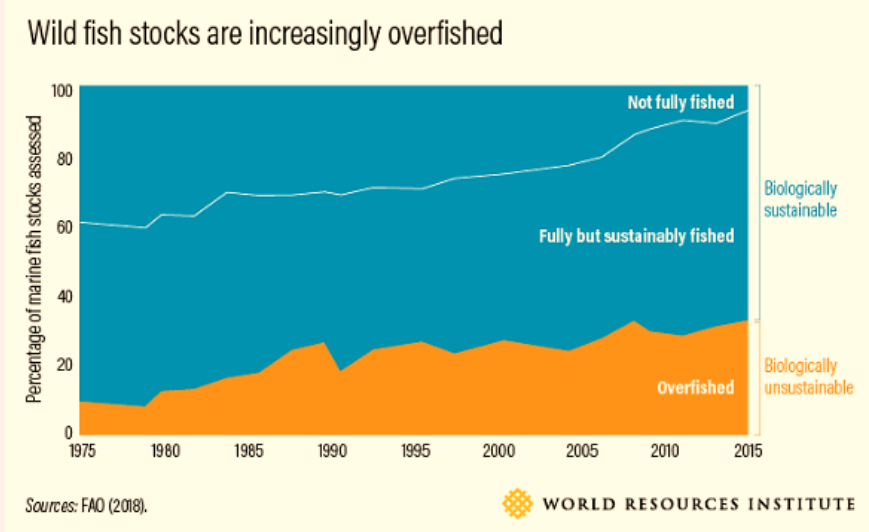
3. Tarımsal verimi artırma potansiyeli düşük tarım arazileri yeniden ormanlaştırılmalıdır. Bazı durumlarda, arazinin en verimli kullanımı terk edilmiş veya verimsiz tarım arazilerini ormanlara veya diğer doğal yaşam alanlarına geri döndürmek olabilir. Bu, tarımın diğer alanlara kaçınılmaz genişlemesini telafi etmeye yardımcı olabilir. Brezilya'nın Atlantik Ormanı'ndaki dik eğimli meraları gibi sınırlı iyileştirme potansiyeline sahip düşük verimli tarım arazilerinde bu politika uygulanmalıdır.

4. Turbalıklar korunmalı ve restore edilmelidir. Turbalıkların tarıma dönüştürülmesi, atmosfere büyük miktarda karbon salan drenaj gerektirir. Dünyanın 26 milyon hektarlık drenajlı turbalıkları, yıllık sera gazı emisyonlarının yüzde 2'sini oluşturur. Bunları sulak alanlara geri döndürmek yüksek bir öncelik olmalıdır ki bu sera gazı azaltma açığını yüzde 7'ye kadar kapatacaktır. Küresel tarım arazilerinin sadece yüzde 0,3'ünü kaplayan, hafif tarım yapılan, kurutulmuş turbalık alanların yeniden sulandırılması, bazı marjinal ve iyileştirilmesi zor otlak alanların yeniden ağaçlandırılması iklim değişikliğinin azaltılması için gereklidir. Atılacak adımlar arasında turbalık restorasyonu için kamusal fon ayırmak, turbalık haritalamasını iyileştirmek ve turbalıkların kurutulmasını önlemek yer almaktadır.

D) Balık arzı artırılmalıdır.

1. Doğal balıkçılık azaltılmalıdır. 2015 yılında deniz stoklarının üçte biri aşırı avlanırken, diğer yüzde 60'ı maksimum sürdürülebilir seviyelerde avlanmıştır. Doğal balıkçılığın 2010'daki balık avı seviyesini 2050'de koruyabilecek kadar toparlanmasına izin vermek için

avlanmanın azaltılması gerekmektedir. Bu, balığa eşdeğer miktarda ürün sağlamak için 5 milyon hektarlık araziye dönüştürme ihtiyacını ortadan kaldıracaktır.

Doğal balık stokları giderek artan şekilde aşırı avlanmaktadır

2. Su ürünleri yetiştiriciliğinin verimliliği artırılmalı, çevresel etkileri iyileştirilmelidir. Doğal balık avlama azaldıkça, su ürünleri yetiştiriciliği üretiminin 2010 ile 2050 yılları arasında balık tüketiminde öngörülen yüzde 58'lik artışı karşılamak için iki katından fazla artması gerekmektedir. Bu iki katlık artış, su ürünleri yetiştiriciliği verimliliğinin artırılmasını ve sulak alanların dönüştürülmesi, yemlerde doğal yolla yakalanmış balıkların kullanımı, yüksek tatlı su talebi ve su kirliliği gibi balık çiftliklerinin mevcut çevresel zorluklarının ele alınmasını gerektirmektedir. Atılacak adımlar arasında balıkların büyüme hızlarını iyileştirmek için seçici üremeye başvurulması, yemlerin ve hastalık kontrolünün iyileştirilmesi, su sirkülasyonunun ve diğer kirlilik kontrollerinin benimsenmesi,

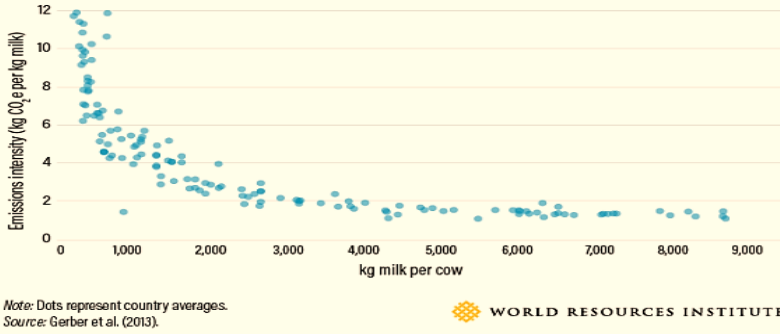
yeni çiftlikler için daha iyi mekânsal planlama ve deniz tabanlı balık çiftliklerinin artırılması yer almaktadır.

E) Tarımsal üretimden kaynaklanan sera gazı emisyonları azaltılmalıdır.

Tarımsal üretimden kaynaklanan sera gazı emisyonları hayvancılık, azotlu gübre uygulaması, pirinç yetiştiriciliği ve enerji kullanımından kaynaklanır. Bunların 2050 yılına kadar yılda 7-9 gigaton veya daha fazlasına çıkması öngörülmektedir. Arazi kullanım değişikliğinden kaynaklanan yılda 6 gigaton veya daha fazlası da buna eklenmelidir. Tarımsal üretim kaynaklarından, özellikle de geniş getiren hayvanların enterik fermantasyonundan, gübre, azotlu gübre ve enerji kullanımından kaynaklanan sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde azaltacak tedbirler mevcuttur.

1. Yeni teknolojilerle enterik fermantasyon azaltılmalıdır. Geviş getiren çiftlik hayvanları (sığır, koyun ve keçi) küresel tarım arazilerinin üçte ikisini kullanmakta olup, 2010 yılı için tüm tarımsal üretim emisyonlarının yaklaşık yarısından sorumludur. Bu emisyonların en büyük kaynağı "enterik metan" veya inek geçirmesidir. Geviş getiren hayvanların üretkenliğini artırmak, esas olarak kilogram yem başına daha fazla süt ve et üretildiği için metan emisyonlarını da azaltır. Ayrıca, yeni teknolojiler enterik fermantasyonu azaltabilir. Örneğin, mikrobiyal metanı engelleyen bir kimyasal katkı maddesi olan 3-nitrooksipropan (3-NOP), Yeni Zelanda'da test edilmiş olup, metan emisyonlarını yüzde 30 oranında azaltmıştır. Bu tür bileşiklere yönelik kamu araştırmaları genişletilmeli ve işlevsel olanları benimsenerek uygulamaya konulmalıdır.

More efficient milk production reduces greenhouse gas emissions dramatically

Daha verimli süt üretimi sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde azaltır

2. Geliştirilmiş gübre yönetimiyle emisyonlar azaltılmalıdır. Sınırlı ortamlarda yetiştirilen hayvanlardan gelen gübreden kaynaklanan emisyonlar, 2010 yılında tarımsal üretim emisyonlarının yaklaşık yüzde 9'unu oluşturmuştur. Sıvıları katılardan daha iyi ayırarak, metanı yakalayarak ve diğerk stratejilerle gübre yönetimini iyileştirmek emisyonları büyük ölçüde azaltabilir. Kamunun alabileceği önlemler arasında çiftlikleri düzenlemek ve teknolojiyi geliştirmek yer alır.

3. Merada bırakılan gübreden kaynaklanan emisyonlar azaltılmalıdır. Tarlalara bırakılan hayvan dışkıları ve idrarları, güçlü bir sera gazı olan azot oksite dönüşür. Bu yönetilmeyen gübre, 2010 yılında tarımsal üretim emisyonlarının yüzde 12'sini oluşturmuştur. Emisyon azaltımı için azotun azot oksite dönüşmesini önleyen kimyasallar uygulanabilir ve bu süreci doğal olarak önleyen otların yetiştirilmesi gerçekleştirilebilir. Kamu, bu tür kimyasal ve biyolojik nitrifikasyon inhibitörlerine yönelik araştırmaları desteklemeli ve çiftçiler tarafından kullanılmasını sağlamalıdır.

4. Azot kullanım verimliliğini artırarak gübrelerden kaynaklanan emisyonlar azaltılmalıdır. Gübrelerden kaynaklanan emisyonlar, 2010 yılında tarımsal üretim emisyonlarının yaklaşık yüzde 19'unu oluşturmuştur. Küresel olarak, mahsuller gübre olarak uygulanan azotun yarısından azını emmektedir, geri kalanı atmosfere salınmakta veya akıntı olarak kaybolmaktadır. Uygulanan azotun mahsuller tarafından emilen yüzdesini, eş deyişle azot kullanım verimliliğini artırmak, gübreleri ve bunların yönetimini geliştirerek veya gübrelerin bileşimini iyileştirerek azot alım oranını artırmayı ve böylece ihtiyaç duyulan gübre miktarını azaltmayı içerir. Kamu, gübreleri geliştirmeli ve azot kullanım verimliliğini artıran projeler oluşturmalıdır.

5. Emisyon azaltıcı pirinç yönetimi uygulanmalı ve emisyon azaltıcı pirinç çeşitleri yetiştirilmelidir. Pirinç tarlaları, 2010 yılında esas olarak metan formunda olmak üzere tarımsal üretim emisyonlarının en az yüzde 10'una katkıda bulunmuştur. Ancak daha az emisyon ve kaynak yoğun pirinç üretim yöntemleri de vardır. Örneğin, tarla taşkınlarının süresini kısaltmak, metan üreten bakterilerin büyümesini azaltmak için su seviyelerini düşürebilir. Bu uygulama, bazı çiftliklerde su tasarrufu yaparken ve pirinç verimini artırırken emisyonları yüzde 90'a kadar azaltabilir. Bazı pirinç çeşitleri ayrıca daha az metan üretir. Atılacak adımlar arasında, su seviyelerini düşürmek için olanakları belirlemek amacıyla mühendislik analizleri yürütmek, suyu verimli kullanan çiftçiliği yaygınlaştırmak, daha düşük metan üreten pirinç çeşitlerine geçiş yapan yetiştirme programları uygulamak ve pirinç verimini artırmak yer almaktadır.

6. Tarımsal enerji verimliliği artırılmalı ve fosil olmayan enerji kaynaklarına geçilmelidir. Tarımda fosil enerji kullanımından kaynaklanan emisyonlar, 2010 yılında tarımsal üretim

emisyonlarının yüzde 24'ünü oluşturmıştır. Tarımda enerji verimliliğini artırmak, güneş ve rüzgâr enerjisine geçmek gerekmektedir. Kullanılan enerji birimi başına emisyonları yüzde 75 oranında azaltmak, sera gazı azaltma açığını yüzde 8 oranında azaltacaktır. Atılacak adımlar arasında düşük karbonlu enerji kaynaklarını ve verimlilik programlarını tarım programlarına entegre etmek ve azotlu gübre üretiminde yenilenebilir enerji kullanmak yer almaktadır.

7. Topraklardaki karbonu hapsedmek için gerçekçi seçenekler uygulanmalıdır. Bu konuda önemli stratejiler arasında ormanların dönüşümünü durdurarak topraklardan daha fazla karbon kaybını önlemek, otlakların ve ekili alanların verimliliğini artırarak toprak karbonunu korumak veya artırmak, tarımsal ormancılığı artırmak ve toprak verimliliğinin gıda güvenliği için kritik olduğu yerlerde karbon oluşturmak için yenilikçi stratejiler geliştirmek yer almaktadır.

F) Moleküler biyolojinin/biyoteknolojinin, ürün ıslahında ve verimi artırmada kullanılması gereklidir.

Tarımsal biyoteknoloji, genetik mühendisliği, moleküler belirteçler, moleküler teşhis, aşılar ve doku kültürü gibi bilimsel araç ve tekniklerin canlı organizmaları (bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar) değiştirmek için kullanılmasını içeren bir tarım bilimi alanıdır. İstenilen özelliklerin belirli bir bitki türünden tamamen farklı bir türe aktarıldığı transgen bitkiler, lezzet, çiçek rengi, büyüme hızı, hasat edilen ürünlerin boyutu ve hastalıklara ve zararlılara karşı direnç açısından istenen özelliklere sahiptir.

Tarımsal biyoteknoloji, çeşitli ürünlerin besin içeriğini iyileştirmek, zararlılara karşı bitkisel direnci artırmak, daha yüksek verim elde etmek, herbisit toleransı geliştirmek, bitkisel hastalıklara dayanıklılık oluşturmak, sıcak ve soğuk

koşullara dayanıklılık ile su kullanım verimliliği, azot kullanım verimliliği elde etmek ve tuz toleransı geliştirilmek, toksinleri ve alerjenleri ortadan kaldırmak için kullanılmıştır/kullanılabilir. Günümüzde kapitalist tekellerin elinde sermaye birikimi sağlamada ve birçok ülkede çiftçileri bağımlılık altında tutmada işlevli bu teknoloji, komünist dünya toplumunda bu özellikleri nedeniyle yaygın biçimde insanlık yararına kullanılacaktır.

Sonuç

Dünya Kaynak Enstitüsü (DKE)'nin, BM ve Dünya Bankası ile birlikte yürüttüğü çalışmada, çiftçilerin artan Dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için 2050 yılına kadar 2010 yılına kıyasla yüzde 56 daha fazla gıda kalorisi (7.400 trilyon kalori) üretmesi gerekeceği tahmin edilmiştir. Yine 2010 yılındaki küresel tarımsal arazi alanı ile mahsul ve mera verimi geçmişteki oranlarda artmaya devam etse bile 2050 yılında gerekli olan tarım alanının, 593 milyon hektar (Hindistan'ın neredeyse iki katı büyüklüğünde bir alan) daha fazla olacağı öngörülmüştür. 2050 yılında tarım ve arazi kullanımı değişikliğinden kaynaklanması muhtemel yıllık sera gazı emisyonları miktarı 15 gigaton karbondioksit eşdeğeri (Gt CO₂e) olarak tahmin edilmiş, küresel ısınmayı 1,5°C'lik artışın altında tutmak için bu emisyonda 4 Gt hedefine ulaşılması ve yüz milyonlarca hektarlık terk edilmiş tarım alanının yeniden ağaçlandırılması gerektiği belirtilmiştir.

Peki bu gereklilikler ve ihtiyaçlar karşılanabilir, aşılması geren engeller üstesinden gelinebilir midir?.. DKE, sorunun çözümü için kapitalist dünya koşullarında reformist politikalar önermektedir. Bize göre bu çözüm önerileri ancak ve ancak komünist dünya toplumunda hızlıca uygulanacak politikalardır. Kapitalist dünya sisteminde insanların

ihtiyaçlarının karşılanması yan-üründür ve bilim/teknolojideki gelişmeler, sermaye birikiminin ihtiyaçları doğrultusunda kullanıldığından gelişim alanları ve hızları sınırlanmakta, insanlık yararına uygulanmaları ve yaygınlaştırılmaları gecikmektedir.

Bilimsel buluşların önemli bir güdüleyicisi insanların merak ve tutkularıdır. Bu tüm tarihte ve gelecekte de yok edilemez temel ve özsel insan niteliğidir. Kapitalist sistemde bilimsel araştırma ve buluşlar için başka bir güdüleyici, sermayenin emek üretkenliğini artırma, teknolojik gelişimi paraya çevirme ve kârını realize etme çabasıdır. Kapitalizmde teknolojik yenilenme ve gelişme işte tüm bu koşullayıcılar yüzünden yaşanmaktadır. Paraya ve kâra çevrilemeyen potansiyel durumdaki ilerlemeler ilgi alanına girmemekte ya da geç girmekte, yaygın şekilde uygulamaya geçişi ise aksamaktadır. Bu sırada çevre tahribatı, iklim değışikliği, açlık, eşitsizlikler, insanların kitlesel katliamı, sermayenin gereksinimleri için kaçınılması gereken olgular olmaktan uzaktır.

Bilim ve teknoloji tüm tarih boyunca insanlığın kolektif olarak yarattığı ortak bir mirastır. Bu ortak mirasın sermayenin hizmetinde olması, günümüzdeki üretiminin sermaye tarafından kontrol edilmesi ve insanlığın çıkarları için kullanımının olanaklı olanın gerisinde bir düzeyde oluşu kabul edilemez. Teknolojinin insanlar tarafından kullanımında eşitsizliklerin oluşu ve toplumun hizmetine olması gerekene göre gecikmeli girişi, kapitalist toplumsal ilişkilerin bir sonucudur.

Tüm insanlar için sürdürülebilir gıda gereksinimlerini karşılamak, açlığı ve yetersiz beslenmeyi gidermek, dünya gıda üretiminde verimliliği artırıp, ihtiyaçları ölçüsünde insanlara dağıtım sağlamak ve tarımla ilişkili iklim değışikliğini

önlemek amacıyla bugünden geliştirilen bilimsel çözüm önerilerinin ve politikaların uygulanabilirliği, toplumsal ilişkilerin ve toplumla doğa arasındaki ilişkilerin rasyonel şekilde planlanarak düzenlendiği bir toplumda vardır. Kapitalist toplumsal ilişkiler insanlar için ve onların gereksinimlerinin karşılanması açısından, ayrıca insanların doğayla olan uyumunda rasyonel değildir. Bilimsel politikaların dünya çapında planlar dahilinde oluşturulup uygulanması için insanlar arasında eşitliğin olduğu, insanların doğayla ve toplumsal süreçlerle olan ilişkilerinde denetimlerinin maksimum düzeylere çıktığı, eş deyişle yabancılaşmayı yenerek özgürleştiği ve toplumun doğayla olan uyumunun korunduğu yeni bir dünyaya geçiş gereklidir. Bu yeni dünyanın adı komünizmdir.

Not: Makalede “kamu” kavramını, toplum ve devlet olmak üzere her iki anlamıyla kullanmaktayız. Bunun nedeni kısaca şu şekilde açıklanabilir: Toplumsal ilişkilerin sınıfsal belirlenimi komünizmde ortadan kalkacağından, tarihin bu döneminde insanlar arasında gözlenen siyasal egemenlik ve yönetim ilişkileri ortadan kalkar. Bu, siyasal egemenlik, tahakküm ve baskı aracı olarak devletin ortadan kalkması anlamına gelir. Sosyalizm döneminde devlet, bu eski işlevini giderek terk edecektir. Siyasal organizasyon olarak devlet, ancak tüm toplumsal yaşamın örgütlenme biçimi olduğunda *sönümlenir* ve *toplum içerisinde erir*. Devlet/devletler, giderek tüm dünya üzerinde yaşayan insanların kolektif bir biçimde, örgütlenerek denetimlerine aldıkları nesnel toplumsal işleri yapar duruma gelecektir. Planlamaların yapılması, üretim süreçlerinin gerçekleşmesi, gereksinimlerin giderilmesi, genç kuşakların eğitimi, yaşlıların ve engellilerin bakımı, çevrenin kendini yenilemesine destek olunması gibi *toplum mühendisliği* kapsamındaki işler, herkesi kapsayan bir örgütlenmeyle yerine getirilecektir.

Kısacası tahakküm örgütlenmesi ve siyasal iktidar yapısı olan devlet/devletler söner ve toplum içerisinde erirken, giderek tüm insanlığı kapsayan bir örgütsel yapılanma yaratılacaktır. Devlet/devletler birliği, tüm insanlığı kapsayan toplum örgütlenmesi olacaktır. *Devlet, örgütlü toplumla özdeşleşecektir. Komünizmde devlet, toplumsallaşacaktır, eş deyişle kamusallaşacaktır.* Devletin tarihsel olarak aşılması, ancak dönüşümü ve gelişimiyle olanaklıdır. “Komünizm “devletsiz” ya da devletin yok edildiği bir toplum değil, devletin *aşıldığı* bir toplumsal sistemdir.

Yararlanılan kaynaklar:

1. https://research.wri.org/sites/default/files/2019-07/WRR_Food_Full_Report_0.pdf
2. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/39dbc6d1-58eb-4aac-bd8a-47a8a2c07c67/content/state-food-security-and-nutrition-2024/executive-summary.html#gsc.tab=0>
3. <https://research.wri.org/wrr-food/executive-summary-synthesis>
4. <https://www.wri.org/insights/how-sustainably-feed-10-billion-people-2050-21-charts#:~:text=Thereyüzde 20isyüzde 20ayüzde 20bigyüzde 20shortfall,thanyüzde 20thereyüzde 20weryüzde 20inyüzde 202010.>
5. <https://www.statista.com/forecasts/1298375/volume-food-consumption-worldwide>
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Agricultural_biotechnology

[Sosyal Devlet, Kamucu Politikalar, Kamulaştırma]

Türkiye’de kapitalist sistemin son 45 yılında neo-liberal ekonomi politikaları uygulandı. İçinde bulunduğumuz dönemde, neo-liberal politikaların biriktire geldiği tahribatlar, bazı yönlerden toplumsal algıda kurtulunması gereken sorunlar olarak görünür hale geldi. Akla ilk gelenler şunlar: Sosyal devletin tasfiyesiyle boşalan alana hayırseverlik dernekleri/vakıflarının yerleşmesi, devletin kurumlarının şirketleşmesi ve piyasa ilişkilerine dâhil olması, kamusal hizmet sunma anlayışının tasfiyesi, bazı kurumlarda şişkinlik oluşurken (örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı) diğer kurumlarda tercih edilmiş bir personel ve örgütlenme yetersizliği (örneğin AFAD), devlet kurumlarının eşgüdümle çalışma ve planlama kabiliyetini yitirmesi, askeri personelin profesyonelleşmesi ve bedelli askerlik sonucu orduda yaşanan dönüşüm... Deprem özelinde bunlara devletin ihaleler yoluyla inşaat şirketlerinin çıkarlarını kollaması ve onların semirmesine ön ayak olması, yapı denetim işinin piyasadaki şirketlere bırakılması sonucu yakın zamanlarda yapılan binaların da depreme dayanıksız üretilmesi vd... eklenebilir.

Bu tablo, Türkiye’nin yeni bir kamusalılığa ihtiyaç duyduğunu gösteriyor. Nasıl mı?.. Örneğin askerlik meslek olarak var olmanın yanı sıra, kadın ve erkek her yurttaşın sınırlı bir zaman dâhilinde görevi olarak kabul edilmeli, parasal

ilişkilerden kurtarılmalıdır. Hayırseverlik dernekleri/vakıfları kapatılıp, devletin toplumun yararına hizmetler sunması sağlanmalıdır. Devlet kurumları, piyasa ilişkilerinin tasfiyesiyle birlikte yeniden yapılandırılmalı, organizasyonları ve işlevleri yeniden tanımlanmalıdır.

Peki sosyal devlet neydi?.. Sosyal devlet, piyasanın devlet eliyle düzenlenmesi ve karma ekonomi, 1929 Bunalımından sonra, krizden çıkışın bir formülü oluyor. Bunlar ayrıca, 2. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş yıllarında, reel sosyalizme ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde yeniden kitleselleşme eğilimi gösteren komünist partilere karşı, işçi sınıfının kapitalist demokrasilere rızasını inşa etmeye yarıyor. Sosyal demokrasinin altın çağı olan 2. Dünya Savaşı-1980 yılları arası dönemi karakterize eden Keynesçi sermaye birikim biçimi, uluslararası bir krizle birlikte yerini, 1980'lerden itibaren neo-liberalizme bırakıyor.

Türkiye'de de benzer bir gelişim seyri gösteren sosyal devlet uygulamaları, özellikle 1960-80 arasında gözleniyor. 12 Eylül 1980 darbesinin ardından Türkiye kapitalizminin ihracata dayalı büyüme modeline geçişiyle birlikte sosyal devlet uygulamaları terk ediliyor. Kamusal parasız sağlık, eğitim hizmeti sunumu, kamusal sigorta/sosyal güvenlik sistemi gibi kamucu politikalar budanıyor, bu hizmetler metalaştırılıp piyasa ilişkilerince belirlenir duruma sokuluyor. Kamusal işletmeler ise devlet eliyle özelleştirilerek, sermaye sınıfına kaynak oluşturuluyor ve böylelikle kapitalistlere yeni kâr devşirme alanları açılıyor. Sonuçta Türkiye'de son 44 yılda kapitalist devlet yapısında, sosyal devlet biçiminden, neo-liberal otoriter güvenlikçi devlete bir geçiş süreci yaşanıyor.

Öyleyse Türkiye'de yeniden sosyal devlet ve kamusal politikalar gündeme gelebilir mi?.. Ya da kapitalizm

koşullarında tekrardan kamulaştırma (devletleştirme) yapılabilir mi?..

Son sorunun cevabı açık bir şekilde “hayır” oluyor. Türkiye’de sosyal-demokrasinin hükümete gelmesi durumunda da değişmeyecek olan bir husus budur. Sosyal-demokrasinin bazı kamusal politikalar uygulamaya koyması mümkün olsa da sosyal devletin bir daha kapitalizm çerçevesi içerisinde gündeme gelmesi mümkün değildir.

Biraz somutlayalım. CHP’nin 14 Mayıs 2023 seçim vaatleri arasında Aile Destek Sigortası Kurumu eliyle asgari ücretin altında geliri olan ailelere parasal yardım sağlanması yer alıyordu. Bu yardımdan faydalanmak için prim ödeme yükümlülüğü bulunmayacağı, yardımın bütçeden kaydırmalarla sağlanacağı belirtiliyordu. Her ne kadar CHP aksini söylese de bu parasal yardımın “yoksulluğu bitirmeyeceği, yoksulluğu yöneteceği” çok açıktı. Çünkü insanca yaşamaya yetecek bir ücretlendirme, tam istihdam, yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi kamucu politikaların kapitalist sistemin sınırları dâhilinde uygulanması mümkün olmuyor. CHP’nin bu seçim vaadi, olsa olsa bir “sadakacı/hayırsever devlet” uygulaması olabilir görünüyor.

Öte yandan, üretim araçları ve toprağın, enerji üretim ve dağıtım işlerinin, ulaştırmanın, bankaların, madenlerin ve telekomünikasyon işletmelerinin vd. tümü ancak sosyalist Türkiye’de kamulaştırılabilir. Kamulaştırma, toplumsallaştırma anlamına geliyor. Kamulaştırmanın sosyalizmdeki en baskın biçimi ise devletleştirmedir. Reel sosyalizm deneyimleri, kolektif çiftlikler, kooperatifler gibi kolektif mülkiyet biçimleri arasında, toplumsallaştırma=kamulaştırmanın ağırlıkla devletleştirme biçiminde olacağını göstermiş bulunuyor.

Kapitalizm koşullarında bir daha sosyal devlet yapılanması mümkün olmadığından, sosyal devlet tipini gerçek kılacak tek bir alternatifin bulunduğunu belirtmek gerekiyor. Sosyalist devlet, budan böyle yegâne “sosyal devlet” örneğini oluşturacaktır. Parasız eğitim ve sağlık, vergilendirme ile finansmanı sağlanacak bir sosyal güvenlik sistemi gibi kamucu politikalar da sosyalizmin hanesine yazılı bulunuyor.

Bitirirken, kamulaştırma ve kamuculuğun temel ilkelerini ve bu konuda Türkiye’de yapılacakları sıralayalım:

i. Günümüzde özelleştirmenin karşıtı olarak kamulaştırmayı yapacak tek güç, işçi sınıfı iktidarındır. Sosyalizmde, öncelikle üretimin, hizmetlerin, tarımın kamulaştırılmasında hızlı adımlar atılacak, bir süreç içerisinde küçük işletmelerin tasfiyesi sağlanacaktır. Kâr amaçlı üretim, bireysel/şirket çıkarları, rekabet ve diğer piyasa ilişkileri ortadan kaldırılacaktır.

ii. Kamu işletmelerinde ürün ve hizmet üretimi toplumsal ihtiyaçlar dikkate alınarak ve bilimsel merkezi planlama kapsamında gerçekleştirilecektir.

iii. Özelleştirmelerin sonucunda sağlık, eğitim, yurtlarda kalma, yaşlı ve çocuk bakımı, sosyal güvenlik, alt yapı gibi kamusal hizmet alanlarına yeterli kaynak ayrılmaz duruma gelinmiştir. Bu alanlardaki sermayedarlar/şirketler kâr amaçlı faaliyet yürüterek, sağlık, eğitim, yurt hizmeti, bakım hizmetleri, alt yapı hizmetlerini almayı, emeklilik/sağlık sigortası kapsamında bulunmayı, birer hak olmaktan çıkarmış, devletin bu hizmetleri sunma yükümlülüğü yok edilmiştir. Sosyalist Türkiye’de emekçilerin iktidarı, bu hizmetlerin sunumunu kamu eliyle ve ücretsiz gerçekleştirecek, bu olanaklara ulaşmada eşitlik olacaktır. Yine herkes oturduğu konutun devlet mülkiyeti üzerinden

sahibi kılınacak, elektrik, doğalgaz, su harcamaları için ve kira olarak düşük bedelleri devlete ödeyecektir. Yük ve yolcu taşımacılığında, ulaştırmada ise kamunun payı ağırlık taşıyacak, bireysel taşıt kullanımı azaltılacaktır.

iv. Kamu mülkiyeti, üretim ve hizmetlerin toplumsal yarar ve çıkarlar doğrultusunda planlanması ve yurttaşlar arasında eşitliğin sağlanması için gereklidir. Halkın taleplerinin sosyalist devlet tarafından dikkate alınması, kamu mülkiyeti sayesinde olanaklıdır.

v. Kapitalist toplumun eşitsiz gelişme uyarınca endüstrileşmesi bölgesel eşitsizlikler doğurmuşken, sosyalist iktidarda merkezi bir plan dahilinde üretim ve hizmetlerin ülkemiz coğrafyasına yerel ihtiyaçlar da gözetilip dağıtılması sağlanacaktır.

vi. Kamu işletmelerinde çalışan emekçiler, vergi sistemi üzerinden sosyal güvenliğe, sendikalarda örgütlülüğe, işçi sağlığı, iş güvenliği ve çalışma koşulları açısından yüksek standartlara sahip olacaktır. Kamu kuruluşlarında vergi kaçırılmaz. Bu işletmelerde esnek çalışma, geçici/kısmi zamanlı işler yoktur. Çalışma saatleri ve günleri azaltılıp, işsizlerin istihdamı sağlanır. Ücretleri piyasa değil, yapılan işin niteliği ve toplumsal üretime katılım oranı bilirler.

vii. Kamu kuruluşlarının spor, sanat, kültür, eğlence, eğitim gibi dallardaki tesisleri, sadece o kurumda çalışanlara değil, yöresindeki tüm yurttaşlara hizmet verecektir.

viii. TÜPRAŞ, PETKİM, Erdemir, Türk Telekom gibi birçok stratejik kamu işletmesi kamulaştırıldığında, bunların satılmasının doğurduğu ekonomik ve toplumsal hasar telafi edilmiş olacaktır. İnternet dahil telekomünikasyon hizmetleri toplumumuza düşük bir bedel karşılığı ya da ücretsiz olarak

kamu eliyle sunulacaktır. Sümerbank, Süt Endüstrisi Kurumu gibi emekçilere ucuz ve kaliteli giysi, ayakkabı ve gıda başlıklarında temel ihtiyaç maddeleri sağlayan kamu kurumlarımız, yeniden açılacak, eski adıyla Et Balık Kurumu, yeni adıyla Et Süt Kurumu yaygınlaştırılıp güçlendirilecektir. Tarım Satış Kooperatifleri ve onun adıyla açılan marketler, kamulaştırılıp, yaygınlaştırılabilir. Kamu eliyle dijital platformlar kurulup, kamu emekçisi vasfındaki dağıtıcılarla insanların ihtiyaç duydukları ürünler adreslerine teslim edilecektir.

ix. Tarımsal üretim ve hayvancılık için gübre, tohum, ilaç, yem, mazot, elektrik gibi temel girdileri üreten KİT'lerin özelleştirilenleri kamulaştırılacak, kapatılanlar yeniden açılacak ve işlevsizleştirilenlere işlev kazandırılacaktır.

[Futbol Üzerine]

Futbol, iktisadi bir toplumsal etkinliktir. Futbol sermaye birikiminin olduğu bir kültür endüstrisidir. Sermayenin konumlandığı noktadan bakılırsa, seyircilerden gelen gelir, naklen yayın gelirleri, reklam gelirleri, taraftarların tüketimine sunulan metaların satışıyla elde edilen gelirler gibi birçok kalem, bu kültür endüstrisinin kârının kaynağıdır. Günümüzde yan kollarıyla birlikte dünya çapında futbol sektörünün hacmi 500 milyar dolar düzeyinde bulunmaktadır. Futbol sektöründe şike, yolsuzluk, vergi kaçakçılığı ve kara para aklama rutinleşmiş durumdadır. Mafyanın ve politikacıların, futbol endüstrisiyle doğrudan bağları vardır.

Futbol emekçiler konumlanma noktasından bakıldığında, emek gücünün yeniden üretimi süreçlerinde oyalayıcı, eğlenceli ve tüketimi artıran bir boş zaman aktivitesidir. Keyif verme ve günlük dertlerden uzaklaşmayı sağlama işleviyle futbol, kitlelerin afyonudur. Taraftarlık, bir aidiyet duygusu ve kimlik oluşturur. Bu duygudaşlık ve kimlik, taraftarların hayatını anlamlandırmasında kısmi bir yere sahiptir. Uluslararası ölçekte futbolun seyredilmesi, yani futbol metasının ulusal takımlar kapsamında kullanımı ve tüketimi,

“milli kimliğin” oluşturulmasına da katılır. Futbol, maço ve şiddet kültürünün yeniden üretiminde de işlevlidir.

Sermaye sınıfı ile işçi sınıfı arasındaki toplumsal iktidar ilişkilerinde, kapitalistlerin toplumsal ölçekte iktidarını/egemenliğini sağlayan iktisadi, siyasi, devletsel, hukuksal, ideolojik ve kültürel toplumsal ilişkilerin, iktisadi ve kültürel-ideolojik boyutları kapsamında kalan futbol kültür endüstrisi, kapitalist sınıfın toplumsal egemenliğini üreten bir iktidar ilişkileri alanıdır. Futbol eksenli iktisadi ve kültürel nitelikte toplumsal ilişkiler, kapitalist sınıfın toplumsal egemenliğini sağlayan hegemonyayı (sisteme dönük onayı/rızayı) üretir.

Futbolun, salt bir oyun ve eğlence olması için, öncelikle üretim ve piyasa ilişkilerinden koparılması gerekir. Sosyalizmde bir spor olarak futbol, amatör bir kültür etkinliği, kültürel zenginliğin bir bileşeni olacaktır.

[Bilim ve Teknoloji]

Bilim sömürücü sınıfların ideolojisi değildir. Bilimsel düşünceler, günümüzde birer emekçi olan bilim insanları tarafından üretilmektedir. Bilimsel yasaların, teorilerin kapitalist sınıfın dünya görüşüne katıldığı ya da bu sınıfın ideolojisi olduğu fikri, bir “deli saçmasıdır”.

Bilimsel faaliyetler sonucu nesnel gerçekliğin bilgisine ulaşılır. Bilimsel teoriler, yasalar, bilgiler gerçekliği doğrulukla kavradığı ölçüde, onu değiştirme ve denetleme kapasitesini insanlığa sunar. Gerçekliğin değişim eğilimiyle örtüşen ya da gerçekliğin çeşitli kesitleri üzerinde denetim kurmamıza yol açan bilimsel düşünceler, realisttir. Realizmin felsefi, bilimsel, siyasal ve günlük hayatta problemlerin çözümünde geliştirilen fikirlerde olmak üzere farklı türleri vardır. Materyalizm, felsefi realizmdir, çünkü nesnel gerçekliğin düşüncelerin dışında var olduğunu ve düşünsel olarak doğrulukla soyutlanabileceğini kabul eder. Yani materyalizm, gerçeklik anlaşılabilir ve üzerinde denetim kurulabilir demesinden ötürü, realisttir. Komünizm, tarihsel akışın bir amacı değil fakat bir yönü olduğunu benimser. Geçmişten bugüne gelen eğilimlerin, gelecekte alabilecekleri formları öngörür. Tarihsel değişim eğilimleriyle düşünsel düzlemde örtüşme olduğundan,

komünist fikirler realist özellik gösterir. Günlük hayatta karşılaşılan problemlerin çözümü ancak geçmiş bilgilerle tutarlı kalınıp, çözüm için gerekli realist düşünceler üretilerek sağlanabilir.

Bilimsel buluşların önemli bir güdüleyicisi insanların merak ve tutkularıdır. Bu tüm tarihte ve gelecekte de yok edilemez temel ve özsel insan niteliğidir. Kapitalist sistemde bilimsel araştırma ve buluşlar için başka bir güdüleyici, sermayenin emek üretkenliğini artırma ve kârını realize etme çabasıdır. Bu koşullayıcılar yüzünden, teknolojik yenilenme ve gelişme yaşanmaktadır. Bu sırada çevre tahribatı, insanların kitlesel katliamı, sermayenin gereksinimleri için kaçınılması gereken olgular olmaktan uzaktır.

İlericiler, kapitalizme karşıdır ve alternatifi olan sosyalizmi savunur. Bilim ve teknoloji, kapitalizme aittir, öyleyse onun bilimine ve teknolojisine de karşı olunmalıdır düşüncesiye, sığ ve ilkeldir. Bilim ve teknoloji tüm tarih boyunca insanlığın kolektif olarak yarattığı bir mirastır. Bu kolektif mirasın sermayenin hizmetinde olması, günümüzdeki üretiminin sermaye tarafından kontrol edilmesi ve insanlığın ortak çıkarları için kullanımının olanaklı olanın gerisinde bir düzeyde oluşu kabul edilemez. Teknolojinin insanlar tarafından kullanımında eşitsizliklerin oluşu ve toplumun hizmetine olması gerekene göre gecikmeli girişi, kapitalist toplumsal ilişkilerin sonucudur. Karşı çıkılması gereken bunlardır.

Günümüzde bilim ve teknolojinin gelmiş olduğu düzey (robotlar, yapay zekânın kullanımı), çalışma saatlerinin çok kısaltılmasını, aynı gün içerisinde bir insanın birden fazla faaliyetle uğraşmasını olanaklı kılmaktadır. Başka bir deyişle komünizmin, bilimsel/teknolojik maddi temeli bugünden oluşmuş bulunmaktadır.

İklim krizi denilen olgu, kapitalizmin yarattığı bir krizdir. Kapitalizm yıkılmadan, doğayı etkin şekilde korumanın olanağı yoktur. Sermayenin kâr elde edebilmesi için işçileri sömürmeye de doğayı talan etmeye de gereksinimi vardır.

Sosyalizmde bilim ve teknoloji, üretimin ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilecek, geçmiş kuşakların bu alanlardaki birikimi kullanılırken, doğanın korunmasına özel önem verilecektir. Sanayileşme, bilimsel ve teknolojik ilerleme, doğanın tahribinin olmayacağı bir şekilde gerçekleşecektir.

[Hayatın Finansallaşması]

Emekçiler ve hane halkları borçlandırılmaktadır. 2003-2012 yılları arasında hane halkı borcunun harcanabilir gelirlere oranı yaklaşık 7 kat artarak yüzde 50'lere yaklaşmıştır. Bu borçlanmaya kaynaklık eden tüketici kredilerinin ulusal gelire oranı 2002-2013 yılları arasında yüzde 1,8'den 21,2'ye yükselmiştir. Hane halkı borçluluğunun harcanabilir gelire oranı 2017'de yüzde 60'lar seviyesine yaklaştıktan sonra, 2020'de yüzde 55-60 bandında stabilize olmuş, 2023-25 yıllarında yüzde 50-55 düzeyinde kalmıştır (TCMB, BDDK ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır).

Eskiden insanlar tasarruf yapar, yaptığı bu tasarrufu gelecek için bankada saklar ve ihtiyaç olduğunda kullanırdı. Bireylerin finansal kurumlarla ilişkisi bu kadardı. Bankalar, bireylerin mevduat hesaplarında biriken paraları kapitalistlere kredi olarak verir, enflasyonist dönemlerde bu mevduatların sahiplerine ödenen faiz oranları enflasyon oranının altında kaldığından, reel olarak negatif mevduat faizleriyle bu paralar eritilirdi. Bu durum halen geçerli olmasına geçerli, fakat bu mekanizmaya eklenenler var. Günümüzde, veresiye yazan bakkalın yerini kredi kartları, evini satan ev sahibinin ve borç

para veren tefecinin yerini konut kredisi/diğer kredileri veren finans kuruluşları, bankalar aldı.

Günümüzde tüketim, verilen borçlarla finanse ediliyor. Böylelikle bir süreliğine de olsa üretilen metaların elde kalmaması ve satışı sağlanıyor. Sonuçta kapitalizmin aşırı üretimden doğan krizleri erteleniyor. Borçlandırmanın diğer işlevi ise, emekçileri düzene bağlamak. Ödenememesi durumunda borçla edinilmiş metalar/yaşam olanakları yitirileceğinden, emekçilerin patronlarına karşı mücadelecî tavırlara yönelmesi zorlaşıyor. “Borç yükü işçileri daha uzun süre çalışmak, düşük ücretli ve güvencesiz işleri kabul etmek ve zor çalışma şartlarına boyun eğmek zorunda bırakıyor.” (Elif Karaçimen, *Türkiye’de Finansallaşma: Borç Kıskacında Emek*, Sav Yayınları, 2015, s. 322).

Peki dünyada durum nasıl?.. 1980’li yıllara gelindiğinde finansal sistemin adım adım refah devletinin/sosyal devletin güvencelerinin yerini aldığı söylenebilir. Sağlık sigortaları, üniversitelerde okumak isteyenler için eğitim kredileri ve ev kredisi sistemi bu sistemin parçalarını oluşturuyor. Bu sistem, örneğin eğitim göreceğ bir gencin, 18 yaşında bankadan borç alıp bazen 20-30 yıl boyunca borcu geri ödemesi üzerine kurulu. Eğer borç eğitim değil de ev için alındıysa, borcun tamamı ödenene kadar evde oturmak mümkün ama banka evin sahibi olarak kalıyor ve son taksit ödemesi bile yapılmazsa, eve el koyabiliyor. Normal şartlarda ulaşılamayan eğitim, sağlık ve barınma olanaklarına bu yolla ulaşmak insanların hoşuna gidebiliyor. Çünkü neo-liberal dönemde kapitalist toplumlarda emekçiler, bu ihtiyaçlarının ödedikleri vergilerle finanse edilip kamu eliyle karşılanmasının hakları olmadığına inandırılmış bulunuyor. Örneğin kamu eliyle yapılacak toplu konutların mülkiyetinin devlette olduğu ve cüzi bir kira bedelinin devlete ödemesi karşılığında insanların

sağlıklı konutlarda barınmasının en temel haklardan biri olarak kabul edildiği toplum düzeni, yaşanmış sosyalizm deneyimlerinde gözlenmişken, kapitalist toplumlarda emekçilerin bunu talep edecek bir bilinçlilik ve örgütlenme düzeyinin oluşmasının önüne geçiliyor.

Öte yandan kredi sistemi, eğitim ve barınma maliyetlerini artırıyor. Özel ilköğretim okullarının yıllık ücreti 200-300 bin TL, vakıf üniversitelerinin yıllık ücreti 500 bin-1 milyon düzeylerindeyken, konut fiyatları astronomik düzeylerde bulunuyor. Bu temel ihtiyaç ve haklar için bankalardan kredi çekmek giderek yaygınlaşıyor. Alınmış borçların faizleriyle birlikte geri ödenmesi, emekçiler için zorlayıcı maliyetler anlamına geliyor. Temel ihtiyaçların karşılanmasının ücretli olması ve kredi sistemine bağlı olması günümüzde ciddi bir sorunu oluşturuyor. Eğitim, sağlık ve barınma birer haktır ve bu hakların emekçilere ücretlerinden yapılacak küçük kesintilerle (vergilerle/cüzi kira bedelleriyle) devlet eliyle nitelikli bir şekilde sağlanıp, gereken hizmetlerin sunulmasının önünde kapitalist kâr elde etme mekanizması, engel olarak yükseliyor. Kapitalist toplumsal ilişkiler, bu konuda da insanlığın ilerlemesine ayak bağı oluyor. Bu engelin/frenleyicinin yıkılması gerekiyor.

[Bir İhtimal Daha Var: Örgütlenmek!]

Yüksek düzeyde eğitimli gençlerin önemli bir bölümü yurt dışına gidiyor. Yine gençler arasında intihar oranlarında yükseliş bulunuyor. Oysa bir ihtimal daha var; o da örgütlenmek!..

“Beyin göçü” sayıları tırmanışta

Türkiye’de son yıllarda “beyin göçü”nde artış yaşanmaktadır. Bu konudaki veriler şu şekilde özetlenebilir:

- 2012’de lisans eğitimi, lisansüstü eğitim ve iş olanakları için yurt dışına gidenler toplamda 40.000-50.000 civarındayken, 2022’de bu sayı 55.000-70.000’e çıkmıştır.
- 2012 ve 2022’de yurt dışına lisans eğitimi için gidenlerin sayısı yaklaşık 25.000-30.000 arasında değişmeden kalmıştır.
- Lisansüstü eğitim için yurt dışına gidenlerin sayısı 2012’den 2022’ye 10.000-13.000’den 15.000-20.000’e yükselmiştir. Bu artışta akademik fırsat arayışı etkili olmuştur.
- İş için yurt dışına göç eden yüksek öğretim mezunlarının sayısı 2012’de 5.000-7.000 iken, 2022’de

15.000-20.000'e çıkmıştır. Bu artışta ekonomik faktörler belirleyicidir.

2012 ve 2022 Yıllarında Yurt Dışına Gidenler

Yıl	Kategori	Tahmini Sayı	Açıklama
2012	Lisans Eğitimi İçin Gidenler	25.000 - 30.000	Yurt dışında eğitim alan Türk öğrencilerin çoğu lisans düzeyindeydi.
	Lisansüstü Eğitim İçin Gidenler	10.000 - 13.000	Yüksek lisans ve doktora için yurt dışına giden yüksek öğretim mezunları.
	İş İçin Gidenler	5.000 - 7.000	İş fırsatları arayan yüksek öğretim mezunları.
2022	Lisans Eğitimi İçin Gidenler	25.000 - 30.000	Lisans eğitimi için gidenlerin sayısı sabit kaldı (artış: %0).
	Lisansüstü Eğitim İçin Gidenler	15.000 - 20.000	Lisansüstü eğitim için gidenlerin sayısı ekonomik nedenlerle arttı (artış: %50).
	İş İçin Gidenler	15.000 - 20.000	İş amaçlı göç, ekonomik koşullar nedeniyle yükseldi (artış: %185).

Not: Veriler, UNESCO'nun uluslararası öğrenci hareketliliği istatistikleri, TÜİK'in göç verileri ve beyin göçü raporlarından tahmin edilerek hazırlanmıştır. Rakamlar yaklaşık değerleri yansıtır.

2012'den 2022'ye gelindiğinde, yurt dışına giden yüksek öğretim mezunu sayısında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'deki ekonomik zorluklar, işsizlik oranlarının yüksekliği (işçi sınıfı içerisinde gerçek işsizlik oranı yüzde 30 düzeyindedir) ve yurt dışındaki daha iyi kariyer fırsatlarının oluşturduğu cazibeyle ilişkilidir. 2012'den 2022'ye lisansüstü eğitim için gidenlerin sayısı yaklaşık iki katına çıkmış görünmektedir. Bu, Türkiye'de akademik fırsatların azalması ve yurt dışındaki eğitim kalitesine yönelimle açıklanabilir. İş amaçlı göç ise, 2022'ye gelindiğinde belirgin bir şekilde artmıştır. Ekonomik koşullar (TL'nin değer kaybı, yüksek işsizlik) ve yurt dışındaki iş fırsatları bu artışı tetiklemiştir. Eğitim ile iş için yurt dışına giden yüksek öğretim mezunu kategorilerinin her ikisinde de artış mevcuttur. Bu durum, Türkiye'deki yüksek öğretim mezunları arasında önemli ölçüde bir "beyin göçü" olgusunun varlığını göstermektedir.

2012 ve 2022’de lisans için yurt dışına gidenlerin sayısı aynı düzeydedir (~25.000-30.000). Burada iktisadi koşulların üniversite eğitimi için yurt dışına gitme eğilimini nasıl sınırladığı görülmektedir. Evlatlarının yurt dışında lisans eğitimi için finansman sağlayabilecek ailelerin vasıflı ve yüksek gelirli de olsa emekçi aileler olmadığı anlaşılmaktadır.

Lisans üstü eğitim için yurt dışına gidişte 2012’den 2022’ye yüzde 50 civarı artış (10.000-13.000’den 15.000-20.000’e) yaşanmıştır. Akademik kariyer ve yurt dışı fırsat arayışı ile yurda döndüğünde tatminkâr işler bulma olasılığının artırılması çabası bu gidişleri açıklamaktadır.

Yurt dışına iş için göçen yüksek öğretim mezunları 2012’de 5.000-7.000 iken 2022’de 15.000-20.000’e yükselmiş bulunmaktadır. Ekonomik kriz ve TL’nin değer kaybı, yüksek öğretim mezunlarını iş olanakları için yurt dışına yöneltmektedir.

CHP’nin 2021 tarihli “AKP’nin Tetiklediği Büyük Beyin Göçü” raporuna göre, 20-35 yaş arası gençlerin yurt dışına gitme oranı 2016-2019 arasında yüzde 70 artmıştır. Bunlar arasında yüksek öğretim mezunları önemli bir yer tutmaktadır.

Gençlerde intihar oranı artıyor

2012 ve 2022 Yıllarında Eğitim Düzeyi ve İntihar Sayıları

Kategori	2012	2022	Değişim (2012-2022)
Lise Mezunu Kişi Sayısı	10 milyon	12,5 milyon	+2,5 milyon (+%25)
Yüksek Öğretim Mezunu Kişi Sayısı	6,12 milyon	10,5 milyon	+4,38 milyon (+%71,6)
Lise Mezunu Kişilerde İntihar Sayısı	672	870	+198 (+%29,5)
Yüksek Öğretim Mezunu Kişilerde İntihar Sayısı	344	498	+154 (+%44,8)

Not: Veriler, TÜİK’in 2012 İntihar İstatistikleri ve Ulusal Eğitim İstatistikleri’nden alınmış; 2022 intihar sayıları TÜİK’in toplam verileri ve trendler baz alınarak tahmin edilmiştir. Mezun sayıları yaklaşık değerlerdir.

2012-2022 arasında hem lise hem de yüksek öğretim mezunu sayısı önemli ölçüde artmıştır. On yıllık zaman kesitinde yüksek öğretim mezunlarının sayısında yüzde 71,6'lık artışın yaşanmasının temel nedeni, mekânsal, öğretim üyesi ve kampüs olanakları açısından yetersiz birçok üniversitenin açılması ve bu üniversitelerin sağladığı kontenjanlardır. Yüksek öğretim mezunlarının sayısındaki yüzde 71,6'lık artışın diğer nedenleri arasında lise mezunu sayısındaki artış (aday havuzunun büyümesi), iş olanaklarını artırmak için üniversite diplomasına olan talepteki artış, açık öğretim ve uzaktan eğitim olanakları, kadınların eğitime katılımındaki yükseliş sayılabilir.

Lise ve yüksek öğretim mezunları arasında intihar sayıları artarken, yüksek öğretim mezunlarındaki artış (yüzde 44,8) lise mezunlarındakinden (yüzde 29,5) daha yüksektir (lise mezunları arasında intiharlardaki artış, lise mezunu kişi sayısındaki artışa koşuttur). Peki yüksek öğretim mezunları arasında intihar sayılarındaki (lise mezunlarındakinden daha fazla) artışın nedeni/nedenleri nelerdir?.. Bu artışın önemli bir nedeninin geleceksizlik kaygısı/geleceğe dönük umutsuzluk ve işsizlik olduğu düşünülebilir. Bu nedenler intihar riskini artırmaktadır.

Gençlerin açığa çıkan öfkesi

24-25-26 Mart 2025 tarihlerinde 19:00-23:00 saatleri arasında Ankara'nın Kızılay meydanında toplanan ve 19 Mart 2025'te Ekrem İmamoğlu'nun gözaltına alınmasıyla tetiklenen sokak protestolarına katılan 208 eylemciyle, eylemler sırasında, yüz yüze görüşmelerin sonucunda bir rapor oluşturulmuştur. Yağmur Uzunırmak'ın Toplumsal Çalışmalar Enstitüsü adına yaptığı bu araştırma "Kim bu gençler?" (Ankara örneği) adıyla yayınlanmıştır.

Bu rapora göre, eylemcilerin içerisinde 18-24 yaş aralığında olanların oranı yüzde 70,2'dir. Buna 25-34 yaş aralığında olanların oranı yüzde 24 de eklendiğinde yüzde 94,2 oranında genç-genç yetişkinlerden oluşmuş bir toplam elde edilmektedir. Eylemlere katılım oranıyla ve dinamizmiyle gençler damgasını vurmuştur. Eylemlere katılanların yüzde 76,5'ini üniversite öğrencileri ve üniversiteden mezun olanlar oluşturmaktadır. Eylemciler büyük oranda öğrencilerden oluşmaktadır.

Eylemlere Kürt emekçilerden katılım olmuşsa da bu oldukça sınırlı kalmış, DEM Parti'nin bu konuda bir çağrısı olmamıştır.

Eylemciler ekonomik durumlarını genel olarak tatmin edici bulmamaktadır. "Türkiye'nin mevcut iktidarla yakın gelecekte ekonomik olarak nasıl bir gelişme göstereceğini düşünüyorsunuz" diye sorulduğunda eyleme katılanların yüzde 63,5'i "çok daha kötü olacak" yanıtını vermiştir.

Protestolarda yer alan kitle, "Türkiye'nin yönetimi bu şekilde devam ettiği sürece ben ne yaparsam yapayım bu ülkede iyi bir geleceğim olmayacak" ifadesine tamamen ya da kısmen katılmaktadır.

Eylemcilerin 2023 seçimlerinde oy verdikleri ve gelecek seçimlerde oy verecekleri partilerin dağılımı şöyledir:

- CHP'ye oy verdiğini ya da vereceğini belirtenlerin toplamı yüzde 52,9 oranındadır.
- Zafer Parti'sine oy verenler ya da verecek olanlar yüzde 23,8'lük bir kesimi oluşturmaktadır.
- İYİP yüzde 5,3 oranında desteklenmektedir.
- TİP eylemciler arasında yüzde 4,4 oranında bir hegemonyaya sahiptir.

Bu oranlar eylemlere katılan ve yoksul, ekonomik durumu kötü olan gençlerin faşist söylemlerin cazibesine kapıldığını ve kapılabileceğini, fakat sosyalist solun yaygın ve yoğun politik faaliyetleriyle bu gençleri etkileyebileceğini, üzerlerinde bir aidiyet hissi-sevgi-saygı oluşturabileceğini göstermektedir. Farklı partilere yakınlık duyan eylemci gençler-genç yetişkinler, toplumsal konum, ekonomik tatmin seviyesi ve mevcut iktidarla gelecek beklentisi açısından çok önemli bir farklılaşma göstermemektedir.

Türkiye'nin çözülmesi gereken en önemli sorunu olarak; yüzde 54,3'ünün adaleti, yüzde 13,9'unun ekonomik durumu işaret etmesi, son günlerdeki belediyelere ve politik figürlere dönük baskıların, gözaltı ve tutuklamaların oluşturduğu tepkiyle birlikte okunduğunda anlaşılır olmaktadır. Türkiye'deki siyasal rejimin otoriter karakteri ve iktisadi krizle gelen yoksullaşma birlikte, protestoların temel itici nedeni olarak değerlendirilebilir.

Protestocuları eylemlere katılmaya motive eden en önemli iki unsur sorulduğunda "gelecek kaygısı" yüzde 60,6 ile en çok tercih edilen seçenektir. Bunu yüzde 52,9 ile "hükümetin anti-demokratik uygulamaları" seçeneği takip etmiştir. Yüzde 31,7 ile "mevcut siyasi sistemin taleplerime cevap vermemesi" en çok tercih edilen üçüncü seçenek olmuştur. "Ekrem İmamoğlu'nun şahsında muhalefete yönelik tutum" seçeneği katılımcıların yalnızca yüzde 11,1'i tarafından işaretlenmiş, eylemciler için İmamoğlu'nun tutuklanması belirgin bir sokağa çıkış nedeni olmamıştır.

"Sizce Türkiye gelecekte daha iyi bir ülke olacak mı?" diye sorulduğunda eyleme katılanların yüzde 58,9'u "halk olarak bizim tutumumuza bağlı" demiştir. Bu oran, gençlerde mutlak bir umutsuzluğun ya da çikışsız olma hissinin egemen

olmadığını gösterir, fakat örgütsüz bireyler olarak kaldıkları sürece bireysel kurtuluş yolunda çabalara giriştikleri yönündeki eğilimle birlikte değerlendirmeye alınmalıdır.

Eyleme katılanların yüzde 55,6'sı kendisini Atatürkçü olarak tanımlamakta, bunu sırasıyla milliyetçi (yüzde 16,9), sosyalist (yüzde 10,1) ve sosyal demokrat (yüzde 9,7) seçenekleri takip etmektedir. Bu oranların gösterdiği, bir ortak değer olarak Atatürk sevgisinin eylemci gençlerde-genç erişkinlerde yaygın olarak bulunduğu, fakat sokaktaki kitlelerin büyük bölümünün bir ideolojik bağlanmaya/angajmana sahip olmadan sokakta politize olduklarıdır.

Protestocuların yüzde 40'ı imkânı olsa dahi yurt dışına yerleşme fikrini reddetmekteyse de yurt dışına yerleşirim diyenlerin oranı da yüksek olup yüzde 37'dir. Bu son veri, daha önce sunduğumuz istatistiksel bulgularla uyumludur.

Örgütlülük içerisinde dayanışma bir ihtiyaç

Türkiye'de son yıllarda gençler ve genç yetişkinler arasında ekonomik zorluklar, "geleceksizlik" gerçeği ve hissiyatı yüzünden yurt dışına göçme ("beyin göçü") ya da bireysel çıkış bulamamanın sonucu olarak intihar etme giderek artmaktadır. Oysa bir ihtimal daha var: Memlekete ve hayata sahip çıkıp, örgütlenmek. Örgütlülük içerisinde dayanışmak.

Bireysel "yırtma" olanaklarının iyice daraldığı bir tarihsel kesitte, ömre anlam, derinlik, sahicilik ve güzellik katan, hayatı robot ya da zombi gibi geçirmekten kurtaran bilimsel düşüncelere, insanlığın ortak mirası ilerici değer ve ilkelere bağlanmak, bunlara tutulmak. Cemaatlerdeki gibi bireylerin çıkarını kollamak üzere bir araya gelişi değil, sosyalist fikriyatta ve duygularda, yani bilimsel sosyalist dünya görüşünde ortaklaşp, bir kolektivite oluşturmak.

Kendiliğinden gelişip sokağa çıkan toplumsal öfke ve tepkiler, bir süre sonra sönümleneceğinden, yaşanan süreçlerden geriye kalan örgütlenmede kazanımlar olacak. Bilinmektedir ki örgütsüz güç, tam olarak etkin bir güç değildir.

Sosyalistler azami bilinç, enerji ve örgütlülükle sokağa çıkan bu insanlara ulaşmalıdır. Yoksa açığa çıkan enerji, toplumsal hareketlenme yatıştığında büyük oranda CHP ve Zafer Partisi'ne kanallize olacak. Kitleler sosyalistleri kendilerini örgütlemeye çağırıyor. Toplumsal hareketlenmenin örgütlülük içerisinde dayanışmaya ihtiyacı bulunuyor.

Yararlanılan kaynaklar:

1. <https://www.toplum.org.tr/wp-content/uploads/2025/03/Imamoglu-Protestolari-Katilimci-Analizi-Ankara-Ornegi-28-Mart-2025.pdf>
2. TÜİK istatistikleri

[Tüketim Boykotları İşe Yarar mı?]

Charles Cunningham Boycott (ortada)

“Boykot” kelimesi İngilizceye İrlanda “Toprak Savaşı” sırasında girmiştir ve İrlanda’nın County Mayo bölgesinde yaşayan Lord Erne adlı bir toprak ağasının toprak temsilcisi olan Yüzbaşı Charles Boycott’tan türemiştir. Yüzbaşı Boycott, 1880 yılında İrlanda Toprak Birliği tarafından organize edilen sosyal dışlanmanın hedefi olmuştur. O yıl hasat kötü geçtiği için Lord Erne kiracılarına kiralarda yüzde on indirim teklif etmiş, buna karşılık olarak kiracılar yüzde yirmi beş indirim istemiş, fakat bu talep Lord tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Boycott on bir kiracıyı araziden tahliye etmeye çalışmıştır. Yüzbaşı Boycott kısa süre içerisinde izole edilmiş, işçileri tarlalarda, ahırlarda ve evinde çalışmayı bırakmış, yerel burjuvalar onunla ticareti kesmiş, yerel postacı ona posta dağıtmayı reddetmiştir. “Boykot” terimi, 1880 yılında İrlanda’da Yüzbaşı Charles Boycott’a karşı gerçekleştirilen bu sosyal izolasyon eyleminden doğmuştur. Bu toplu tepki, o günden sonra benzer protesto biçimlerinin “boykot” olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Boykot, “uzak durma” şeklinde bir protesto türüdür. Aktif eylemliliği değil, pasif tutumu, gönüllü bireysel tavırların

kolektifleştirilmesini barındırır. Bir ürüne, şirkete, kişiye, kuruluşa ya da ülkeye karşı olabilir. Şiddet içermez. Boykota gitmenin nedenleri arasında ahlaki, toplumsal, politik veya çevresel nedenler bulunur.

Boykotun bir protesto aracı olarak devrimci kullanımı ile “romantik” kullanımı farklıdır. “Romantik boykotlar”da bireyler, öfkelerini, tepkilerini ve itirazlarını diğer bireylerle buluşturup, bir organizasyon/örgütlenme oluşturulması ve içerisine girilen bir eylemlilik süreciyle somut kazanımların elde edilmesi yerine, duygusal rahatlama, biriken tepkiselliklerini dışa vurma amacıyla hareket eder. Devrimci boykotlar ise, bir örgütlülük çerçevesinde, aktif eylemlerle (basın açıklaması, gösteri, yürüyüş, miting vb.) desteklenecek şekilde yapılır ve amacı yerel ve genel ölçekli toplumsal propaganda ile örgütlülüğün güçlendirilmesidir.

Örneğin devrimci bir üniversite boykotu nasıl olmalıdır?.. Üniversite öğrencilerinin ve öğretim görevlilerinin ders boykotları, bir tür “öğrenci grevi” olarak, çeşitli eylem türleri ve propaganda faaliyetleriyle birlikte yapılmalı, güç biriktirmeye, gelenek oluşturmaya, miras bırakmaya, somut kazanımlar elde etmeye yaramalıdır. Bunların varlığında “devrimci” bir boykotun varlığından bahsetmek olanaklıdır. Sosyalistlerin üniversitelerdeki boykot geleneğinde bunlar vardır.

Peki tüketim boykotları için ne söylenebilir?.. Ancak ve ancak siyasal içeriği net ve sağlam/sağlıklı biçimde örülen, bu içeriğin topluma çeşitli araçlarla propagandası yapılan, örgütlenmeye yarayan bir “tüketim boykotu”nun sosyalizm mücadelesinde bir yeri olabilir. Tüketim boykotlarıyla bir bütün olarak sermaye sınıfını “bayıltmak”, “sarsmak”, “yola getirmek” mümkün değildir. Bir kampanya süresince sembolik bir hedef seçilerek, deşifrasyona, ideolojik mücadeleye ve örgütlenmeye hizmet edecek bir boykot, bu süreçte yapılacak eylemlerle, etkinliklerle, propaganda çalışmalarıyla ve sonuçtaki örgütsel kazanımlarıyla anlamlıdır. Devrimcilerin boykot anlayışı budur. Boykot kampanyalarının, bir süre boyunca, kazanımlara yol açabilecek bir araç olarak kullanılması dışında, başkaca önemsenebilir bir işlevi yoktur.

[CHP'nin 2025 Parti Programı Eleştirisi: Bir İllüzyon ve Aldatmaca]

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) “Güçlü Yurttaş, Güvenli Gelecek, Kazanan Türkiye” başlığı altında sunduğu 2025 *Parti Programının* temel hedeflerini, ideolojik çerçevesini ve politika eksenlerini eleştirmek istiyoruz. Program, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu çoklu krizleri aşmayı ve Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında ülkeyi demokratik bir merkez ülke konumuna taşımayı amaçlayan kapsamlı bir vizyon belgesi ve iktidar stratejisi olarak sunulsa da bu bir illüzyon ve aldatmacadır.

Kapitalist dünyanın derin bir bunalım içerisinde olduğu gerçeği dikkate alındığında ve Türkiye kapitalizminin emperyalist-kapitalist sistem içerisindeki bağımlı ve “zayıf halka” konumu bilindiğinde, “demokratik bir merkez ülke” hedefinin gerçekleşmesi imkânsız bir hayal olduğu anlaşılmaktadır.

İdeolojik Çerçeve ve Temel Kaynaklar

Programın ideolojik temelleri, sosyal demokratik liberalizmin klasik söylem tarzı olan cilalı ve algı yöneten politik söylemlerle oluşturulmuştur. CHP'nin ideolojik kaynakları üç ana kaynaktan beslenmektedir:

1. Atatürk Devrimleri ve Altı Ok İlkeleri: Partinin düşünsel omurgası olarak kabul edilen Altı Ok ilkeleri, özgürlükçü cumhuriyetin, eşit yurttaşlığın ve kamusal vicdanın kurucu zemini olarak değerlendirilmektedir.

Eleştiri: Türkiye burjuva devriminde önemli bir siyasal sıçramayı temsil eden 1919-23 devrimci yükselişi sonrasında şekillenen Kemalist Altı Ok ve Kemalist programın doğrudan sahiplenilmesi anakronik olacağından yeniden yorumlanarak sahiplenildiği görülmektedir. Buradan bir sempati, beğeni, onay ve meşruiyet devşirilmeye çalışılmaktadır.

2. Sosyal Demokrasinin Evrensel Değerleri: CHP, kendisini emeğin, adaletin, dayanışmanın ve toplumsal eşitliğin partisi olarak tanımlamakta; sosyal devlet, katılımcı demokrasi ve sürdürülebilir kalkınmayı bu değerler üzerine inşa ettiğini belirtmektedir. Program, Altı Ok'un yanı sıra evrensel sosyal demokrat değerleri de siyasi vizyonunun merkezine yerleştirmektedir. Bu değerler arasında Eşitlik, Özgürlük, Çoğulculuk, Kapsayıcılık, Katılımcılık, Aktif Yurttaşlık, Dayanışma, Emeğin Üstünlüğü, Haysiyetli Yaşam ve Barış öne çıkmaktadır.

Eleştiri: Sosyal demokrasinin “emek”, “adalet”, “dayanışma”, “eşitlik” ve “özgürlük” gibi kavramları liberal bir içerikle anlamlandırdığı açıktır. Eşitlik, en başta sınıfsal eşitsizliği ortadan kaldırmaktır; özgürlük ise insanların toplumsal pratikleri, örgütlenmeleri ve ideolojik alemleri denetimleri altına alması, yönetilen konumundan kurtularak toplumsal süreçleri yönetmesidir. Çoğulculuk, kapsayıcılık, katılımcılık ve aktif yurttaşlık, kararlar alınır ve uygulanırken farklı perspektiflerin savunulması ve tartışılmasını; söz, yetki ve karar almanın herkese açık olmasını; günümüz kapitalist demokrasilerindeki halkın edilgen konumdan çıkıp, politikalar belirlenirken ve

uygulanırken aktif ve katılımcı olmasını anlatır. Dayanışma, sorunların kavranması ve çözümünde kolektif hareket etmektir. Emeğin önemi, toplumsal olarak var olan her şeyin doğa üzerine uygulanan emekle yaratıldığını bilmekten gelir ve emekçiler üzerindeki sömürü ortadan kaldırıldığında özgürlük gelişecektir. İnsancıl bir yaşam ve barış içerisinde huzurlu bir dünyanın diğer adı ise sosyalizmdir.

Sosyal demokratik liberalizmin sosyalist ideolojiye ait olan ya da ait olabilecek bu kavramları çalarak kendi meşrebince anlamlandırmaya çalıştığı görülmektedir.

3. Anadolu Aydınlanması'nın İnsancıl Mirası: Yunus Emre, Mevlâna ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi düşünürlerin insan sevgisi, vicdan ve hoşgörüyü temel alan öğretileri, partinin halkçı ve kapsayıcı anlayışının bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Eleştiri: Bu toprakların kültürel zenginliğinin bileşeni olan tasavvuf ve yol düşünürlerinin sahiplenilmeye çalışılması, ucuz halkçılık yaparak sosyalist solun kültürel mücadelede yeterince yer vermediği bazı motiflere el atılmasından başka bir anlama gelmemektedir. Bu sahiplenme, tıpkı hayırsever belediyeçilik uygulamaları gibi popülist bir stratejinin parçasıdır.

Program, Altı Ok ilkelerini çağın gerekleriyle yeniden yorumlayarak dinamik ve yol gösterici değerler olarak sunmaktadır. Ancak bu yorumlar, kapitalist gerçekliği perdeleyen ideolojik kavramlaştırmalardır:

- **Cumhuriyetçilik:** Kapitalist cumhuriyetlerde, sosyalist cumhuriyetlerin aksine egemenliğin halkta olmadığı açıktır. Kapitalist cumhuriyetler miadını doldurmuş, yaşanmış sosyalist cumhuriyetler ise gerçekleştirdiği ilerlemelerle onu fersah fersah geride bırakmıştır.

- **Milliyetçilik:** Aktüel olan tüm milliyetçilik türleri, emperyalist devletlere ve uluslararası tekellere bağımlılığın derinleşmesiyle ve kamu yararının ayaklar altına alınmasıyla uyum içerisinde. Milliyetçilik, sınıfsal ve toplumsal gerçeklerin üzerini örten demagogik bir ideolojidir. Ülkemiz emekçileri üzerindeki emperyalist sömürüye ve yeraltı/yerüstü zenginliklerimizin yağmalanmasına karşı çıkış anlamına gelen yurtseverlik, milliyetçilik zehrinin ilacıdır.
- **Halkçılık:** Bir başka ideolojik hokkabazlık örneğidir. Halkçı devlet sosyalist devlettir. Kapitalist devlet, sermaye sınıfının yakın ve uzak erimli çıkarlarını kollar; işçilerin devleti değildir. Fakat kapitalist devlet, emekçilerin mücadeleleri içerisindeki istem ve taleplerini olabildiğince minimum düzeyde bir noktadan karşılamaya mecbur kalır.
- **Devletçilik:** 1929 büyük bunalımının zorlamasıyla uygulanan devletçilik, günümüz benzer bunalım koşullarında yeniden denenmek üzere yardıma çağrılmaktadır. Kapitalist devletçilik, kapitalizmin toplum ve doğa üzerinde oluşturduğu sömürü, sağlıksızlık, güvencesizlik, yoksulluk, doğanın tahribi gibi “yaraları” pansuman etmeye yarayacak bir dizi sosyal demokratik liberal politikadan biridir.
- **Laiklik:** Günümüzde laik devlet anlayışı ve toplumsal aydınlanmanın geliştirilmesi anlamına gelen sekülerleşme ilkesi sosyalist ideolojinin bayrağında yazmaktadır. Burada da diğer başlıklarda olduğu gibi cıvalı bir imaj pazarlanmaktadır. Sosyal demokratik

liberalizmin laikliğe aykırı uygulamalara karşı çıkma bahsinde hiçbir sözü ve eylemi olmamıştır.

- **Devrimcilik:** Reformculuk ve restorasyon hedefi ile devrimcilik ne kadar farklıdır. Yenilenme ve değişim ile dönüşüm ve devrim arasındaki dağlar kadar farkı bilmeyen bir okur yoktur. Günümüzün çağdaşlaşma hamleleri sosyalizm programı altında toplanır.

Dört Temel Politika Eksenini Eleştirisi

Program, "Güçlü Yurttaş, Güvenli Gelecek ve Kazanan Türkiye" hedefine ulaşmak için dört ana politika eksenini belirlemiştir. Bu eksenler, kapitalist sistemin restorasyonu ve sosyal demokratik liberalizmin güncel bunalımlara uyarlanması çabasıdır.

1. Demokrasi, Yönetim ve Adalet

Bu eksenin temel amacı, kısmen değiştirilmiş olan siyasal rejimi fabrika ayarlarına döndürmek ve eski devlet yapısının restorasyonunu sağlamaktır.

- **Parlamente Sistemine Geri Dönüş:** Güçlü meclise dayalı, kuvvetler ayrılığını esas alan parlamente sisteme geçiş, başkanlık modelinden bir geriye dönüşü ve eski devlet yapısının restorasyonunu amaçlamaktadır.
- **Yargı Bağımsızlığı ve Hukukun Üstünlüğü:** Hukukun kapitalist iktidar ilişkilerinin bir boyutunu oluşturduğu bilindiğinde "hukukun üstünlüğü" kavramlaştırmasının ideolojik bir illüzyon olduğu görülmektedir. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, siyasal rejimi kısmen değişen ülkemizde devlet organizasyonunda bir restorasyona işaret etmektedir.

- **Ayrımcılıkla Mücadele:** Sosyal demokratik liberalizm, Kürt sorununun çözümü ve Alevi yurttaşların taleplerinin karşılanması konusunda mevcut yönetimin politikalarına benzer bir anlayışa sahiptir. Günümüzde yapılanlar aslında bu programda ifade edilenlerle benzer özellikler göstermektedir. Özünde bu politikaların amacı şudur: Kürt siyasi hareketini düzenle uyumlu bir rotaya sokup, “kafeslemek”; Alevi emekçilerin ilerici sol damarlarla buluşma potansiyelini ortadan tamamen kaldırmak ve sahip oldukları düzenle uyumsuz kültürel motifleri egemen ideoloji potasında eriterek sisteme kaynaştırmak.
- **Yolsuzlukla Mücadele, Şeffaflık, Hesap Verebilirlik, Aktif Yurttaşlık:** Kapitalist toplumsal koşullarda az veya çok yaygınlıkta yolsuzluğun her daim var olduğu gerçeği kavrandığında, “yolsuzlukla mücadele”nin halkı aldatma ve gerçeklerin üzerini örtme işlevine sahip sahtekâr bir söylem olduğu görülür. Parasal ilişkilerin ve cemaat türünden kişisel çıkar örgütlerinin olduğu bir toplumda, yolsuzluk önlenemez, hesap verme tam olarak sağlanamaz. Sosyal demokratik liberalizmin de nepotizme başvurduğu, yolsuzluklarla anıldığı zaten bilinmektedir. “Şeffaflık” da kapalı kapılar ardında dolaplar çevirmeyi perdeleyen manipülatif bir kavramdır. Halkın yönetime katılımının sağlanmasının içi boşalmış kuru kabuk halindeki kapitalist demokrasiler için gerçekleşmesi imkânsız bir ilkeyi temsil ettiği görüldüğünde, programda yer alan “aktif yurttaşlık” kavramının sosyal demokratik liberalizmin karakteristik ve klasik özellikte, cilalı ve algı oluşturmaya dönük politik söylemlerinden biri olduğu anlaşılabacaktır. Bu tür söylemlerle CHP, durumu idare etmekte ve günü kurtarmaya çalışmaktadır.

- **Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi:** Yerel yönetimlerin seçimlerle belirlenmesinin miadı dolmuştur. Sosyalizmde halkın devlet yönetimine katılımı sağlanırken ve toplumsal süreçler planlanıp, akılcı politikalar geliştirilirken, belediyeler şeklinde örgütlenen ayrı bir yerel iktidar organizasyonuna ihtiyaç yoktur; yerel yönetim organizasyonları merkezi devlet yapılanmasının bir bileşeni olarak var edilir. İşlerin idaresinde sorumluluk üstlenenlerin halk tarafından görevden alınması da sosyalist bir sistemde uygulanacaklar arasındadır.

2. Kalkınma ve Ekonomi

Bu eksen, tipik bir sosyal demokratik anlayışı yansıtır: karma ekonomi, kapitalist devletin sermaye birikimi için planlama ve düzenlemelerle rota çizmesi, istihdamın artırılması ve vergide “adalet” gibi unsurlar.

- **Kalkınmacı Devlet Anlayışı:** Kapitalizm dairesi içerisinde kalınarak devletin iktisadi süreçleri planlaması ve bazı sektörlerde bizzat yatırımcı olarak bulunması mümkündür. Bu, içerisinde bulunduğumuz büyük depresyon koşullarında neo-liberal politikalardan bu yöne doğru bir geçiştir.
- **“Eşitlikçi” ve “Adil” Kalkınma Modeli:** Bunlar, cafcıflı sözler ve ideolojik illüzyonlar oluşturmaının bir örneğidir. Emperyalist-kapitalist dünya sistemi içerisinde bağımlı konumda olan bir ülkede “üretim odaklı” olmanın sınırları vardır.
- **Dönüşüm Politikaları (Yeşil, Dijital, Mor, İstihdam):** Dünya kapitalizminde “yeşil” ve “dijital” dönüşüm olarak adlandırılması mümkün bir genel eğilim olduğu

ortadadır ve CHP bu eğilimi içselleştirmiştir. “Toplumun birlikte zenginleşeceği” ve “kamu yararı” gibi laflar ise ideolojik yönlendirmeye ve cilalı bir imaj oluşturmaya yarayan, gerçeklikte karşılığı olmayan söylemlerdir. “Yüksek katma değer” hedefi ve “KOBİ'lere finansman desteği”, sermaye yanlısı olan programın iktisadi politikalarda bu yandaşlığı iyiden iyiye açık ettiği yerleri oluşturur.

- **Güvenceli İstihdam ve Kadın Emeği:** Kayıt dışı sektörün ekonominin 3'te 1'ini oluşturduğu ve kadın emekçilerin gelirlerinin erkek emekçilerinkine oranla geride olduğu, emperyalist sisteme bağımlı Türkiye kapitalizmi için her emekçiye sosyal güvencenin sağlanması, kadın emekçilerin erkek emekçilerle aynı haklara sahip kılınması fantastik hayallerdir.

3. Sosyal Devlet

Kapitalist sosyal devlet politikaları bir “ip cambazlığı”na benzetilebilir. Bu cambazlık, sermaye egemenliğinin devamını sağlayacak şekilde emekçilerin özlem ve taleplerinin dikkate alınarak dengede kalınmasını, haklarının iyileştirilmesini anlatır. “Eşitlik ve özgürlük” ilkelerini ağızlarında çiğnedikleri bir sakız gibi kullanan bu sosyalist ilke hırsızlarının, gerçekten de kapitalist işletmelere dokunmadan, tekelleri kamulaştırmadan karma ekonomik bir modeli bazı sosyal devlet uygulamalarıyla pratikleştirmeleri olanaklıdır. Sosyal demokratik liberalizmin temsilcisi CHP'nin içerisinde bulunduğumuz dünya kapitalizminin bunalımının emekçilerde yarattığı hoşnutsuzlukların örgütlü ve alternatif bir güce dönüşmesinin önünü alma işlevi görecek bir şekilde sosyal devletçi bir yönelime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

- **Temel Vatandaşlık Geliri (TVG):** TVG, insanları yoksullaştıran mevcut sistemi dengede tutmaya yarayacak bir uygulama olarak burjuva politik aktörlerin gündeminde bulunmaktadır. Oysa insanlara balık vermek yerine balık tutulmasını öğretmek gerekir. Yoksulluk, işsizlik ve sömürü bir yazgı değildir, yok edilebilir.
- **Eğitim Hakkı (Ücretsiz Yemek, YÖK):** Okullarda ücretsiz yemek ve içme suyu verilmesi talebi doğrultusunda mücadele edenler sosyalistlerdir, ancak bu politikanın okullarda yemekhaneler oluşturularak kamu eliyle verilmesini talep eden de yine sosyalistlerdir. Taşeron firmaların üretip servis ettiği yemeklerin gıda güvenliği açısından sakıncaları olduğu gibi, ilkesel olarak çocukların beslenmesinin şirketler için kar ve kazanç kapısı yapılmasına karşı olmak gerekir. YÖK'ün kaldırılması değil, sosyalist bir işçi iktidarında yükseköğretim alanında planlamaların ve standardizasyonun oluşturulmasıyla işlevli bir devlet kurumuna dönüştürülmesi gerekmektedir.
- **Sosyal Devletin İşlevi: Kitlelerden oy devşirebilmek** için gerekli olan sosyal devlet söylemi, aynı zamanda içerisinde bulunduğumuz iktisadi bunalım koşullarında emekçilerin sosyalist fikirlere hayırhah bakmasını önlemenin, kitlelerde biriken hoşnutsuzluk ve öfkenin kapitalizme alternatif arayışlara ve devrimci yönelişlere akmasını engellemenin bir yoludur. Bize göre günümüzde ve gelecekte tek “sosyal devlet” biçimi, sosyalist devlettir. Kapitalist sömürü ilişkilerinin varlığında uygulanacak sosyal devlet politikaları yetersiz, güdük ve yarım yamalak kalır. Güçlü sosyalist ülkelerin yokluğunda ve kapitalist ülkelerdeki

emekçilerin gözünde sosyalizmin bir cazibe merkezi oluşturmadığı günümüz koşullarında bu durum daha fazla geçerlidir.

4. Dış Politika, Güvenlik ve Dirençlilik

Bu eksen, AB ve NATO gibi emperyalist örgütlere karşı olunmadığını açıkça göstermektedir. Buna rağmen bir demagoji olarak bağımsızlıktan bahsedilmektedir.

- **AB'ye Tam Üyelik ve Batı İttifakı:** Avrupa Birliği'ne tam üyelik stratejik bir hedef olarak korunurken, Batı İttifakı içindeki konumun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye kapitalizmi, AB'ye üyelikle Gümrük Birliği ile başlayan bu emperyalist örgüte bağımlı konumunu pekiştirecektir. Almanya ve Fransa kapitalizmine ve bu devletlerin politikalarına bağımlı olma anlamına gelen AB üyeliği, ülkemizin bağımsızlığını isteyen emekçiler tarafından kabul edilemez.
- **“Ulusal Çıkarlar”:** Burjuva politikacıların kullandığı “ulusal çıkarlar”la kastedilen, emekçi halklarımızın çıkarı değildir. Türkiye kapitalizminin uluslararası tekellerle daha fazla entegrasyonu ve sermaye sınıfının çıkarları kastedilmektedir.
- **Afet Dirençliliği:** Kapitalist toplumsal ilişkiler, Türkiye gibi gelişmişliği görece az ya da orta düzeyde olan kapitalist ülkelerde kentlerin afetlere dirençli hale getirilmesini engellemektedir. Afet değil, para/kâr ekseninde yapılanan kapitalist hırsızlık, plansızlık, denetimsizlik ve akıl-dışılık öldürmektedir.

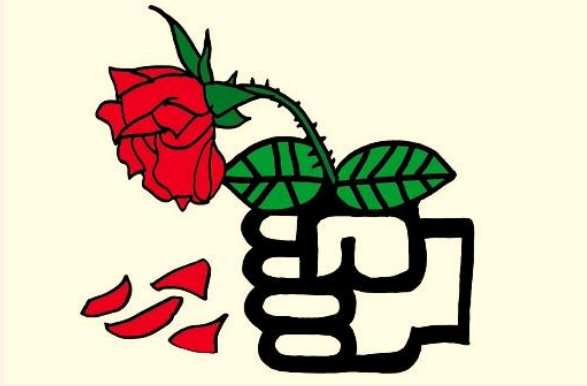
- **Göç Yönetimi:** Göç yönetimi politikaları, sınır güvenliğini artırmayı ve düzensiz göçe karşı sıfır toleransı benimsemeyi hedeflerken, patronların kaçak olsun ya da olmasın göçmen emekçileri vahşice sömürmek için el ovuşturduğu bir gerçek olduğundan, bu düzenlemenin makyaj ve görüntüyü kurtarma amaçlı olduğu açıktır.

Sonuç: Bir Kapan

Sosyal demokratik liberalizmin temsilcisi CHP'nin, içerisinde bulunduğumuz dünya kapitalizminin bunalımının emekçilerde yarattığı hoşnutsuzlukların örgütlü ve alternatif bir güce dönüşmesinin önünü alma işlevi görecek bir şekilde sosyal devletçi bir yönelime sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyalist ideolojinin kapsamındaki bazı ilke ve politikaların görünüşte ve sulandırılmış olarak CHP programında yer alması, şaşırtıcı veya sevindirici değildir. Emekçiler ve sosyalistler için CHP'nin "sosyal devlet" söylemleri bir "kapan"dır. Bunların ne oranda vaat olmaktan çıkıp kapitalist demokrasi içerisinde uygulanabileceği de ayrıca şüphelidir. Sosyal demokratik liberalizm, programında yer alan sosyalist solun ilke ve değerleri ile söylemlerinin sosuna batırılmış politikalarla Türkiye sosyalist hareketini yedeklemeye çalışmaktadır.

['Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç': Zinhar Olmaz!..]

Sosyal demokrasi, emek-sermaye karşıtlığı dikkate alındığında, bir burjuva sınıf ideolojisi olarak devrimci-realist değil, reformist-pragmatik bir düzen ideolojisidir.

Sosyal demokrasi, yoksulluk, işsizlik, eşitsizlikler, adaletsizlikler gibi kapitalist toplumsal formasyonlarda birer sonuç olan görüngülerin, siyasal ve ekonomik reformlarla tedricen ortadan kaldırılacağı görüşüyle karakterizedir. Bazı ülkelerdeyse, eşitsiz ve geç gelişen burjuva demokratik ilke ve kurumların geliştirilmesini savunur. Günümüzde Türkiye'de sosyal demokratik liberalizm, hem kapitalist toplumsal ilişkilerin tahripkâr sonuçlarının reformlarla yumuşatılmasını, hem de kapitalist demokrasinin ilke ve kurumlarının revizyonunu savunmaktadır.

Geçmişte sosyal devlet, piyasanın devlet eliyle düzenlenmesi ve karma ekonomi, 1929 bunalımından sonra, krizden çıkışın bir formülü olmuştur. Ayrıca bunlar, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş yıllarında, reel sosyalizme ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde yeniden kitleselleşme eğilimi gösteren komünist partilere karşıtlıkla, işçi sınıfının burjuva

demokrasisine rızasını inşa etmek üzere oluşturulan bir hegemonya projesinin bileşenleridir.

Sosyal demokrasinin altın çağı olan 2. Savaş-1980 arası dönemi karakterize eden Keynesçi sermaye birikim biçimi, uluslararası bir krizle birlikte yerini, 1980'lerden itibaren neo-liberalizme bırakmıştır. Kapitalistler ile proletarya arasındaki kısmi uzlaşmanın ürünü olan burjuva demokratik üstyapılar, böylelikle yeniden düzenlenmeye başlanmıştır. 1990'larda reel sosyalizmin çözülmesiyle beraber, sosyal demokrasinin komünizme karşı koruma sağlayıcı işlevi de ortadan kalkınca, kapitalist sınıfın gözünde bu akım, demode olmuştur. "Kuyruklu yıldız" dünyadan uzaklaşmıştır.

Yaklaşık 40 yıllık neoliberal sermaye birikim sürecinin Türkiye ekonomisinde ve toplumsal ilişkilerde oluşturduğu tahribatın bazı sonuçları şunlardır: Toplumsal haklar emekçilerin ellerinden alınmış, piyasa ilişkilerinin kapsama alanı genişletilmiştir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik, piyasa ilişkilerine açılıp, alınırsatılır meta haline getirilmiştir. Reel ücretler geriletilmiş, emekçilerin ücretleri genel olarak asgari ücret düzeyine doğru aşağıya çekilmiştir. Esnek çalışma yaygınlaştırılmıştır. Sendikasızlık genel bir kural haline getirilip, mevcut sendikal alanda sarı/yandaş sendikacılığın hegemonyası kurulmuştur. Devlet örgütlenmesi, açık şekilde sermayeye kaynak transfer mekanizmalarıyla çalışır hale getirilmiş ve şirketleşmiştir. Sosyal devlet tasfiye edilirken, güvenlik devleti ve otoriterizm tesis edilmiştir.

Artık neo-liberal politikalar uygulanmış, sermaye sınıfı adına "kestaneler ateşten alınmıştır." Türkiye'de bu "kestaneler" in çoğunu ateşten alan AKP'dir. Şimdi sermaye sınıfına ideolojisi ve vizyonu üzerinden bağlı olan sosyal demokrasinin, emekçi kesimlerde neo-liberal politikaların ve iktisadi krizin

oluşturduğu huzursuzluğu ve rahatsızlığı soğurmaya dönük bir işlevle donanmış olarak, siyasal arenada yıldızı parlamaktadır. Yörüngesini tamamlayan “kuyruklu yıldız” Türkiye’den görülecek şekilde uzayın/tarihin derinliklerinden geri gelmektedir.

Sosyal adalet, yoksulluğu azaltma, “sosyal devlet” gibi vaatlerle emekçilere seslenen sosyal demokrasi, bir tür sosyal liberalizmi temsil etmektedir. Toplumsal eşitsizliklerin, yoksulluğun, yoksunlukların, hak kayıplarının, adaletsizliklerin nedeni, kapitalist toplumsal ilişkiler olduğundan, sosyal demokratik liberalizmin bu sonuçları tolere edilebilir kılması, ılımlaştırması mümkünse de ortadan kaldırması olanaksızdır. Sosyal demokrasinin önümüzdeki yıllarda kent lokantaları, ayni ve nakdi yardımlar vb. tüm hayırseverlik uygulamaları, “denize düşen yılanı sarılır” örneğine benzer şekilde toplumumuzun yoksullaştırılan kesimleri tarafından beğenilir özelliktedir. Sosyal demokrat belediyelerin sadaka politikalarının, yoksunluklar ve yoksullukla boğuşan halkımız için palyatif (günü kurtaran, kalıcı olmayan) tedbirler olduğu açıksa da toplumumuzda etkisi yayılan bir sempati oluşturmaması mümkün değildir.

Sosyalist hareketin bu topraklarda güçlenmesi ve belirli bir cüsseye ulaşmasıyla, sosyal demokratik liberalizmin kapitalist devletin yürütme gücünü devralmaya yetecek kadar toplumsal onay alması birbirleriyle korelasyon gösteren olgulardır. Başka bir ifadeyle, sosyal demokrasinin toplumda hükümet olmaya yetecek kadar yaygın kabul görmesi, emeğin sermaye sınıfına karşı siyasal mücadelede elinin güçlenmesine bağlıdır ve bu güçlenme sosyalist hareketi de besler. Kapitalist sistemin koruyucu/muhafaza edici bir eğilimi olarak sosyal demokrasi, emekçi ve sosyalist harekette güçlenme süreçlerinin önünü almaya yönelik bir geri-bildirim

mekanizması olarak devreye girmektedir. Sosyalist hareketin böylesi bir tarihsel kesitte, bağımsız siyasal varlığını koruması ve sosyal demokrasinin kuyruğuna takılmaması, onunla ittifak/iş birliği yapmaması yaşamsal önemdedir. Çünkü sosyalistlerin sosyal demokrasiye yakınlaşması, eylemlerde ve söylemde dayanışmaya gitmesi, CHP'nin toplumsal gücünü ve itibarını artırmaya yarayacaktır.

Öte yandan, bir parti-devlet olan AKP'nin ittifak güçleriyle birlikte geleneksel dinsel, milliyetçi, muhafazakâr ve liberal hegemonya oluşturuvcu mekanizmalarla ve popülist sağ politikalarla emekçilerin sıkıntılarını soğurması ve sermayenin siyasal ve toplumsal iktidarını sürdürmesi yakın-orta vadedeki ana eğilimdir. Hegemonyanın oluşturulmasında baskı, zorlama ve yasaklama gibi kapitalist demokrasilerin mütemmim cüzü (vazgeçilmez bileşeni) olan niteliklerin dozunda artışların olması olağandır. Çünkü iktidarın doğasında bu vardır.

Aydınlanmacı ve laik duyarlılıklara sahip emekçilerin, CHP'nin devletin ve toplumsal ilişkilerin dinselleştirilmesine karşı kılının kıpırdamadığını görmeleri gerekmektedir. Ülkemizde emekçileri bu partiye bağlanmaya sevk edecek, alışkanlıklar dışında, bir neden bulunmamaktadır. Bu parti, aydınlanmayı, laikliği, emperyalizmden bağımsızlığı, kamulaştırmayı, parasız, bilimsel ve laik eğitimi, emekçi halkların kardeşleşmesi ve birlikte örgütlenmesini savunmamakta, bu nedenle emekçilerin çıkarlarının politik temsilciliğini yapmamaktadır. Bu partinin adında "halk" kelimesi vardır, fakat halkçı değildir.

CHP'nin sola, sosyalizme doğru çekilmesi uğraşısı ise tamamen beyhude (anlamsız) bir çabadır. Bunun olmasının sosyalist ve emekçi hareket güçlenmedikçe mümkünatı da

yoktur. CHP'nin politik ufku, has bir burjuva ideolojisi olan liberalizmle sınırlıdır.

Öyleyse, sosyalistler sosyal demokrasiyle flört etmekten, “kuyruklu yıldız altında bir izdivaç”tan uzak durmalıdır.

[Sosyalist Dayanışma X Hayırseverlik]

İngilizcede “charity” hayırseverlik, “solidarity” dayanışma anlamlarına geliyor. Bu kavramların ve anlattıkları olguların ayırt edilmesi önem taşıyor.

Hayırseverlik, toplumsal eşitsizliklerin var olduğu zeminde yeşerir. Kapitalist toplumda, emekçilerin çoğunluğu için yoksulluk, sefalet, yoksunluklar ve hayat standartlarının düşüklüğü veriliyken, toplumun azınlığı olan kapitalistlerin ultra lüks yaşamı, milyarlık serveti bulunmaktadır. Bu toplumsal sınıflar arasında ve içerisinde gelir düzeyi açısından bakıldığında bir eşitsizlikler yelpazesi vardır.

Hayırseverlik, yoksulluğu, olanaklara ulaşmada eşitsizlikleri ortadan kaldırmayan, geçici ve derde derman olmayan (palyatif) bir pratiktir. Bu eşitsizliklerin, yoksunlukların ve yoksulluğun toplumsal oluşum mekanizmalarına müdahale edilmesi ve koşulların değiştirilmesi mümkün ve gerekli olduğu halde, hayırseverlik davranışı ve fikri, bu konuda bir bilinç geliştirmenin önüne geçer.

Hayırseverlik, eşitsizliklerin, yoksunlukların olduğu bu dünyada bireylerin bir vicdan meselesi olarak maneviyat alanında kendine yer bulur. Bireylerin vicdanının sesiyle “gönülden ne kopuyorsa” anlayışıyla davranmasına ve iyiliği

göstermeden yapma ahlakına diyecek bir şey yoktur. Fakat günümüzde, sadaka verme ve hayırseverlik pratikleri, başka işlevlerle donatılmış durumdadır.

Hayırseverlik davranışı, herkes için ve her durumda “yardım etme” şeklinde gerçekleşir. Hayırseverlik, patron sınıfı, politikacılar ve sosyeteye dahil pop-yıldızlar vd. için vicdan rahatlatmanın, nesnel toplumsal rollerinin onlara yüklediği vicdansızlıktan arınmanın, olumsuz toplumsal koşulların oluşumundaki sorumluluklarından sıyrılmanın, vergi kaçırmanın, oy avcılığının, kendilerini aklama ve meşru kılmaya çalışmanın yoludur. Emekçiler içinse hayırseverlik davranışı, merhamet ve acıma duygularının ürünüdür. Toplumsal dayanışmadan farklı olarak hayırseverlik pratikleri ve fikriyle hareket eden emekçiler, eşitsizlikleri, yoksulluğu ve yoksunlukları bir yazgıymış, değiştirilemez bir kadermiş gibi görür ve algılarlar.

Hayırseverlik pratikleri, çoğu durumda bir şov olayına dönüşmüştür. Örneğin 6 Şubat depremleri sonrasında 15 Şubat 2023 akşamı TV ekranlarında/radyolarda yapılan halkın parasıyla halka dönük hayırseverlik şovu hatırlanacaktır. Artık yapılan yardımlar göstere göstere yapılmakta, karşılığında bağlılık, oy, övgü, destek, onay istenmektedir.

Toplumsal dayanışma, hayırseverlik davranışı gibi ayrı ayrı gerçekleşen ve vicdan rahatlatan tekil olaylardan oluşmaz. Toplumsal dayanışma, insanların/topluluğun aktif etkileşimini, emeğini, yardımlaşmayı ve kolektif çalışmayı barındıran bir süreçtir.

Dayanışma, zor durumun, yoksunluğun ortadan kaldırılması yönünde ortaklaşmış bir mücadeleyi anlatır. Bu mücadele sırasında, etkilenen ya da zor durumdaki insanlarda, içinde

bulundukları durumun oluşum mekanizmalarını kavramaya dönük bir bilinç gelişimi mümkündür.

Toplumsal dayanışma bir süreç içerisinde birçok insanın özverili faaliyetleriyle gerçekleştiğinden, şova dönüştürülemez.

Kapitalist sınıf, dayanışma örneklerine sahip değilken, emekçilerin çalışma ve yaşam mekânlarında birçok konuda dayanışma içerisinde olduğu gözlenir.

Peki “dayanışma” bir değer ya da ilke olarak solun tanımına içkin midir? Sol, hangi tür dayanışma örnekleri örgütler ve sergiler? Birileri şöyle söylemektedir: İşsizlerin bir dayanışma ağı kurması, bu dayanışma ağına çalışan emekçilerin de katılması sağlanırsa, işsizler için bir fon kurulabilir ve onlara yapılacak yardımlar yaşam kalitelerinin düzelmesini sağlayabilir. Evet, bu gerçekten olabilir. Zaten “sosyal devlet” uygulamaları arasında sosyal sigortalar, işsizlik ödenekleri gibi toplumsal dayanışma örnekleri bulunur. Fakat neoliberal politikalarla bunlar uzun bir sürece yayılmış biçimde tasfiye edilmektedir. Sosyal devletin emekçilere sunduğu kamusal hizmetlerin tasfiyesiyle boşalan yeri, siyasal dincilerin vakıflar, dernekler kurarak, hayırseverlik ve yardımlaşma pratiklerine girişmesi almış bulunuyor. Tarikatların etki alanlarını genişletmelerinde hayırseverlik ve yardımlaşma pratiklerinin rolünün olduğu aşikâr. Para toplanır, yoksullara yardım edilir, cami yaptırılır, büyükbaş kurbanlık hayvan alınır/kesilir vb. Benzer pratikler, seküler insanların kurduğu “sivil toplum örgütleri” aracılığıyla da gerçekleştiriliyor. Sınırlı sayıda kız çocuğunun okutulması sağlanıyor, devletin yapması gereken okullar, okul yaptırma kampanyalarıyla inşa ediliyor, kamusal hastaneler yapılması gerekirken, lösemili çocuklar için bir vakıf hastaneler açabiliyor vd. Peki solun bu yardımlaşma

ağlarının oluşumuna katılması, bu türden dayanışmacı pratikler örgütlemesi sağlıklı mıdır?

Yıllardır Türkiye solu içerisinde bazı kesimlerin ve figürlerin şu söylemlerini duymayamız yoktur: “Tamam sömürü sosyalizmde ortadan kalkacak ama bugünden bir şeyler yapıp sömürüyü sınırlandırsak. Tamam sosyalizmde işsizlik olmayacak ama bugünden bir şeyler yapıp, örneğin işsizler arasında dayanışma ağı örgütleyip, bir sandık ya da fon kurup onlara yardım etsek? Ya da sokak çocukları, okuyamayan çocuklar, yoksullar, açlar, evsizler ve bunların yanı sıra katledilen hayvanlar, tahrip edilen çevre için bugünden, “hemen şimdi” yapılacak bir şeyler yok mudur? Bunları yapmayıp, sosyalizmi mi bekleyeceğiz, yahu! Vicdan, ahlak denen bi’şey var, değil mi?”

Oysa işsizliğin, okuryazar oranının düşük olmasının, dilenciliğin, yoksulluğun panzehri yukarıda örneklerini verdiğimiz yardımlaşma pratiklerini sergilemekten ya da bu türden dayanışma ağları oluşturmaktan geçmez. Tarikatlarda da görülen bu tür yardımlaşmacı pratikler, insanların sağlıklı bir politik bilinç geliştirmesini önleyici işleve de sahip olabilir. Toplumsal sorunların çözümünde “sağlamcı” olunmalıdır. Palyatif tedbirlerle, kalıcı ve köklü çözüm üretmeyen yardımlaşmalarla, sadaka anlayışı ve kültürüyle, kapitalist toplumsal işleyişin sonucu olan sorunlar ortadan kaldırılamaz. Bu sonuçların ortadan kaldırılması için kapitalizmden sosyalizme geçişten başka bir yol yoktur. Yardımlaşma için kurulan örgütler de politik mücadelenin ve örgütlerin yerini alamaz, almamalıdır.

İşçilere, emekçilere, işsizlere, okuma imkânı olmayan çocuklara-gençlere, yoksullara yardım etmek mi istiyorsunuz? Öyleyse onları, sömürdükleri, sefaletle itildikleri bu

sistemden, yoksunlukların, eşitsizliklerin ve insanlık dışı koşulların yapısal müsebbibi olan bu düzenden, kendilerini kurtarmaları için mücadelelere girişmeye yüreklendirin. Mücadelelerinde oluşturacakları dayanışma pratiklerine katılın. Dayanışmayla birlikte yürütülen bir mücadele verin. Dayanışma içerisinde şekillenen mücadeleleri omuzlayın. Sömürünün yok edilmesinin mümkün olduğunu bilerek ve anlatarak, sömürüyü sınırlandırmaya, hakların korunmasına ve kazanılmasına yarayacak sendikal örgütler kurun. Bireyci davranışlara prim vermeyin, örgütlü tepkilerin yükselmesine yardım edin. Toplumsal kurtuluşun ve dolayısıyla her bireyin kurtuluşunun yolu, budur. Kapitalizm tarihin çöp sepetine atılmadan, hürriyetin ve eşitliğin olduğu, insanca yaşanacak sosyalist bir ülke kurulmadan, yoksulluğun, yoksunlukların, eşitsizliklerin ve adaletsizliğin kökü kurutulamaz. Bu nedenle vicdanı olan, insancıl değerlere sahip olan beri gelsin. Sosyalizm mücadelesi içerisindeki dayanışma ve dayanışma içerisindeki sosyalizm mücadelesi bizi çağırıyor!

[Korporatizm]

Korporatizm, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Almanya, İtalya ve İspanya'da faşizmle birlikte popüler olmuştur. Korporatizm, özel mülkiyete karşı olmamasıyla, anti-kapitalist değildir. Fakat anti-liberal ve anti-komünist niteliktedir. Korporatizm, liberalizmin birey anlayışını ve piyasadaki serbestiyi eleştirir. Aynı zamanda toplumu ahenk içinde çalışan uzuvları olan bir organizmaya benzettiğinden, sınıfların varlığını reddeder. Birlik, otoritenin kutsallığı, disiplin, hiyerarşik toplum ve örgütlenme anlayışı, bireyin ulusu adına fedakârlıkta bulunması gibi temalar faşizmle ortak yanıdır. Korporatizm, otoriter/totaliter yönetimlerde daha kolay uygulanabilirliğe sahiptir.

Korporatizme göre, işçiler ve patronları bir arada barındıran korporatist örgütlenmeler, işçilerin devrimci taleplere yönelmesini önleyeceği gibi, ücretlerin belirlenmesinde piyasanın başıboşluğunu da dizginleyecektir.

Korporatist ideolojide korporatist devlet, bireylerin üzerinde ve onlara üstün olarak algılanır. Korporatizme göre devletin bireylere üstün ve farklı hedefleri ile menfaatleri bulunur. Devlet, biçimsel eşitlik ilkesine göre hareket etmez. Korporatistler, temsili demokrasiyi eleştirirler. Onlara göre, temsil hakkı bireylerin değil, korporasyonlarındır.

Korporatizme göre, iktisadi ve politik faaliyetin birimleri korporasyonlardır ve korporasyonlar temsilcileriyle parlamentoda yer almalıdır. Korporasyonlar, devlet ile toplum arasındaki bağı sağlayan meslek gruplarının örgütlenmeleridir. Korporasyonlarda patronlar ile işçiler bir arada bulunur ve korporasyonlara üyelik zorunlu tutulur. Ayrıca korporasyonun aldığı kararlar üyeler için bağlayıcıdır ve bu organizasyonlar, üyeleri üzerinde yaptırım gücüne sahiptir. Her bir iş kolunda yalnızca bir korporasyona izin verilir. Bu nedenlerle lonca sistemiyle benzeşir.

Korporasyonlar, fiyatları düzenlemek, üretim kapasitesini artırmaya yönelik girişimlerde bulunmak, ürün standardizasyonunu sağlamak, üretim teknolojilerini güncellemek, ücretleri belirlemek, emek türlerinin dağılımını düzenlemek gibi fiyat, ücret ve üretim alanlarında düzenleyici görevlere sahiptir. Ayrıca meslek eğitimi ve çıraklık konuları dâhil mesleklerin iç yapılanmasının düzenlenmesi de korporasyonların bir işlevidir. Özcesi korporasyonlar devlet ile birlikte çalışan kamusal düzenleyici organizasyonlardır. Korporasyonlar üretim ve istihdam koşullarını düzenler. Emek ile sermaye arasındaki karşıtlığı soğururlar.

Korporatif devlet özellikleri ilk kez ve net biçimde İtalya'da gözlenmiştir. İtalyan faşizmi önce 1922-33 yılları arasında faşist sendikalizmi uygulamış, 1934'ten sonraysa korporasyon modeline tam olarak geçmiştir. Her meslek kolunda tek bir sendikanın faaliyet göstermesine izin verilmiş, meclisler, korporatif meclislerine dönüştürülmüştür.

Korporatizmin tek başına klasik faşist rejimlerde (İtalyan ve Nazi faşizminde) görülen bir politika sayılması yanlıştır. Korporatizm, günümüz temsili demokrasilerinde de uygulanan bir yöntem ve politikadır.

Korporatizm, devlet ve onun yürütme gücü olan hükümet ile işçi/memur örgütleri ve patron örgütleri arasındaki bir tür ilişkiyi anlatmaktadır. İşçiler/memurlar ile patronların ya da devletin çıkarları, sendikal örgütlenmeler ve hükümet tarafından temsil edilirken, bir toplumsal kontrol ve denetim ile çıkarların uzlaştırılması sağlanmaktadır. Devlet/hükümet, işçilerin ve patronların örgütlerinin işlevlerini ve yapısını, işçilerin temsil edilen çıkarlarının kapsamını ve ifade ediliş biçimini, yöneticilerinin kimlerden oluşacağını denetler. Devletin kapitalist niteliği gereği sermaye sınıfının çıkarlarını koruması nedeniyle ve ayrıca sarı sendikaların bürokratik yönetimlerinin işçi sınıfına yabancılaşmış olmaları yüzünden, devlet-patronlar-sendikalar arası iş birliği, işçi sınıfının aleyhine sonuçlanmaktadır.

Bir kamu politikası olan asgari ücretin belirlenmesi, dolayısıyla diğer ücretlerin düzeyine dönük bir çıpa konması, memurların toplu iş sözleşmelerinde maaş artış oranlarının saptanması süreçleri, çıkarların temsil edilmesi ve uzlaştırılmasını, korporatist bir iş birliği yapılmasını anlatır. Devlet, işçi ve patron örgütlerini bu sayede tescil eder, onlara tekelci temsil hakkı sunar, çıkarların içeriğini ve ifade biçimini denetler. Memur sendikaları özelinde (Memur-Sen) bu sendikanın yöneticilerinin aynı zamanda devlet bürokrasisinin çeşitli kademelerinden oluşması, devletle arasındaki korporatist iş birliğini göstermektedir.

Ulusal gelirin paylaşımındaki ve üretim ilişkilerindeki sınıflar arası çıkar çatışmalarını düzenleme ve uzlaştırma, korporatizmin temel işlevidir. Korporatist uygulama/politikalar ile devlet, işçi ve memurlar dâhil işçi sınıfının çıkarlarını sistemle uzlaştırır.

Korporatist uygulamalarla sendika yöneticileri ile devlet/hükümet arasında işbirlikçi ilişkiler kurulur ve bu örgütlerin kapsamında bulunan kitleler üzerinde toplumsal bir denetim sağlanır. İşçi sınıfının sınırlı bir kısmını da olsa bünyesinde barındıran bu örgütlenmeler, korporatist uygulamalar aracılığıyla güdümlenir. Korporatist politikalarla, işçi sınıfının sermaye düzenini sarsmayacak gelir ve hak taleplerinde bulunması sağlanır, bu talepler yumuşatılır.

Türk-İş ve Memur-Sen gibi sendikalar korporatist örgütlerdir. Bu sarı ya da yandaş sendikalar, örgütsel açıdan tekelleşmiş, merkezileşmiş ve bürokratik bir yapıya sahip olup, asgari ücretin belirlenmesi ile kamu toplu iş sözleşmeleri süreçlerine katılmaktadır.

Ücret/gelir politikalarının oluşturulmasına katılım ve kitlelerin bu politikaları benimsemesine aracılık etme işleviyle korporatist sendikalar, işçi sınıfı üzerinde bir denetim oluşturmaktadır. Böylelikle korporatist örgütler ve politikalar, sınıf mücadelelerini kontrol altına alan toplumsal denetim mekanizmalarından biri durumundadır. Korporatist uygulamalarla işçi sınıfının talepleri sistem açısından makul sınırlara çekilmekte, işçi sınıfı üzerinde toplumsal bir denetim oluşturulmakta, sarı/yandaş sendikalar aracılığıyla işçiler sistemle bütünleştirilmektedir.

Not:

i) Asgari ücreti, yasa gereği 5'er işçi, patron ve devlet temsilcisi olmak üzere 15 kişiden oluşan Asgari Ücret Tespit Komisyonu belirliyor. Bu komisyonda, en fazla üyeye sahip konfederasyon olduğu için işçi tarafını Türk-İş temsil ederken, TİSK patronlar adına masada bulunuyor.

ii) Kamu Toplu İş Sözleşmesi, hükümet ile en yüksek üye sayısına sahip konfederasyon (Memur-Sen) heyet başkanı olarak, hizmet kollarında yetkili olan sendikaların 11 başkanı ve en yüksek üyeye sahip ilk 4 konfederasyon başkanı olmak üzere 15 kişilik üyeden oluşan Kamu Görevlileri Sendikaları Heyeti arasında yapılıyor. Memur ve kamu görevlilerini temsilen 15 kişilik heyet ve hükümet yetkileri arasında yapılan görüşmeler neticesinde toplu iş sözleşmesi düzenleniyor. Tarafların anlaşamaması durumunda, taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvuruda bulunulabiliyor. Bu kurulun kararı bağlayıcı oluyor.

Yararlanılan kaynak: *19. yüzyıldan 20. yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, Derleyen: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 200

[İşçi Enstitüleri]

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 2025 Ocak ayı istatistiklerine göre, Türkiye genelinde toplam 16 milyon 864 bin 733 işçi bulunmaktadır. 2022 yılı verilerine göre yaklaşık 2,8 milyon memur, işçi sınıfının bir diğer bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye işçi sınıfının toplamda 19,6 milyon civarında bir niceliği vardır.

2025 Ocak ayı itibarıyla 2 milyon 524 bin 547 işçi bir işçi sendikasına üyedir. İşçiler için sendikalaşma oranı yüzde 14,97 olarak açıklanmıştır. 2022 verilerine göre memurların yüzde 72,63'ü sendikalı olup, 2 milyon 746 bin 681 memurdan 1 milyon 994 bin 845'i sendika üyesidir. İşçiler ve memurlar birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de işçi sınıfının sendikalaşma oranı yaklaşık yüzde 20-25 aralığında bulunmaktadır.

1980'lerle birlikte neo-liberal sermaye birikim biçimine geçilmesi sonrası sendikalaşma oranları tüm dünyada gerilemektedir (Tablo 1).

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Avustralya	50,2	44,2	48,7	40,0	24,7	18,4	13,7
Belçika	41,5	42,1	54,1	53,9	49,5	28,9	26,3
Kanada	29,2	31,0	34,0	34,0	28,3	27,2	25,9
Finlandiya	31,9	51,3	69,4	72,5	75,0	70,3	60,3
Danimarka	56,9	60,3	78,6	75,3	74,2	67,2	66,5
Fransa	19,6	21,7	18,3	10,3	8,1	9,0	8,8
Almanya	34,7	32,0	34,9	31,2	24,6	18,9	16,5
Yunanistan	--	--	--	34,1	26,5	22,2	20,2
İtalya	24,7	37,0	49,6	38,8	34,8	35,5	34,4
Japonya	32,3	35,1	31,1	25,4	21,5	18,3	17,0
Meksika	--	--	--	--	16,9	13,8	--
Hollanda	40,0	36,5	34,8	24,3	22,9	19,5	16,4
Norveç	60,0	56,8	58,3	58,5	54,4	50,0	49,2
İspanya	--	--	--	12,5	16,7	18,3	13,6
İsveç	72,1	67,7	78,0	80,0	79,1	70,2	64,9
İsviçre	36,1	28,9	27,7	22,7	20,8	17,6	14,9
İngiltere	38,9	43,0	49,7	38,2	30,2	26,8	23,4
ABD	30,9	27,4	22,1	15,5	12,8	11,4	10,1

Tablo 1

Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesinde işçiler arasında yaklaşık yüzde 40 düzeyindeki sendikalaşma oranı, 2025 yılına gelindiğinde, kayıt dışı çalışanlar da dikkate alındığında kabaca her 10 işçiden 1’inin sendikalı olduğu düzeye kadar gerilemiştir (Tablo 2).

Tablo: Türkiye’de İşçilerin Sendikalaşma Oranları (1980-2025, 10 Yıl Aralıklarla)

Yıl	Sendikalı İşçi Sayısı	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)
1980	~2,000,000 (tahmini)	~5,000,000 (tahmini)	~40.0 (tahmini)
1990	~1,800,000	~7,000,000	~25.7
2000	~1,000,000	~8,500,000	~11.8
2010	~1,200,000	~11,000,000	~10.9
2020	2,124,000	15,500,000	13.7
2025	2,524,547	16,864,733	14.97

Not: Tablo, Türkiye’de işçilerin sendikalaşma oranlarını 1980’den 2025’e 10 yıllık aralıklarla gösterir. Veriler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Resmi Gazete, 2023 ve 2025), DİSK-AR, OECD ve TÜİK’ten derlenmiştir. 1980 verisi tahmini olup toplu iş sözleşmesi kapsamında hesaplanmıştır. Kayıt dışı işçiler nedeniyle fiili oranlar resmi oranlardan düşük olabilir.

Kaynaklar: www.csgb.gov.tr, disk.org.tr, www.tuik.gov.tr, www.oecd.org, www.evensel.net

Tablo 2

Türkiye’de sendikalaşma oranlarının 1980’deki yüzde 40’tan 2025’te yüzde 14,97’ye düşüşüne yol açan temel nedenler şu şekilde özetlenebilir:

- 1980 darbesi: Sendikalar yasaklanmıştır, grev hakları kısıtlanmıştır.
- Yasal engeller: Noter şartı ve yüzde 10 işkolu barajı üyeliği zorlaştırmıştır.
- Neoliberal politikalar: Özelleştirmeler sendikalı işçi sayısını azaltmıştır.

- Kayıt dışı istihdam: yüzde 30-40 orandaki kayıt dışı çalıştırılan işçiler sendikalaşamamıştır.
- Taşeronlaşma: Esnek çalışma sendikasız işçilerin sayısını artırmıştır.
- Patron baskısı: Sendikalaşma girişimlerinde işten çıkarmalar yaygındır.
- Grev yasakları: Grevler “milli güvenlik” gerekçesiyle engellenmiştir.
- Sendika bürokrasisi: Çoğu sendika sarı/yandaş/korporatist sendikadır.
- İşsiz kalma korkusu sendikalaşmadan caydırmaktadır.
- 2012’de noter şartının kalkması ve 2018’de kamudaki taşeron işçilere kadro verilmesi, sendikalaşma oranını yüzde 14,97’ye yükseltmiştir.

Öte yandan Türkiye’de Hak-iş’in ve işçi sınıfının bir bölmesi olan memurlar arasında örgütlü Memur-Sen’in son on yıllarda üye sayısının hızlıca arttığı bilinmektedir. Hak-İş’in 2000-2025 arasında üye sayısında yaklaşık yüzde 295 artış gözlenmiştir (200,000’den 791,573’e). Memur-Sen’in 2000-2025 arasında üye sayısında yaklaşık yüzde 954 artış (100,000’den 1,054,672’ye) yaşanmıştır (Tablo 3). Memur-Sen’in büyüme hızı, 2015 sonrası üye tabanının doygunluğa ulaşmasıyla yavaşlamıştır. Bu sendikalar yandaş/korporatist sendikalardır.

Tablo: Hak-İş ve Memur-Sen Üye Sayıları (2000-2025, 5 Yıl Aralıklarla)

Yıl	Hak-İş Üye Sayısı	Memur-Sen Üye Sayısı
2000	200,000	100,000 (tahmini)
2005	250,000	400,000
2010	350,000	650,000
2015	400,000	850,672
2020	700,000	1,000,000
2025	791,573	1,054,672 (tahmini)

Not: Tablo, Hak-İş ve Memur-Sen'in 2000-2025 yılları arasındaki üye sayılarını 5 yıllık aralıklarla gösterir. Veriler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Resmi Gazete, 2023 ve 2025), Memur-Sen, Hizmet-İş Sendikası ve Memurlar.Net'ten derlenmiştir. 2000-2010 verileri kısmen tahmini, 2025 Memur-Sen rakamı 2023'e dayalı projeksiyondur.

Kaynaklar: www.csgeb.gov.tr, www.memursen.org.tr, www.hizmet-is.org.tr, Memurlar.Net

Tablo 3

Bu tablolardan şu sonuçlara ulaşılmaktadır: Türkiye işçi sınıfının kabaca 1/5'i sarı/yandaş/korporatist sendikalara kapsanarak denetim altına alınmış, "hareketsiz" kılınmıştır. Geriye kalan büyük kesimi, patronların kayıt dışı işçi çalıştırma, taşeronlaştırma, işyeri ölçeklerinin küçültülmesi, sendikalaşmanın önündeki yasal/anayasal engeller, sermaye sınıfının işçileri sendikalaşmaları durumunda işten çıkarması gibi kapitalist devletin sermaye sınıfını kollayan politikaları hayata geçirmesi ve kapitalistlerin işçileri zorlamasıyla sendikal örgütlenmeden yoksun kılınmış bulunmaktadır.

Mevcut sendikalardaki sendika bürokrasilerinin egemenliğinin içeriden ilerici/sosyalist unsurlar tarafından etkisizleştirilip, işçiler lehine dönüştürülemediği ise kanıtlanmış durumdadır. Öyleyse ne yapılmalıdır?..

İşçi sınıfının ileri unsurlarıyla (öncü işçilerle) ortalama sınıf bilincine sahip işçileri bir araya getirecek, eğitim ve

mücadeleyi birleştirme yeteneğinde organizasyonlara ihtiyaç bulunmaktadır. Sınıf bilincini geliştirmeye yönelik derslerin verildiği/alındığı, eğitim broşürlerinin hazırlandığı, işçi sınıfının kültürel birikiminde yer alan sinema, tiyatro, sinevizyon gösterimlerinin yapıldığı, okuma atölyelerinin kurulduğu, proletaryan sol kültürel üretimlerin sunulup, sergilendiği lokaller açılmalıdır. Bu lokallerin farklı işkollarından işçi/emekçileri bir araya getirip kaynaştırıcı, ilerici değerleri ve kültürü yeniden üreten, sosyalleşme/eğitim/mücadele ortamları olması gerekmektedir. Adları “İşçi Enstitüleri”, “İşçi Kulüpleri”, “İşçi Lokalleri” ya da “İşçi Dernekleri” olabilir.

Bu enstitülerde sınıf bilinci gelişen emekçiler, işyerlerindeki işçilerden öne çıkanları bu ortamlarla tanıştıracaktır, geleceğe dönük bir “öncü işçi” birikiminin oluşmasına çalışabilirler. Üstelik işçi sınıfının önemli bir kesimi olan işsizlerle (işçi sınıfı içerisinde gerçek işsizlik oranı yüzde 30 düzeyindedir) sınıf bilinci ileride olan diğer emekçilerin temas kurması, bu mekanlarda sağlanabilir.

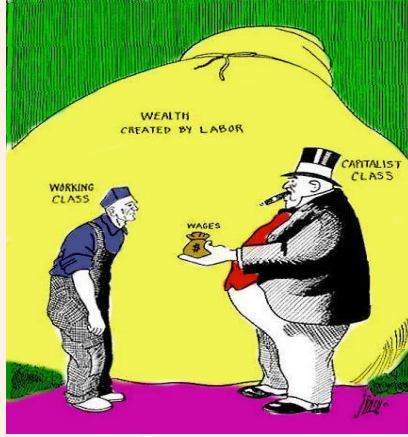
Bu yapılar/organizasyonlardaki bilişsel, duygusal, kültürel ve ideolojik atmosferin, sadelik ve basitlik özelliği gösteren, ortaklaştırıcı ve kolektif hareket etmeye uygun, halkçı ve proletaryan vasıflı olması uygun olacaktır. Akademik, elitist, karışık ve bulaşık üretimlerden mümkün olduğunca uzak durulmalıdır.

Önemli Not: “Sınıf bilinci”nin, erişilmesi gereken bir nihai “durum” olarak algılanması sorunludur. Örneğin Luddizm ve sendikalizm, proletaryanın sınıf bilincindeki gelişimin ilk uğrakları olmuştur. Komünist ideolojinin sınıfın geniş kesimleri tarafından benimsenmesiyle, proleter sınıf bilincinin daha gelişmiş ve sosyalist devrim sonrası gözlenen başka bir uğrağıdır. “Olağan” dönemlerde kapitalist toplumda,

proletaryanın dünyaya bakışında halihazırda egemen olan ideolojilerin çeşitli motif, değer ve düşüncelerinden oluşan bir sınıf bilinci bulunur.

[Asgari Ücret Sınıf Mücadelesinin Konusudur]

Türkiye’de asgari ücretin belirlenmesi, devlet ile sermaye sınıfı arasında gerçekleşen bir “oyun”dur. Asgari ücret, toplu pazarlıkla saptanmalı ve toplu iş sözleşmesi kapsamında olmayan işçilere teşmil edilmelidir. Bu konu işçilerin gündemine bir mücadele başlığı olarak girmelidir.

“Öte yandan enflasyon doğru ölçülse bile asgari ücret artışında sadece enflasyon değil geçim koşulları ve ülke ekonomisinin büyümesi esas alınmalıdır. Bu nedenle asgari ücret artışında kişi başına Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (KB GSYH) artışının esas ölçü olması gerektiğini düşünüyoruz. Asgari ücretin ne kadar olması gerektiği geçim koşulları ve ülke ekonomisinde büyüme dikkate alınarak saptanmalıdır. Bu nedenle asgari ücret tartışmalarında yoksulluk sınırının da dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. Sadece enflasyona hapsedilmiş bir asgari ücret tartışması asgari ücretin göreceli olarak düşmesine ve emeğin büyümeden daha az pay almasına, dolayısıyla bölüşüm ilişkilerinin bozulmasına yol açar.” (DİSK Yönetim Kurulu, DİSK-AR Asgari ücret araştırması-2024)

DİSK Yönetim Kurulu, enflasyonu dikkate alarak yapılan asgari ücret artışlarını eleştiriyor ve “bu kadarı yetmez” diyor!.. İşçi sınıfı için bu konuda “yoksulluk sınırının dikkate alınmasını” savunuyor, “kişi başına GSYH'daki artışın esas ölçü olması gerektiğini” düşünüyor. Peki asgari ücret konusundaki devrimci sınıf tavrı bu mudur, böyle mi olmalıdır?.. Asgari ücretin nasıl tespit edilmesi gerektiğine hiç değinmeden, bu taleplerin yapılması doğru mudur?..

Türkiye işçi sınıfı içerisinde asgari ücretin durumu

Türkiye’de asgari ücret civarında bir ücretle çalışan işçilerin oranının yaklaşık yüzde 50 olduğu biliniyor. Avrupa’daki kapitalist ülkelerde yaklaşık yüzde 4 olan asgari ücret civarı çalışanların oranının ülkemizde bu denli yüksek olmasının temel nedenini sendikalaşmadaki gerilik ve toplu iş sözleşmesi kapsamındaki işçi oranının azlığı oluşturuyor. 2019’da Türkiye’de TİS (toplu iş sözleşmesi) kapsamındaki işçilerin oranı yalnızca yüzde 7,4’tür. Sendikalaşmanın önündeki engelleri aşamayan işçiler, toplu iş sözleşmesinin kapsamı dışında kalarak asgari ücret civarındaki ücretlerle çalışmaya mahkûm ediliyor. Üstüne üstlük Türkiye’de işçi sınıfının bir bölmesi asgari ücrete bile erişemiyor ve asgari ücretin altındaki ücretler karşılığında çalışıyor. Asgari ücret ve altında çalışanların oranı tekstil, giyim, deri, mobilya imalatı, gıda, inşaat ve turizm sektörlerinde daha yüksek düzeyde seyrediyor.

Türkiye’de kamu emekçileri/işçileri ve emeklilerin gelirlerindeki artışın sınırlı kalması sonucunda asgari ücret ile diğer ücretler arasındaki makas kapanıyor ve asgari ücret civarı ücretle çalışan işçi sınıfı bölmesinin oranı artıyor. Ülkemizde giderek artan sayıda emekçi asgari ücrete yakın

cretlerle çalışır hale geliyor. Türkiye bir asgari ücretliler ülkesine dönüşmüş bulunuyor

Türkiye’de asgari ücretin yüzde 20 fazlası ve bunun altında bir ücretle çalışan işçilerin oranı 2002’de yüzde 39,1 iken, 2022’de yüzde 54,8’e yükselmiş durumda. 11 milyon 890 bin 119 işçi bu ücret düzeyiyle çalışıyor. Özel sektör işçilerinin yüzde 70,4’ asgari ücretin yüzde 20 fazlası ve bunun altındaki bir creti alıyor. Yine tahmini 7 milyon kadın işçinin yüzde 61,4’ asgari ücretin altı ve asgari ücretin yüzde 20 fazlasına kadar olan ücretlere sahip. Kadın işçilerin yüzde 41’i ise asgari ücret dahi alamıyor. Kayıt dışı çalışanlarda ise, asgari ücretin altında bir ücretle çalışanların oranı yüzde 83,5 düzeyinde bulunuyor. Türkiye işçi sınıfı içerisinde 2002’de asgari ücret altında bir ücret alanların oranı yüzde 24,4 iken, 2022’de bu oran yüzde 33,8’e yükseliyor. Bu veri 2022 yılında 7 milyon 330 bin işçinin ücretinin asgari ücretin altında olması anlamına geliyor. 1.457.964 işçi ise asgari ücretin yarısının altında bir ücretle çalıştırılıyor.

Merkez Bankası sektörlere göre, asgari ücretin yüzde 10 fazlası ve bunun altındaki bir ücret ile çalışan işçilerin oranını hesaplamış durumda. Bu oran, 2021 yılında tarım dışı sektörlerde yüzde 43,1 ve sanayide yüzde 50,4 olarak saptanıyor. Asgari ücretin yüzde 10 fazlası ve bunun altında çalışan işçilerin oranı tekstil, giyim, deri, mobilya imalatı ve gıda sektöründe yüzde 67-71 aralığında, imalat sanayinde yüzde 52, inşaatta yüzde 71,4, toptan ve perakendede yüzde 64,4 ve turizmde ise yüzde 73 seviyesinde bulunuyor.

Türkiye patronlar için ucuz bir işgücü cenneti, işçiler içinse sefalet koşullarında bir cehennem haline gelmiş durumda.

Asgari ücretin belirlenmesi

Asgari ücretin saptanmasında kapitalist dünyada üç temel yöntem uygulanıyor:

- 1) Asgari ücretin doğrudan hükümet tarafından belirlenmesi.
- 2) Asgari ücretin hükümet, işçi ve patron örgütleri arasında müzakere veya danışma yoluyla belirlenmesi.
- 3) Asgari ücretin ülke ölçeğinde ya da sektörel toplu pazarlık yoluyla belirlenmesi.

Dünyada asgari ücret uygulaması olan ülkelerin yüzde 90'ında yasal zorunlu asgari ücret sistemi bulunuyorken (1. ve 2. yöntemleri uygulayan ülkeler), İskandinav ülkeleri ve diğer bazı ülkelerde asgari ücret, ülke ölçeğinde ya da sektörel düzeyde toplu iş sözleşmeleriyle şekilleniyor.

Türkiye'de asgari ücret, Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından saptanıyor. Komisyonda beş hükümet, beş patron ve beş işçi sendikası temsilcisi yer alıyor. İşçi ve patron temsilcileri en çok üyeye sahip üst işçi ve patron örgütleri (işçi temsilcileri Türk-İş ve patron temsilcileri ise TİSK) tarafından saptanıyor. Pratikte de gözlendiği gibi, Türk-İş'in protesto ederek komisyon toplantılarına katılmadığı durumlarda da, devlet ve patron temsilcileri birlikte asgari ücreti belirleyebiliyor. Öte yandan, Asgari Ücret Tespit Komisyonu başkanlık rejimi ile 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış bulunuyor. Son 2 yıldır, bu komisyonun fiilen lağvedildiği, siyasi iktidarın asgari ücreti belirledikten sonra komisyonda bunun onaylandığı belirtiliyor. Fakat zaten devlet/hükümet yetkilileri ile sermaye sınıfının temsilcileri birlikte hareket ettiğinden ve komisyon kararları oyçokluğuyla belirlendiğinden, Türk-İş'in temsilcilerinin komisyona

katılmasının tek işlevi, belirlenen asgari ücrete işçilerin gözünde meşruiyet yaratmak. Patronlar 2000 yılından buyana sadece 2 kez belirlenen asgari ücrete itiraz etmiş bulunuyor. Yani onlar için aslında tıkr tıkr işleyen bir mekanizma var.

Asgari ücretin düzeyi ve saptanması: Ne olmalı, nasıl yapılmalı?

Asgari Ücret Tespit Yönetmeliği'nin 4. maddesinde asgari ücret, "işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret" şeklinde tanımlanıyor. Marx'ın asgari ücreti, "emek gücünün değerine tekabül eden ücret" (Marx, *Artı Değer Teorileri*) olarak tanımlamasına uyan bu yönetmelik maddesinin, uygulamada dikkate alınmadığı ise biliniyor. Günümüzde 4 kişilik bir işçi ailesinde ebeveynlerin asgari ücretle çalıştıkları durumda dahi, yoksulluk sınırının altında kalan bir toplam gelire sahip oldukları görülüyor.

DİSK/Birleşik Metal-İş Sınıf Araştırmaları Merkezi (BİSAM) her ay açlık ve yoksulluk sınırını hesaplıyor. Kasım 2023'te yayımlanan Ekim 2023 dönemine ait Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması'na göre dört kişilik bir ailenin sağlıklı beslenmesi için aylık yapması gereken harcama tutarını ifade eden açlık sınırı 12.928 TL. Açlık sınırı üzerinden hane halkı tüketim harcamaları esas alınarak yapılan yoksulluk sınırı ise 44.719 TL. Oysa 2023 yılı ikinci yarısı için belirlenen asgari ücret net 11.402 TL düzeyindeydi. 2023 asgari ücreti enflasyon nedeniyle alım gücünün hızla düşmesiyle birlikte açlık ve yoksulluk sınırının altında bulunuyor.

4 kişilik bir ailede iki ebeveynin de çalıştığı varsayılırsa, $44 \text{ bin} / 2 = 22 \text{ bin TL}$ 'nin her birinin emek güçlerini yeniden üretebilmeleri ve çocuklarını yetiştirebilmeleri için alması

gereken ücret düzeyi olduğu söylenebilir. Elbette bu ücret, hayatı kıt kanaat olacak düzeyde sürdürmeye ve örneğin çocuklar için devlet okuluna, en fazla ise pıtrak gibi çoğalan mahalle özel mekteplerinin en niteliksiz ve daha ucuza eğitim verenlerine yazılmaları gibi durumlara yeterlidir.

Ocak 2024 tarihi için belirlenecek asgari ücretin bu miktarda olmayacağı ise şimdiden öngörülebilir durumda. Çünkü sermaye sınıfı değişen sermaye olarak işçilere ödediği ücretler karşılığında bunun 9 katına kadar varan artık değer sömürmenin peşinde olduğu için, işçi ücretlerinin düşük düzeylerde seyretmesini istiyor.¹ İşçi sınıfının büyük kısmının örgütsüzlüğü yüzünden mücadeleye katılamaması, düzenin sınıf üzerindeki kültürel ve ideolojik hegemonyasının boşluklarının çok olmaması, işçilerin çok sınırlı bir kesimini örgütleyebilen sendikaların sarı/yandaş sendika olmaları yüzünden hak arama ve alma örgütleri olmaması ve sınıf mücadeleleriyle ücretleri yükseltmeye dahi yeltenmemeleri de

1 Bir örnek: Ford Otosan'da bir işçi kendisine 1 TL üretirken, 9 TL patronuna artık-değer/kar üretiyor. Eylül 2023'te 14 yıllık bir Ford Otosan işçisi aylık net 13 bin 157 TL alıyordu. Ford Otosan 2023 yılında bir işçi başına ayda 117 bin lira net kâr elde etti. Bu net kar, sömürüyle oluşan artık-değerdir. Buna göre bir işçinin sömürü oranı (=artık-değer oranı): $117.000/13.157$ =yüzde 889 düzeyindedir. Yani Ford Otosanda çalışan bir işçi aldığı 1 TL'ye karşılık, yaklaşık 9 TL patrona artık-değer/kar üretiyor. Koç Holding ve Ford ortaklığında faaliyetini sürdüren Ford Otosan'da işçilerin ürettiği değerler/zenginlik, "yerli" ve "yabancı" ayrımı olmadan sermaye sınıfı tarafından bölüşülüyor. Emperyalizmin bir yönünü, Ford şirketi gibi şirketlerin Türkiye gibi ülkelere sermaye ihracı yapması ve işçiler üzerindeki sömürüye Koç gibi sözde "yerli" patronlarla birlikte ortak olması oluşturuyor. Tersine Koç Holding'in de başka ülkelerdeki işçileri sömürmek üzere sermaye ihracı yaptığı bilinmektedir. Sermayenin vatani yoktur.

verili gerçekler. Geriye işçi sınıfımıza çok çocuk yapıp, aile ekonomisine gelir sağlayacak işçi çocuklar yetiştirmek, birkaç işte birlikte çalışmak, işsizliğin pençesine düşmemek için aşırı uzun ve düşük ücretli işlere katlanarak bir ömür doldurmak, yoksa bir cemaate katılıp birbirlerinin bireysel çıkarlarını kollamak mı düşünüyor?..

Aslında başka bir ihtimal her zaman var:

i) Asgari ücretle çalışan işçilerin oranının az olduğu kapitalist ülkelerde asgari ücret sadece bir alt sınır oluşturabilmekteyken, bu oranın yüksek olduğu kapitalist ülkelerde asgari ücret genel ücret düzeyinin asgari ücrete yaklaşmasına yol açıyor. Asgari ücretin işçi sınıfı içerisinde yaygın olduğu Türkiye gibi kapitalist ülkelerde, bu ücretin toplu pazarlıkla sınıf mücadelesi içerisinde belirlenmesi ve TİS kapsamında olmayan işçilere de teşmil edilmesinin savunulması gerekiyor.

ii) Türkiye’de milyonlarca işçi asgari ücretin altında, hatta yarısının bile altında ücretlerle çalıştırılıyor. Bunların çoğunluğunu kayıt dışı çalışanlar, göçmen emekçiler ve yövmiyeli çalışanlar oluşturuyor. Asgari ücretin sanılanın aksine işçi sınıfı için bir koruma sağlamadığı anlaşıyor. İlerici sınıf sendikalarının kayıt dışı sektörlerdeki işçileri, göçmen işçileri de örgütlemesi gerekiyor.

iii) Eğer asgari ücret ülke ölçeğinde ya da işkolları bazında toplu pazarlık süreçlerinde belirlenirse, o zaman asgari ücretin kişi başına GSYH’daki artış gözetilerek artırılması gündeme getirilebilir. Fakat önce asgari ücretin belirlenmesinde siyasi iktidarın yerinin olmaması gerektiği, asgari ücretin belirlenmesinin işçi sendikalarıyla sermaye sınıfının temsilcileri arasında yürütülecek bir toplu pazarlık sürecinin ürünü olması gerektiği savunulmalıdır.

iv) Asgari ücret toplu pazarlık(lar)la belirlendiğinde, yoksulluk sınırının en az yarısı kadar asgari ücret talep edilmeli ve bunun yıl içerisinde gereklilik halinde enflasyon oranında 4 kez yenilenmesi istenmelidir.

v) Asgari ücret konusuyla doğrudan ilişkili olmayan, ancak DİSK'in gündeme getirdiği bir konuya da burada değinmek istiyoruz. 2008 yılında başlatılan bir uygulama ile patronların ödediği SGK prim payının 5 puanı bütçeden karşılanıyor. 2008-2023 yılları arası bütçeden patronlara yapılan 5 puanlık prim desteği 1,7 trilyon TL'ye ulaşmış bulunuyor. DİSK "işçiler için de 5 puanlık SGK prim desteği bütçeden/Hazine'den sağlanmalıdır" görüşünü savunuyor. Oysa işçi sınıfının mücadele örgütleri, büyük oranda emekçilerden toplanan vergilerle oluşturulan bütçeden, patronların ödemesi gereken primlerin bir kısmının dahi olsa karşılanmasına son verilmesini talep etmelidir. Bütçeden patronlara değil, işçilere SGK prim desteği sağlanmalıdır.

vi) Yine DİSK'in işçilerin ücretlerinden alınan vergilerde somut değişiklikler yapılması yönünde önerileri var. Bu hususta emekçiler için adaletli bir vergi sistemi istenirken, ülkemizin patronların vergi kaçırdıkları bir ülke olmasını istemiyoruz da denmeli, sermayedarların yararlandıkları vergi afları reddedilmelidir.

vii) DİSK'in emeklilerin en düşük ücretinin asgari ücret düzeyinde olması yönündeki talebi somut bir hedef barındırması ve bir kampanyanın talebi olmaya elverişliliği açısından anlamlıdır. Emekli olmuş işçilerin sendikal örgütleri arasında güç birliği eğiliminin olması ise sevindiricidir.

Yararlanılan kaynak: DİSK-AR Asgari Ücret Raporu 2024

[Asgari Ücret Notları]

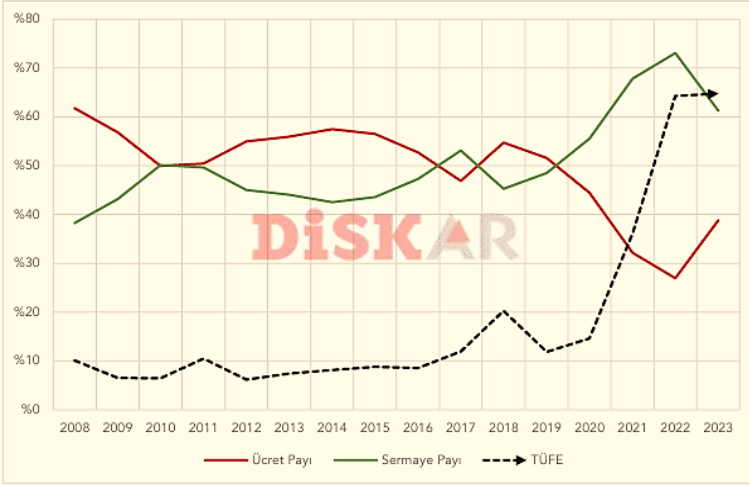

1. Enflasyonla ürün ve hizmetlerin fiyatı serbestçe artarken, işçiler geçinebilmeleri ve bu artışları yakalayabilmek için mücadelelerle ve patronlarla pazarlık yaparak ücretlerindeki reel erimeyi telafi etmeye çalışır. Fiyatlardaki artışın önemli bir nedeni patron sınıfın kârlarını artırmasıdır. Fiyatları artmış ürün ve hizmetlerin işçiler tarafından taleple tüketilebilmesi için, ücretlerinde artış olmalıdır. Sermaye sınıfı ve kapitalist devlet, fiyatların sürekli arttığı bir ülke ve ekonomide ücretlerde artış yaşanmadan üretim süreçlerinin devamlılığını sağlayamaz. İşçilerin ücretlerinde fiyat artışlarının gerisinde de olsa bir artış olmalıdır ki, ürün ve hizmetlere olan talepleri devam edebilsin ve satışlarda azalma olmasın. Sermaye sınıfının kârlarının garantilenmesinin yolu tüketimde düşüşün olmaması, ücret düzeylerinde fiyat artışlarına göre daha az da olsa bir artışın olmasıdır. Özetle fiyatlardaki artışın önemli bir nedeni kârlardaki artıştır ve bu da talepte kritik düzeyde bir azalma olmaması için ücretlerde geriden de gelse bir artışı koşullar.

2. 2020 yılından bugüne var olan yüksek enflasyon döneminde İSO 500 büyük şirket araştırması verilerine göre, şirketlerin kârı enflasyona paralel ve hatta enflasyondan daha hızlı artmış olmasına rağmen, ücret-maaş gelirlerinde düşüş yaşanmıştır (bkz. Grafik). Yüksek enflasyon dönemleri,

Ücretlerin reel olarak drlp (satın alma gücünün dmesi), artık-değer oranının, e deyişle sömürü derecesinin artırılmasına yaramaktadır.

Grafik 3: Enflasyon, Emek ve Sermaye Gelirleri Artıı (500 Büyük irket) (Yüzde) (2008-2023)

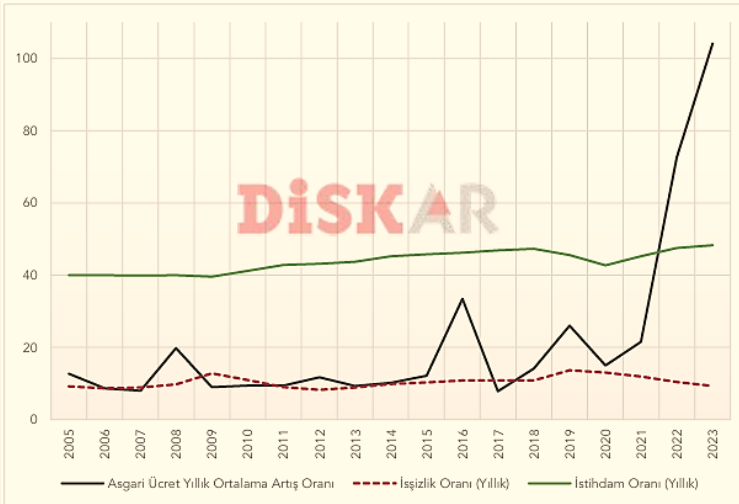
Kaynak: İstanbul Sanayi Odası, Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, 2008-2023. TÜİK, Tüketiciler Fiyat Endeksi. DISK-AR.

3. 22 yıllık AKP döneminde zaman zaman görece yüksek reel asgari ücret artışları söz konusu olmasına rağmen bunların enflasyonu tırmandırması söz konusu değildir. Tersine, asgari ücrette görece yüksek artışların olduğu bazı yıllarda, enflasyon dmtr. 2005-2015 yılları arasında asgari ücret artışları genellikle resmi enflasyondan yüksek seyretmiştir. Ancak bu durum enflasyonu tetiklememitir. Örneğin 2012'de asgari ücrete yüzde net 11,8 oranında zam yapılmışsa da 2011 yılı enflasyonu yüzde 10,5 düzeyindeyken, 2012'de yüzde 6,2'ye gerilemiştir. 2015 yılı enflasyonu yüzde 8,8 iken 2016 yılı asgari creti net yüzde 33 oranında artmış, fakat bu reel artıa rağmen 2016 yılı enflasyonu yüzde 8,5'e gerilemiştir. 2018 enflasyonu yüzde 20,3 iken 2019 yılında asgari ücrete 26,1 oranında zam yapılmış, enflasyon artmak yerine yüzde 11,8'e dmtr. 2021 yılında ise asgari ücret

reel olarak düşürülmüşken, enflasyon artmıştır. 2022 ve 2023 yıllarında da reel asgari ücret artışlarına rağmen asgari ücretle enflasyon arasında asgari ücretten kaynaklı bir ilişki veya nedensellik gözlenmemiştir.

4. Asgari ücretteki görece yüksek artışlar, işsizliği artırmamaktadır (bkz. Grafik). Asgari ücretin artış dönemleri ile yıllık işsizlik ve istihdam oranları arasında doğrusal bir ilişki yoktur. Asgari ücretin diğer yıllara göre nispeten daha yüksek arttığı dönemlerde dahi işsizlikte belirgin bir artış ve istihdamda azalış olmadığı saptanmıştır. Bunun nedeni şudur: Firmalar verili teknolojik yatırım düzeyinde, beklenen sipariş miktarında artış ya da azalış olmadan, ücretlerin durumuna göre çalıştırdığı işçi sayısını değiştirmez, yani ücretler arttığında işçi çıkarmaz, ücretler düştüğünde yeni işçiler almazlar. Ülke genelindeyse ücretlerin artışı, bu ücretleri alan işçilerin oluşturduğu talepte artışa neden olduğundan, üretimi artırmaya yol açıp, istihdam edilen işçi sayısını artırmayı getirebilir.

Grafik 4: Asgari Ücretin Yıllık Ortalama Artışı ile Yıllık İşsizlik ve İstihdam Oranları (2005-2023) (Yüzde)

Kaynak: ÇŞGB asgari ücret verileri ve TÜİK yıllık işgücü istatistikleri.

5. Bölgesel asgari ücret, MÜSİAD, ihracatçı patronlar ve Anadolu'daki sermayedarlar tarafından istenmektedir. Çünkü, mevcut asgari ücret düzeyinin bile altında ücretlerle işçileri sömürmek istemekteler. Bölgesel asgari ücret, saptanacak birçok bölgede mevcut asgari ücret düzeyinin çok altına inilmesine yol açar ve bölgeler arası işçilerin gelirlerinde eşitsizlikler oluşturur. Bu nedenlerle işçi sınıfı tarafından reddedilmelidir. Bölgelere, sektörlere, mesleklere ve işe göre ücret farklılaşmasını sağlaması gereken toplu pazarlıklardır.

6. 2024 yılında asgari ücretli bir işçinin birikimli alım gücü kaybı 55 bin TL'ye yakın olmuştur. Başka bir ifadeyle enflasyon nedeniyle asgari ücretin yıllık tutarında 55 bin TL'ye yakın bir erime yaşanmıştır. Asgari ücretli işçilerin yılın başından bu yana aylık ücretiyle alım gücünde 7-8 bin TL düzeyinde bir kayıp bulunmakta olup, reel olarak ücretleri 9 bin TL civarındadır.

7. DİSK/Birleşik Metal-İş Sınıf Araştırmaları Merkezi (BİSAM)'nin Ekim 2024 hesaplamasına göre, dört kişilik bir ailenin sağlıklı beslenmesi için aylık yapması gereken harcama tutarını ifade eden açlık sınırı 20.860 TL'dir. Açlık sınırı üzerinden hane halkı tüketim harcamaları esas alınarak yapılan hesaplamada yoksulluk sınırı ise 72.156 TL'dir. Kasım ve aralıkta aylık enflasyonun yüzde 2 olması varsayımıyla açlık sınırı hesaplandığında Kasım 2024'te bu sınır 21.277 TL'ye, Aralık 2024'te ise 21.703 TL'ye ulaşmaktadır. 2024 yılı için belirlenen asgari ücret net 17.002 TL olup, bu yılın 9 ayında açlık sınırının altında kalmıştır. Bunun anlamı, asgari ücret geliri olan bir ailede, her iki ebeveynin ve birçok durumda ise çocukların işçi olarak çalışmak mecburiyetinde olduğudur.

8. 2002 ve 2024 yılları arasında ortalama memur emekli aylığı 36,7 kat, ortalama kamu işçisi ücreti 40,8 kat ve en düşük işçi

emekli aylığı 48,6 kat, ortalama memur maaşında 77 kat, en düşük esnaf emekli aylığında 83,3 kat artış yaşanmıştır. Net asgari ücretteki artış bu dönemde 92,3 kat olarak gerçekleşmiştir. Bunun anlamı şudur: Asgari ücret dışındaki ücretler/maaşlardaki artışın asgari ücretteki artışlara göre daha az olması, asgari ücret ile diğer ücretlerin arasındaki makasın kapanmasına, bu ücretlerin asgari ücrete yakınsamasına ve asgari ücret civarı bir ücretle çalışanların oranının artmasına yol açmaktadır.

9. 2002 yılında asgari ücretin altında çalışan işçiler $\frac{1}{4}$ oranındayken, 2023 yılında her 3 işçiden 1'i ($\frac{1}{3}$) asgari ücretin altında ücretle çalışmaktadır. 2002'de asgari ücretin yüzde 10 fazlası ve altında bir ücretle çalışanların oranı yüzde 30,7'yken, 2023'te bu oran yüzde 38,5'e yükselmiştir. Asgari ücret civarında ve altında çalışmanın kapsamı genişlemektedir.

10. 2021 yılında asgari ücretin yüzde 10 fazlası ve altında çalışan işçilerin oranı sanayinin genelinde yüzde 50,4, tekstil, giyim, deri, mobilya imalatı ve gıda sektöründe yüzde 67-71 aralığında, imalat sanayinde yüzde 52, inşaatda yüzde 71,4, toptan ve perakendede yüzde 64,4 ve turizmde ise yüzde 73 seviyesindedir.

Asgari Ücretin Belirlenmesinde Bir Model Önerisi: Toplu Pazarlık ve Sınıf Mücadelesi

Günümüzde Avusturya, Finlandiya, İtalya, İsveç, İsviçre, İzlanda ve Norveç gibi ülkelerde asgari ücret, devletin tek taraflı bir idari kararıyla değil, sektörel veya ulusal ölçekli toplu iş sözleşmeleri (TİS) yoluyla belirlenmektedir. Belçika örneğinde ise süreç, Ulusal Çalışma Konseyi bünyesinde sermaye örgütleri ve sendikaların doğrudan müzakeresiyle yürütülmektedir. Bu modellerde asgari ücret, devletin bir

"sosyal yardımı" değil, sınıf güçleri arasındaki dengenin somut bir çıktısıdır.

Türkiye’de ise durum vahametini korumaktadır. 2019 verilerine göre TİS kapsamındaki işçilerin oranı yalnızca yüzde 7,4’tür. Mevcut "Asgari Ücret Tespit Komisyonu" yapısı, işçiyi pasif bir bekleyene, devleti ise sözde bir hakeme dönüştürerek sınıfın pazarlık gücünü felç etmektedir. Bu noktada, asgari ücretin sendikalar tarafından patronlarla yürütülecek doğrudan pazarlıklar yoluyla belirlenmesi talebi, sadece ekonomik bir talep değil, işçi sınıfının siyasal bir özne olarak yeniden inşası için motivasyon unsuru olabilir.

Bürokratik Engeller ve İşçi Sınıfının Özneleşmesi: Bu talebin önündeki temel engellerden biri, sorumluluk almaktan kaçan ve devletle karşı karşıya gelmek istemeyen sendika bürokrasisidir. Bürokrasi, asgari ücretin belirlenmesini devletin sırtına yükleyerek kendi konfor alanını korumaktadır. Oysa asgari ücretin bir TİS maddesi haline getirilmesi, sendika yönetimlerini gerçek anlamda sınıfın temsilcisi olmaya ve uzlaşmazlık durumunda grev/sınıf mücadelesi silahını kuşanmaya zorlayacaktır. İşçiler arasında bu yönde yapılacak bir propaganda, onlara kendi kaderleri üzerinde söz sahibi olma bilincini aşılacaktır; asgari ücret tartışmasını "Aralık ayına sıkışmış bir medya magazini" olmaktan çıkarıp, fabrikalarda yıl boyu süren bir hak arama mücadelesine dönüştürecektir.

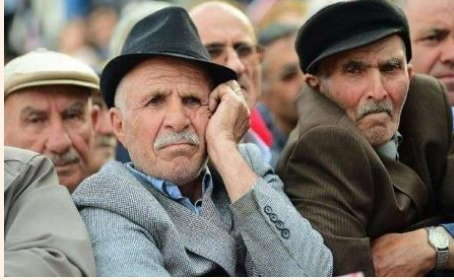
Teşmil Mekanizması ve Sendikal Sıçrama: Bu stratejinin en kritik halkası, TİS ile saptanan asgari ücretlerin sendikasız işçilere de teşmil edilmesi (yaygınlaştırılması) talebidir. Bu mekanizma uygulandığında, sendikal işçinin masada kopardığı her hak, sendikasız işçinin de cebine girecektir. Bu durum, sendikal ve sendikasız işçi arasındaki ayrımı ortadan

kaldırarak sınıfın birliğini sağlar. Dahası, işçilerin çıkarıyla doğrudan uyumlu bu ücret artışları, sendikalaşmayı bir "tercih" olmaktan çıkarıp yaşamsal bir "ihtiyaç" haline getirecek ve sendikalaşma oranlarında bir artışı tetikleyecektir.

Sonuç olarak; asgari ücretin bir toplu sözleşme süreci olarak kurgulanması, Türkiye işçi sınıfının içinde bulunduğu kuşatılmışlığı kırmak için bir kaldira olabilir. Bu talep, ekonomik bir kazanımın ötesinde, sınıfın kendi gücüne duyduğu güveni yeniden tesis edecek siyasal bir irade beyanı olarak görölmelidir..

Yararlanılan kaynak: *DİSKAR, Asgari Ücret Araştırması 2025*

[Emeklilik Hakkı]

1999 yılında yapılan değişiklikle birlikte kadınlarda emeklilik yaşı 58, erkeklerde 60 oldu. 2008 yılında ise ilk kez sigortalı olarak işe başlayacaklar için emeklilik yaşı 65'e yükseltildi. Emeklilik yaşının yükseltilmesi, neoliberal bir saldırı kapsamında hak kaybıydı. Emekçiler bu düzenlemeyi "mezarda emeklilik" olarak nitelemekte haklılardı. Çünkü Türkiye'de 2020-2025 dönemi için doğuştan beklenen yaşam süresi; erkekler için 75,6 yıl, kadınlar için 81,2 yıl olarak tahmin ediliyor. Yani kadınlar yaklaşık 16 yıl, erkekler yaklaşık 10 yıllık bir süre boyunca emeklilik aylığı alabilir duruma getirildi. 18 yaşında çalışmaya başlamış bir insanın ülkemizde, 47 yıl çalıştıktan sonra emekli olabildiği görülüyor. Bu durumda sormak gerekiyor: Yaşamak için mi çalışıyoruz, yoksa çalışmak için mi yaşıyoruz?..

Üstelik kapitalizm koşulları altında çalışma çoğu durumda insanların yaratıcılığını gösterdiği, güçlerini ve yeteneklerini açığa çıkaran, keyifli bir uğraşı olmak yerine, hayatta kalma ve geçimini sağlamanın yolu, katlanılması gereken, rutinleşmiş, sıkıcı ve bıkırtıcı bir iş durumunda. Günümüzde mevcut teknolojik düzeyin elverdiği 6 saatlik çalışma ve 3 günlük hafta sonu tatili olanaklıyken, 8 saatin de üzerinde çıkan, ağır ve yorucu işlerde çalışma ise olabildiğince yaygın. Oysa işsizliğin, özellikle gençlerde işsizliğin boyutları iyi biliniyor. Türkiye'de işçi sınıfı içerisinde işsizlik oranı yaklaşık

yüzde 30 düzeyinde bulunuyor. Tam istihdamın sağlandığı koşullarda, çalışma saatleri 6 saate, hafta sonu tatili 3 güne rahatlıkla çıkarılabilir.

Emeklilik konusuna daha yakından bakalım. Bugün Türkiye’de sigortalı olarak aktif çalışanların, emeklilere-malullere-ölüm aylığı alanlara oranını belirten aktif/pasif oranı 1,63 düzeyinde bulunuyor. Türkiye’de mevcut emeklilerin aylıklarının tümünü, sigortalılardan toplanan primler karşılıyor, hatta biraz da artanı var. Bunun nedeni, emeklilerin aylıklarının reel olarak çok erimiş olması. Emeklilerin aylıkları, toplanan prim gelirlerinden rahatlıkla ödenebiliyor.

Tahmin edilen sigortasız çalışan sayısı 2,5 milyon civarında. TÜİK tarafından işsizlerin sayısı Temmuz-Eylül 2024’te 3 milyon 106 bin olarak bildirilmiş bulunuyor (aslında “geniş tanımlı” işsizlik çok daha fazla). Türkiye’de toplam 25,2 milyon aktif sigortalıya (çalışana) karşılık 16,2 milyon pasif sigortalı (emekli aylığı, ölüm aylığı, malullük aylığı alanlar vd.) var. Sigortasız çalışanları ve işsizleri topladığımızda kabaca 6 milyon kişinin, tam istihdam sağlandığında ve sigortalı olduklarında, aktif sigortalı/pasif sigortalı oranını 1,93 düzeyine çıkaracağı görülüyor. Bu da sistemin kendini daha rahat çevirmesine yetecek bir düzey. Türkiye’nin kapitalist toplumsal ilişkileri tam istihdamı sağlamaya ve işçileri sigortasız çalıştırmayı önlemeye elvermediğinden, pasif sigortalıların/emeklilerin sayısı azaltılmaya çalışılıyor, yani emeklilerin daha uzun bir süre çalışma hayatında kalmaları ve geç yaşlarda emekli olmaları sağlanıp, ölmelerine kadar geçen daha kısa sürelerde aylık geliri elde etmelerine izin veriliyor. Üstelik bireysel emeklilik sistemine devlet yüzde 30 oranında katkı koyup, sigorta şirketlerinin kasasında büyük bir fon oluşmasına ön ayak olurken, mevcut emeklilik sistemine bütçeden para transferi yoluna gidilmiyor. Emeklilerin sağlık

giderlerinin karşılanmasına giden devletin ayırdığı bir para bulunuyorken, bu konuda da sorumluluk tam olarak yerine getirilmeyip, tüm emekçilerden sağlıkta katkı payı eczaneler üzerinden alınıyor.

Çalışma hayatı boyunca topluma hizmet etmiş emekçilerin, geç yaşlarda emekli olup, yaşam kaliteleri düştükten sonra emeklilik hayatı yaşamalarının sorgulanması gerekiyor. 2008’den itibaren Türkiye’deki emekçilerin emekli olana kadar 47-50 yıl boyunca çalışması gerekiyor. Üstelik birçok emekli geçim derdi nedeniyle ve emekli maaşları yetmediğinden emeklilikten sonra çalışmaya devam ediyor. İyi bir yaşam için insanın güç ve yeteneklerinin pratiğe döküldüğü/gerçekleştiği sağlıklı bir çalışma hayatı elzemse de kapitalizm, insanlara “çalışmak için yaşayacaksınız” dışında bir alternatif bırakmıyor. Çünkü bu çalışma, kapitalistlerin alın terinin sömürsü üzerinden kâr etmesiyle sonuçlanıyor.

[Çocuk İşçiliği]

Giriş

“Çocuk işçiliği; çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalıştırılmaları olarak tanımlanabilir. Daha geniş bir ifade ile çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılarından tehlikeli ve zararlı işler, okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini aksatmalarına veya okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işler ve çocukların okula devam ederken uzun süren ve ağır işlerde çalıştırılmaları ‘çocuk işçiliği’ kavramı altında değerlendirilir.”²

18 yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Çocuk işçiliği, çocukların emek gücü olarak kullanımı, dolayısıyla onların sağlık, güvenlik ve eğitim haklarının çiğnenmesi demektir. Bu nedenlerle çocuk işçiliği kabul edilebilir değildir.

Çocuk işçiliği, çocukların eğitimi ile fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaksal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyen çalışmaları kapsamaktadır. Çocuk işçiliği, eğitim hakkından mahrum bırakma yanı sıra, çocukların üzerinde fizyolojik ve psikolojik olarak da olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Çalışma,

²

https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/WCMS_774760/lang--tr/index.htm Erişim tarihi: 06.11.2022

çocukların akranlarıyla vakit geçirmelerine, oyun oynamalarına ve boş zamanlarını değerlendirmelerine engel olmaktadır.

Çocuk istihdamı aşağıdaki özellikleri taşımaktadır:

- Çok genç yaşta çalışmaya başlamak,
- Uzun çalışma süreleri,
- Gerek bedensel gerekse psikolojik açıdan kapasitelerini zorlayan koşullarda faaliyet göstermek,
- Çok az bir ücret karşılığı çalışmak,
- Bedensel, ruhsal ve psikolojik gelişimlerini engelleyen; sürekli tekrardan ibaret monoton işlerde çalışmak,
- Baskı, korku ve tehdit altında çalıştırılmak ve buna bağlı olarak heves duymadan faaliyet göstermek,
- Sokaklarda çalışmak.³

Küçük işletmelerde çalışan veya kayıt dışı çırak olarak kullanılan çocuklar, sosyal güvenceden ve sağlıklı çalışma koşullarından yoksundurlar. Bu çocuklar, iş kazası ve meslek hastalığı riski altında çalışmaktadırlar.

Çocuk emeği, çocuk işçiliğin en kötü biçimleri arasında kabul edilen sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında, ücret karşılığı

³ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9784>

08.11.2022

Erişim tarihi:

gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma alanlarında yoğunlaşmaktadır.⁴

Öte yandan TÜİK çocuk işgücü istatistiklerine göre ev işleri, hane halkı fertleri tarafından kendi evlerinde gerçekleştirilen ve ekonomik faaliyet tanımının dışında kalan faaliyetlerdir. Bu faaliyetler, hane halkı fertleri tarafından (çocuklar da dâhil olmak üzere) ücretsiz olarak gerçekleştirilen evle ilgili işleri kapsamaktadır. Hane halkı için alışveriş yapma, yemek pişirme, çamaşır yıkama, ütü yapma, küçük kardeşlere veya hanede bulunan hasta fertlere bakma, evi temizleme, hanede bulunan eşyaları onarma vb. faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir.⁵ Bütün bu alanlardaki çocuk emeği, çocuk işçiliği/istihdamı kapsamında değerlendirmemekte ve istatistiklere de yansımamaktadır.

Evet, çocukluk 18 yaşına kadar sürüyor. Fakat Türkiye’de 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 71. maddesi uyarınca sadece 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasak ve suç... 2004 yılında çıkarılan “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”e göreyse, genç işçi 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi, çocuk işçi ise 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi ifade etmektedir. Özcesi hukuksal mevzuat çocukların istihdamını meşrulaştırıyor...

Çocuk işçiliğinin nedenleri

ILO çocuk işçiliğinin nedenlerine şu şekilde değinmektedir:

⁴ <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en> Erişim tarihi: 10.11.2022

⁵ <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/> Erişim tarihi: 10.11.2022

“Çocuk işçiliğinin temel sebepleri yoksulluk, ücretsiz ve kaliteli eğitime erişememe, göç, yetişkin aile bireylerinin işsizliği, geleneksel bakış açısı ve sosyal dışlanma, denetim eksikliği, kayıt dışılık ve ucuz iş gücü talebi olarak sıralanabilir.”⁶

Gelin, bu nedenlere daha yakından bakalım.⁷

1) Yoksulluk: Çocukların istihdamının en önemli nedeni, yoksulluktur. Yoksul ailelerde çocuğun çalışmayla sağladığı ek gelir veya evdeki bazı işleri üstlenmesiyle ebeveynlerin dışarıda çalışma imkânına katkıda bulunması, yaşamsal önemdedir. Çünkü bu ailelerde kazançların önemli bir miktarı ancak temel gıda maddeleri tüketimini karşılamaktadır. Yoksulluk arttıkça, çocuk emeği kullanımı da artmaktadır. Yoksulluk, erkenden emek gücüne katılımı getirmekte, çocukların bedensel ve zihinsel kapasiteleriyle uyumsuz işlerde erken yaşlarda çalışmalarına yol açmaktadır. Ayrıca, eğitim sürecinden geçmelerini engellemekte ya da kısıtlamaktadır. Vasıf kazanamadıklarından gelecekte ücretleri az olmakta ve bu durum bir kısır döngü oluşturmaktadır. Böylelikle gelecekte kendi kuracakları ailelerde de çocukların çalışmasıyla sağlanan ek gelire ihtiyaç duyulmaktadır.

⁶https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_774760.pdf Erişim tarihi: 06.11.2022

⁷ Çocuk işçiliğinin nedenleri konusunda yararlanılan kaynaklar: i) <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2154258> Erişim tarihi: 06.11.2022 ii) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9784> Erişim tarihi: 07.11.2022 iii) <https://evrimagaci.org/cocuk-isciler-ve-cocuk-hukuku-neden-cocuk-isciler-var-8711> Erişim tarihi: 10.11.2022

Ailede işsiz olan erişkin birey varsa, bu durum, çocukların aile kararıyla çalışma hayatına atılmasında önemli bir neden olmaktadır.

Marx *Kapital*'in 1. cildinde sefaletin, nüfus artışına yol açtığını belirtir. Yapılan çalışmalar da gelir ve eğitim düzeyi düşük ailelerin daha çok çocuk sahibi olduklarını göstermektedir. Ailelerin nüfusları arttıkça, çocukların eğitime katılımları düşmekte, işgücüne katılımları artmaktadır. Yoksul ailelerde, çocuklar gelir getirmenin aracıdır. Ayrıca ebeveynlerin gelecekteki "sosyal güvenlik araçları" da çocuklarıdır.

2) Kayıt dışı sektörün ve KOBİ'lerin ucuz emek gücü talebi: Çocuk işçiliği, kayıt dışı sektörde yoğunlaşmaktadır. Kayıt dışı sektörde çalışan iki büyük işçi grubu, kırdan kente göç etmiş proleterler ile çocuk işçilerdir. Kayıt dışı sektördeki çocuk işçilerin büyük çoğunluğu ise kırdan kente göç eden ve çoğunlukla varoşlarda yaşayan ailelerin ikinci kuşağına dâhildir. Kayıt dışı sektörde, mesleki eğitim yoktur, istihdam düzensizdir ve çocuklar yasa dışı işlerde kolaylıkla çalıştırılabilmektedir. Çocuk işçiliğinin ücretleri düşüktür, verilen işe itiraz ve örgütlenme devre dışıdır, fiziksel istismar olağandır.

Çocuk işçiliği özellikle hizmet sektöründe olmak üzere daha çok KOBİ'lerde yaygındır. Bunun nedenleri daha az vasıflı ve eğitilmiş emek gücüne olan talep, denetim yokluğunda düşük ücretle ve uzun süreler çalıştırmanın yaygın olduğu KOBİ'lerde çocuk emek gücünün patronlar için cazip olması ve sabit sermayesi düşük, teknolojisi geri olan küçük işletmelerde çocuk emeğinin kullanımının patronlar açısından avantaj yaratmasıdır. Daha büyük şirketler ise, fason üretim yoluyla küçük şirketlerdeki ve kayıt dışı sektördeki çocuk emek gücü sömürsüne katılmaktadır. İhracata yönelik üretim

yapan büyük işletmeler, iş yasalarından doğan yükümlülüklerden kaçabilmek ve üretim maliyetini minimize edebilmek amacıyla taşeron uygulamalarına başvurmaktadır. Bu yolla kayıt dışı sektördeki ucuz işgücünü oluşturan çocuk emeğinden faydalanmaktadırlar. Özellikle ihracata dönük üretim yapan endüstrilerde faaliyet gösteren işletmeler açısından çocuk emeğinin sömürüsü, dünya pazarlarında rekabet gücünü belirleyen en önemli faktörlerden biridir. 1980'lerden buyana az ve orta gelişkinlikteki kapitalist ülkelerde ihracata dönük üretim modeli içerisinde patronlar, işgücü maliyetini kısıp rekabet avantajı elde edebilmek için özellikle emek yoğun sektörlerde çocuk işçiliğine daha çok yönelmiştir.

Çocuk işçiler, patronlar açısından daha düşük maliyet ve daha az problem demektir. Çocukların emek güçleri ucuz olduğu kadar, çalışma sürecinde de uysaldırlar, daha az devamsızlık yapar, daha az kaytarırlar ve verilen tüm işleri yerine getirirler. İşten çıkarılmaları da erişkin işçilere göre daha kolaydır. Küçük atölyelerde, kâr marjını artırmanın etkili yolu çocuk işçi çalıştırmaktır. Kayıt dışı çıraklık, günümüzde mesleki eğitim olmaktan çıkarak, çocukları ucuz emek gücü olarak çalıştırmının kılıfı haline gelmiştir. Çocukların "çırak" olarak gösterilmesi ise, patronlara asgari yaş sınırına ilişkin yasal hükümleri ihlal edebilme olanağı vermektedir. Böylece, mevzuatın belirlediği yaş grubundan daha küçük çocukların istihdam edilmesi mümkün olabilmektedir.

Kayıt dışı sektör kapsamında sokak satıcıları, ayakkabı boyacıları ve otopark görevlileri olarak çalışan çocuklar da yer almaktadır. Bu çocuklar, günlük yaşamlarının önemli bir dilimini sokaklarda geçirmektedir.

3) Tarımsal üretimin nüfus artışına olan talebi: Az gelişmiş kapitalist ülkelerde, çocuk işçiliği kayıt dışı sektör yanı sıra tarım sektöründe yoğunlaşmaktadır. Tarımda belirgin masraf oluşturmada çocukların üretime katılmaları, ailelerin ürün ve dolayısıyla gelir miktarını artırmaktadır. Tarımsal üretimde, geleneksel becerilerin kuşaklar arası aktarımı, çocukların çalışmalara katılımıyla gerçekleşmektedir.

Öte yandan az gelişmiş kapitalist ülkelerdeki kapitalistleşme süreciyle birlikte kırsaldan kentlere göç eden bir artı-nüfus bulunmakta, kentlerde tümüyle soğrulamayan bir işsiz ordusu oluşmaktadır. Kentleşme süreciyle birlikte gelişen işsizlik, çocuk emeğinin istihdamına yönelik bir eğilimi de beraberinde getirmektedir.

Bu noktada emperyalist hiyerarşinin üst kesimindeki gelişmiş kapitalist ülkelerin, ucuz emek gücü talebini bağımlı ve az gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfına ve çocuk işçilerine, kendi sınırları içerisindeyse azınlıklara ve göçmen işçilere yönelttiğini hatırlamak gerekmektedir.

4) Eğitim politikalarındaki sorunlar: Eğitime devletlerin ayırdığı kaynağın düşük oluşu, okulların yerel nüfusa oranla yetersizliği, eğitim hakkının metalaştırılması (paralı eğitim) gibi nedenlerle eğitim sisteminin dışına çıkan çocuklar, çalışma hayatına itilmektedir. Okuldan kopuş ile iş hayatına

giriş arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Ebeveynlerin eğitime dönük olumsuz görüşlere sahip olması, eğitimin işgücü piyasası için vasıf kazandırır nitelikte görülmemesi, kültürel değerlerinde çocukların çalıştırılmasını sorumluluk ile disiplin kazanma süreci olarak görmeleri de çocukların çalışma hayatına katılmasını teşvik etmektedir.

Türkiye özelinde ise 2012 yılında yasalaşan 4+4+4 yasası ile zorunlu ilköğretim yaşı 6-13 yaş aralığına çekilmiştir. Bu durumda ortaokulun bitiş yaşı, aynı zamanda çocuk işçiliğinin yaygınlaşma yaşını fiilen 13'e düşürmüştür.⁸

5) Çocuk işçiliğine dönük yasal yaptırımların yokluğu, yetersizliği ve denetimsizlik: Çocuk işçiliğine ket vuracak yasal yaptırımlar ve denetimlerin yokluğu, çocuk işçiliğini teşvik etmektedir. Ayrıca çocukların en çok çalıştığı yerler olan küçük işletmeler, ev hizmeti, tarım hizmeti ve sokak işleri, iş kanunu dışında kalmaktadır.

Dünyada çocuk işçiliğinin durumu⁹

Tahminlere göre 2020'nin başlarında dünyada 63 milyonu kız, 97 milyonu erkek olmak üzere toplamda 160 milyon çocuğun emeği, çalışma yaşamında kullanılmaktadır. Son dört yılda 8,4 milyon çocuk daha çalışma hayatına girmiş bulunuyor. 160 milyon çocuk işçi, oransal olarak dünyadaki çocukların yaklaşık 1/10'una karşılık gelmektedir.

Toplam çocuk emeğinin yaklaşık yarısı çocukların sağlığını, güvenliğini ve moral gelişmesini tehlikeye atacak işlerden

⁸ <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/> Erişim tarihi: 10.11.2022

⁹ Veriler için kaynak: Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward, 10 Haziran 2021

oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle 79 milyon çocuk, tehlikeli işlerde çalışmaktadır. 5-17 yaş arasında tehlikeli işlerde çalışan çocuk sayısına, 2016'dan 2021 Haziran'ına kadarki dönemde 6,5 milyon çocuk eklenmiş bulunuyor. Dünyadaki çocuk emeği kullanımının çoğunluğu ise Sahra-altı Afrika bölgesinde yoğunlaşmaktadır.

Afrika'da 92 milyon çocuk, yani her beş çocuktan biri çocuk işçidir. Asya-Pasifik bölgesinde çocukların yüzde 5,6'lık bir oranını oluşturan 49 milyon çocuk, çocuk işçidir. 8,3 milyon çocuk işçi Amerika kıtalarında, 8,3 milyon çocuk işçi Avrupa ve Orta Asya'da, 2,4 milyon uysa Arap ülkelerinde bulunuyor.

Çocuk işçilerin oranı erkek çocuklarda, kız çocuklara oranla daha fazladır. Kırsal bölgelerdeki çocuk işçiliği, şehirlerdeki çocuk işçiliğin neredeyse 3 katı fazla yaygınlığa sahiptir. Dünyadaki çocuk işçiliğin yüzde 70'i tarımda (112 milyon çocuk), yüzde 19,7'si hizmetler sektöründe (31,4 milyon çocuk), yüzde 10,3'üyse sanayide (16,5 milyon çocuk) bulunmaktadır.

Çocuk işçilerin yüzde 48'i 5-11 yaş grubunda, yüzde 28'i 12-14 yaş grubunda ve yüzde 25'i de 15-17 yaş grubunda bulunuyor. 5-11 yaş arasındaki çocuk işçilerin $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası, tarımda çalışmaktadır. Çocuk işçilerin yüzde 72'si ailesi için ve öncelikle tarımda ya da ailenin küçük işletmesinde çalışıyor.

5-11 yaş arasındaki çocuk işçilerin yüzde 25'inden fazlası, 12-14 yaş arasındaki çocuk işçilerin ise 1/3'ünden fazlası, okula gitmemektedir. Kapitalist toplumsal sistemde, örneğin bilgi ve teknolojiye ilerlemeler yaşanırken (bu alanda emperyalist dünya sisteminde ülkeler arasında eşitsiz gelişim olduğunu unutmamak gerekir), dünya çocuklarının önemli bir bölümü emek gücüne katılıp, eğitim olanağından mahrum kalmaktadır. Biz bu durumu, üretici güçlerin çok boyutlu ve karşıt eğilimler barındıran gelişimi olarak adlandırıyoruz.

Çocuk işçiliğinin az gelişmiş kapitalist ülkelerin bir sorunu olduğu doğru olsa da ileri kapitalist ülkelerde de çocuk emeği kullanımı sürmektedir. Örneğin ABD'de pek çok çocuk tarımsal üretimde çalışmakta olup, bunların büyük bölümü göçmen ailelere mensuptur.

Türkiye'de çocuk işçiliği¹⁰

Öncelikle çocuk istihdamına ait verilerin tam olarak güvenilir olmadığı belirtilmelidir. Sözelimi kayıt dışı sektörde çalışan çocuklar, istatistiksel verilere dahil olmamaktadır. Örneğin çalışan her 10 çocuktan 8'i kayıt dışı çalıştırılıyor.¹¹ Okula giden çocukların sayısı 2019 yılında 680 binken, yaklaşık 400 bin çocuk okul dışında bulunuyor ve bu çocukların önemli bir bölümü kayıt dışı olarak çalıştırılıyor.¹²

¹⁰ Bu başlık altındaki sayısal veriler için temel kaynak; <https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm> Erişim tarihi: 08.11.2022

¹¹ <https://haber.sol.org.tr/haber/20-yas-duzenlemesinin-gorunmeyen-yuzu-cocuk-isci-gercegi-817> Erişim tarihi: 09.11.2022

¹² <https://haber.sol.org.tr/haber/bu-duzenden-cocuklara-dusen-cocuk-isci-ordusu-buyuyor-cocuk-isci-cinayetleri-katlaniyor-6811> Erişim tarihi: 09.11.2022

Kayıt dışı olarak çalışan çocukların önemli bir bölümünü, sığınmacı ailelerin çocukları oluşturuyor. Türkiye’de 6 milyon göçmen ve mülteci olduğu tahmin ediliyor. Göçmen ve mülteci çocukları, tarım, sanayi, inşaat, ticaret gibi işkollarında günübirlik ve güvencesiz şekilde işgücü piyasasına dâhil oluyor. Bu da patronlar açısından, ücret pazarlığı imkânı olmayan, ücret ödemelerini eksik yatırılabileceği ya da geciktirebileceği, hakkını aradığında şiddet uygulayabileceği, zorla çalıştırabileceği ek bir çocuk işçi kitlesi anlamına gelmektedir.¹³ Suriyeli mültecilerin yaklaşık 1 milyonu ilkokul çağındaki çocuklardan oluşuyor ve bunların sadece ¼’ü okula gidebiliyor. Okula gidemeyen çocukların önemli bir bölümü, çocuk işçiler ordusuna katılıyor.

İstihdam içinde değerlendirilmeyen ev işlerinde çalışan çocukların sayısı ise 1999 yılında 4 milyon 447 bin iken, 2006 yılında bu sayı 6 milyon 540 bine ulaşmıştır. 2012 yılı için ise bu rakam yaklaşık 1 milyon kişi artarak 7 milyon 503 bine yükselmiştir.¹⁴

Aslında yapılan araştırmalarda Türkiye’deki çocuk işçi sayısının 2 milyonun üzerinde olduğu belirtiliyor. İstatistiklerde, sayısı 1,5 milyonu bulan çırak, stajyer ve meslek eğitimi gören öğrenciler, çocuk işçiliğinin ana gövdeleri yer almıyor. Öte yandan çocuk işgücü anketleri, Türkiye’de mevsimsel olarak, çocuk işçiliğinin en az olduğu ekim ile aralık aylarında yapılıyor, bu da çocuk işçiliğinin gerçek boyutlarını gizliyor. Bunlar göz önüne alındığında, bugün

¹³ <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en> Erişim tarihi: 10.11.2022

¹⁴ <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/> Erişim tarihi: 10.11.2022

Türkiye’de en az 2 milyon (yaz aylarında 4 milyon civarı) çocuk işçi olduğu görülmektedir.¹⁵

TÜİK tarafından 2019 yılının sonlarında yapılan "Çocuk İşgücü Araştırması" sonuçlarına göre ise, Türkiye’de bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bin kişidir. 5-17 yaş grubunda çalışan çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içindeki payı yüzde 4,4’tür (bkz; görsel-1). Bu “resmi” veriler, gerçek sayının ve oranın çok altında bulunuyor.

Çalışan çocukların yüzde 79,7'sini 15-17 yaş grubundakiler oluştururken, yüzde 15,9'unu 12-14 yaş grubundakiler, yüzde

¹⁵ <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en> Erişim tarihi: 10.11.2022

4,4'ünü ise 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Eğitim sistemine katılım, çocuk işçiliğini azaltıyor.

Çalışan çocukların yüzde 34,3'ü eğitime devam etmemektedir. Çalışan çocukların çalışma nedenleri şöyledir:

- Yüzde 35,9 ile "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak"
- Yüzde 34,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak"
- Yüzde 23,2 ile "hane halkı gelirine katkıda bulunmak"
- Yüzde 6,4'ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" amacıyla çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Aslında bu nedenleri büyük oranda üst-belirleyenin hane halkının ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmak olduğu görülmelidir. Başka bir deyişle çocuk işçiliğine yol açan en önemli faktör yoksulluk ve çocuk emeğine ailenin duyduğu ihtiyaçtır.

Çalışan çocukların yüzde 30,8'i tarım, yüzde 23,7'si sanayi, yüzde 45,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64'ü tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51'i hizmet sektöründedir. Daha önce belirttiğimiz gibi, çocuk işçiliği özellikle hizmet sektöründe olmak üzere kayıt dışı sektör ile KOBİ'lerde yaygındır. Ayrıca çocuk işçiliğin en kötü biçimleri arasında sayılan tarım, Türkiye'de ücretli ve ücretsiz aile işçisi çocuk işçiliğin en yoğun olduğu sektör durumundadır.

Çalışan çocukların yüzde 66,0'ı düzenli işyerinde, yüzde 30,4'ü tarla-bahçede, yüzde 3,0'ı seyyar/sabit olmayan işyeri veya pazar yerinde, yüzde 0,5'i ise evde çalışmaktadır.

Çocuk işçiliğinin bir biçimi de çıraklık ve stajyerliktir. Bu çocuklar organize sanayide ve fabrikalarda uzun çalışma

saatleri boyunca, çok düşük ücretlerle çalıştırılmaktalar. Çalışma sürelerinin bir kısmı teorik eğitime ayrılan çıraklar ‘öğrenci’ sayılmakta, MEB’in belirlediği işkollarında çıraklık sözleşmesi yapılarak ucuza çalışmaktadır. Stajyer çocuk işçilerin ise notunun yarısını patronlar verdiği için, koşullara boyun eğmekte. Öte yandan meslek okulları günümüzde sanayinin fason işletmeleri haline gelmiş bulunuyor.¹⁶ Koç’un “meslek lisesi memleket meselesi”dir sözü, kendileri için bu liselerin “eğitim” sürecinde olduğu kadar, sonrasında da ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Özel meslek liselerine son yıllarda giden öğrenci sayısında ise astronomik artışlar yaşanıyor; buna zemini 4+4+4 eğitim sistemi sağlıyor.

2013 TÜİK verilerine göre, okula devam etmeyen çocuklar için haftalık ortalama fiili çalışma süresi 54,3 saattir. Oysa 4857 sayılı iş kanunun 71. maddesine göre; temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz haftada kırk iki saate kadar artırılabilir.¹⁷

¹⁶ <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en> Erişim tarihi: 10.11.2022

¹⁷ <https://evrimagaci.org/cocuk-isciler-ve-cocuk-hukuku-neden-cocuk-isciler-var-8711> Erişim tarihi: 10.11.2022

Ücretli ya da yevmiyeli olarak çalışan çocukların;

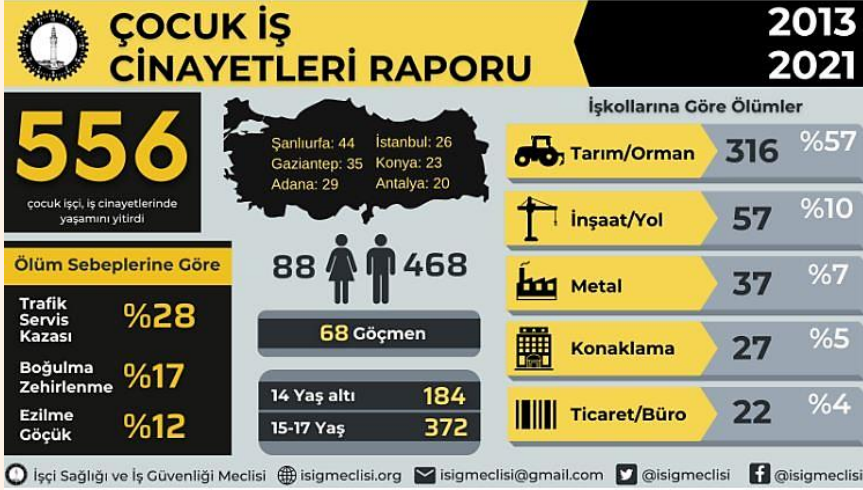
- Yüzde 3,4'ü sakatlanma ve yaralanma yaşamıştır
- Yüzde 34'ü aşırı yorulmaktadır
- 3'te 1'ine işyerinde yemek verilmemektedir
- Yüzde 36'sının haftalık izni yok
- Yıllık ücretli izin yüzde 89 için yoktur
- Mesleki eğitim için çalışanların oranı yüzde 21,7 seviyesindedir.¹⁸

Çalışma ortamında sağlığı olumsuz etkileyen faktörlere bakalım... Çalışan çocukların yüzde 12,9'unun aşırı sıcak/soğuk ya da aşırı nemli/nemsiz bir ortamda çalıştığı görülüyor. Yüzde 10,8'inin kimyasal madde, toz duman veya zararlı gazlara maruz kaldığı anlaşıyor. Çalışan çocukların yüzde 10,1'i zor duruş şekli/hareketle çalışıyor veya ağır yük taşıyor. Yüzde 10'u ise gürültü veya şiddetli sarsıntıya maruz kalıyor. Çalışan çocukların yüzde 6,4'ünün çalıştığı ortamda kaza riski ile karşı karşıya kaldığı, yüzde 4,6'sının ise çalıştığı işyerinde göz yorgunluğu veya görsel odaklanma konusunda risk altında olduğu belirlenmiş bulunuyor.¹⁹

Peki iş cinayetleri?.. İSİG Meclisi'nin araştırmasına göre 2013-2021 yılları arasında en az 556 çocuk işçi çalışırken hayatını kaybetmiş durumda... (bkz; görsel-2).

¹⁸ <https://disk.org.tr/2015/04/disk-ar-turkiyede-cocuk-isciligi-gercegi-raporu-2015/> Erişim tarihi: 10.11.2022

¹⁹ <https://haber.sol.org.tr/haber/bu-duzenden-cocuklara-dusen-cocuk-isci-ordusu-buyuyor-cocuk-isci-cinayetleri-katlaniyor-6811> Erişim tarihi: 09.11.2022

Yazdıklarımızdan özetle şu sonuç çıkıyor; Türkiye’de kapitalist üretim ilişkileri, çocuk işçilere acımasız koşullar dayatıyor.

Sonuç: Çocuk işçiliğiyle mücadele nasıl olmalı?..

ILO’nun Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadele Programı (2021-2025) adlı belgede mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan çocuklara ilişkin şunlar yazıyor:

“Mevsimlik tarım işçilerinin çocukları ekonomik ve sosyal nedenlerden ötürü, 4-7 ay süre ile seyahat eden ebeveynlerine katılmakta, ailelerinin geçimlerine katkıda bulunmak için yaşlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılmaktadırlar. Çoğunlukla temel altyapıdan yoksun geçici yerleşim alanlarında ve asgari standartların altındaki koşullarda yaşayan ailelerin çocukları okula düzenli devam edememekte, eğitimden geride kalmakta, okul terk riski ile karşılaşmaktadırlar. Tarımda kullanılan makine ve ekipmanın tehlikeleri, pestisitlere maruz kalma, uzun çalışma saatleri, iklim koşullarına (sıcak ve soğuk) maruz kalma, ağır yük kaldırma/taşıma, fiziksel zorlanma, izole ortamlarda çalışma gibi durumlar olumsuz barınma koşulları ile birleştiğinde

çocuklarda yaşamları boyunca sürececek kronik sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.”²⁰

Bu belgeden mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuk işçilerin koşullarının ne kadar sağlıksız olduğunu bir kez daha görüyoruz. Fakat ILO’nun sadece mevsimlik tarım işlerindeki çocuk işçiliğini öncelikli bir sorun olarak değerlendirdiğinin ve Avrupa Birliği’nin de desteklediği bir mücadele programı/projesi yürüttüğünün, bunun “komşular alışverişte görsün”den öteye bir anlamı olmadığının altını çizmek gerekiyor. Oysa çocuk işçiliği bir bütün olarak ele alınmalı ve 18 yaşına kadar tüm çocukların çalışması yasaklanmalıdır. İşsizliği azaltmak mı istiyorsunuz?.. İşsizler, çocuk işçilerin yaptığı işlerde istihdam edilsin!.. Bu taleplerin Türkiye kapitalist toplumsal sistemi içerisinde karşılanması ise mümkün değildir.

Karl Popper’in aşama aşama ilerlemeyi, parça parça düzeltmeleri öngören pragmatik parça-pençik toplum mühendisliği (piece-meal social engineering), kapitalist toplumsal sistem içerisinde sorunlara liberal bir çözüm yolunu anlatır. Bize göre toplumsal ilişkiler bir açık sistem oluşturduğundan ve sorunlar, toplumsal sistemin bütünlüğü içerisinde süreçlerin, eğilimlerin ve etkileşimlerin bileşkesiyle oluştuğundan, toplumsal ilişkilerin farklı bir iktisadi temelin belirleyiciliğinde yeni bir düzlemde kurulması gerçekleşmeden, basit çözümleri varmış gibi görünen küçük ölçekli birçok sorun dahi çözülememektedir. Örneğin ILO’nun bahsettiğimiz mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklara dönük projesinde, çocuklara, ailelerine ve tarımsal üretimde

²⁰https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_774760.pdf Erişim tarihi: 06.11.2022

işçi çalıştıran toprak sahiplerine eğitim verilmesi, çocuklara eğitim materyali, giysi verilmesi ve beslenme desteği sağlanması, yine çocukların sportif, sanatsal ve kültürel faaliyetlerden faydalandırılması gibi unsurlara yer verilmektedir. Bu çabaların, mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar için en fazla palyatif (geçici bir yatışma sağlayan) bir etkisi olacağı, kalıcı, köklü (radikal) ve bütüncül bir çözümü temsil etmediği açıktır.

Başka bir çocuk işçiliğiyle “mücadele” örneğine, UNICEF’in çalışmalarına bakalım:

“Çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarımız, 5 temel bileşene dayanmaktadır:

- Çocuk işçi olarak çalıştığı veya risk altında olduğu belirlenen Türk vatandaşı veya sığınmacı çocuklar ve ailelerinin çocuk koruma, sosyal koruma, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini artırmak;
- Mesleki Teknik Eğitim ve çıraklık programlarının kapasitelerini güçlendirerek örgün eğitim yoluyla mesleki beceri kazanımı ve nitelikli istihdama geçişi artırmak;
- Ulusal düzeyde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasından ve faaliyetlerin koordinasyonundan sorumlu kurumların kapasitelerinin güçlenmesine katkıda bulunmak;
- Çocuk işçiliğini normalleştiren ve süreklilik kazandıran düşünce ve toplumsal ön kabulleri değiştirmek ve
- Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik politika savunu çalışmalarının ve sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi amacıyla bilgi ve kanıt üretmek.”²¹

Çocuk işçiliğinin nedenlerine değinmiştik. Bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına, çocuk işçiliğinin oluşumunun

21

<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi> Erişim tarihi: 09.11.2022

önlenmesine yönelik tavır alamayacak olan UNICEF de ILO gibi zevahiri kurtarma derdinde...

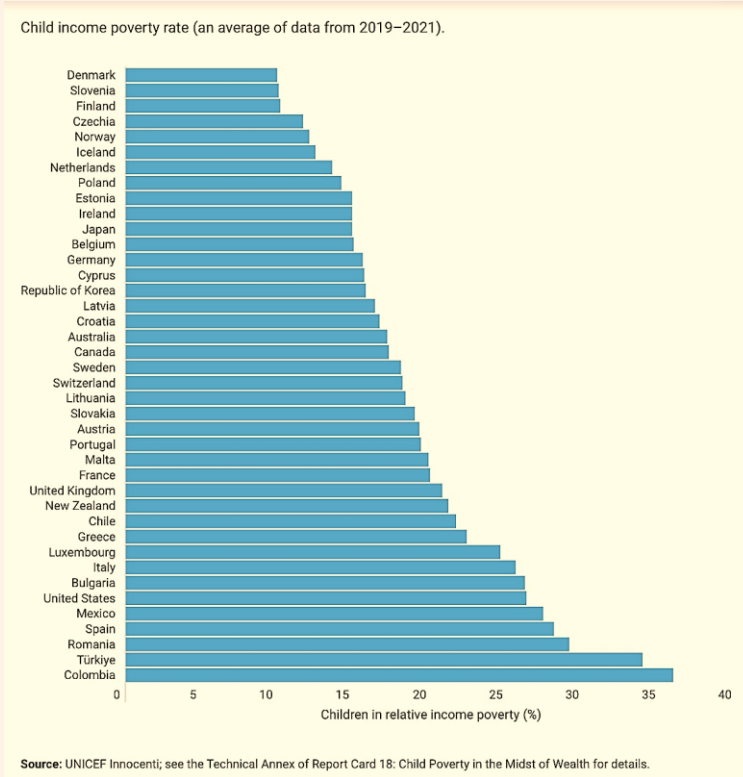
Bize göre, çocukların eğitim süreci, üretim süreçleriyle uyumlu hale getirilmeli ve eğitimleri boyunca öğrenciler yalnızca üretim işlemlerini tanımak amacıyla belirli pratiklerde bulunmalıdır. Öğrencilerin üretime katılması, örneğin “çıraklık”, “stajyerlik” adları altında işgücü olarak kullanılmaları amaçlı olmamalı, eğitimlerinin nitelikli ve yeterli olması açısından sağlanmalıdır.

Hükümetlerin çocuk işçiliği konusunda tek yaptığı, bazı sınırlı yasaklayıcı hukuksal düzenlemelerin getirilmesidir. Aslında bu düzenlemelerle 18 yaşın altındaki çocukların çalıştırılabilmesinin yasal zemini oluşturuluyor. Bir de kapitalist devletler, çıraklık ve stajyerlik gibi konulara meşruiyet kazandıran mevzuatı yürürlüğe koyuyor. Yapmadıkları da var elbette; denetimler, kayıt dışı sektörle mücadele gibi...

Çocuk işçiliğinin kökünün kazınması için, kâr amaçlı üretimin yerine planlı, bilimsel, kamucu bir üretim sisteminin kurulması, refah içinde yaşanılan bir toplumsal ilişkiler sisteminin oluşturulması ve çocukların haklarını güvence altına alan yasal/anayasal düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bu toplumda, büyük ya da küçük ölçekli, radikal ya da reformist birçok toplum mühendisliği örnekleri uygulanacak ve bunlar arasında çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması da yer alacaktır.

[Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu, MESEM’ler ve Sığınmacı Çocuk İşçiler]

Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)’ye göre çocuklar, ailelerinin harcanabilir geliri yaşanan ülkedeki aile gelirlerinin medyan (ortanca) değerinin yüzde 50’sinden az olan hanelerde yaşadıkları zaman yoksul olarak tanımlanmaktadır. Yaşları 18’in altında olan herkes çocuktur ve diğer hane halkı üyeleri tarafından kazanılan geliri paylaşıyor olarak kabul edilirler.

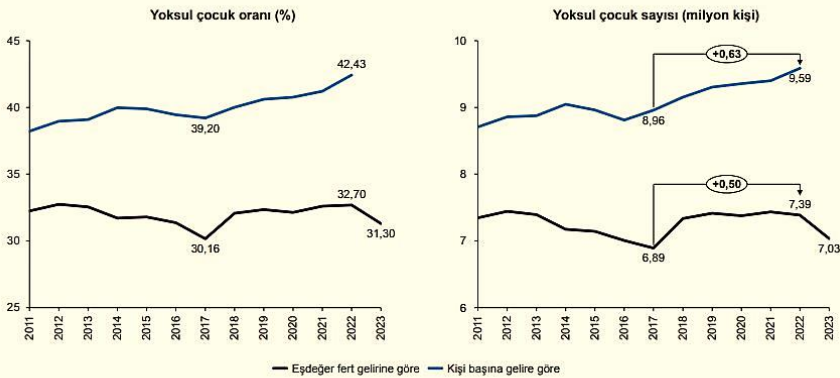
Türkiye çocuk yoksulluğunda AB ve OECD ülkeleri içerisinde Kolombiya’dan sonra 2. sırada yer almaktadır.

OECD verilerine göre;

- Türkiye’de şiddetli yoksulluk içinde 6,5 milyon çocuk bulunmaktadır.
- Türkiye’de her beş çocuktan biri yeterli ve besleyici gıdaya erişememektedir.
- Türkiye’de her dört çocuktan biri okula aç gitmektedir.
- Türkiye’de çocukların yüzde 25’i yoksulluk içinde bulunmaktadır (UNICEF’e göre bu oran yüzde 33,8).

TÜİK, yoksul çocuk sayısı hesabında eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 60’ını yoksulluk eşiği olarak kullanmaktadır. Buna göre 2022 yılında, 0- 17 yaş grubunda 7,03 milyon yoksul çocuk bulunmaktadır ve bu sayının aynı yaş grubundaki toplam çocuk sayısına oranı olan yoksul çocuk oranı yüzde 31,3’tür. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)’a göre, yoksulluk eşiği hesabında eşdeğer fert geliri değil de kişi başına gelir kullanıldığında yoksul çocuk sayısı 2022’de 9,59 milyon düzeyinde olup, tüm çocuklar arasındaki oranı yüzde 42,4’tür.

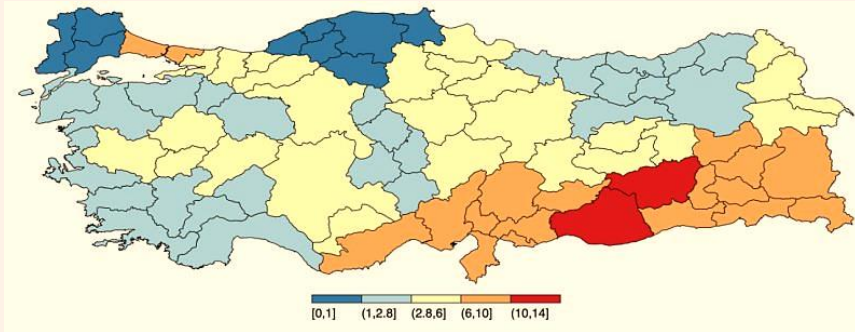
Şekil 1. Türkiye’de yoksul* çocuk (0-17 yaş) sayısı ve oranının gelişimi

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları. * Yoksulluk eşiği olarak kişi ve eşdeğer fert başına kullanılabilir medyan gelirin yüzde 60’ı kullanılmıştır.

TÜİK'e ve TEPAV'a göre Türkiye'deki yoksul çocuk oranı ve sayısı

Türkiye'de 2022 yılında yoksul çocukların illere dağılımına bakıldığında, yoksul çocukların yüzde 28,4'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, yüzde 13,1'i ise Şanlıurfa ve Diyarbakır'da yaşamaktadır. Mersin'den başlayıp, Hakkâri'ye uzanan bölgede yoksul çocuklar yoğunlaşmakta olup, 6 Şubat 2023 depremleriyle birlikte bu bölgede yoksulluk daha da derinleşmiştir. Kürtlerin ağırlıklı olarak yaşadığı illerde, ortalama kişi başı gelir düşük olduğundan, çocuk yoksulluğu da buralarda yoğunlaşmaktadır. Elbette Kürtler arasında da sınıf ayrımı bulunmaktadır ve Kürt çocukları arasında varlıklı olanlar da vardır.

Türkiye'de yoksul çocukların yüzdelik dağılımı: Yoksul çocuklar, Mersin'den başlayıp, Van-Hakkâri'ye uzanan bölgede ve İstanbul'da yoğunlaşmaktadır.

Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı'nın açıklamasına göre, yoksul olduklarından 2,2 milyon aileye çocuk yardımı olarak aylık 350 TL ile 650 TL arasında ödeme yapılıyor ve bu ailelere mensup 5,4 milyon çocuk var. TÜİK verilerine göre Türkiye'de 22 milyon 206 bin çocuk olduğundan, her 4 çocuktan 1'inin yoksulluk yardımı aldığı söylenebiliyor. "Ailesinin yanında bakımı sağlanamayan ve yaşamlarını en

düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken ailelerin çocukları” için yapılan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED)’ten yararlanan çocuk sayıları ise şöyle:

- 2018: 122 bin 489
- 2019: 129 bin 422
- 2020: 129 bin 422
- 2021: 140 bin 275
- 2022: 157 bin 248
- 2023: 164 bin 995
- 2024: 171 bin 895 (İlk 7 ay)

Yapılan araştırmalarda gözlendiği üzere, çocukluğunda yoksul olanların, yani işçi sınıfının birçok kesiminin, yoksul köylülerin ve işsizlerin çocuklarının, yetişkin olduklarında bir işte çalışma ihtimalleri azalmakta, gelirleri düşük olmakta ve sağlık durumları ortalamanın altında kalmaktadır. Yoksulluk, kuşaklar arası aktarılmakta ve var olmaktadır. Kapitalizm koşulları altında yoksulun oğlu/kızı, büyük ihtimalle ve büyük oranda yoksul olacaktır.

Çocuk yoksulluğunun nedeni kapitalist sistem içerisinde insanların gelir ve servetlerindeki eşitsizliktir. Başka bir ifadeyle, sınıfsal eşitsizlik ve sömürüdür. Yoksulluk ve çocuk yoksulluğu, kapitalizmin “mütemmim cüz”üdür (ayrılmaz parçasıdır). Yoksulluk, bir "kader" değildir. Yok edilebilir olduğunu yaşamış sosyalizm deneyimleri göstermiştir. Ailelerin ve çocukların yoksulluğunu ortadan kaldırmak için önce sosyalist bir ülke kurmaya niyet etmek gerekir. Bu, Kürt

yoksulları için de geçerlidir. Yoksulluğa karşı mücadelenin gerçekçi ve devrimci biçimi, sosyalizm mücadelesidir.

MESEM'ler (Mesleki Eğitim Merkezleri)

Ülkemizde gün de en az 5 işçi önlenebilir olduğu halde önlemler alınmadığından iş cinayetinden ölüyor. Bu ölümlere patronlar ve devlet kurumları “kaza” diyor, oysa teknik düzenlemelerle ve önlemlerle hepsi önlenebilir. İş cinayetleri ve yaralanmalar kapitalist devlet tarafından dikkate alınmıyor ve patronlar ne denetleniyor ne de onlara bir yaptırım uygulanıyor. MESEM'lerde ise işçi çocuklar ölüyor. Son 1 yıl içinde Arda Tonbul, Ulaş Dumlu, Zekai Dikici, Ömer Çakar, Ömer Girgin, Murat Can Eryılmaz, Erol Can Yavuz, Alperen Enes Ural ve Eren Dağ, MESEM'lerde çocuk işçi olarak çalıştırılırken, ölüme gönderilen çocuklar.

Çocuk işçiler MESEM'ler dışında da var. Fakat MESEM'ler çocuk işçiliğine uydurulmuş yasal bir kılıf. MESEM'lerdeki öğrenci/çocuk işçi sayısı 1 milyon.405 bin düzeyinde. MESEM'lere kayıtlı öğrenci sayısında yüzde 784'lük bir artış olması, patronların ucuz işgücüne duydukları iştahın bir sonucu.

MESEM'ler şöyle tanıtılmaktadır:

- Mesleki eğitim merkezleri, ülkemizin meslek sahibi insan ihtiyacını karşılayabilmek adına çalışmalarını sürdürmektedir.
- Çıraklık eğitiminin örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınması ile ekonomimizin temel yapı taşı olan işletmelerin çırak ihtiyacının karşılanması ve çırak öğrencilerimizin ahilik kültüründen gelen usta çırak ilişkisiyle mesleklerini işbaşında öğrenmeleri amaçlanmıştır.

- Mesleki eğitim merkezi öğrencileri haftada 1 gün okulda teorik eğitim, 4 gün işletmelerde pratik eğitim alır.
- Ortaokulu bitirenlere zorunlu lise eğitimini mesleki eğitim merkezlerinde tamamlayabilme fırsatı,
- 9. sınıftan itibaren iş kazaları, meslek hastalıklarına karşı sigorta,
- 9, 10 ve 11. sınıf öğrencilerine asgari ücretin en az yüzde 30'u,
- 12. sınıftaki kalfalara asgari ücretin en az yarısı kadar maaş imkânı,
- Ustalık belgesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi diploması ve kendi iş yerini açma fırsatı sunulur.

Peki, gerçekte durum nedir?

- *MESEM çıraklık eğitimi değil, çocukların her türlü işte doğrudan çalıştırılmasıdır, çocuk işçiliğidir.*
- *MESEM'lerde çocukları/gençleri hayata hazırlayan temel bilgiler, bilim, beceri, duyarlılık ve yeterliliklerin geliştirilmesi yoktur.*
- *MESEM'lerdeki uygulama eğitim değildir. Çocuk ve gençler adına öğrenci denilse de işletmelerin işçisi olarak çalıştırılıp, ucuz işgücü olarak kullanılmaktadır.*

- *14 yaşındaki çocukları bir işyerinde çalıştırmak eğitim değil, kendini geliştirme ve gerçekleştirme hakkının çiğnenmesidir. Çocuklar, bilimsel eğitimlerden yoksun kalmakta, yaşlıları ile oyun oynayamamakta, kültürel etkinliklere katılamamaktadır.*
- *MESEM'lerde çocuklara devlet tarafından ödenen ücretin bir kısmı, bazı patronlar tarafından istenilmektedir.*
- *Ustalar ve patronlar tarafından çocuk işçilere mobbing uygulanmaktadır.*
- *Yoğun mesaiyle ve tatil yapamadan cumartesi günü dâhil çalışılmaktadır.*
- *İşçi sağlığı ve güvenliği önlemleri olmadan, gözetimsiz bir şekilde her türlü tehlikeli ve çocukların çalıştırılmaları yasak olan işlerde çocuklar çalıştırılmaktadır.*

“Eğitimle birleştirilmediği sürece hiçbir ebeveynin ve patronun çocuk emeğini kullanmasına izin verilmemesi gerekir” (Marx). Sosyalist Türkiye’de 12 yıl örgün eğitim zorunlu kılınacak, eşit, parasız ve bilimsel eğitim her çocuğun hakkı olarak topluma sunulacaktır. Çocuklara zihinsel eğitim, bedensel eğitim ve teknolojik eğitim birlikte verilecek, Sosyalist Eğitim Bakanlığı, çocuk ve gençlerin her türlü temel bilgi, bilim, beceri, duyarlılık ve yeterliliklerinin kazandırılmasını sağlayacaktır. Çocukların eğitimlerinin bir bileşeni olarak uygulamalı eğitim, üretim süreçleri içerisinde eğitim amaçlı olarak bir yere sahip olacaktır. Çocukların fiziksel, sosyal, zihinsel ve psikolojik açıdan gelişebilmeleri için MESEM adı altında yürütülen çocuk işçiliğine ve her türlü çocuk işçiliğine son verilecektir. Bugünden bunun için mücadele verilmelidir. Çocuk işçiliğine karşı yürütülen mücadele, sosyalizm mücadelesinin bileşenidir.

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar arasında çocuk işçiliği

Çocuk emeği sömürüsü ve çocuk işçiliği, Türkiye kapitalizminin yerleşik bir politikası ve uygulamasıdır. Türkiye’de en az 2 milyon (yaz aylarında tarımda çalışan çocuk işçilerle 4 milyon civarı) çocuk işçi bulunmaktadır. Bunlardan kayıt dışı olarak çalışan çocukların önemli bir bölümünü, sığınmacı ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Çocuk emeği sömürüsü ve çocuk işçiliği Türkiye'deki Suriyeli mülteciler arasında oldukça yaygın durumdadır. Türkiye’de 6 milyon göçmen ve mülteci olduğu tahmin edilmektedir. Göçmen ve mülteci çocukları, tarım, sanayi, inşaat, ticaret gibi işkollarında günübirlik ve güvencesiz şekilde işgücü piyasasına dâhil olmaktadır. Bu da patronlar açısından, ücret pazarlığı imkânı olmayan, ücret ödemelerini eksik yatırılabileceği ya da geciktirebileceği, hakkını aradığında şiddet uygulayabileceği, zorla çalıştırabileceği ek bir çocuk işçi kitlesi anlamına gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların yaklaşık 1 milyonu ilkokul çağındaki çocuklardan oluşmaktadır ve bunların sadece 4’te 1’i okula gidebilmektedir. Okula gidemeyen çocukların önemli bir bölümü, çocuk işçiler ordusuna katılmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar, eğitime erişim ve kayıt dışı sektörde çalışma gibi konularda, Türkiye vatandaşlarına kıyasla daha kötü durumdadır. Suriyeli sığınmacı emekçilerin çoğu kayıt dışı işgücü piyasasında, genellikle düşük ücretlerle ve halkımız tarafından istenmeyen işlerde çalışmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların yarısından fazlasının 18 yaşın altında olduğu düşünüldüğünde, çok sayıda sığınmacı çocuk işgücüne katılmaya sürüklenmektedir.

Suriyeli sığınmacı çocuklar, OECD ülkeleri arasında en yüksek kayıt dışı ekonomilerden ve çocuk yoksulluğu

oranlarından birine sahip olan ülkemizde yaşamaktadır. Çocuk işçiliğinin sığınmacılar arasında da en temel nedeni ailelerdeki yoksulluktur. Suriyeli sığınmacılar arasında çocuk işçiliği genellikle geçim derdinden kaynaklanmaktadır.

Peki, Suriyeli sığınmacılar, neden kayıt dışı çalıştırılıyor?.. Suriyeli işçiler, kendileri için çalışma iznine başvuramıyor. Bir Suriyeli emekçinin kayıtlı çalışması için patronun başvuru yapması gerekiyor ve bu durumda asgari ücret vermek zorunda kalıyor. Patron sınıfı, asgari ücretten daha düşük ücretlerle sığınmacıları çalıştırmak için, onları kayıt dışı çalıştırıyor. Ayrıca, bir iş yerinde faaliyet gösteren geçici koruma statüsündeki işçilerin sayısının, toplam çalışan sayısının yüzde 10'unu geçmemesi gerekiyor. Oysa patronların Suriyeli işçileri çalıştırdıkları sektörlerde en yoğun işçi grubu onlar. Yani patron sınıfının amacı, maliyetleri en yüksek derecede kırmak, en düşük ücretlerle sığınmacıları kullanmak oluyor. Siyasi iktidar, Suriyelilerin kayıt dışı çalıştırılmasına göz yumuyor, tıpkı toplamda 8 milyon üzerinde kayıt dışı işçi çalıştıran patronlara göz yumduğu gibi. Bu sayede devlet, patron sınıfının ihtiyaç duyduğu ucuz ve sömürülebilir iş gücünü onlara sunmuş oluyor.

Kayıt dışı işgücü piyasasında düşük ücretlerle ve güvencesiz çalışmaya itilen Suriyeli sığınmacı emekçilerin yoksulluğu, çocuklarını işçi olarak çalıştırmaya yöneltmektedir. Suriyeli çocukların, Türkiyeli çocuk işçilerle karşılaştırıldığında, çok daha küçük yaşta çocuk işçiliğine dâhil oldukları ve eğitime daha az erişimleri olduğu saptanmıştır. Dahası, Suriyeli çocukların çoğu günde 9 ila 12 saat olmak üzere çok uzun çalışma saatleri boyunca çalıştıkları ve günlük 100 Türk lirasının altında ücret aldıkları bildirilmiştir (2022).

Ülkemiz topraklarında yaşayan binlerce Suriyeli sığınmacı çocuk, işgücü piyasasında sömürülmekte ve eğitimden mahrum bırakılmış durumda bulunmaktadır. Çocukluğunu yaşayamayan sığınmacı çocuk işçilerin haklarını savunmak, sosyalistlerin boynunun borcudur. Çünkü sosyalistler, sömürülen, eğitim hakkı ellerinden alınan tüm yoksul çocuklar, çocuk işçiler ve en alttakiler adına konuşuyor.

Kaynaklar:

1)

https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2024/notlar/turkiyede_cocuk_yoksullugu_mevcut_durum_ve_riskler.pdf

2)

<https://t24.com.tr/haber/turkiye-de-siddetli-yoksulluk-icinde-6-5-milyon-cocuk-var-her-bes-cocuktan-biri-yeterli-ve-besleyici-gidaya-erisemiyor,1178433>

3)

<https://t24.com.tr/haber/bakan-in-acikladigi-rakamlar-itiraf-niteliginde-her-4-cocuktan-1-i-yoksul,1178831>

4)

<https://www.unicef.org/innocenti/reports/child-poverty-midst-wealth>

5)

<https://www.tmmob.org.tr/icerik/mesem-ve-cocuk-isci-olumleri-hakkinda-tmmob-isci-sagligi-ve-guvenligi-calisma-grubu>

- 6) <https://www.frontiersin.org/journals/human-dynamics/articles/10.3389/fhumd.2022.861524/full>
- 7) <https://www.isigmeclisi.org/20752-cocuk-iscilik-yasaklansin-son-dokuz-yilda-en-az-556-akp-li-yillarda-en>
- 8) <https://www.bbc.com/turkce/articles/cz51zr816mlo>
- 9) <https://bianet.org/yazi/turkiye-de-kayitdisi-istihdamin-bin-bir-hali-var-283006>

[Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı İşçilerin Durumu]

Sığınmacılarla ilgili istatistiklere güvenmeyenler ya da bu verilere dair şüphe duyanlar şu soruları yanıtlamalıdır: Neden sığınmacılara ilişkin resmi veriler gerçekte olan değerlerin çok üzerinde ya da çok altında olsun? Sayılardan şüphe duymak için ya da onlara güvenmemek için ne neden var?.. Örneğin enflasyon hesaplamasında düşük bir oran verilmesi, kitleleri yönlendirmede işlevliyen, sığınmacılar konusunda sayılar iddia edildiği gibi az gösteriliyorsa, bunun amacı nedir? Uluslararası göçmenlerle ilgili kuruluşların sayıları da benzer düzeydeyken, neden sığınmacılarla ilgili resmi verilerden şüphe duyulsun ya da bu verilere güven duyulmasın?.. Resmi verilerden şüphe duymak ya da bunlara güvenmemek için bir neden bulunmamaktadır. Öyleyse sığınmacı emekçilerin ne durumda olduğunun bir panoramasını resmi verilere başvurarak, fakat bununla yetinmeyip yapılan ampirik araştırma sonuçlarıyla ortaya koymak yararlı olacaktır.

Göçmenler gittikleri ülkelerin yerli nüfusunun çalışmak istemediği/çalışmayı kabul etmediği ve 3D olarak nitelenen “kirli, tehlikeli ve zor” (dirty, dangerous and difficult) işleri yapmaktadır. Göçmenlerin emek piyasasına katılımda seçenekleri azdır, yoğun emek gerektiren işlerde kendilerine yer bulurlar. Göçmenler daha sadık ve güvenilir, uzun saatler

boyunca çalışmaya hazır işçilerdir. Göçmenlerin pazarlık gücünün sınırlı olması, onları emek piyasasının en mahrumiyet içerisindeki üyeleri yapmaktadır. Göçmenler genellikle kayıt dışı ve korunmasız olarak çalışırlar. 1990'lardan günümüze ev içi bakım hizmetleri ve turizm sektörlerinde çalışan göçmenler bir yana bırakıldığında, Türkiye'de diğer göçmenlerin emek yoğun sektörlerde, ücret pazarlığı yapamadan, düşük nitelikli ve geçici işlerde (tarım, inşaat, tekstil ve hizmetlerde) çalıştığı görülmektedir. Geçimlerini sağlamak, kira ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için çoğunlukla Suriyeli mülteci ailelerde yaşı çalışmaya müsait olanların tamamı çalışmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye'de 2011 yılından beri Suriye'deki iç savaştan kaçanlar yaşamaktadır. Suriyeli mülteciler Nisan 2014'ten bu yana Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. 1990'lardan bu yana kitlesel düzensiz göçmen akışıyla karşılaşan ülkeler, göçmenlere doğrudan mülteci statüsü sağlamak yerine geçici koruma statüsü olarak tanımlanan hukuki statüyü kullanma eğilimindedir. Geçici koruma, ağırlayan devletlere daha dar bir sorumluluk yüklemektedir. Türkiye'de sermaye sınıfı için ucuz işgücü arzı oluşturduklarından, sığınmacılar kamplarda uzun süre tutulmamış, halk tabiriyle "etinden-sütünden" yararlanmak üzere işgücü piyasasına dahil edilmişlerdir.

Demografik yapıyı ne kadar etkiliyorlar?

Türkiye'de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı 21 Kasım 2024 tarihi itibarıyla 2 milyon 936 bin 252 kişidir. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü'ne göreysen Türkiye'de 3,2 milyon kayıtlı Suriyeli sığınmacı, 222 bin de diğer uyruklardan göçmen bulunmaktadır. Toplamda 3 milyon

200 bin civarında kayıtlı göçmenin Türkiye’de olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de yabancı uyruklu olan ve kayıt dışı bulunan kişi sayısının 300 bin ile 2 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama 1 milyon düzensiz göçmen (kayıt dışı sığınmacı) olduğu kabul edildiğinde, Türkiye’deki toplam göçmen sayısının 4,2 milyon civarında olduğu görülmektedir. Hatırlayalım; Kemal Kılıçdaroğlu ve Ümit Özdağ gibi siyasi figürlerin göçmenler için dile getirmiş olduğu sayılar 10 milyon, hatta 13 milyon düzeyindeydi. Bu kişiler toplumumuzda sığınmacılar konusunda yanlış bir algı ve bakış açısı oluşturmaya çalışanlar korosunda yer almıştır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye toplumunun nüfusuna oranı sadece yüzde 3,44 düzeyindedir. Tüm göçmenlerin nüfusa oranı ise yüzde 4,9 olarak hesaplanmaktadır. Suriyeli sığınmacılar ve diğer göçmenlerin toplumumuzdaki oranı budur. Sığınmacılara dönük bir alerji ve negatif hissiyat geliştirmeye neden olacak şekilde “ülkemizin göçmenlerin işgali altında bulunması” durumu söz konusu değildir.

Veriler 2021 yılından buyana sığınmacı Suriyelilerin sayısının azaldığını göstermektedir. Bunun nedenleri, 2016-2024 yılları arasında 715 bini aşkın Suriyelinin ülkesine geri dönmesi, AB ülkelerine kaçak geçişler, geçici koruma statüsünü kaybeden sığınmacıların oluşu (örneğin 6 Şubat depremi nedeniyle evleri yıkılan sığınmacılardan statülerini sürdürmeleri için gerekli olan adres güncellemesini yapamayanlar var), 238 bin 768 Suriyeli uyrukluya vatandaşlık verilmesidir.

Kamplarda kalan Suriyeli sayısının toplam Suriyeli sayısına oranı yüzde 1,85 olup, Suriyelilerin yüzde 98,15’i şehirlerde yaşamaktadır. En çok Suriyeli sığınmacı barındıran şehir 511 bin 393 kişi ile İstanbul’dur. İstanbul’da Suriyeli sığınmacılar, kent çeperlerindeki yoksul semtlere yerleşmiştir. Semt

seçimlerinde akrabalık bağları ve sınıfsal özellikler etkilidir. Kayıtlı Suriyeli sığınmacıların, en yoğun bulundukları ile nüfuslarına oranı yüzde 4-9 arasındadır. İstanbul'u 412 bin 153 kişi ile Gaziantep, 243 bin 965 kişi ile şanlıurfa takip etmektedir. Oran olarak Suriyelilerin en yoğun olduğu şehir ise yüzde 29 ile Kilis'tir. Kilis'te 155 bin 179 Türk vatandaşı ile kayıt altına alınmış 64 bin 105 Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli yoğunluğunda Kilis'i yüzde 16 oranı ile Gaziantep takip etmektedir. Türkiye'de hiçbir ilde Suriyeli sığınmacılar demografik olarak baskın konumda değildir. Başka bir deyişle sığınmacıların, hiçbir ilde nüfus yapısını değiştirecek boyutta bir ağırlığı bulunmamaktadır. Sığınmacılara karşı sınır illerindeki bazı yerelliklerde sığınmacı nüfusun yoğunluğundan kaynaklı hoşnutsuzlukları, tüm ülke genelinde de varmış gibi göstermek bir maniplasyon ve arpıtmadır.

Nüfus piramidindeki verilerden hareketle yapılan analizlere göre Suriyeli sığınmacıların yıllık ortalama nüfus artış hızı binde 8 civarındadır. Bu artış Türkiye ortalamasının binde 13,9 altındadır. Yeni doğumlarla Suriyeli sığınmacıların nüfusundaki artışın, örneğin 10 yıl sonrasında ülkemizi istila edecek boyutlara ulaşması mümkün görünmemektedir.

Suriyeli sığınmacılar arasında 2017 yılı için yapılan bir çalışmada Türkiye'ye gelmeden önce ülkelerinde aylık geliri 75 dolar ve bunun altında olanların oranı yüzde 83 olarak hesaplanmıştır. Bu oran Suriye'den Türkiye'ye sığınanların önemli ölçüde yoksullar olduğunu göstermektedir.

Sağlık Bakanlığı, AFAD ve DSÖ'nün araştırmasına göre Türkiye'deki 18-69 yaş arasındaki Suriyelilerin ortalama eğitim yılı 8,7'dir. Türkiye'deki Suriyeli nüfus genel olarak lise ve altında eğitime sahiptir.

Türkiye’de 18-69 yaş aralığındaki 5.760 Suriyeli göçmenin örneklemine oluşturduğu bir araştırma kapsamında, Suriyeli erkeklerin yüzde 44,3’ü işçi, yüzde 2,7’si memur olarak çalışmakta, çalışmalarına herhangi bir engel olmamasına ve çalışma isteğinde olmasına rağmen işsiz olan erkeklerin oranı ise yüzde 32 düzeyinde bulunmaktadır. Bu işçiler ağırlıkla vasıfsız işgücüdür. Üstelik Suriye’de aldığı eğitimle ilgili diploması olmasına rağmen Türkiye’de bu diplomaya denklik verilmemesi, vasıflı sığınmacı emekçilerin kendi vasıflarından daha düşük vasıf gerektiren işlerde çalışmaları sonucunu doğurmaktadır. Suriyeli kadınların büyük çoğunluğunu oluşturan yüzde 84,4’lük bir kesimi ev işleriyle uğraşmaktadır/ev kadınıdır. Suriyeli kadınlar çoğunlukla emek yoğun üretim yapan tekstil, hazır giyim ve hizmet sektöründe ya da tarımda kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Çalışan ya da iş arayan Suriyeli kadınların önemli bir bölümünü, ülkelerindeki iç savaşta eşini kaybetmiş ve hanenin geçiminden sorumlu olanlar oluşturmaktadır. Bazı illerde evlerinde parça başı dikiş işleri yaparak çalışan kadınlara da rastlanmaktadır.

Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yüzde 85’inin temel gelir kaynağı çalışarak elde ettikleri ücretlerdir. Suriyeli sığınmacıların çoğunluğu işçi ailelerinden oluşmakta, bir kurum tarafından verilen ayni veya nakdi destek ile geçinmemektedir. Suriyeli sığınmacılara çalışma izni 2016 yılında çıkarılan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile verilmeye başlanmış olup, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın verilerine göre 2023 yılında çalışma izni olan Suriyeli sayısı 108 bin 520’dir. Suriyeli sığınmacı işçilerin çok büyük bir bölümünün kayıt dışı olarak düşük nitelikli işlerde (özellikle tekstil, inşaat ve tarım sektörlerinde) çalıştığı bilinmektedir. 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre yaklaşık 650 bin Suriyeli sığınmacı işçinin kayıt dışı çalıştığı belirtilmektedir. Türkiye’de reel ücretler zaten yüksek

enflasyon ile azalmakta ve tüm ücretlerde asgari ücrete doğru bir gerileme yaşanmaktadır. Bunun sığınmacılarla hiçbir ilintisi bulunmamaktadır. Fakat tekstil, inşaat ve tarım sektörlerinde kayıt dışı çalışan sığınmacıların, düşük ücretlerle/yevmiyelerle çalışıp, yerli işçilerle rekabete girdiği görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda Suriyeli sığınmacıların oranının nispeten yüksek olduğu illerde, yerli kayıt dışı çalışanların yerini aldıkları yönünde bulgular vardır. Sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerde yerli kayıt dışı istihdamın azaldığı, yerli kayıtlı istihdamın fazla etkilenmediği, hatta kısmen arttığı, yerli çalışanların ücretlerinde ise anlamlı bir değişiklik olmadığı bulunmuştur. Fakat bu konu tartışmalıdır. Düşük nitelikli işlerde Türkiyeli ve Suriyeli işçiler arasında rekabetin arttığı, bunun da zaten düşük olan ücretleri baskıladığı yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır.

Ortalama gelirleri asgari ücretin altında

Suriyelilerin 2017 yılında Türkiye'deki aylık ortalama kazançlarının 908 TL (229,39 dolar) olduğu tespit edilmiştir. Bu tarih itibari ile Türkiye'deki asgari ücret 354,70 dolara karşılık geldiğinden, Suriyeli işçilerin Türkiye'de asgari ücretin altında ücretlerle çalışmasına rağmen Suriye'deki kazançlarına kıyasla daha fazla gelir elde etmekte oldukları anlaşılmaktadır. Fakat satın alma gücü açısından değerlendirildiğinde ülkelerindekine göre Türkiye'deki artan kazançlarına rağmen Suriyeli ailelerin yüzde 77'sinin temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı saptanmıştır. Sığınmacı kadın işçiler genellikle istihdam edildikleri sektörlerde hem yerli kadın işçiler hem de göçmen erkek işçilere göre düşük ücretle çalıştırılmaktadır.

Türkiye işçi sınıfının bir bileşeni olan Suriyeli sığınmacı işçiler, vasıfsızlık, çalışma izinlerinin olmaması ve Türkçe dilinde yetersizlik nedeniyle ağırlıklı kayıt dışı sektörlerde, düzensiz işlerde, kolayca işten çıkarılma tehdidi altında, uzun süreler boyunca, asgari ücretten düşük ücretlerle, kimi durumlarda ücretleri ödenmeyerek ya da patronlarla yaptıkları anlaşmadan daha düşük ücretler ödenerek, en kötü/ölüm ve yaralanma riskine en açık koşullarda (iş güvenliği ve sağlığı tedbirlerinin olmadığı koşullarda), sosyal güvenceden yoksun (sigortalanmadan), sendikaları ve örgütlülükleri olmadan çalışmakta ve yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Yapılan araştırmalar Suriyeli göçmenlerin yerli işçilere göre düşük ücretlerle çalıştırılmasının farklı sektörlerde yaygın bir uygulama olduğunu göstermektedir. Bu çalışma koşullarına sahip işçi sınıfı bölmesine “prekarya” denmektedir. Suriyeli sığınmacı işçiler, Türkiye işçi sınıfının yeni prekaryasını oluşturmaktadır. Ve elbette çalışma koşullarındaki olumsuzluklardan sığınmacılar değil, kapitalistler ile bu koşulların hukuksal ve politik düzenleyicileri sorumludur.

Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerindeki illerde yaşayan kent yoksulları ve mülksüz halk yanı sıra Suriyeli sığınmacılar, mevsimlik tarım işçiliğinde başat konumdadır. Mevsimlik tarım işçileri çoğu durumda günde 10-12 saat, zor koşullarda çalışmaktadır. Çocuklar ve kadınlar tarımsal ücretli işçiliğin temel aktörleridir. Tarım işçiliği yapan Suriyeli sığınmacılar meslekleri olmadığı ve başka iş bulamadığından bu işleri yapmaktadır. Düşük günlük ücretlerin olduğu tarım sektöründe kazançlarını artırmanın ve kalabalık aileleri geçindirmenin yolu, aile ve akrabaların çocuklarla birlikte çalışmasıdır. Suriyeli sığınmacılar özellikle Adana-Mersin-Şanlıurfa-Gaziantep bölgesinde tarımda yaygın olarak çalışmaktadır.

Kayıt dışılığı yaygın olduğu tekstil sektöründe düşük ücretler, güvencesizlik ve yüksek çalışma saatleri bulunmaktadır. Küçük ve orta ölçekli tekstil firmaları, uluslararası büyük tekellerin tedarikçisidir ve kendilerinin de fason alt tedarikçileri bulunmaktadır. Böylelikle bu uluslararası tekeller tedarikçi firmalarda kayıt dışı çalışan ucuz işgücünün aşırı sömürsü üzerinden emperyalist payını almaktadır. İstanbul'daki tekstil işçileri arasında yapılan bir araştırmaya göre, işçilerin ancak yüzde 2,3'ü haftada yasal çalışma süresi olan 45 saat çalıştığını ifade etmiştir. İşçilerin yüzde 14,26'sı haftada 46-50 saat, yüzde 32,17'si haftada 51-55 saat, yüzde 19,73'ü haftada 56-60 saat, yüzde 16,58'i haftada 61-65 saat, yüzde 14,93'ü ise haftada 65 saatten fazla çalışmaktadır. Yerli ve sığınmacı tüm işçilerin 3'te 1'inin ücreti asgari ücretin altındayken, Suriyeli tüm işçilerin yaklaşık yarısı, Suriyeli sığınmacı kadın işçilerinse tamamı asgari ücretin altında çalışmaktadır. Yerli işçiler arasında asgari ücretin altındaki bir ücretle çalışan işçiler yaklaşık yüzde 20'lik bir orandadır. Sigortasız ve kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu sektörde işçiler hem cinsiyet hem de Türkiyeli/Suriyeli olmak bakımından ayrırmakta ve emek piyasasının en üstünde Türkiyeli erkek işçiler, ikinci seviyede Türkiyeli kadın işçiler, üçüncü seviyede Suriyeli erkek işçiler, ücret skalasının en altında ise Suriyeli kadın işçiler yer almaktadır. İstanbul'da tekstil sektöründeki Suriyeli işçilerin yüzde 98,6'sı kirada oturmakta, bu konutlarda işçilerin yüzde 54'ü 7'den fazla kişiyle birlikte yaşamaktadır, öyle ki 10'den fazla kişiyle birlikte yaşayan işçilerin oranının yaklaşık yüzde 26 düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde inşaat işçilerinin önemli bir kısmı kırdan kente göç eden birinci kuşak işçilerden oluşmaktadır. Türkiye'de inşaat işgücü piyasasının sayısal olarak önemli bir kısmını Kürt kökenli işçilerin oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Taşeronlaşma düşük ücret karşılığında çalışmaya razı, daha hızlı çalışabilecek, iş güvenliği önlemlerinin alınmadığı ortamlarda çalışmaya itiraz etmeyecek işçileri inşaat sektörüne dahil etmektedir. Suriyeli işçilerin daha düşük ücretle çalışmaları, daha uzun saatler boyunca çalıştırılmaları, sosyal güvencelerinin olmaması gibi etkenler taşeronların yerli işçiler yerine Suriyeli göçmen işçileri çalıştırmayı tercih edebilmelerine neden olmaktadır. Amaçlanan sömürü oranını artırmaktır. Suriyeli sığınmacı işçiler inşaat sektörüne dahil oldukları yerlerde işçiler arasındaki rekabeti artırmıştır.

400 bin Suriyeli çocuk okula gitmiyor

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yaklaşık 1 milyon 124 bin 353'ü zorunlu eğitim çağındaki çocuklardır. 2021'in Kasım ayı itibarıyla okul çağındaki Suriyeli çocukların yüzde 65'i devlet okullarına devam etmektedir. Yaklaşık olarak 400.000 Suriyeli çocuk okul dışındadır. 2020-21 eğitim yılı için ilk ve ortaokul düzeyinde okullaşma neredeyse yüzde 80 iken, lise düzeyinde okula gitme oranı yüzde 39 düzeyindedir (yerlilerde yaklaşık yüzde 85). Okula gitmeyen sığınmacı çocuklar ya ev içi işlerde çalışmakta (özellikle kız çocuklar) ya da ailelerinin yoksul olması yüzünden gelir sağlamak amacıyla çocuk işçi olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. Suriyeli çocuk ve gençlerin ailelerinin gelirini artırmak amacıyla düşük ücretler karşılığında yevmiye usulü çalışmak zorunda oldukları bilinmektedir. Sığınmacı çocukların çalışma yaşının 6'ya kadar düştüğü saptanmıştır. 15-17 yaşındaki Suriyeli sığınmacı erkek çocukların yüzde 48'i ücretli bir işte çalışmaktadır. Bu oran, savaş öncesi Suriye'deki orandan (yüzde 29) çok daha yüksektir. Sığınmacı çocukların hakkı olan eğitimden mahrum kalmaları ve çocuk işçi olmaları, büyük bir sorundur. Tıpkı zorunlu eğitim çağındaki Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşı çocukların yüzde 3,9'unun, yani yaklaşık 612 bin 814 çocuğun eğitim dışında bulunması gibi.

Sığınmacı çocuk işçiler sanayide tekstil ya da ayakkabı atölyelerinde, araba tamirhanelerinde, hizmet sektöründe ya da sokaklarda çok düşük ücretlerle/kazançlarla, 12 saate varan çalışma süreleri boyunca çalışmaktadır. Yerli küçük atölyelerde olduğu kadar, dünyaca ünlü markaların/uluslararası firmaların tedarikçilerine ait fabrikalarda da bu çocuklar, erişkin Suriyeli sığınmacılarla birlikte iliğine kadar vampir sermayedarlar tarafından sömürülmektedir. Suriyeli sığınmacı çocukların işçilik yapmasının temel nedeni ailelerinin yoksulluğudur.

İstanbul'da 12-24 yaş arası Suriyeli genç ve çocuklar arasında yapılan bir araştırmada, bu insanların karşılaştıkları sorunların eğitime devam edememe, çalışacak iş bulamama, Türkçe konuşamama, yoksulluk, sömürü, ayrımcılık ve sosyal hizmetlere sınırlı erişim olduğu saptanmıştır.

Suriyeliler suç oranını artırıyor mu?

Emperyalist ülkelerin vekil savaşıdan/ülkelerindeki iç savaştan kaçıp, ülkemize sığınmış Suriyelilerin yüzde 74'ünü (2 milyon 291 bin 126 kişi) kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. 18 yaş altında olanların/çocukların Suriyeli sığınmacılar içerisindeki payı yüzde 50'dir. Kadınlarda ve çocuklardaki suç oranlarının, erkeklerdekine göre düşük olduğu bilinmektedir. Resmi rakamlara göre sığınmacıların suç oranı 2014 yılından itibaren 2022 yılına kadar yüzde 1,32 düzeyindedir. Buna göre Suriyeli sığınmacılar arasında 100 binde 1320 kişi suç işlemektedir. 2021 yılında Türkiye'de 3 milyon 290 bin 195 ceza davası açılmış, bunların 2 milyon 529 bin 492'sinde (yüzde 50,6) mahkûmiyet kararı verilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de 100 bin kişiden 2984 kişinin mahkûmiyetle

sonuçlanmış suçlu bulunmaktadır. Öyleyse sığınmacıların suç oranlarını artırdığı ve daha çok suç işledikleri düşüncesi, yanlıştır. 2022 yılında yayınlanan bir araştırma da Suriyelilerin suç istatistiklerine anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ayrıca bir çalışmada “son 5 yıl içinde bir Suriyeliden zarar gördünüz mü?” şeklinde sorulmuş, katılımcılardan yüzde 11,4’ü bizzat kendisinin, yüzde 6,8’si ailesinin zarar gördüğünü belirtirken, yüzde 30,8’i duyumlara dayalı olarak çevresindekilerin zarar gördüğünü ifade etmiştir. Suriyeli sığınmacılardan kendisinin ya da ailesinin zarar görmediğini belirtenlerin oranı kabaca 10’da 9 düzeyinde olup, Suriyelilerin suçlara daha fazla karıştıkları iddiası bir “şehir efsanesi”dir.

Suriyeli göçmenlerin ekonomik etkisi sonucu Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)’sının kısa dönemde yüzde 2, uzun dönemde yüzde 4 artması beklenmektedir. Bu oranların oldukça düşük olması, Suriyeli sığınmacıların sömürüsü üzerinden ortaya çıkan değer büyüklüğünün çok fazla olmadığını göstermektedir. Fakat kayıt dışı sektörde sığınmacılar üzerindeki sömürü derecesinin (artık-değer oranının) yüksek olması, patronların iştahını kabartmakta, ellerini ovuşturmaktadır.

Suriyeli sığınmacıların çoğunluğunun ülkemize geliş nedeninin zorunluluktan kaynaklandığı, emperyalist ülke devletlerinin Suriye’de yürüttükleri vekalet savaşı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Türk-İş’in 2020 yılı başlarında yayınlanan araştırmasına göre, savaş nedeniyle sığınmacılar arasında her iki evden birinde bir kişi ölmüş ve Suriyelilerin yüzde 76,5’i can güvenliği nedeniyle Türkiye’ye gelmiştir. Suriye’de iç savaşın son bulması ve Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunun ülkelerine dönmesi yakın-orta vadede mümkün

görünmemektedir. Türkiye kapitalizmi ve sermaye sınıfı, Suriyeli ve diğer ülkelerden gelen göçmen emekçileri örgütsüz olduklarından ucuz işgüçleri olarak vahşice sömürmeye devam etmektedir. Sığınmacı işçilerin insanca yaşam ve iş koşullarına kavuşmaları, çocuklarının eğitim alması için mücadelelere koyulmaları ve ülkemizdeki diğer emekçilerle birlikte örgütlenmeleri gerekmektedir.

Notlar:

- i. Ocak 2016 tarihinde geçici koruma altındaki Suriyelilere çalışma izni hakkı tanınmıştır. Yasal düzenlemeye göre çalışma izni başvurusunu patron yapmakta ve yıllık çalışma izni harcını yatırmaktadır. Çalışma izni olan Suriyelilerin en az asgari ücret alması gerekir. Çalışma iznine sahip olabilmek için geçici koruma altındaki Suriyelinin en az 6 ay kayıtlı olması gereklidir ve işçiler ancak kayıtlı olduğu ilde çalışma hakkına sahiptir. Bir işyerinde çalışan Suriyeli sayısı toplam çalışanın yüzde 10'unu geçmemelidir (Çalışma İzni Yönetmeliği, 2016). Bu düzenleme ve patronların kârlarını artırma isteği, sığınmacıların kayıt dışı, eş deyişle yasal olmayan çalışmasını getirmektedir. Sigortasız, düşük ücretlerle ve uzun saatler boyunca...
- ii. Prekarya, işçi sınıfının en alttaki bölmesi olup, çalışma hayatında istihdam güvencesi, iş güvencesi, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretiminin güvencesi, gelir güvencesi gibi çeşitli güvencelerden yoksun olanlardan oluşmaktadır.
- iii. Kayıt dışı ekonomi yasal ürün ve hizmetlerin kamu otoritesinin bilgisi dışında üretilmesidir. Ya işyeri kayıt dışıdır, devlete kaydı yapılmamıştır ya da işyeri ve işyerindeki bazı çalışanlar kayıtlıyken diğer çalışanların kaydı yapılmamıştır. Patronların bir hilesi olarak “elden ödemeler” de kayıt dışıdır. Bu durumda işçilerin yasal,

kayıtlı ücreti gerçek ücretlerinin altında gösterilmekte ve patronlar bu sayede daha az prim ödemektedir. Türkiye’de ekonominin yaklaşık 1/3’ü kayıt dışıdır.

Ek Not: Şubat 2026 tarihi itibariyle Aralık 2024 tarihinden buyana Suriyeli sığınmacıların 550 bini ülkelere geri dönmüş bulunuyor. Halen 2 milyonun üzerinde Suriyeli sığınmacı ülkemizde bulunduğundan, burada yazılanlar özünde geçerliliğini yitirmemiş durumdadır.

Kaynaklar:

1. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
2. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>
3. <https://teyit.org/dosya/turkiyedeki-siginmaci-sayisi-veriler-ne-soyluyor>
4. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1129860>
5. https://www.calismatoplum.org/wp-content/uploads/2024/05/cvt_2018_56-2.pdf
6. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1439333>
7. <https://www.csqb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>
8. https://users.metu.edu.tr/etaymaz/gocun_ekonomisi.html
9. <https://www.unicef.org/turkiye/media/15891/file/TyüzdeC3yüzde9CRKyüzdeC4yüzdeB0YeyüzdeE2yüzde80yüzde99DEyüzde20GEyüzdeC3yüzde87yüzdeC4yüzdeB0CyüzdeC4yüzdeB0yüzde20KORUMAyüzde20ALTINDAyüzde20OLANyüzde20SURyüzdeC4yüzdeB0YELyüzdeC4yüzdeB0yüzde20yüzdeC3yüzde87OCUKLARAyüzde20YyüzdeC3yüzde>

[e96NELyüzdeC4yüzdeB0Kyüzde20EyüzdeC4yüzde9EyüzdeC4yüzdeB0TyüzdeC4yüzdeB0Myüzde20MyüzdeC3yüzde9CDAHALESyüzdeC4yüzdeB0NyüzdeC4yüzdeB0Nyüzde20BELGELENDyüzdeC4yüzdeB0RyüzdeC4yüzdeB0LMESyüzdeC4yüzdeB0yüzde20yüzdeE2yüzde80yüzde93yüzde20NyüzdeC4yüzdeB0HAyüzdeC4yüzdeB0yüzde20RAPOR.pdf](#)

10. <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2024/>
11. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
12. <https://t24.com.tr/haber/turkiye-de-suc-oranlari-artiyor,1057612>
13. <https://archive.md/ADHql>
14. Suriyeliler Barometresi 2020
15. <http://kutuphane.turkis.org.tr/cgi-bin/koha/opac-retrieve-file.pl?id=be422972aeb357a219acec109d0bae20>
16. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn9dqn9eldpo#:~:text=Suriyelilerin yüzde 20 belirli yüzde 20 yerlere yüzde 20 yoyüzde C4 yüzde 9 Funlay yüzde C5 yüzde 9 Fmasyüzde C4 yüzde B1 nyüzde C4 yüzde B1 yüzde 20 engellemeye,sonucuyüzde 20 olarkyüzde 20 Suriyelilerin yüzde 20 sayı yüzde C4 yüzde B1 syüzde C4 yüzde B1 yüzde 20 azal yüzde C4 yüzde B1 yor.>
17. <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/gocmen-isciler-neden-orgutlenmeli-nasil-orgutlenmeli/>

[İşçi Sınıfının İşsizlik Oranı]

Resmi kaynaklardaki işçi sınıfını ilgilendiren ve işsizlikle alakalı bazı tanımlara bakalım:

“İstihdam: Yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir.”

“İşsiz: Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dâhildir.”

“İşgücü: İstihdamda olanlar ile işsizlerin toplamını ifade etmektedir.”

“İşsizlik oranı: İşsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.”

“Zamana Bağlı Eksik İstihdam: Referans haftasında istihdamda olan, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde fiili olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olup, daha fazla süre çalışmak istediğini belirten ve mümkün olduğu takdirde daha fazla çalışmaya başlayabilecek olan kişilerdir.”

“Potansiyel işgücü: Referans haftasında ne istihdamda ne de işsiz olan çalışma çağındaki kişilerden; iş arayan fakat kısa

süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olmayanlarla, iş aramadığı halde çalışma isteği olan ve kısa süre içerisinde işbaşı yapabilecek durumda olan kişilerdir.” (Potansiyel işgücü, iş bulma ümidi olmayanları, işbaşı yapabilecek olup iş aramayanları ve iş arayıp işbaşı yapamayacak olanları kapsıyor).

“Âtıl İşgücü Oranı: Zamana bağlı eksik istihdam, işsizler ve potansiyel işgücünün toplamının işgücü ve potansiyel işgücünün toplamına oranıdır.”

“Zamana Bağlı Eksik İstihdam ve İşsizlerin Bütünleşik Oranı: Zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin toplamının işgücüne oranıdır.”

“İşsiz ve Potansiyel İşgücünün Bütünleşik Oranı: İşsiz ve potansiyel işgücünün toplamının işgücü ve potansiyel işgücünün toplamına oranıdır.”

“Dar tanımlı işsizlik oranı”, “zamana bağlı eksik istihdam ve işsizlerin bütünleşik oranı”, “işsiz ve potansiyel işgücünün bütünleşik oranı”, “âtıl işgücü (geniş tanımlı işsizlik) oranı”... İşsizlik konusunda ne kadar çok tanımlama, ölçme/değerlendirme kriteri ve oranlama var, değil mi?.. Peki, bu tanımlar ve oranlar, işçi sınıfının işsizlik durumunu yansıtıyor mu?..

Öncelikle işsizliğin niceliğini saptamak için kullanılan kriterlerin sorunlu olduğunu belirtelim. Hane halkı işgücü anketi katılımcılarına sorulduğunda, referans haftası içinde istihdamda değillerse son 4 hafta içinde en az bir iş kanalı kullanarak iş aramışlar mı ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumdalar mı, buna bakılıyor. Bu koşulları sağlayan kişiler resmi olarak istatistiklerde “işsiz” sayılıyor. Böylelikle işsizlerin niceliği eksik bir biçimde ölçülüyor. Eksik biçimde ölçülen

“İşsiz” sayısının “İşgücüne” olan oranı da “İşsizlik oranı” olarak hesaplanıyor.

Peki “oran” nedir?.. “Oran, parçayla bütün arasındaki bağıntı” olarak tanımlanır. Türkiye’de işsizlik oranları hesaplanırken, işsizlerin sayısı (parça), işçi sınıfının tüm üyelerinin sayısına (bütün) bölünerek bulunmuyor. Yani aslında işsizlik oranı olarak bizlere sunulanlar, “oran” değil!.. İşsizlik oranları hesaplanırken, “dar ya da geniş tanımlı” işsizlerin sayısının, “İşgücü”nün büyüklüğüne bölünmesi sırasında dikkate alınan “İşgücü”nün içerisinde, işçi sınıfına dahil olmayan “kendi hesabına çalışanlar” ve patronlar da var!.. Oysa işsizlik oranı, işsiz olan işçilerin tüm işçilerin sayısına bölünmesiyle bulunmalıdır. Öyleyse gelin işçi sınıfının işsizlik oranını, eş deyişle gerçek işsizlik oranını biz hesaplayalım.

Türkiye’de TÜİK’in Mart 2024 istatistiklerinde, ücretli çalışanların sayısı 15 milyon 225 bin 128 kişidir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı istatistiklerine göre Mart 2024 sonu itibarıyla kamu emekçilerinin sayısı ise 5 milyon 238 bin 424’tür. TÜİK istatistiklerinden yaptığımız çıkarsamayla âtıl işgücü sayısı (geniş tanımlı işsizler) 8 milyon 886 bin 500 düzeyindedir. Öyleyse, işçi sınıfının işsizlik oranı= 8 milyon 886 bin 500 geniş tanımlı işsiz (âtıl işgücü) / (15 milyon 225 bin 128 ücretli+5 milyon 238 bin 424 kamu emekçisi+8 milyon 886 bin 500 geniş tanımlı işsiz (âtıl işgücü) olarak hesaplanır. Elde ettiğimiz sonuç yüzde 30,3’tür.

Türkiye’de aktif olarak çalışan işçilerin, eksik istihdam edilenler+işsizlere orantısı 2,3 düzeyinde olup, işçi sınıfının yaklaşık yüzde 30’unun işsizlerden/âtıl işgücünden oluştuğu görülmektedir.

“Dar tanımlı” işsizlik oranının TÜİK istatistiklerinde yüzde 8,7 olarak verildiğini, fakat 3 milyon 105 bin işsiz / (23 milyon 568

bin 552 kişilik ücretliler+kamu emekçileri+işsizler) formülüyle hesaplandığında, işsizlik konusunda gerçeği yansıtmayan bu oranın bile yüzde 13,2 düzeyinde olduğunu da belirtelim.

TÜİK “işgücüne”, işçilerin yanı sıra patronları, esnafları, köylüleri de dâhil etmektedir dedik. Aslında “kendi hesabına çalışanların” ve “ücretsiz aile işçilerinin” de bir işgücü ya da emek-gücü vardır. Ancak bu işgücü ücret karşılığı satılan, metalaşmış bir işgücü değildir. Özcesi, bu toplum kesimleri proleter işgücü olmadıklarından, işçi sınıfının kapsamında bulunmazlar. Bu noktada Marx’ın iki saptamasını hatırlamak gerekir. Bir; kapitalizm gelişirken, ara tabakalar (küçük burjuvazi) için genel bir proleterleşme eğilimi söz konusudur (bkz; özellikle Komünist Manifesto). İki; Kırsal bölgeler/tarım, sanayi için “saklı artı-nüfus” deposu konumundadır (bkz; Karl Marx, Kapital I. Cilt, Çeviren: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Yedinci Baskı, 2004, s. 612). Türkiye’de nispi artı-nüfusun bu “saklı” kısmı, tarımdaki “ücretsiz aile çalışanları”dır. Türkiye’de günümüzde kırsal nüfusun toplam nüfusun yüzde 17,3’ü düzeyine kadar gerilemiş olması, kapitalizmin gelişmesi ve proleterleşme sürecinin sonucudur.

Sonuç olarak biz, işsizlik oranı hesaplanırken dikkate alınacak işgücü kapsamına patron sınıfının, geleneksel küçük burjuvazi ve köylülerin (ara tabakalar) büyüklüklerinin dâhil edilmemesi gerektiğini, işgücü olarak sadece işçi sınıfının niceliksel toplamının dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz.

Yararlanılan kaynaklar:

1. TÜİK istatistikleri
2. ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri
3. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı istatistikleri

[Gelir Eşitsizliği]

TÜİK Gelir Dağılımı İstatistiklerinin hesaplandığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2023 yılı sonuçlarını açıklamış bulunuyor. Söz konusu araştırma 2022 yılını referans alıyor.

TÜİK'in sunduğu verilere göre 2022 yılında hane halkı gelirinde yoksulluk sınırı yıllık 39 bin 530 TL olarak dikkate alındığında (bu gelir 2022 yılı temmuz ayında 5 bin 500 TL olan asgari ücretin yaklaşık 7 katı), toplumumuzda 24 milyon 683 bin kişi yoksul durumda bulunuyor. Böylelikle Türkiye'de yoksulluk oranı yüzde 29,4 düzeyinde hesaplanıyor. Bir ailenin yılda en fazla 7 asgari ücretle yaşamasının adı, yoksulluk değil sefalet olmalı. Bu sınırın sefalet sınırı olarak kabul edilmesi gerekiyor.

TÜİK verilerine göre toplumun en yüksek gelir elde eden yüzde 20'sinin elde ettiği payın en düşük gelir elde eden yüzde 20'sinin elde ettiği paya oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 2013 yılındaki 7,4'ten 2022 yılında 8,4'e yükselmiş durumda. Gelirden en fazla pay alan yüzde 10'unun elde ettiği gelirin en az pay alan yüzde 10'un elde ettiği gelire oranı şeklinde hesaplanan P90/P10 oranı ise 2013 yılıdaki 12,6'dan 2022 yılında 15'e yükselmiş bulunuyor. Türkiye'de 2022 yılında en çok gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden

aldığı pay yüzde 49,8 düzeyindeyken, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise yüzde 5,9'dur.

Anket yılı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gelir referans yılı	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk %20 (En düşük)	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0	5,9
İkinci %20	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4	9,8
Üçüncü %20	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7	14,0
Dördüncü %20	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9	20,5
Son %20 (En yüksek)	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0	49,8

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Peki, bu verileri nasıl yorumlamalı? Bunların anlamı nedir?.. Bu veriler aslında işçi sınıfının sömürülme derecesini yansıtıyor. Bize göre bir toplumda 100 birim büyüklüğünde bir gelir, işçilerin ücretleri, ara tabakaların (küçük burjuvazinin) kendi hesaplarına çalışıp elde ettikleri gelirler ile kapitalist sınıfın, kar, faiz, rant geliri şeklinde çeşitli görünüm alabilen fakat kökeninde işçi sınıfı tarafından yaratılan artık-değerden oluşan gelirleri içerir. İşçi sınıfı kendi gelirini ücret formunda üretirken, aynı zamanda patronların kar, faiz, rant geliri şeklinde çeşitli formlar alabilen artık-değer kökenli gelirlerini de üretmektedir. Bir işçinin, fiili olarak patronunun işletmesinde çalışıp ona artık-diğer üretmesi dikkate alınarak hesaplanabilen sömürü oranı (artık-değer oranı), o işçinin yarattığı artık-değerin büyüklüğü/ücreti şeklinde hesaplanabiliyor. Bu oranlama, toplumsal ölçekte de yapılabilir ve böylelikle patronların artık-değer kökenli gelirlerinin, ücretli ve yevmiyelilerin gelirlerine bölünmesiyle, işçi sınıfının ortalama olarak ne derecede sömürüldüğü görülebilir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, bu sömürü oranının toplumsal ölçekteki durumu yansıttığı, daha

yüksek sömürü oranlarının fiilen birçok işletmede yaşandığı gerçeğidir.

Hesaba düşük ve yüksek gelirli ücretli işçiler ile büyükbaş ve küçükbaş patronları katarak, ortalama sömürü oranlarını şu şekilde hesaplayabiliyoruz:

Ücretli çalışanların ortalama hane halkı fert geliri 2005 ve 2022 yılı arasında yüzde 1.333,8 oranında artarak yıllık 9.069 TL'den 102.821 TL'ye yükselmiştir. Patronların ortalama hane halkı fert geliri ise 2005 ve 2022 yılları arasında yüzde 1.900,6 artışla yıllık 20.403 TL'den 408.174'e yükselmiş bulunuyor. Son 17 yılda patronların gelirleri ücretli işçilerin gelirlerinden yüzde 566,8 daha fazla artmıştır. Kapitalist sınıfın gelirlerinin kaynağı, işçi sınıfının sömürülmesi, eş deyişle işçilerin yarattığı artık-değer olduğundan, bu artışın nedeni son 17 yıldaki sömürü oranında artışın yaşanmasıdır. 2005 yılında bir işçi kendi ücretinin 1 TL'sini üretirken, ortalama olarak 2,25 TL patronuna artık-değer ürettiyordu. 2022 yılına gelindiğinde bir işçi kendi ücretinin 1 TL'sini üretirken, ortalamada 3,97 TL patronuna artık-değer oluşturuyor. Başka bir ifadeyle sömürü oranı ortalama olarak yüzde 397 düzeyinde bulunuyor. 2005 yılından 2022 yılına gelindiğinde, sömürü oranında 1,76 kat, eş deyişle yüzde 176 oranında bir artış yaşandığı anlaşıyor.

Aslında işçi sınıfının bileşiminde yevmiyeliler de bulunduğu ve onların ortalama fert geliri 2005 yılında 3.289 TL, 2022 yılında 53.334 TL düzeyinde olup, ücretli işçilere göre daha düşük olduğundan, işçi sınıfının geneli için ortalama fert geliri daha düşüktür. Bu durumda yevmiyeli ve ücretli işçilerin toplamı dikkate alındığında, ortalamada bir işçinin aldığı ücretin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Yevmiyeliler, işçilerin genelinin fert başına ortalama gelirini

düşürdüğünden, 2022 yılı için hesapladığımız ortalama sömürü oranı gerçekte yüzde 397'nin bir hayli üstündedir.

Şimdi de en az ve en çok geliri olan yüzdelik dilimleri inceleyelim. En az geliri olan yüzde 10-20'lik grubun gelirlerinin çoğunlukla ücretlerden/yevmiyelerden oluştuğunu ya da bu gruplardaki kişilerin çoğunun işçi sınıfının kapsamında bulunduklarını varsaymak makuldür. Geliri en az olan yüzde 10-20'lik grubun içerisinde “kendi hesabına çalışanların”, eş deyişle ara tabakalardan insanların işçilere göre daha az sayıda bulunması beklenir. En az geliri olan yüzde 20'lik grubun toplam toplumsal gelirden aldıkları pay olan yüzde 5,9'luk oran, en alttaki işçilerin ücret gelirleri olarak kabul edilebilir. Geliri en yüksek olan yüzde 10-20'lik grubun gelirinin ise artık-değer kökenli olduğunu düşünmek gerekir. 2022 yılı için en çok geliri olan yüzde 20'lik dilimdekilerin yıllık ortalama 417 bin 499 TL düzeyinde bir geliri bulunmaktadır ki bu, o yıl için 5 bin 500 TL olan asgari ücretin yaklaşık 76 katıdır. Bu gelirin işçileri sömürme yolu dışında başka bir yoldan sağlanması mümkün görünmemektedir.

Tüm gelirleri yaratan emek-gücü harcamasıdır, yani doğa üzerine uygulanan emektir. 2022 yılında Türkiye’de gelirleri en düşük yüzde 20'lik dilimde yer alan işçiler 100 birimlik toplam toplumsal gelirin 5,9'unu kendileri için üretirken, daha yüksek ücretleri olan diğer işçilerle birlikte en az 49,8'lük kesimini patronlar için yaratmıştır. Başka bir deyişle ücret gelirleri en düşük yüzde 20'lik dilime giren işçiler 1 TL kendileri için üretirken, diğer işçilerle birlikte en az 8,44 TL kapitalistler için artık-değer oluşturmuştur. İşte P80/P20 oranı denilen oranın anlamı budur. Yine 2022 yılında Türkiye’de P90/P10 oranı 15'tir. Başka bir deyişle, en alttakilerden bir işçi 1 TL kendisine ücret oluştururken, diğer işçilerle birlikte en az 15 TL patronlara artık-değer oluşturmuştur.

Anket yılı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gelir referans yılı	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
P80/P20 oranı	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6	7,9	8,4
P90/P10 oranı	12,6	13,3	13,6	13,4	13,7	13,0	14,6	13,7	14,2	15,0
Gini katsayısı	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401	0,415	0,433
Gini katsayısı (Sosyal transferler hariç)	0,446	0,454	0,465	0,468	0,473	0,463	0,470	0,482	0,487	0,520
Gini katsayısı (Emekli ve dul-yetim maaşı dahil diğer tüm sosyal transfer gelirleri hariç)	0,399	0,406	0,412	0,414	0,417	0,405	0,420	0,419	0,423	0,445

Bunlara ek olarak veriler, kadınların ortalama gelirlerin altında gelir elde ettiklerini, erkeklerin gelirlerinin ortalama gelirlerin üzerinde olduğunu da gösteriyor. 2022 yılında yevmiyeli çalışan erkekler kadınlardan yüzde 78,5 oranında fazla gelir elde etmiştir. Bu oran patronlarda yüzde 45,3, kendi hesabına çalışanlarda yüzde 24,9 ve ücretlilerde yüzde 21,9 olarak hesaplanmış durumda. Kapitalist toplumlarda kadın-erkek eşitliği biçimsel hukuki bir eşitlik olarak var olup, erkekler ile kadınlar arasında tüm gelir elde etme biçimlerinde iktisadi bir eşitsizlik bulunmaktadır. Sınıflar arası eşitsizliğe eklenen cinsiyetler arası bir iktisadi eşitsizliğin olduğu görülmektedir. Gelirlerdeki kapitalist sınıf içerisinde ve ara tabakalar arasında da gözlenen cinsiyetler arası bu eşitsizlik, sosyalist toplumda sınıflar arasındaki eşitsizlikle birlikte ortadan kaldırılabiliir özelliğindedir.

Kapitalist toplumlarda gelir eşitsizliği yanı sıra, bundan kat be kat fazla olan servet eşitsizliği de bulunmaktadır. Servet ve gelir eşitsizliği, kapitalist toplumda sınıfların varlığı ve sömürü gerçeğinin sonuçları/görünümleridir. Yok edilmeleri için nedenlerin ortadan kaldırılması gerekir. Sınıfların ve sömürünün ortadan kaldırılmasının yolunu yaşamış sosyalizm deneyimleri insanlığa göstermiş olup, bu konudaki başarı tekrarlanabilir durumdadır.

Yararlanılan kaynaklar: 1) TÜİK istatistikleri 2)
<https://haber.sol.org.tr/haber/kriz-yok-yagma-var-turkiyede-zenginlerin-gelirden-payi-rekor-kirdi-389809>

[Kara Düzen]

*Ama benim memleketimde bugün
İnsan kanı sudan ucuz
Oysa en güzel emek insanın kendisi
(Ruhi Su)*

“Münferit” derler, diyeceklerdir. “Bazı bireylerin suçudur, bu...”

“Yenidoğan çetesi’nin SGK’yı dolandırırken, bebeklerin ölümüne neden olması, Türkiye’de her yerde ve her zaman görülen bir olay değil”, diyorlar.

Oysa Türkiye’nin ve dünyanın kapitalist düzeninde insan emeğinin, kanının, gözyaşının ve hayatının değerinin olmadığı ve bunların hiçe sayıldığı milyonlarca örnekten sadece birisi, paraya para katmak için bebeklerin katledilmesi...

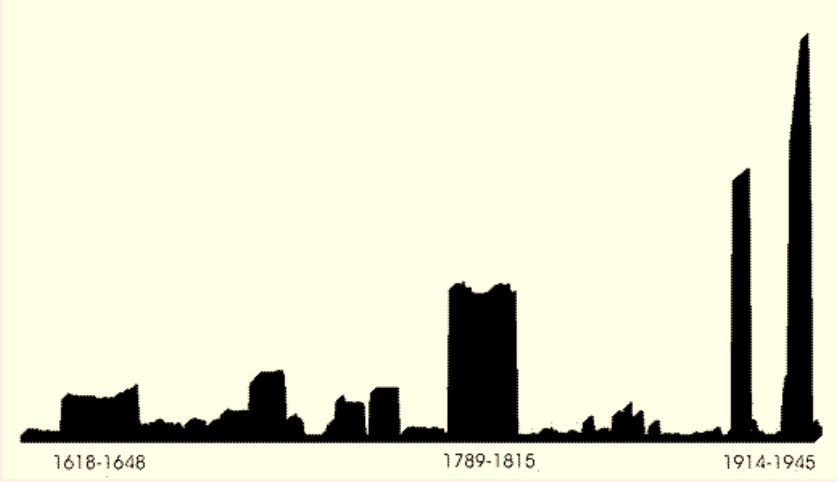
Marx şöyle diyor:

“Sermaye, kâr olmadığı zaman ya da az kâr edildiği zaman hiç hoşnut olmaz, tıpkı eskiden doğanın boşluktan hoşlanmadığının söylenmesi gibi. Yeterli kâr olunca sermayeye bir cesaret gelir. Güvenli bir yüzde 10 kâr ile her yerde çalışmaya razıdır; kesin yüzde 20, iştahını kabartır; yüzde 50, küstahlaştırır; yüzde 100, bütün insansal yasaları

ayaklar altına aldırır; yüzde 300 kâr ile sahibini astırma olasılığı bile olsa, işlemeyeceği cinayet, atılmayacağı tehlike yoktur. Eğer kargaşalık ile kavga kâr getirecek olsa, bunları rahatça dürtükler. Kaçakçılık ile köle ticareti bütün burada söylenenleri doğrular.” (Marx, *Kapital*)

Evet, kapitalistlerin ve kapitalist devletlerin elde edecekleri doğal kaynaklar, para ve kâr uğruna, uyuşturucu ve silah, kadın ve çocuk bedeni de dâhil bilumum her şeyin ticaretini yaptığı ya da bunlara göz yumduğu, sömürge ve yeni-sömürge/bağımlı ülkelerde doğayı talan ettiği biliniyor. Sadece bunlar mı?.. Kapitalizm, bir yandan insanlığın üretici güçlerini robotların kullanımına varıncaya kadar geliştirirken, biryandan da bu güçlerin önemli bir bölümünü açlığa, işsizliğe, sefalet koşullarında yaşamaya, tehlikeli işlerde önlem alınmadan çalışmaya, savaşlarda toplu katliamlara sürüklüyor. İşte bazı örnekler:

- Dünyada 300 milyonu çocuk olmak üzere, 800 milyon insan aç durumda ve her yıl 11 milyon kişinin açlık veya yetersiz beslenme sebebiyle öldüğü tahmin ediliyor. Bu aç insanlar, emperyalist-kapitalist ülkelerin bağımlılık altında tuttuğu az gelişmiş kapitalist ülkelerde, üzerlerinde süper-sömürünün olduğu, yaşam yerlerinin/doğalarının, yer altı ve yer üstü kaynakları elde etmek için talan edildiği bölgelerde yaşıyor.
- Ya savaşlarda öldürülenler?.. Aşağıdaki grafik, kapitalizm çağında 1600-1945 yılları arasında savaşlarda ölenlerin yoğunluğunu gösteriyor:

İnsanları savaşa ve birbirlerini öldürmeye iten doğal bir neden olmadığından, bu ölümlerin nedenlerinin ekonomik ve politik çıkarlar olduğunu anlamak zor olmuyor (Elbette, SSCB'nin faşist Alman devletinin saldırısına karşı "anayurdunu savunma savaşı" gibi durumlarda saldıranları öldürenlerin durumu farklı). Milyonlarca insan dolayısıyla üretici potansiyel güç, toplumsal sistemin işleyişinin kuralları yüzünden birbirine kırdırılıyor, katlediliyor.

- Dünyada 434,8 milyon insan çalışma hakkından mahrum ve işsiz durumda bulunuyor. Öte yandan paradoksal olarak milyonlarca insan uzun süreler ve yoğun bir tempoda çalışmak zorunda bırakılıyor.
- Küresel işgücünün yüzde 58'i kayıt dışı/sigortasız olarak çalıştırılıp sömürülüyor.
- Dünya genelinde 160 milyon çocuk işçi var ve bu çocukların 79 milyonu sağlıklarını, güvenliklerini ve ahlaki gelişimlerini doğrudan tehlikeye atan tehlikeli işlerde çalışıyor. Eğitim almaları gerekirken, temel sebep olarak ailelerinin yoksulluğu nedeniyle çalışmak

zorunda kalan bu çocukları, irisi ufağı fark etmeden patronlar sömürüyor.

Peki ya Türkiye’de işler nasıl?.. Patronların kârına kâr katmaları için maliyetleri kısma ve ücret artışlarını sınırlama yönündeki davranışlarını bilmeyen yoktur. Ya işsizlerin oranı ne durumda? Türkiye’de işçilerin arasındaki gerçek işsizlik oranı yüzde 30 düzeyinde bulunuyor. Bu insanlar potansiyel güçlerini gerçekleştirme ve iyi koşullarda yaşayıp çalışma hakkından mahrum durumdalar. Basit tedbirlerle önlenabilir olduğu halde önüne geçilmeyen iş cinayetleri ve kazalarını, silikozis gibi meslek hastalıklarını, kayıt-dışı/sigortasız işçi çalıştırmayı, sığınmacı erişkin ve çocukları düşük ücretlerle çalıştırmayı da unutmamalı. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de karlı işler olarak kadın bedeni pazarlanıyor, uyuşturucu ticareti vb yapılıyor. Bütün bunlar ne uğruna?.. Paraya para katmak, kârı artırmak, kapitalist düzenin temel işleyiş ilkesi durumunda bulunuyor.

Şimdi bir hatırlatma. Ne çabuk unutuldu, değil mi?.. Birkaç ay önce İzmir’de iki yurttaşımızın elektrik akımına kapılarak ölmesi. Bu ölümlerin olduğu bölgede elektrik dağıtımı özelleştirilerek, GDZ Elektrik’e geçmiş, gerekli bakım-onarımı yapmayan bu şirketin tatlı kârının yanında insan hayatının bir öneminin olmadığı görülmüştü. Bu şirket, sokak-cadde aydınlatmaları için kamudan 2023 yılında 174,5 milyon TL almış ve kasasına koymuş bulunuyor. Türkiye’nin kapitalist düzeninde bu meblağın karşısında iki insanın ölümünün bir önemi bulunmuyor.

Buna benzer “kazalar” ve “toplumsal cinayetler”, piyasa ilişkilerinin ve kâr elde etmenin temel düstür olduğu her işletmede, her yerde ve her gün yaşanıyor.

İşte başka bir örnek: 1950'lerden günümüze kadarki ulaşım politikalarında karayolu taşımacılığına ağırlık verilmesi sonucu, 2023 yılında trafik kazalarında 6 bin 548 kişi hayatını kaybederken, 350 bin 855 kişi yaralanmış bulunuyor. Bu demektir ki, günde ortalama 18 ölüm ve 961 yaralanma meydana geliyor. Trafik kazalarını bireylerin suçu olarak görmek ya da "trafik canavarı"na suçu yüklemek bir tür kolay açıklama olduğu kadar, aynı zamanda gerçeklerin gizlenmesidir. Çünkü güvenli taşımacılık yapan demiryolları ülkemizde bilerek ve isteyerek geliştirilmemiş, otomotiv şirketlerinin ve petrol tröstlerinin kârları ve çıkarları doğrultusunda, karayolu yolcu ve yük taşımacılığının önü sonuna kadar açılmıştır.

Özcesi, insanlık yeni bir toplumu kurmada gerekli maddi, teknik, bilimsel ve insansal kapasiteye ve potansiyel güçlere sahipken, dünyanın ve Türkiye'nin kapitalist düzeni sahip olduğu toplumsal ilişkilerle çürümüşlük ve çözülme belirtileri gösteriyor.

"Bir yandan, şimdiye kadarki insanlık tarihinin hiçbir döneminde umulmayan düzeyde endüstriyel ve bilimsel güçler hayattaki yerlerini almaya başlamıştır. Öte yandan, Roma İmparatorluğu'nun son zamanlarında kaydedilen felaketleri çok aşan çürüme belirtileri var.

(...)

Bir yanda modern endüstri ve bilim, diğer yanda modern sefalet ve çözülme arasındaki bu karşıtlık; çağımızın üretici güçleri ve toplumsal ilişkileri arasındaki bu karşıtlık, apaçık, ezici ve tartışılmayacak bir gerçektir." (Marx)

Bu kara düzen, bu karabasan uykularımızdaki,

*Gelip geçecek, bir gün uyandığımızda.
Tarihin ağır dönen tekerleği, Sisifos'un yokuşunda ilerliyor.
Ve ulaşacak bebeklerin tebessümündeki saflığa insanlık,
Bir gün mutlaka...*

[Türkiye’de Konut Sorunu]

"Ama kesin olan şu ki, bugün bile, büyük kentlerde, akla uygun bir şekilde kullanılmaları durumunda her tür gerçek ‘konut kıtlığı’na hemen çare bulunmasına yetecek miktarda konut binası bulunuyor. Bu da doğal olarak yalnızca bugünkü sahiplerin mülksüzleştirilmesi ya da evlerine evsizlerin veya bugüne kadarki evlerinde aşırı kalabalık bir şekilde yaşayan işçilerin yerleştirilmesi yoluyla gerçekleştirilebilir ve proletarya siyasal iktidarı ele geçirir geçirmez, herkesin iyiliğinin gerekli kıldığı böylesi bir önlem, bugünkü devletin diğer kamulaştırma ve yerleştirme eylemleri kadar kolay bir şekilde hayata geçebilecektir."²²

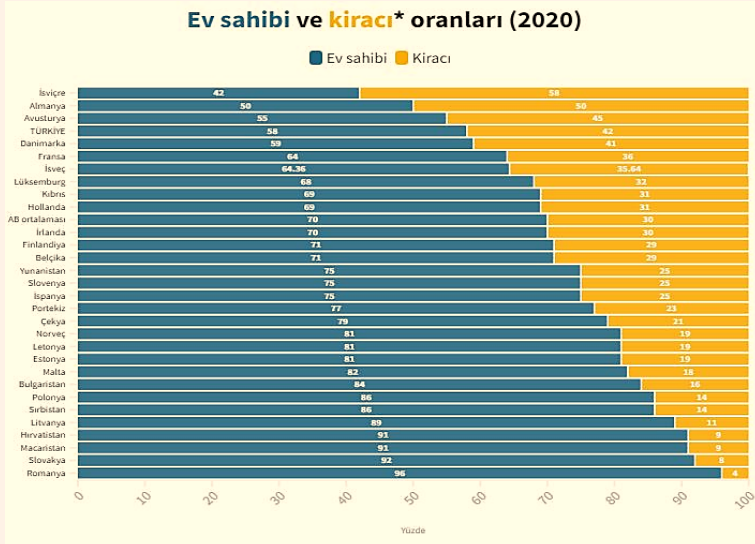
6 Şubat 2023 depremlerinin Türkiye’ye özgül kapitalizm koşullarında toplumsal afete dönüşmesiyle evsizleşen yüz binlerce yurttaşın yerleşebileceği konutlar yok mudur?.. “Bolluk içinde kıtlık” denilen işte budur. Türkiye’nin kapitalist düzeninde kabaca (bir aile ortalama 4 kişi sayılırsa) 6 milyon kişinin barınmasına hazır durumda 1,5 milyonun üzerinde boş konut stoku bulunmasına rağmen, depremzedeler için yapılacak yeni konutlardan gelecek kârlar, inşaat şirketlerinin

²² Friederich Engels, *Konut Sorunu*, s. 47, Yordam Kitap

ve sektördeki firmaların iştahlarını kabartıyor. Kapitalist Türkiye’de ihtiyaçtan fazla konut yapılır, konut yapımı ile mülkiyeti bir kar ve rant elde etme kapısı olarak kullanılırken, sosyalist Türkiye’de boş duran konutlar şirketlerden alınıp kamulaştırılacak, ihtiyacı olanlara dağıtılacaktır.

Peki konutların ev sahiplerine ve kiracılara dağılımı ne durumda?.. Aşağıdaki görselde, ev sahibi olmayanlar kiracı olarak geçiyor; başka bir deyişle piyasada oluşan kira bedellerini ödeyenler yanı sıra, lojmanda kalanlar, düşük kira verenler ve akrabalarının sahip olduğu evlerde kalıp kira vermeyenlerin hepsi kiracı olarak değerlendiriliyor. Piyasanın düzenleyiciliğinde kira bedeli verenlerin oturduğu evlerin mülkiyetinin, başkalarına ait olduğu açıktır. Bu mülkiyet Almanya gibi ülkelerde gayrimenkul şirketlerinin elinde toplanıyor.

Kaynak: Eurostat (*Kiracılar, ev sahibi olmayanları kapsar. Lojman, düşük kirada ve ücretsiz oturanlar dahildir)

AB ülkeleri içerisinde en fazla kiracının yaşadığı ülke Almanya... Bu ülkede evlerin yarısında kiracılar ikamet ediyor.²³ 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra Berlin'de 200 binden fazla konut, yatırım fonlarına ya da özel sermaye şirketlerine satılmış bulunuyor. Örneğin Almanya'nın dev emlak şirketi "Deutsche Wohnen" Berlin'deki 110 binden fazla konutun sahibi durumunda. Berlin'de yaşayanların yüzde 80-85'i kiracı ve artan kira fiyatlarından yakınıyor. Berlin yönetimi beş yıl süreyle kiralara dondurulması kararı olsa da Almanya Yüksek Mahkemesi, 2020 yılında eyalet yetkilileri tarafından getirilen kira üst sınırının anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiş bulunuyor. Çünkü kapitalizm koşullarında hukukun ruhunu, üretim ve piyasa ilişkileri oluşturuyor. Almanya'da federal seçimlerle birlikte Berlinlilerin şehirde gayrimenkul şirketleri tarafından yönetilen ve kiraya

²³ <https://tr.euronews.com/2022/01/18/ab-de-en-fazla-kirac-almanya-da-turkiye-ve-avrupa-da-kirac-ve-ev-sahibi-oran-kac> Erişim tarihi: 26.02.2023

verilen yüz binlerce konutun kamulaştırılması için düzenlediği 2021 referandumundan ise evet oyu çıkmış bulunuyor.²⁴

Bu örnek neyi gösteriyor?.. Kirada oturanların evlerinin kamulaştırılmasının bir ihtiyaç olduğunu ve insanların bunu arzuladığını...

Türkiye için durum farklı görünüyor... Ülkemizde daha çok ev sahiplerinin birden fazla evin mülkiyetini ellerinde bulundurması ve rant geliri elde etmeleri söz konusu... Fakat Türkiye’de de emekçiler kira ödeme derdinden kurtulmak istiyor.

TÜRKİYE'DE KAÇ HANE OTURDUĞU EVDE EV SAHİBİ? (Hane sayısı)				
Yıl	Ev Sahibi	Kiracı	Lojman	Ev sahibi değil ama kira ödemiyor
2002	12.014.817	3.079.128	293.119	1.059.580
2003	12.047.205	3.616.118	222.966	858.206
2004	12.386.398	3.632.605	132.934	944.600
2005	12.286.671	3.939.207	17.838	1.144.762
2006	12.241.504	3.849.229	19.823	1.400.588
2007	11.894.216	4.007.475	216.536	1.219.668
2008	11.519.344	4.184.226	245.871	1.844.797
2009	11.207.702	4.168.196	389.215	2.662.208
2010	11.283.407	4.482.232	370.346	2.672.187
2011	11.626.972	4.619.627	393.524	2.671.513
2012	11.537.927	4.990.988	463.562	3.058.977
2013	12.251.623	4.760.222	494.477	2.970.088
2014	12.537.654	5.247.417	424.061	3.162.992
2015	12.575.998	5.739.213	364.444	3.145.057
2016	12.985.096	5.802.730	46.988	3.039.017
2017	13.219.372	6.057.146	343.011	3.413.426

Türkiye’de 2017 yılı itibariyle 23 milyon hane bulunuyor ve bu ailelerin 13,2 milyonu sahip olduğu evde oturuyor. 6 milyon hane ise yaşadığı konut için kira ödüyor.²⁵ Bu 6 milyon konutun, 2 veya daha fazla sayıda konutun mülkiyetine sahip ev sahiplerine ait olduğu anlaşıyor.

2002 yılında 3 milyon 79 bin 128 kiracı varken, 2017 yılında 6 milyon 57 bin 146’ya yükseliyor. 15 yılda oturduğu ev için kira ödeyen hanelerin oranı yüzde 18’lerden yüzde 26’ya çıkıyor.²⁶

Sosyalist Türkiye’de, başka bir deyişle emekçilerin iktidarında yapılacak ilk işlerden biri, kirada oturan evlerin mülkiyetine sahip kişilere konutların bedeli, (kar düşülüp) maliyeti üzerinden devlet tarafından ödenerek, kamulaştırma yapılması olacaktır. Böylelikle Türkiye’deki hanelerin kirada oturan yüzde 26’sı, düşük bir kira bedeli ödemesi yaparak, kamunun mülkiyetindeki konutlarda kalacaktır.

Lojmanlarda oturanlar için kiralar zaten bir sorun oluşturmuyor. Akrabasının konutunda kira vermeden ikamet edenlerin durumunda ise, yine bu ekstradan sahip olunan konutların kamulaştırılması ve oturanların düşük düzeylerde kamuya kira ödemesi devrede olacaktır. İstatistiklerde “ev sahibi değil ama kira ödemiyor” olarak ifade edilen bu hanelerin sayısı, 2002-2017 arasında kabaca 1 milyon düzeyinden, 3 milyon 400 bin düzeyine çıkmış bulunuyor. Bu düzey, toplam hanelerin yaklaşık yüzde 15’ini oluşturuyor.

Dolayısıyla ilk etapta kamulaştırılacak konutların oranı yüzde 26 artı yüzde 15, eşittir yüzde 41’i buluyor. 6,5 milyona yakın

²⁵ <https://www.emlakjet.com/haber/haber/turkiyede-kac-hane-oturdugu-evde-ev-sahibi> Erişim tarihi: 26.02.2023

²⁶ <https://www.emlakjet.com/haber/haber/turkiyede-kac-hane-oturdugu-evde-ev-sahibi> Erişim tarihi: 26.02.2023

hane için oturdukları konutların kamulaştırılması, toplumsal bir ihtiyaç ve talep olarak karşımıza çıkıyor.

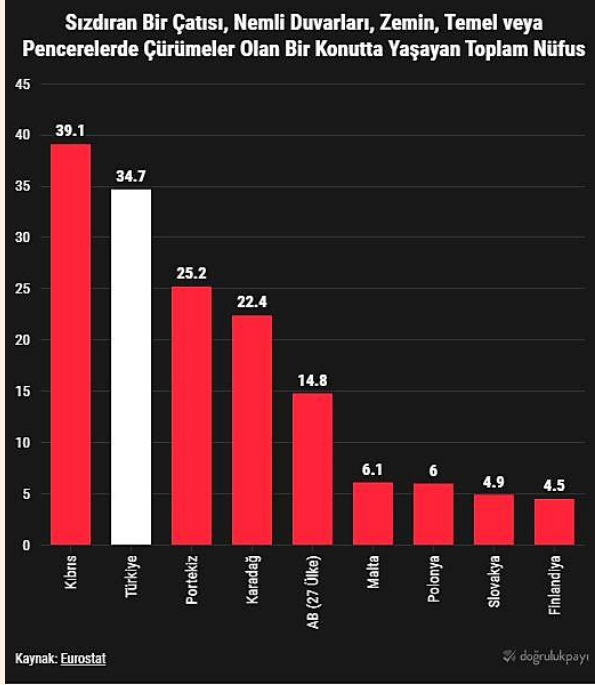
Peki ev sahiplerine ne olacak?.. Türkiye’de hanelerin yüzde 58’sini oluşturan 13,2 milyon hanenin oturduğu evin mülk sahipliği (2017 yılı verisi), zamana yayılarak kamulaştırılabilir görünüyor. Konutta miras hukuku lağvedileceğinden, konut sahiplerinin vefat etmeleriyle birlikte, mülkiyetlerinde bulunan konutların kamuya devredilmesiyle, zaman içerisinde konutta kişisel mülkiyet azalıp, sıfırlanabilir.

Elbette şunu da belirtmek gerekiyor... Bu süreçte kentlerdeki demografik veriler dikkate alınıp, kamu eliyle yeni konutların ihtiyaçlar ölçüsünde yapımı gerçekleştirilirken, eskiden yapılmış ve yeni yapılacak konutların depreme dirençli kılınmaları ve şehir planlamasının diğer ilke ve gereklerine dikkat edilmesi de sağlanacaktır.

Son olarak, “sızdıran bir çatı, nemli duvarları, zemin, temel veya pencerelerde çürümeler olan bir konutta yaşayan toplam nüfus” oranı Türkiye’de yüzde 34,7 düzeyinde bulunuyor.²⁷ Bu konutların tamiri, bu mümkün değilse ikamet edenlerin yeni konutlara transferi gerekiyor. Yoksulluğun bunları yapmaya engel olduğunu tahmin etmek güç değil. Sosyalizm kamu eliyle yapılacak modern ve sağlıklı konutlara emekçileri yerleştirmesiyle, geçmişin bakiyesi virane konut stoğunu da tasfiye edecektir.

²⁷ <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-nin-yuzde-kaci-ev-sahibi>

Erişim tarihi: 27.02.2023

Özetle, sosyalist Türkiye’de herkes oturduğu konutun devlet mülkiyeti aracılığıyla sahibi olacaktır. Sağlıklı ve modern konutlarda barınma, yasal/anayasal bir hak olarak kabul edilecek, herkese bu olanak sunulacak, günümüzde piyasa ilişkilerinin pençesindeki barınma sorunu çözüme kavuşturulacaktır.

[Türkiye’de Su Sorunu]

Türkiye, coğrafi konumu, iklim özellikleri ve artan nüfusu nedeniyle su kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir bölgede yer almaktadır. Akdeniz Havzası’nda bulunan Türkiye, iklim değişikliği, hızlı kentleşme, tarım ve sanayi sektörlerinin yoğun su kullanımı gibi faktörlerden dolayı su stresi yaşayan ülkeler arasında sayılmaktadır.²⁸ Bu makale, Türkiye’nin su kaynaklarının mevcut durumunu, sektörel su tüketim istatistiklerini, su kıtlığı risklerini ve bu konuda alınabilecek önlemleri ele almaktadır.

1. Türkiye’nin Su Kaynaklarının Genel Durumu

- Türkiye, yüzey ve yeraltı su kaynakları açısından belirli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu kaynakların dağılımı coğrafi ve mevsimsel olarak dengesizdir.²⁹ Türkiye, 25 nehir havzasına sahiptir ve bu havzalar farklı dinamiklere ve sorunlara sahiptir. Örneğin, Büyük Menderes ve Ergene havzalarında su kirliliği ön plandayken, Konya Kapalı Havzası’nda aşırı su kullanımı sorunu bulunmaktadır.³⁰

²⁸ WWF Türkiye, Türkiye’de Su Kaynaklarının Güncel Durumu, 2023.

²⁹ Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Türkiye Su Kaynakları Raporu, 2022

³⁰ Ibid.

- **Toplam Su Potansiyeli:** Türkiye’de yıllık ortalama yağış miktarı yaklaşık 574 mm olup, bu yaklaşık 450 milyar m³ suya tekabül eder.³¹ Ancak, teknik ve ekonomik kısıtlamalar nedeniyle bu miktarın yalnızca bir kısmı kullanılabilir. Tüketilebilir yerüstü su potansiyeli yılda ortalama 94 milyar m³, yeraltı su potansiyeli ise 18 milyar m³’tür.³² Toplamda, Türkiye’nin tüketilebilir su potansiyeli 112 milyar m³’tür ve bunun yaklaşık 57 milyar m³’ü kullanılmaktadır.³³
- **Kişi Başına Düşen Su Miktarı:** 2000 yılında kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1.652 m³ iken, 2020 yılında bu miktar 1.346 m³’e gerilemiştir.³⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2021 yılı itibarıyla bu miktar 1.519 m³ civarındadır ve 2030 yılında 1.120 m³’e düşmesi beklenmektedir.³⁵ Bu, Türkiye’nin su stresi yaşayan ülkeler kategorisinde yer aldığını göstermektedir.³⁶

Bölgesel Dağılım ve Eşitsizlik

Türkiye’deki su kaynaklarının bölgesel dağılımı, nüfus yoğunluğu ile orantısızdır. Örneğin, Marmara Bölgesi, ülke nüfusunun yüzde 28’ini barındırırken, toplam su akışının yalnızca yüzde 4’ünü toplar.³⁷ Bu durum, özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde su temini için havzalar arası su transferini zorunlu kılmaktadır. Meriç, Ergene, Gediz, Büyük Menderes,

³¹ TÜİK, Çevresel Göstergeler 2022, 2022.

³² DSİ, Türkiye Su Kaynakları Raporu, 2022.

³³ Ibid.

³⁴ TÜİK, Su İstatistikleri 2021, 2021.

³⁵ Ibid.

³⁶ WWF Türkiye, Türkiye’de Su Kaynaklarının Güncel Durumu, 2023.

³⁷ DSİ, Türkiye Su Kaynakları Raporu, 2022.

Burdur Gölü, Akarçay, Konya ve Asi Nehri havzalarında su kullanımı, yenilenebilir kapasiteyi aşmış durumdadır.³⁸

Doğal Su Kaynakları

Türkiye’de 320 adet doğal göl bulunmakta olup, bunların bir kısmı mevsimsel niteliktedir ve yaz aylarında kuruma riski taşır.³⁹ Ayrıca, akarsuların yatak eğimlerinin fazla olması nedeniyle hidroelektrik enerji üretim potansiyeli yüksek olsa da bu akarsular ulaşım için uygun değildir.⁴⁰

2. Sektörel Su Tüketimi

Türkiye’de su tüketimi, tarım, sanayi ve evsel kullanım olmak üzere üç ana sektöre ayrılır. Devlet Su İşleri (DSİ) ve TÜİK verilerine göre, 2022 yılı sektörel su tüketim dağılımı şu şekildedir:

- **Tarım:** Toplam su tüketiminin yüzde 77’si (44 milyar m³) sulama amaçlı kullanılmaktadır.⁴¹ Tarım sektörü, Türkiye’nin su kaynakları üzerindeki en büyük baskıyı oluşturur. Özellikle Konya Kapalı Havzası gibi yarı kurak bölgelerde tarımsal su kullanımı sürdürülebilir sınırları zorlamaktadır.⁴²
- **İçme, Kullanma ve Sanayi:** Toplam su tüketiminin yüzde 23’ü (13 milyar m³) içme suyu, evsel kullanım ve sanayi sektörlerinde tüketilmektedir.⁴³ Sanayi

³⁸ Ibid.

³⁹ TÜİK, Çevresel Göstergeler 2022, 2022.

⁴⁰ DSİ, Türkiye Su Kaynakları Raporu, 2022.

⁴¹ TÜİK, Su İstatistikleri 2022, 2022.

⁴² DSİ, Konya Kapalı Havzası Su Kullanımı Raporu, 2021.

⁴³ TÜİK, Su İstatistikleri 2022, 2022.

sektöründe özellikle kimyasal ürünler, gıda ve tekstil üretimi yüksek su tüketimine sahiptir.⁴⁴

- **Evsel Kullanım:** Belediyeler tarafından evlere ulaştırılan su miktarı 2004'te 2 milyar m³ iken, 2018'de 4 milyar m³'e yükselmiştir.⁴⁵ Kişi başına günlük su tüketimi 2004'te 255 litre iken, 2018'de 224 litreye gerilemiş, 2022'de ise ortalama 229 litre olarak kaydedilmiştir.⁴⁶

Kayıp ve Kaçak Oranları

Su kaynaklarının verimli kullanımı önünde önemli bir engel, kayıp ve kaçak oranlarıdır. Örneğin, İzmir gibi bazı şehirlerde kayıp-kaçak oranlarının yüksek olduğu rapor edilmiştir.⁴⁷ Bu durum, suyun verimli kullanımını engelleyerek su kıtlığı riskini artırmaktadır. İstanbul'da kayıp-kaçak oranı yüzde 18-19 civarındayken, bazı şehirlerde bu oran yüzde 40'ı aşmaktadır. Bu, kamu kaynaklarının israfı ve halkın parasının heba edilmesi anlamına gelmektedir.

Turizm Sektörünün Su Tüketimi

Turizm sektörü, su tüketiminde giderek daha fazla pay almaktadır. Özellikle golf sahaları ve kayak merkezlerinde yapay kar üretimi gibi faaliyetler yüksek su tüketimine yol açmaktadır.⁴⁸ Türkiye'de turizm sektörü, toplam su

⁴⁴ Sutema.org, Suyun Sektörel Kullanım Oranları, 2023.

⁴⁵ TÜİK, Su ve Atık Su İstatistikleri 2018, 2018.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Yaşar Üniversitesi, Türkiye'de Su Tüketimi ve Kayıp-Kaçak Oranları, 2022.

⁴⁸ Sutema.org, Turizm Sektörünün Su Tüketimi, 2023.

varlıklarının yüzde 3,97'sini kullanmakta olup, bu oranla dünyada 7. sıradadır.⁴⁹

3. Su Kıtlığı ve İklim Krizi

Türkiye, iklim değişikliği ve artan nüfus baskısı nedeniyle su kıtlığı riskiyle karşı karşıyadır. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) raporlarına göre, son 50 yılda Türkiye’de ortalama sıcaklık 1,5°C artmış ve yağış miktarında yüzde 10-20 azalma gözlenmiştir.⁵⁰ 2070 sonrası için yapılan projeksiyonlar, sıcaklıkların 2,5-5°C artacağını ve yağış miktarının yüzde 10-20 daha azalacağını öngörmektedir.⁵¹ Bu durum, özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde su kaynaklarının verimliliğini yüzde 50 oranında azaltabilir.⁵²

Su Kıtlığı Riskleri

- **Kişi Başına Düşen Su Miktarındaki Azalma:** Türkiye, Malin Falkenmark’ın su kaynakları sınıflandırmasına göre “su baskısı yaşayan” ülkeler kategorisindedir.⁵³ 2030 yılında kişi başına düşen su miktarının 1.120 m³’e düşmesi, su kıtlığı eşiği olan 1.000 m³’e tehlikeli derecede yaklaşmaktadır.⁵⁴
- **Kuraklık:** Türkiye’nin büyük bir kısmı, özellikle yaz aylarında “olağanüstü kuraklık” riskiyle karşı karşıyadır. Örneğin, İzmir’deki Tahtalı Barajı’nda doluluk oranı çok düşük seviyelere gerilemektedir.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), İklim Değişikliği ve Türkiye Raporu, 2023.

⁵¹ Ibid.

⁵² Atlas SCC, Türkiye’de Su Kıtlığı ve İklim Krizi, 2023.

⁵³ WWF Türkiye, Türkiye’de Su Kaynaklarının Güncel Durumu, 2023.

⁵⁴ TÜİK, Su İstatistikleri 2021, 2021.

- **Bölgesel Riskler:** Ege Bölgesi'nde su krizi derinleşmekte olup, altın madenciliği gibi faaliyetler su tüketimini artırarak yerel su kaynaklarını tehdit etmektedir. Bir altın madeni, 100 bin nüfuslu bir beldenin yıllık su ihtiyacını tüketebilmektedir.⁵⁵

İklim Değişikliğinin Etkileri

İklim değişikliği, Türkiye'de su kaynaklarının miktarını ve kalitesini doğrudan etkilemektedir. Azalan yağışlar, artan sıcaklıklar ve düzensiz yağış rejimleri, su kaynaklarının yenilenme kapasitesini zorlamaktadır.⁵⁶ Özellikle Akdeniz iklimine sahip bölgelerde bu etkiler daha belirgindir.⁵⁷

4. Su Kaynaklarının Yönetimi ve Alınabilecek Önlemler

Türkiye'nin su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi, su kıtlığı riskini azaltmak için kritik önem taşımaktadır. Aşağıda, bu konuda alınabilecek önlemler sunulmuştur:

a. Su Tasarrufu ve Verimlilik

- ❖ **Evsel Kullanımda Tasarruf:** Prof. Dr. Nurdan Yıldırım'a göre, dört kişilik bir aile, alışkanlıklarını değiştirerek yılda 150 ton su tasarrufu sağlayabilir.⁵⁸ Bu, günlük kişi başına 102 litre su tasarrufu anlamına gelir ve mevcut tüketimi neredeyse yarı yarıya azaltabilir.⁵⁹

⁵⁵ Bilim ve Aydınlanma Akademisi, Ege Bölgesi'nde Su Krizi ve Altın Madenciliği, 2023.

⁵⁶ MGM, İklim Değişikliği ve Türkiye Raporu, 2023.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Prof. Dr. Nurdan Yıldırım, Evsel Su Tüketimi ve Tasarruf Potansiyeli, 2022.

⁵⁹ Ibid.

- ❖ **Kapalı Sulama Sistemleri:** Tarımda su kayıplarını önlemek için açık sistem sulama yerine modern kapalı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.⁶⁰ Bu, suyun daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Bu hedefe ulaşılmalıdır.
- ❖ **Kayıp ve Kaçakların Azaltılması:** Belediyeler ve su idareleri, altyapı yatırımlarıyla kayıp-kaçak oranlarını azaltmalıdır. Örneğin, İzmir gibi şehirlerde bu oranların yüksek olması, su yönetiminde ciddi bir sorun oluşturmaktadır.⁶¹
- ❖ **İklim Değişikliğine Dirençli Tarım Teknikleri:** Kuraklığa dayanıklı tohumlar ve damlama sulama gibi yöntemler yaygınlaştırılmalı, böylece tarımsal su tüketimi azaltılmalıdır. Ayrıca, erken uyarı sistemleri ile kuraklık riskine karşı önceden hazırlık yapılabilir.⁶²
- ❖ **Akıllı Su Yönetimi Sistemleri:** IoT tabanlı sensörler ve gerçek zamanlı veri analitiği, suyun kullanımını izlemek, kayıp-kaçakları tespit etmek ve sulama süreçlerini optimize etmek için kullanılmalıdır.⁶³

b. Alternatif Su Kaynakları

- **Deniz Suyu Arıtma:** Deniz suyunun arıtılması, su kıtlığına karşı etkili bir çözüm olabilir. Ancak, bu işlem enerji yoğun olduğundan, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla desteklenmelidir.⁶⁴

⁶⁰ DSİ, Sulama Sistemleri Modernizasyon Planı, 2022.

⁶¹ Yaşar Üniversitesi, Türkiye’de Su Tüketimi ve Kayıp-Kaçak Oranları, 2022.

⁶² FAO, Climate-Smart Agriculture Sourcebook, 2021.

⁶³ UNESCO, The United Nations World Water Development Report 2020: Water and Climate Change.

⁶⁴ Sutema.org, Alternatif Su Kaynakları ve Deniz Suyu Arıtma, 2023.

- **Yağmur Suyu Hasadı:** Yağmur suyunun toplanması ve depolanması, özellikle kentsel alanlarda su talebini karşılamak için kullanılabilir.⁶⁵
- **Atık Su Geri Dönüşümü:** Atık suların arıtılarak yeniden kullanılması, su kaynakları üzerindeki baskıyı azaltabilir. 1 litre atık suyun temizlenmesi için 8 litre temiz suya ihtiyaç duyulduğundan, bu süreçte enerji verimliliği de sağlanmalıdır.⁶⁶
- **Yenilenebilir Enerji ile Arıtma:** Deniz suyu arıtma ve atık su geri dönüşüm süreçleri, güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarıyla desteklenerek çevresel etkiler azaltılmalıdır.⁶⁷

c. Su Yönetimi Politikaları

- **Ulusal Su Planı:** Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2030 hedefleri arasında, mevcut 112 milyar m³ suyun tarımda yüzde 64, sanayi ve evsel kullanımda yüzde 36 oranında kullanılması planlanmaktadır.⁶⁸ Bu plan, suyun daha dengeli dağıtımını hedefler. Bu hedef tutturulmalıdır.
- **Havza Bazlı Yönetim:** Her bir nehir havzasının kendine özgü dinamiklerine uygun yönetim planları geliştirilmelidir. Örneğin, kirlilik sorununa odaklanan havzalarda arıtma tesisleri önceliklendirilmelidir.⁶⁹

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ IRENA, Renewable Energy in Desalination: Opportunities and Challenges, 2020.

⁶⁸ Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulusal Su Planı 2030, 2022.

⁶⁹ DSİ, Havza Bazlı Su Yönetimi Stratejileri, 2022.

- **Hidroelektrik Santrallerin Planlanması:** Hidroelektrik enerji üretiminin çevresel etkileri dikkate alınarak, ekosisteme zarar vermeyecek şekilde planlama yapılmalıdır.⁷⁰
- **Su Ayak İzi Hesaplamaları:** Tarımsal ürünlerin ve sanayi ürünlerinin su ayak izi hesaplanarak, yüksek su tüketen ürünlerin üretimi ve ihracatı yeniden değerlendirilmelidir.⁷¹
- **Hukuki Reformlar:** Su kanunu güncellenmeli, su kaynaklarının kullanımına dair sıkı düzenlemeler getirilmeli ve özel sektörün yeraltı sularına erişimi tamamen kaldırılmalıdır.

d. Toplumsal Farkındalık

- **Eğitim ve Bilinçlendirme:** Su tasarrufu konusunda toplumun bilinçlendirilmesi, uzun vadeli çözümler için kritik önemdedir.
- **Sürdürülebilir Tüketim Alışkanlıkları:** Evlerde, otellerde ve turistik tesislerde suyun daha az tüketilmesi için alışkanlıkların değiştirilmesi teşvik edilmelidir.⁷²
- **Eğitim Kampanyaları:** Okullarda su tasarrufu bilincini geliştirecek müfredat düzenlemeleri yapılmalı; kamu spotları, çeşitli etkinlikler ve atölyeler aracılığıyla halkın su tüketim alışkanlıklarını değiştirecek kampanyalar organize edilmelidir.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Water Footprint Network, Water Footprint Assessment Manual: Setting the Global Standard, 2020.

⁷² Sutema.org, Sürdürülebilir Su Tüketimi Alışkanlıkları, 2023.

- **Yerel Katılım:** Yörelerde yurttaşların ve çiftçilerin su yönetimi süreçlerine katılımı sağlanarak, havza bazlı yönetim planları daha etkili hale getirilmelidir.⁷³

e. Uluslararası İş birlikleri

Sınır Ötesi Su Yönetimi: Türkiye'nin Fırat-Dicle gibi sınır ötesi su kaynaklarına sahip olması nedeniyle, komşu ülkelerle su paylaşımı konusunda anlaşmalar ve iş birlikleri geliştirilmelidir.

5. Gelecek Perspektifi

Türkiye, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi açısından önemli bir dönemde bulunmaktadır. Artan nüfus, iklim değişikliği, tarım ve sanayi sektörlerinin yüksek su talebi ve bölgesel eşitsizlikler, su kıtlığı riskini artırmaktadır.⁷⁴ TÜİK, DSİ ve WWF gibi kaynaklar, Türkiye'nin kişi başına düşen su miktarının önümüzdeki yıllarda kritik seviyelere düşeceğini göstermektedir.⁷⁵ Bu durum hem çevresel hem de ekonomik riskler taşımaktadır.

Su kıtlığına karşı etkili çözümler, teknolojik yenilikler, altyapı yatırımları ve toplumsal farkındalıkla mümkündür. Alternatif su kaynaklarının kullanımı, kayıp-kaçak oranlarının azaltılması ve havza bazlı yönetim politikaları, Türkiye'nin su kaynaklarını daha verimli kullanmasını sağlayabilir.⁷⁶ Aksi takdirde, su kıtlığı ekonomik kayıplara, tarımsal verimlilikte düşüşe ve toplumsal sorunlara yol açabilir.

⁷³ FAO, Community-Based Water Management Strategies, 2021.

⁷⁴ WWF Türkiye, Türkiye'de Su Kaynaklarının Güncel Durumu, 2023.

⁷⁵ TÜİK, DSİ ve WWF Türkiye, Çeşitli Raporlar, 2021-2023.

⁷⁶ Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulusal Su Planı 2030, 2022.

Türkiye'nin su kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için bugünden harekete geçilmesi şarttır. Bilimsel veriler ışığında geliştirilecek politikalar ve toplumsal bir seferberlik kapsamında yer alacak bireysel düzeydeki önlemler, bu kritik sorunun çözümünde belirleyici olacaktır.

6. Su Manifestosu: Ne Yapmalı?

- i. Su kaynaklarını korumak, verimli kullanmak ve su kıtlığına karşı önlem almak için su arzı ve tüketimi emekçi halkın ihtiyaçları doğrultusunda merkezi olarak planlanmalıdır.
- ii. DSİ tarımsal sulama için yeniden yapılandırılmalıdır. Su kaynakları devlet kontrolünde verimli kullanılmalı, kayıplar azaltılmalı ve atıksuların geri kazanımı gerçekleştirilmelidir.
- iii. Yeraltı sularının özel şirketlere tahsisi ve ambalajlı su sektörü, su kaynaklarının talanına yol açmaktadır. Şebeke suyuna güvensizlik ve ticarileştirme politikaları halkımızı pahalı suya mahkûm etmiştir. Şebeke suyunun içilebilirliği güvence altına alınmalı ve su kaynakları devletleştirilmelidir.
- iv. Türkiye'de su kayıp-kaçak oranları yüksektir (İstanbul'da yüzde 18-19, bazı şehirlerde yüzde 40'ı aşmaktadır). Bu durum, kamu kaynaklarının israfıdır. Bu konuda verimlilik artırılmalı, kayıp-kaçaklar en aza indirilmelidir.
- v. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında su politikalarında uyumsuzluk ve siyasi gerilim, su yönetimini aksatmaktadır. Su politikalarının belirlenmesinde halkın ihtiyaçlarını gözeten merkezi planlama ve devlet kontrolü sağlanmalı, yerel yönetimler lağvedilerek, yerel ayakları olan merkezi bir

devlet kurumlaşması yoluyla belediye hizmetleri verilmelidir.

- vi. İklim değişikliğine uyum sağlamak için kuraklığa dayanıklı tohumlar, damlama sulama gibi teknikler yaygınlaştırılmalı ve erken uyarı sistemleri geliştirilmelidir.
- vii. Akıllı su yönetimi sistemleri (IoT tabanlı sensörler, veri analitiği) ile su kullanımı izlenmeli, kayıplar tespit edilmeli ve sulama optimize edilmelidir.
- viii. Deniz suyu arıtma ve atık su geri dönüşüm süreçleri, yenilenebilir enerji kaynaklarıyla desteklenmelidir.
- ix. Yöresel yurттаş ve çiftçilerin su yönetimi süreçlerine katılımı sağlanarak havza bazlı yönetim planları daha etkili hale getirilmelidir.
- x. Su kanunu güncellenmeli, özel sektörün yeraltı sularına erişimi kaldırılmalıdır.
- xi. Okullarda su tasarrufu müfredatı, kamu spotları ve merkezi/yerel çeşitli etkinlikler ve atölyelerle halkın su tüketim alışkanlıkları değiştirilmelidir.
- xii. Fırat-Dicle gibi sınır ötesi su kaynakları için komşu ülkelerle su yönetimi anlaşmaları yapılmalıdır.
- xiii. Tarımsal ürünlerin ve sanayi mallarının su ayak izi hesaplanarak yüksek su tüketen ürünlerin üretimi yeniden değerlendirilmelidir.

[Kapitalizm ve Suç: Suçlu Kim?..]

Suçu toplum hazırlar, suçlu işler (Henry Thomas Buckle)

Giriş

Suçları nasıl değerlendirmeliyiz?.. Bireyleri suç işlemeye iten nedenler nelerdir?.. Bu nedenler bireysel midir, toplumsal ilişkilerden mi kaynaklanmaktadır?..

Suçların oluşumunda bireysel/psikolojik nedenlerin yadsınması mümkün değilse de, işlenen suçlar büyük oranda toplumsal ilişkilerin ürünüdür. Bireylerin eğilimlerini, davranış ve eylemlerini belirleyen faktörler arasında ise genetik, ailesel ve öğretimsel formasyon ile diğer toplumsal koşullar bulunmaktadır. Türkiye'deki suç türlerine bakmak, suçların toplumsal nedenleri üzerinde durmak istiyoruz.

Kapitalizm Suç Üretir

Kapitalizm, suç üreten bir toplumsal sistemdir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır:

i. Kapitalizmde bireyler ve şirketler, kişisel çıkarlarının ya da sermayelerinin çıkarlarının peşinde koşar ve bu çıkarları her şeyin üstünde görürler. Öyle ki, kişisel çıkarlar ve kar uğruna, diğer toplum üyelerine ve doğal çevreye zarar verilmesi önem taşımaz. "İt dalaşı"nı andıran rekabet, bireyleri ve şirketleri

daha çok para kazanmaya ve karı artırmaya zorlar. Bu zorlamanın oluşturduğu basınç karşısında, yasaların çiğnenmesi önemsizleşir.⁷⁷

ii. Kapitalist toplumsal sistem, bireylerde satın alamayacakları ve ihtiyaçları olmayan metalara sahip olma isteği oluşturur. Bunu reklamcılık ve tüketim kültürü üzerinden kamçılar. Bazı bireylerde olası yasal cezadan kaçınma duygusu ile maddiyatçı sahip olma isteği arasındaki gerilim, ikincisinin ağır basması sonucu suça sürüklenmeyle bitebilir.⁷⁸

iii. Kapitalizm, insanlar arasında eşitsizlikler ve sefalet üretir. Suç fiilinin oluşmasında yoksulluk önemli bir etkidir. Toplumun “en alttakileri”, proletaryanın deklase kesimleri, evsizler, işsizler, yoksul mülteciler vd.’ında servet sahiplerine karşı bir kin ve ortada bir adaletsizliğin olduğu duygusu gelişir. Hırsızlık, gasp gibi suçların ardındaki temel neden, yoksulluk ve sefalettir.

iv. Yapılan birçok araştırmanın sonucu, ekonomik eşitsizliklerin suç oranlarını etkilediğini göstermektedir. Yoksulların veya ekonomik olarak dezavantajlı konumdakilerin suç oranları daha yüksektir. Yoksulluk ve eşitsizlik, olanaklara ulaşmada kısıtlılık ile kültürel olarak toplumda servet sahibi olmanın önemsenmesi sonucu, öfke ve engellenme duygusuna yol açmaktadır. Yoksullar, yaşayabilmenin ve geçimlerini sağlamanın bir yolu olarak da suç işleyebilmektedir. Yoksulların mekânsal olarak küçük bir alanda, örneğin şehir ile bütünleşemeyen bir kenar mahallede yaşamalarına “konsantre yoksulluk” denmekte; bu mahallelerde suç işleme olasılığı artmaktadır. Yoksullar, daha

⁷⁷ <https://revisesociology.com/2016/06/04/marxist-theory-crime/>

⁷⁸ <https://revisesociology.com/2016/06/04/marxist-theory-crime/>

iyi bir yaşam için umutlarını kaybettiklerinde de suça sürüklenmektedir. Yoksulluk, bu durumdaki gençlerin eğitim olanaklarından, ekonomik ve toplumsal olanaklardan dışlanmalarına yol açarak suç işleme olasılıklarını artırmaktadır. Üstelik suçlu olarak etiketlenmek, yoksul gençlerin tekrar suç işlemelerini önleyecek toplumsal ağın içerisine dönmelerini güçleştirmekte, suç işleyen gruplar içine girmelerini kolaylaştırmakta, eğitim ve iş olanaklarını olumsuz etkilemekte, okula ve çalışmaya ilgilerini azaltmakta, isyankâr bir alt-kültür geliştirmelerine imkân tanımaktadır.⁷⁹

iv. Kapitalist toplumsal sistemde insanlar, aralarındaki anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları şiddet uygulama yoluyla çözenin dışında alternatif bir kültüre sahip değildir. Sosyalleşme süreçlerinde şiddete tanık olmanın sonucu, şiddet uygulayanların davranışlarının model alınmasıdır ve şiddet böylelikle teşvik edilen ve benimsenen bir davranış haline gelmektedir. Şiddet bir sorun çözme aracı olarak görülmesinin yanında, bireylerin kendilerini ve mal varlıklarını savunmanın bir aracı olarak da kullanılmaktadır. Bu eğilim, adalet sistemine ulaşmada güçlüklerin olduğu ya da bu sistemin yetersiz kaldığı durumlarda artmaktadır.⁸⁰ Eğitimsizlik, şiddet kültürünü besleyen önemli bir faktördür.

Türkiye’de suç türleri

Ali Yılmaz ve Semra Günayergün’ün, Emniyet Genel Müdürlüğü’nden alınan asayiş suçlarına ait verileri (1994-

⁷⁹ Derleyen: Nurgün Oktik, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde Halime Ünal, *Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli Mi?*, 1. Basım, 2008, s. 327-53

⁸⁰ Derleyen: Nurgün Oktik, *a.g.e.* içinde Halime Ünal, *Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli Mi?*, 1. Basım, 2008, s. 327-53

2003) kullanarak yaptıkları *Türkiye’de Şehir Asayiş Suçları: Dağılışı ve Başlıca Özellikleri* adlı araştırması, suçların nedenlerinin anlaşılması açısından bazı aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmada şahsa karşı suçların kapsamında şunlar yer almıştır:

-Öldürme

-Müessir fiil (yaralama ve darp)

- Genel adap ve aile nizamı ile şahıs hürriyeti aleyhine suçlar (insan kaçırma, rehin alma, tehdit, aile fertlerine kötü muamele, hakaret, müstehcen hareketler, ırza geçme, taciz, fuhuş ve kumar gibi)

- Devlet idaresi aleyhine işlenen suçlar (devlet memurlarına darp, saldırı, rüşvet, zimmet gibi)

- Diğer suçlar (insan ticareti, ateşli silah taşıma ve intihar gibi)⁸¹

Bu suçlar içerisinde öldürme, yaralama, tehdit ve aile fertlerine kötü muamele gibi şiddet içeren suçlar yüzde 51,2 gibi yüksek bir orandadır.⁸² Bu nedenle şahsa karşı suçların büyük oranda şiddet kültüründen beslendiğini düşünmek, akla yatkındır.

Mala karşı suçlar ise şunları içermektedir:

- Hırsızlık (yüzde 81,1)

⁸¹ Ali Yılmaz ve Semra Günayergün, *Türkiye’de Şehir Asayiş Suçları: Dağılışı ve Başlıca Özellikleri*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/470436>

⁸² Ali Yılmaz ve Semra Günayergün, *adı geçen araştırma*

- Dolandırıcılık, mala zarar vermek ve benzeri suçlar (yüzde 10,7)
- Gasp/yağma (yüzde 2,3)
- Yangın (yüzde 1,9)⁸³

Genel olarak asayiş suçları, şehirleşme oranı yüksek, sosyoekonomik açıdan daha gelişmiş ve göç alan Türkiye'nin batı yarısında yoğunluk göstermektedir.⁸⁴ Kapitalizmin Türkiye coğrafyasındaki eşitsiz gelişimiyle uyumlu olan bu bulgu, asayiş suçlarının bütününde, kapitalist toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğu yolundaki tezi güçlendirmektedir.

Öte yandan Türkiye'de az nüfuslu, göç veren, şehirleşme oranı ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bazı illerde şahsa karşı suç oranları düşük, diğer bazılarındaysa yüksek olabilmektedir.⁸⁵ Bu yerlerde bir şiddet kültürünün varlığı, bu türdeki suçların oluşmasında önem taşıyor olabilir.

Göç alan ve sosyoekonomik düzeyi yüksek illerde mala karşı suç oranları da yüksektir. Mala karşı suç oranları, özellikle büyük şehirlerde yüksektir.⁸⁶ Bu bulguyu şu şekilde okumak gereklidir: Eşitsizliklerin arttığı, şehirleşmenin gelişkin olduğu yerlerde, hırsızlık başta olmak üzere mala karşı suç oranları yüksek düzeydedir. Bunun karşıtı olarak Doğu Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehirlerinin büyük bir kısmında mala karşı suç oranı düşüktür.⁸⁷ Bu bölgeler Türkiye'de

⁸³ A.g.a.

⁸⁴ A.g.a.

⁸⁵ A.g.a.

⁸⁶ A.g.a.

⁸⁷ A.g.a.

kapitalizmin eşitsiz gelişimiyle iktisadi açıdan göreceli olarak geriden gelen yerlerdir.

Araştırmacıların bir diğer bulgusu, Türkiye’de suç sayısının 1994-1996 ve 2000-2001 dönemlerinde diğer yıllara göre daha hızlı artış gösterdiğidir.⁸⁸ Buna bakarak, 1994, 2000-2001 iktisadi krizlerinin, suçların sayısındaki artışta bir ivmelenme oluşturduğu söylenebilir. Kanımızca, bu tarihsel kesitlerde, eşitsizliklerdeki derinleşme ve işsizlikteki artış, suçlarda daha belirgin bir artışa yol açmıştır. Bu tezi, C. Yenal Kesbiç ve Özlem Dünder’in küresel krizin başlangıcı olan 2007 yılından sonraki 10 yıllık dönemde dünyada yapılan araştırmaları incelediği çalışması da doğrulamaktadır. Bu çalışmaya göre, işsizliğin suç üzerindeki etkisi pozitif yöndedir.⁸⁹

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan başka bir araştırma da benzer bir tablo sunmaktadır:

“Batı ve güney kıyı kentlerimizde oransal olarak daha çok suç işlendiğini doğrulayan sonuçlar elde edilmiştir. Kentleşme ve hızlı nüfus artışıyla beraber kentlerde işlenen suç türleri değişmekte, özellikle mala karşı işlenen suçlarda artış yaşanmaktadır. Doğu ve güneydoğu illerinde ise suç ve suçluluk daha az görülmektedir. Metropoller ve büyük kentlerimizde mala karşı işlenen suçlarda bir artış vardır. Göçe bağlı hızlı nüfus artışıyla beraber, İstanbul, Antalya, Diyarbakır, Gaziantep, Ankara, İzmir gibi kentlerimizde gasp,

⁸⁸ A.g.a.

⁸⁹ C. Yenal Kesbiç, Özlem Dünder, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 2017, Volume 24, Issue 2, s. 327-48 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/336155>

kapkaç, yankesicilik, hırsızlık gibi mala karşı işlenen suçların hızla arttığı görülmektedir.”⁹⁰

Suç türlerinin yakın tarihteki dağılımına geçmeden önce başka bir araştırmanın ulaştığı sonuçları değerlendirebiliriz. Furkan Yıldız’ın 2008-2018 yılları arasında Türkiye’de 12 alt bölgede yaptığı bir araştırma, gelir eşitsizliği ve suç arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çalışmadan elde edilen diğer bulgular şu şekildedir: Kişi başına düşen gelir ve üçüncül okullaşma oranındaki artış ile işlenen suç sayısı arasında negatif, kentleşme oranı ve işsizlik oranındaki artış ile işlenen suç sayısı arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır.⁹¹ Buradan şu anlaşıyor: Kapitalist toplumsal ilişkilerin ürünü olan eşitsizlik ile işsizlik ve kentleşme oranı, işlenen suç sayılarıyla pozitif ilişkiliyken; yüksek öğrenime katılımdaki ve gelir durumundaki artış, işlenen suç sayılarıyla negatif ilişkilidir.

Şimdi suç türlerine daha yakından bakabiliriz. Tablo, 2020 yılında işlenen suç türlerine göre hapse giren hükümlülerin dağılımını veriyor.⁹²

⁹⁰ Gökhan Yılmaz, *Türkiye’de Suç ve Suçluluk Olgusunun Kentleşme Bağlamında İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2006, <https://polen.itu.edu.tr/items/fd2d7bef-9855-487e-8798-4b571dbf214b>

⁹¹ Furkan Yıldız, *Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Suç İlişkisi: Panel Veri Analizi Yaklaşımı*, <https://www.insanvetoplum.org/content/6-sayilar/26-10-4/4-m0559/yildiz.pdf>

⁹² <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/253819-uyusturucu-suclari-10-yilda-7-kat-artti>

Suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler (2020)			
Suç türü	Toplam	Erkek	Kadın
Yaralama	40 445	39 413	1 032
Hırsızlık	39 279	36 673	2 606
Trafik suçları	15 363	15 168	195
İcra iflas Kanunu'na muhalefet	13 664	13 001	663
Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti	12 241	11 533	708
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satın alma	11 374	11 125	249
Tehdit	9 216	8 901	315
Dolandırıcılık	8 958	8 421	537
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	8 801	8 716	85
Yağma(Gasp)	7 349	7 087	262
Sahtecilik	6 650	6 329	321
Öldürme	6 080	5 916	164
Ailenin korunması tedbirine aykırılık	5 892	5 760	132
Cinsel suçlar	4 890	4 861	29
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	4 749	4 580	169
Hakaret	4 334	4 112	222
Görevi yaptırmamak için direnme	4 227	4 102	125
Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet	4 212	4 212	-
Kaçakçılık	3 411	3 318	93
Mala zarar verme	2 338	2 222	116
Orman suçları	672	650	22
Zimmet	209	186	23
Kötü muamele	142	81	61
Rüşvet	109	109	-
Bilinmeyen	242	236	6
Diğer suçlar	43 554	41 171	2 383
Toplam	258 401	247 883	10 518

Tablo: Suç türlerine göre hapse giren hükümlülerin dağılımı

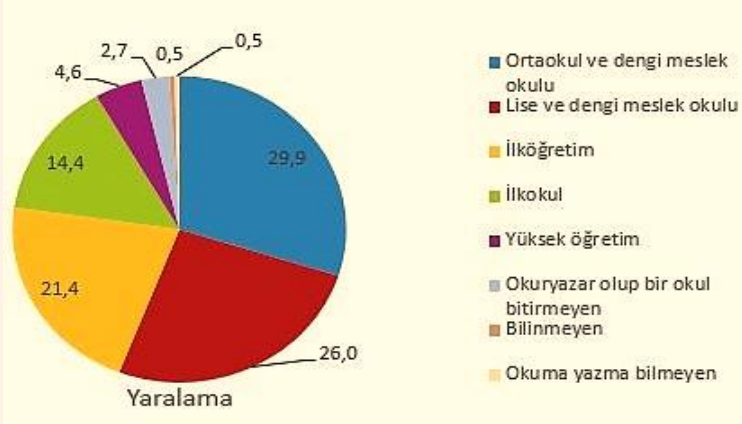
Buna göre Türkiye’de 2020 yılında hapse girenlerin yüzde 15,7’si yaralama, yüzde 15,2’si hırsızlık, yüzde 5,9’u trafik suçları, yüzde 5,3’ü icra ve iflas kanuna muhalefet ve yüzde 4,7’si uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretinden suçlu bulunmuştur.

Yaralama, şiddet kültürünün varlığını gösterir. Hırsızlık, eşitsizliğin ve yoksulluğun üzerinde yükselir. Trafik suçları, demiryolu başta olmak üzere diğer ulaşım çeşitlerinin geri plana atılması ve karayolları yük ve yolcu taşımacılığının ön planda tutulmasının, otomotiv sektörün ve ona bağlı yan sektörlerin kar güdüsünün ulaşım politikasında belirleyici olmasının bir yan ürünüdür. İcra ve iflas kanuna muhalefet

suçlarının işlenmesi, insanların yoksullaştığını ve borçlarını ödeyemediklerinin göstergesidir. Uyuşturucu imalatı ve ticareti suçundan giyilen hükümler ise, ülke ölçeğinde olduğu kadar dünya ölçeğinde de muazzam büyüklükte meblağların mafyatik baronlara kazandırılması süreçlerinde görev alan sayısız aracının bir bölümüne kesilen fatura olarak anlaşılmalıdır. Arz olmasa, talep de olmayacaktır, fakat uyuşturucu madde kullanılması ve satın alınması da bir suç türü olarak yargılanmakta ve mahkûmiyete yol açmaktadır. Tablodaki diğer suçlardan tek tek bahsetmeyeceğiz; önemli olan nokta, bu suçların ağırlıklı kesiminin özünde mevcut toplumsal ilişkiler tarafından üretildiği ya da koşullandığının görülmesidir.

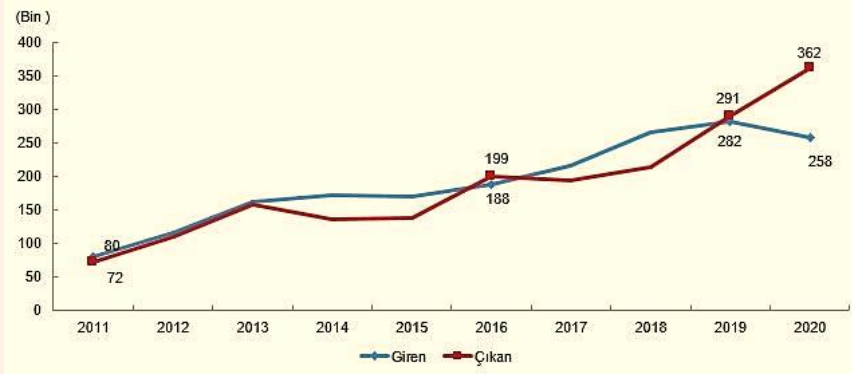
Toplumdaki şiddet kültürünü, bireyler arası anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları çözmenin başka bir yolunun bilinmemesine bağlamak mümkündür. Örneğin yaralama olaylarında, suçlarından dolayı hüküm alanların yüzde 95,4'ü lise ve daha altında öğretim durumuna sahiptir. Tersine bu suçtan hükümlülerin sadece yüzde 4,6'sı yüksek öğretim mezunudur. Eğitim sürecinin, kişiler arası anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların çözümünde şiddete başvurma yolunu belirgin olarak etkilediği söylenebilir (Bkz; diyagram⁹³).

⁹³ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202>

Diyagram: Yaralama ve eğitim ilişkisi

Türkiye’de kapitalist toplumsal ilişkiler, aralıksız suç üretmektedir. TÜİK’in açıkladığı ceza infaz kurumu istatistikleri 2020’ye göre, hapse girenler ile çıkanların sayısı 2011-2020 yılları arasında neredeyse aynıdır (bkz. Grafik). 2020 yılında göze çarpan farklılık, infaz düzenlemesiyle hükümlülerin bir bölümünün serbest bırakılmasından kaynaklanmaktadır. Peki bu grafik neyi göstermektedir?.. Toplumsal ilişkiler sürekli yeni suçlar üretmektedir ve suçlara verilen cezaların caydırıcılık özelliği bulunmamaktadır. Elimizde suçluların daha önce kaç kez aynı ya da başka suçlardan hükümlü olduğunu gösteren veriler bulunmuyor. Fakat gözlemlerimiz, hükümlülerin çoğunun hapisten çıktıktan sonra da, başka suçlar işlemeye devam ettikleri yönünde bir izlenim vermektedir. Suçlu bulunup hüküm giyenler, hapiste bulunma süreleri içerisinde topluma kazandırılacakları bir süreçten geçmemektedir.

Grafik: Ceza infaz kurumuna giren ve çıkan akış nüfusu, 1 Ocak-31 Aralık, 2011-2020⁹⁴

Sonuç

“Bay A. Quetelet, ‘İnsan ve Yetkileri’ adlı şaheser ve bilgece eserinde şunları yazıyor: ‘Korkunç bir düzenlilikle ödediğimiz bir fatura vardır: Hapishaneler, zindanlar ve darağaçları faturası! Hatta yıllık doğum ve ölümleri önceden söyleyebileceğimiz gibi, kaç kişinin ellerini hemcinslerinin kanıyla boyayacağını, kaçının kalpazan olacağını, kaçının uyuşturucu madde ticareti yapacağını bile, hemen hemen aynı şekilde önceden kestirebiliriz. (...)’

“Eğer geniş ölçüde karşılaşılan suçlar, sayıları ve nitelikleri yönünden, fiziksel olgularda rastlanan bir düzenlilik gösteriyorlarsa, o zaman yenilerinin gelebilmesi için yer açmak üzere bir sürü suçluyu asan cellâdı göklere çıkaracak

⁹⁴ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202>

yerde, bu suçları üreten sistemin değiştirilmesi üzerine derin derin düşünmek gerekmez mi?”⁹⁵

Kapitalist toplumsal ilişkiler, şiddet kültürü, sağlıksızlık, işsizlik, uyuşturucu bağımlılığı, eşitsizlik, yoksulluk ve sefalet üreterek, suçların toplumsal nedenlerini oluşturmaktadır. Bu durumdaki insanların suç işlediklerinde hapse atılmaları, toplumsal problemleri ortadan kaldırmamaktadır. Üstelik bu insanların sisteme karşı sağlıklı politik tepkiler geliştirmelerinin de önü, bu şekilde alınmaktadır.

İşbirliğine ve karşılıklı dayanışmaya dayanan eşitlikçi ve müreffeh (refah içinde, gönençli) bir toplumda/sosyalizmde ise, suç oranları çok düşük seviyelere inecektir. Suçların kapitalist toplumsal ilişkilerden kaynaklı nedenleri ortadan kalktığından, yalnızca bireysel/psikolojik sebeplerle işlenen suçlar görülecek; bunların da pedagojik ve tıbbi destekle ilk kez ya da tekrar oluşmalarının önüne geçilecektir.

⁹⁵ Karl Marx, *Ölüm Cezası*, New York Daily Tribüne, 18.02. 1853'den aktaran Rona Serozan, *Marx/Engels-Devlet ve Hukuk Üzerine*, s. 96

[Eğitim Verilerine Bakış]

Eğitim izleme raporu 2024'ün sunduğu verilere bakıp, bazı değerlendirmeler yapmak istiyoruz.

2023-24 eğitim-öğretim yılında, zorunlu eğitim çağında olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocukların yüzde 3,9'u, yani yaklaşık 612 bin 814 çocuk eğitim dışında bulunuyor. Bu sayı bir önceki eğitim öğretim yılına göre yüzde 38,4 oranında artmış durumda. Geçici koruma altındaki Suriyeli ve yabancı çocuklar da eklendiğinde bu sayının 855 bin 174'ü bulunduğu belirtiliyor. Bu çocuklar ne mi yapıyor?... Eğitim dışında olan yüzbinlerce çocuk, ücretsiz aile işçisi ya da doğrudan çocuk işçi durumunda bulunuyor. Çocuklar 17 yaşına geldiğinde, bu çocuklar arasında eğitimine devam etmeyenlerin oranı yüzde 14,1 düzeyine ulaşıyor. Aile gelirine ya da ailenin işlerine katkı sağlamak amacıyla bu çocuklar, okumaları gerekirken, eğitimden mahrum kalıp, çalışmak zorunda kalıyor.

Muş, Siirt, Bitlis ve Ağrı'da 17 yaşındaki her üç kız çocuktan birinin okula gitmediği, dolayısıyla ücretsiz aile işçisi olduğu ya da ev içi işlerde çalıştığı görülüyor. Türkiye'nin kapitalist düzeni için, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da kız çocuklarının önemli bir bölümünün okula devam etmeyişi,

ilgililenilmesi ve çözülmesi gereken bir sorunu oluşturmuyor. Oysa sosyalist bir cumhuriyette kızların okula gönderilmemesinin, böylelikle çocukluk döneminde evlenmeye zorlanmasının önüne geçilir, kızlarını okula göndermeyen ailelerin maddi yaşam tarzları ve ayrıca kültürel değerleri ile bilinçleri dönüştürülürdü. Yine, çocuk yaşta evliliklere ve okula devamsızlıklara karşı ağır yasal yaptırımlar da uygulanırdı.

2023'te 15-17 yaş grubundaki kız çocukların işgücüne katılım oranı yüzde 11,5'ken, oğlanlarda aynı yaş grubundaki oran yüzde 32,2'dir. Sadece eğitim almaları gerekirken, Türkiye'de 15-17 yaş arasındaki erkek çocukların 1/3'ü çocuk işçilik yapıyor. Öte yandan, bu yaşlardaki kız çocukların "ev içi görünmeyen emek" denilen bulaşık yıkamak, ev temizlemek, yemek pişirmek, çocuklara bakmak ve çamaşır yıkamak gibi ev içinde gerçekleşen işlerle meşgul oldukları anlaşıyor.

3-5 yaş arası erken çocukluk eğitimi, zorunlu ve parasız olmalıdır. Erken çocukluk eğitimi, her çocuğun hakkıdır ve devletin ücretsiz bir şekilde ilkökul öncesinde her çocuğa bu eğitimi sunması gerekir. Türkiye'nin kapitalist düzeninde, bu yaştaki çocuklar için özel sektörün açtığı kreşlerde ne nitelikli bir eğitim verilmektedir ne de aileler zorunlu kalmadıklarında bu işletmelere para kaptırmaya gönüllüdür. Ekim 2023'te yapılan değişiklikle, devlete ait okulöncesi eğitim kurumlarında katkı payı alınmasına izin verilmiştir. Bununla bağlantılı olarak, 2023-24'te okulöncesi eğitimdeki öğrenci sayısı 2 milyon 55 bin 350'den 1 milyon 954 bin 202'e düşmüştür. Bu eğitim-öğretim yılında 3-5 yaşındaki çocukların okullaşma oranı yüzde 51,9 oranındayken, 4-5 yaşındakilerin okullaşma oranı yüzde 64'tür. 5 yaşından önce Türkiye'de çocukların neredeyse yarısı bedensel ve zihinsel gelişimleri için gerekli olan erken çocukluk eğitiminden mahrum

kalmaktadır. Oysa kamu eliyle parasız şekilde verilmesi toplumumuzun yararına olacak bu eğitim, temel eğitim gibi zorunlu olmalıdır.

Lise son sınıftaki öğrencilerden YKS ile bir üniversiteye yerleşenlerin oranı, 3'te 1'dir. Başka bir deyişle, YKS 2023'te bir üniversiteye yerleştirilmeyen öğrenciler, sınava giren öğrencilerin yüzde 67,7'sini oluşturuyor. Bu kişiler, işsiz ordusunun genç neferlerini oluşturmaktadır. Meslek liseleri ve teknik liselerden üniversiteye yerleşenlerin oranı ise sadece yüzde 21,3'tür. Başka deyişle, bu öğrencilerin 5'inden 4'ünün kapitalist endüstrinin "ara eleman" ihtiyacını karşılamak üzere iş hayatına atıldıkları ya da işsiz kaldıkları görülmektedir.

Türkiye'de 18-24 yaş arasında "ne eğitimde ne istihdamda" (NEET, Not in Education, Employment, or Training) olan kadınların oranı yüzde 58,7'dir. Kadınların NEET oranlarının yüksekliği, aslında kadınlar arasında bu yaşlarda bir tür gizlenmiş işsizlik durumunun olduğunu anlatmaktadır. 2023 yılında nüfusun 18-24 yaş arasında olan kadın ve erkek tüm bireylerinden yüzde 37,8 oranındaki bir kesimi, eğitim ve istihdamın dışında, gizlenmiş işsiz konumundadır. Bu kişilerden bir kısmı çalışacak iş ararken, bir kısmı ebeveynlerinin himayesinde yaşamaktadır.

Eğitim harcamalarının tümü devlet tarafından üstlenilmesi gerekirken, Türkiye'de hane halkı eğitim harcamalarının tüm eğitim harcamalarına oranı yüzde 15 düzeyindedir. Ailelerin görece varıl olanları, özellikle özel okullara giden bu harcamaları yapmaktadır. Gelirleri açısından en altta yer alan ailelerin, eş deyişle vasıfsız işçilerin ve yoksul köylülerin, bu harcamaların ancak yüzde 1,5'ünü yaptıkları, patronların ise yüzde 63,1'ini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye’de eğitim seviyesinin kuşaklar arası aktarımı yüksektir. Bu ne mi demek?.. Bir çocuğun annesi yüksek öğretim mezunuysa kendisi de yüksek bir oranla üniversite mezunu olmakta, tersine bir çocuğun annesi ortaöğretim altı mezuniyet derecesine sahipse, kendisi de çoğunlukla bu mezuniyet derecesine sahip olmaktadır. Başka bir deyişle, yoksul köylülerin ve vasıfsız işçilerin çocukları çoğunlukla “işçisin sen işçi kal” sözüne uymakta, vasıflı emekçilerin çocukları vasıflı olma geleneğini sürdürmeye devam etmektedir. Birçok durumda kolejlere ve özel/vakıf üniversitelerine çocuklarını gönderme yoluyla da olsa...

2002-2015 yılları arasında üniversite mezunlarının ortalama maaşı asgari ücretin iki buçuk katıyla üç buçuk katı arasındaydı. 2016 yılıyla birlikte bu maaşlarda düşüşler yaşanmaya başlandı ve 2022’de üniversite mezunlarının ortalama geliri asgari ücretin bir buçuk katına kadar gerilemiş durumda. Üniversite eğitiminin önemli bir bölümünün vakıf üniversiteleri eliyle paralı oluşunun, mezuniyet sonrası işsizlik oranlarının az olmamasının ve görece düşük ücretlerin, üniversite eğitiminden ayrılan öğrenci sayılarını artırdığı düşünülmektedir.

Peki ya öğretmenler?.. MEB’in açıklamasına göre 2024’te norm fazlası öğretmen sayısının 104 binden fazla, öğretmen açığının ise 60 bin olduğu belirtiliyor. Öğretmen açığını gidermenin temel yolu olarak ücretli öğretmenlik mekanizması kullanılıyor. 2023-24’te 71 ilde toplam 66 bin 780 ücretli öğretmen olduğu belirtiliyor. Bunun anlamı şudur: Bazı okullarda bazı branşlarda öğretmen fazlası varken, aynı zamanda bazı branşlarda öğretmen açığı olabiliyor. Özcesi, öğretmenlerin dağılımında problem bulunuyor. Aslında öğretmen istihdamı rasyonel biçimde planlanırsa, bu durum bir sorun olmaktan kolaylıkla çıkar. Fakat Türkiye’nin kapitalist

düzeninde bu planlama yapılamamaktadır... Ücretli öğretmenler için uygulanan girilen ders başına ücretlendirmenin, emekçilerin hakları açısından bir gerileme olduğuyorsa ortada.

Yararlanılan kaynak: Kesbiç, K., Korlu, Ö., Gencer, E. G., Terzi, G. N. ve Arık, B. M. (2024). Eğitim izleme raporu 2024. Eğitim Reformu Girişimi.

<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2024>

[Toplumun Bir Kamburu: Özel Hastaneler]

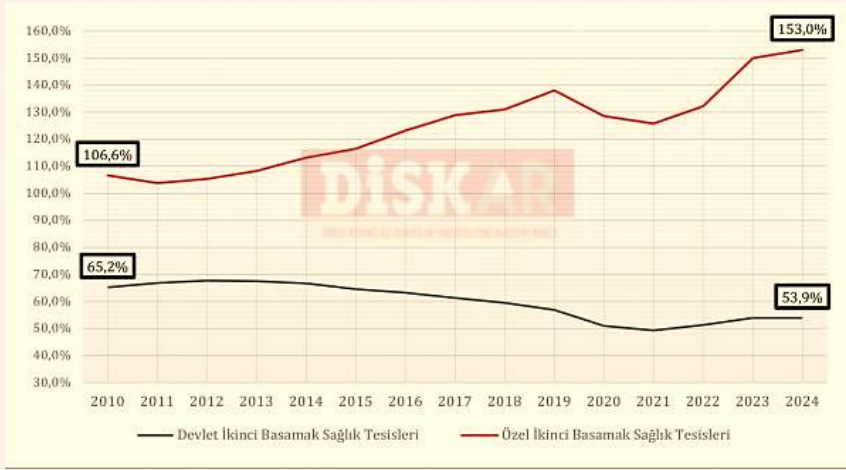
1980'li yıllardan günümüze sağlık ve sosyal güvenlik sisteminde bir dönüşüm yaşıyor. Bu dönüşüm çerçevesinde sağlık hizmetinin sunumu ile finansmanı birbirinden ayrılmış durumda bulunuyor. Sağlık hizmetinin sunumu ve finansmanının tek elden, tek bir devlet kuruluşu üzerinden gerçekleştirilmesi yerine, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'nın sağlık hizmetini devlet hastanelerinden ve özel hastanelerden satın alması söz konusu. Sağlık hizmeti sunumundan kâr elde edebilmek için özel hastane işletmeleri yıllar içerisinde çoğaltılmışken, kamunun/toplumun primlerle oluşan bir kaynağı, bu işletmelere yönlendiriliyor. Üstelik özel hastane işletmelerinin çıkardığı faturaların bedelinin sadece bir kısmı SGK tarafından karşılandığından, müşteri yerine konulan hastaların elini ceplerine atması da gerekiyor. Bir yandan SGK'nın karşılamadığı hizmet bedelleri için tamamlayıcı sağlık sigortalarının yaygınlaştırılması murat edilerek, sigorta şirketlerinin fonlarında değerlendirecekleri meblağların oluşmasına çalışılıyor, diğer yandan kesilen SGK primleri yetmezmiş gibi, tüm emekçilerden eczaneler üzerinden tahsil edilerek gözlerden gizlenen sağlık katkı payları alınıyor.

DİSK-AR'ın 05.11.2024 tarihinde yayınladığı bir rapordaki veriler, özel hastanelerin toplumun sırtında nasıl bir kamburu oluşturduğunu gösteriyor. Bu raporun verilerine ve ne anlama geldiklerine bakalım:

1. 2012 yılında özel hastanelere SGK kapsamında 87,9 milyon hasta başvurmuşken, 2023 yılına gelindiğinde bu sayı 68,5 milyona gerilemiş bulunuyor. Özel hastanelere başvuran hastaların sayısı yıllar içerisinde azalmış durumda. Özel hastanelere başvuran hastaların tüm hastanelere başvuranlar arasındaki oranı 2012 yılında %22,7'yken, bu oran 2023 yılında %11'e düşmüştür. Peki neden?.. Özel hastanelere başvuran hastaların sayısında ve tüm hastanelere başvuran hastalar içerisindeki oranında gerilemenin nedeni, bu hastanelerin faturaları şişirmesi, bu hastanelerde tıbbi ihtiyaç olmadığı halde gereksiz tetkik ve tahlillerin yapılması ve fahiş fiyatlarla sağlık hizmet sunumunda bulunmaları yüzünden, hastaların bu hastanelerden zorunlu olmadıkça uzak durmaya çalışmaları yönündeki eğilimdir. Sağlığı alınır satılır bir meta olarak sunan özel hastane işletmelerinde hastalar için işlemler yapılırken kârı artırma amacı, tıbbi gerekliliklerin önüne geçmektedir. Oysa sağlıklı olmak ve sağlık hizmeti almak bir haktır ve parayla satılmamalı, devlet tarafından topluma ücretsiz sunulmalıdır.

2. 2012 yılından bugüne SGK'nın hasta başına devlet hastanelerine yaptığı ödeme 4,7 kat artmışken, hasta başına özel hastanelere yaptığı ödeme 9,4 kat artmıştır. Özel hastanelerin aç gözlülüğü, kaynakların israfı anlamına gelmektedir. Emekçilerden kesilen primler devlet (SGK) aracılığıyla, özel hastane adı verilen işletmelerin daha çok kazanması için bu işletmelere yönlendirilmektedir.

3. 2012 yılında SGK'nın özel hastanelere başvuranlar için hasta başına yaptığı ödeme, Türkiye geneli ortalama hasta başına ödemenin %5 fazlasıyken, 2024 yılının ilk 6 ayında %53 fazlasına ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle, özel hastane adı altında çalıştırılan bu kâr amaçlı işletmelerin kasasındaki para miktarları artarken, kamunun/toplumsal kaynakları bu işletmeleri daha varsıl kılma uğrunda harcanmaktadır.

Grafik: SGK Tarafından Devlet İkinci Basamak Hastaneleri ile Özel Hastanelere Hasta Başına Yapılan Ödemenin Ortalama Ödemeye Oranı (Yüzde) (2010-2024)

4. SGK, 2024 yılında devlet ikinci basamak hastanelerine hasta başına 282 TL öderken özel hastanelere 801 TL ödemiştir. Başka bir ifadeyle, 2024 yılının ilk 6 ayında SGK'nın özel hastanelere hasta başına ödediği tutar, devlet ikinci basamak hastanelere hasta başına ödenen tutarın yaklaşık 3 katıdır. Özcesi, toplumsal zenginliğin, kamusal kaynakların bir bölümü, sırf kar etsinler diye özel hastane işletmelerine aktarılmaktadır.

5. 2012-2024 yılları arasında SGK'nın devlet/üniversite hastanelerine hasta başına ödemelerinde ortalama %545

artış olurken, özel hastanelere hasta başına ödemede %940 artış yaşanmıştır. Azalan hasta sayıları ve aralarındaki rekabet yüzünden kârlarındaki azalma eğilimini dengelemek için bu işletmeler, tıbben gereksiz olan işlemlerle faturaları şişirmektedir.

Peki özel hastanelerde çalışan emekçilerin durumu nasıl?.. Çalıştırılan personele ücretlerinin zamanında verilmemesi, işten çıkarılacaklarsa hiç verilmemesi, aylık ücretlerin her seferinde banka faiz geliri elde etme amacıyla 2 ay sonrasında gecikmeli olarak ödenmesi, hasta ya da tetkik başına ücretlendirme, sınırlı bir zamanda nitelikli bir şekilde yapılamayacak kadar çok sayıda tetkikin/incelemenin yapılması gibi uygulamalar özel hastane işletmelerinde rutin durumdadır. Cumartesi çalışma ve akşam geç saatlere kadar işgününün devam etmesiye bir kuraldır.

Umarım anlaşılmıştır. Geçtiğimiz günlerde SGK'dan daha fazla para alma, SGK'yı dolayısıyla halkımızı dolandırma amacıyla yenidoğanların öldürülmesinde açığa ne mi çıkmıştır?.. Özel hastanelerin işleyişindeki temel düstur, "paraya para katmak" ve "kârı artırmak"tır. Ve aslında bu buzdağının görünen ve açığa çıkan kısmıdır.

Özel hastane kamburundan kurtulmanın yolu ise açıktır. Sağlık hizmeti sunumunun sadece devlet eliyle gerçekleştirilmesi, finansmanının yine devlet tarafından prim/vergi yoluyla sağlanması. Nitelikli, ulaşılabilir, parasız... Kamusal sosyalist bir sağlık sistemi, dertlerimize derman olacaktır.

[Çocuklarımız Borçlu mu Doğuyor?..]

Türkiye'nin 31 Mart 2023 tarihi itibarıyla brüt dış borç stoku 475,7 milyar dolar, net dış borç stoku ise 255 milyar dolar düzeyinde. Bu borç, kamuya, Merkez Bankası'na ve özel sektöre ait borçlardan oluşuyor. Türkiye'deki şirketlerin/kapitalistlerinin "dışarıdan" borçlanması, ülkemiz emekçilerinin ürettiği artık-değerin bir bölümünün emperyalist güçlere faiz ödemesi olarak gitmesine yol açıyor. Ülkemizde gerçekleşecek bir işçi iktidarında, özel sektörün/sermayenin borçları sosyalist devlet tarafından ödenmeyecek ve borçlu şirketler zaten kamulaştırılacaktır. Kapitalistlerin borcu, emekçilerin borcu değildir.

Ancak, Türkiye solunda dış borçları, emekçilerin borcuymuş gibi algılama yanılgısı görülebiliyor. Bunlar "ülkemizin borçları, dolayısıyla milletimizin borcu" denebiliyor. "Gelecek nesillerin ipotek altında olduğundan" söz edilebiliyor. Oysa bu borçların tek kuruşu, işçi sınıfının borcu değil. Üstelik emekçilerden toplanan vergiler ve işçilerin ürettiği artık-değer, bu borçların faiz ödemelerine gidiyor.

Bakın Hayri Kozanoğlu bir yazısında ne yazıyor: "AKP 2002'de iktidara geldiğinde Türkiye'nin dış borçları 131,9 milyar dolar, kişi başına dış borç ise 2 bin 25 dolardı. 2022

sonu itibarıyla dış borçlar 459 milyar dolara, kişi başına borç ise 5 bin 382 dolara kadar çıktı.”⁹⁶

“Kişi başına borç” söylemi, bir safsata oluyor. Çünkü ülkemiz emekçilerinin herhangi bir borcu bulunmuyor.

Devlet ve özel sektör/kapitalistler borç alırken, emekçiler karar alma sürecinde yer almıyor. Borç alınan bu paralardan emekçiler mi faydalaniyor yoksa büyük ölçüde sermaye mi?.. Borçlardan faydalanan kesim büyük ölçüde sermaye sınıfıyken, emekçilerin bu borçlara ortak edilmeye çalışılması kabul edilemez.

Düzen partileri, borçlanan şirketlerin batmasıyla, emekçilerin işlerini kaybedeceklerini dile getirebilirler. Devletlerin, bu şirketleri desteklemesinin ve kurtarmasının, emekçilerin de çıkarına olduğunu öne sürebilirler. Oysa emekçiler için kapitalizm koşullarında düzenli ve sürekli olarak bir işletmede çalışmak zaten bir lüktür. İşçilerin kapitalizm koşullarında bile bir şirket battığında başka şirketlerde iş bulabilecekleri gerçeği bir yana, devletin şirket kurtarma görevi değil, kamusal yatırımlarla herkese kalıcı iş olanakları sunma görevi vardır. Kapitalist ile sosyalist devlet arasındaki bir farktır bu...

Öte yandan büyük ölçüde emekçilerin çıkarlarına aykırı ya da bu çıkarlarla uyumsuz bir şekilde harcanan kamu bütçesinin, emekçilerin ihtiyaçlarına göre planlanması ve harcamalar yapılırken emekçi örgütlerinin sürece dâhil edilmesi gerekiyor. Yapılan her harcamanın emekçilerin çıkarları doğrultusunda nasıl gerçekleştirildiği ise açıklanmalıdır.

Bütçe açığını finanse etmek için vergilerin artırılmasının yanı sıra borçlar alınıyor ve sonrasında faizleriyle ödeniyor. Bu faiz

⁹⁶

<https://www.birgun.net/makale/secimlere-giderken-turkiyenin-borc-sorunlari-428227>

ödemelerinin kaynağını ise, emekçilerin vergilendirilmesi oluşturuyor.

Örneğin, 2021 bütçe gelirlerindeki artış, vergi gelirlerindeki artıştan oluşmuş bulunuyor. Vergi gelirleri tahsilâtı 2021 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 39,8 artarak 1 trilyon 164 milyar 809 milyon liraya ulaşmıştı. 2021 yılında, hedeflenenden yüzde 26 daha fazla vergi toplandı.

Öyleyse emekçilerin “bu borçlar bizim değil” demesi gerekiyor...

Dünyayı değiştirmek için ve değiştirirken anlamak gerekiyor.

Teknoloji bizi özgürleştiriyor mu, yoksa yeni bir kölelik biçimi mi yaratıyor? Dijital platformlar, yapay zekâ ve Endüstri 4.0; işçi sınıfı için bir imkân mı, yoksa sermayenin yeni denetim aygıtları mı?

Mahmut Boyuneğmez, *Aktüaliteye Marksist Yaklaşım*'da, güncel olan konuların üzerindeki perdeyi aralıyor. Hayatın finansallaşmasından gıda ve iklim krizine, asgari ücret mücadelesinden sosyal demokratik liberalizmin vizyonuna kadar geniş bir yelpazede, bilimsel ve siyasal realizmin keskin kılıcını kullanıyor.

Bu kitap; sadece bugünü yorumlamak isteyenler için bir analiz metni değil, yarını inşa etmek isteyenler için bir mücadele kılavuzudur. Sermayenin akıl dışı ve bozuk düzenine karşı rasyonel, planlı ve insanca bir yaşamın imkanını arayan herkes için...

Çünkü aktüalite, Marksist bir perspektifle bakıldığında, sosyalist toplumun ayak seslerini üretiyor.